

Тем, что эта книга дошла до Вас, мы обязаны в первую очередь библиотекарям, которые долгие годы бережно хранили её. Сотрудники Google оцифровали её в рамках проекта, цель которого – сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Эта книга находится в общественном достоянии. В общих чертах, юридически, книга передаётся в общественное достояние, когда истекает срок действия имущественных авторских прав на неё, а также если правообладатель сам передал её в общественное достояние или не заявил на неё авторских прав. Такие книги – это ключ к прошлому, к сокровищам нашей истории и культуры, и к знаниям, которые зачастую нигде больше не найдёшь.

В этой цифровой копии мы оставили без изменений все рукописные пометки, которые были в оригинальном издании. Пускай они будут напоминанием о всех тех руках, через которые прошла эта книга – автора, издателя, библиотекаря и предыдущих читателей – чтобы наконец попасть в Ваши.

Правила пользования

Мы гордимся нашим сотрудничеством с библиотеками, в рамках которого мы оцифровываем книги в общественном достоянии и делаем их доступными для всех. Эти книги принадлежат всему человечеству, а мы – лишь их хранители. Тем не менее, оцифровка книг и поддержка этого проекта стоят немало, и поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые меры, чтобы предотвратить коммерческое использование этих книг. Одна из них – это технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас:

- **Не использовать файлы в коммерческих целях.** Мы разработали программу Поиска по книгам Google для всех пользователей, поэтому, пожалуйста, используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- **Не отправлять автоматические запросы.** Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого рода. Если Вам требуется доступ к большим объёмам текстов для исследований в области машинного перевода, оптического распознавания текста, или в других похожих целях, свяжитесь с нами. Для этих целей мы настоятельно рекомендуем использовать исключительно материалы в общественном достоянии.
- **Не удалять логотипы и другие атрибуты Google из файлов.** Изображения в каждом файле помечены логотипами Google для того, чтобы рассказать читателям о нашем проекте и помочь им найти дополнительные материалы. Не удаляйте их.
- **Соблюдать законы Вашей и других стран.** В конечном итоге, именно Вы несёте полную ответственность за Ваши действия – поэтому, пожалуйста, убедитесь, что Вы не нарушаете соответствующие законы Вашей или других стран. Имейте в виду, что даже если книга более не находится под защитой авторских прав в США, то это ещё совсем не значит, что её можно распространять в других странах. К сожалению, законодательство в сфере интеллектуальной собственности очень разнообразно, и не существует универсального способа определить, как разрешено использовать книгу в конкретной стране. Не рассчитывайте на то, что если книга появилась в поиске по книгам Google, то её можно использовать где и как угодно. Наказание за нарушение авторских прав может оказаться очень серьёзным.

О программе

Наша миссия – организовать информацию во всём мире и сделать её доступной и полезной для всех. Поиск по книгам Google помогает пользователям найти книги со всего света, а авторам и издателям – новых читателей. Чтобы произвести поиск по этой книге в полнотекстовом режиме, откройте страницу <http://books.google.com>.

stx
DK500
D66
D65
1877

OHIO STATE
UNIVERSITY
LIBRARIES

To 2. 14

ДНѢСТРЯНКА.

АЛЬМАНАХЪ

СЪ КАЛЕНДАРЮМЪ

на рѣкъ звичайный

1 8 7 7,

ВЫДАНЫЙ

накладомъ руского Товариства „Академич. Кружокъ у Львовѣ“

а заходомъ

Ивана Белея, Антопа Дольницкого, Володимира Левицкого и Ивана Франка.

Цѣна 50 кр. а. в.

У ЛЬВОВѢ, 1876.

Зъ друкарни Товариства имени Шевченка

подоъ зарядомъ Фр. Сарницкого.

Черезъ Адміністрацію „Друга“ можна дѣстати слѣдующіе книжки:

1. Рочникъ „Друга“ зъ 1874 р.	2 зл.	70	кр.
2. Рочникъ „Друга“ зъ 1875 р.	3	” 60	”
3. Принада, Ан. Переписа } накладомъ	—	” 8	”
4. Кадриль, Кобринского } „Акад. Круж.“	—	” 50	”
5. Незабудька, Веселенка	—	” 5	”
6. Тарасова нѣчь (1628), Бойка	—	” 3	”
7. Безталанный (поема), Пасѣч.	—	” 8	”
8. Думка на похоронъ сестрицѣ,	—	” 4	”
9. Молитва, Стебельского	—	” 10	”
10. Тальмудъ	—	” 8	”
11. Плянство, нещасте и погибель народа, Стефановича	—	” 10	”
12. Нове житѣ	—	” 10	”
13. Заджумленихъ Батько, перекладъ Верхратского	—	” 20	”
14. Пѣсни, А. Н. Щ.	—	” 35	”
15. Мизѣрѣвка, Сироты	—	” 10	”
16. Село Фармазони (друге выдане)	—	” 12	”
17. Ластѣвка	—	” 10	”
18. Добре роби, добре буде	—	” 7	”
19. Перекотиполе, оповѣдане для народу	—	” 8	”
20. Байки (Павло Свѣй)	—	” 12	”
21. Жите чесного чоловіка	—	” 10	”
22. Старый Ефремъ, (опов. Н. Устыяновича)	—	” 10	”
23. Що насъ губить (третє выдане)	—	” 12	”
24. Мотыль, читанка для народу	—	” 10	”
25. Якъ ярмаркувавъ Тарасъ (выд. II.)	—	” 6	”
26. Катехизисъ, пѣсля Дегарбе	—	” 15	”
27. Пѣсни о св. Николаю (выд. II.)	—	” 5	”
28. Коляды и щедрѣвки	—	” 6	”
29. О навозахъ (книжка господарска)	—	” 30	”
30. Росказы про небо и землю	—	” 12	”
31. О управѣ рѣле (книжка господарска)	—	” 24	”
32. Розправа о лихвѣ	—	” 12	”
33. Росказы про силы природы ч. I.	—	” 10	”
34. ” ” ” ” ч. II.	—	” 10	”
35. Оповѣдане о житю св. муч. Борися и Глѣба	—	” 10	”
36. Жите Шевченка	—	” 14	”
37. Повѣстки для дѣтей	—	” 15	”
38. Що то таке провизорія	—	” 8	”
39. Сестра, Оповѣдане М. Вовчка	—	” 5	”
40. Руска читанка для школъ середнихъ ч. I.	1	” 20	”
41. ” ” ” ” ” ч. II.	1	” 50	”
42. Ботаника	1	” 20	”
43. Географія	—	” 45	”
44. Исторія Питца, старый вѣкъ	—	” 60	”
45. Мінералогія, проф. Полянського	—	” 50	”

ДНѢСТРЯНКА.

АЛЬМАНАХЪ

СЪ КАЛЕНДАРЮМЪ

на рѣкъ звичайный

1877,

ВЫДАНЫЙ

накладомъ руского Товариства „Академич. Кружокъ у Львовѣ“

а заходомъ

Ивана Белея, Антопа Дольницкого, Володимира Левицкого и Ивана Франка.

У ЛЬВОВѢ, 1876.

Зъ друкарнй Товариства имени Шевченка

подо зарядомъ Фр. Сарницкого.

STX
DK 500
Ddo D65
1877

Пасхалія зряча на рѣкъ 1877.

Пасхалія греческа.	Пасхалія римска.
Золоте число 17.	Золоте число 16.
Епакта XXVI.	Епакта XV.
Кругъ сонця 10.	Кругъ сонця 28-мо лѣтныи 10.
Буква недѣльна Б.	Почеть римскій 5.
Основанье 29.	Буква недѣльна Г.

Движимй (рухомй) празники нашої церкви.

Триодъ зачинае ся	16.	Сѣчня.
Недѣля мясопустна	30.	„
Недѣля сыропустна	6.	Лютого.
Пасха Христова (Воскресеніе)	27.	Марця.
Вознесенье Христове	5.	Мая.
Конецъ посту передъ св. Петромъ и Павломъ	28.	Червня.

Движимй (рухомй) празники римской церкви.

Великдень	1.	Цвѣтня.
Вознесенье	10.	Мая.
Зеленй свята	20.	„
Недѣля св. Тройці	17.	„
Боже Тѣло	31.	„
Перша недѣля адвентова	2.	Грудня.

Дни, въ котрй наша церковь заказуе веселья и забавы съ музыкою ѡтправляти.

Всѣ дни постнй; въ постѣ Петровѣмъ — ѡтъ понедѣлка по первѡй недѣли по сошествію св. Духа ажъ до св. Апост. Петра и Павла; въ постѣ двонедѣльнѡмъ до Успенья Пр. Дѣвы Бог., ѡтъ 1. до 15. Серпня; въ день Усѣкновенія; въ день Воздвиженья Честного Хреста; въ пѡстѣ до Рождества, почавши ѡтъ 15. Листопадня, и въ часѣ мясницъ ажъ до Богоявленья; ѡтъ Понедѣлка сырного, черезъ пѡстѣ великій и по Пасцѣ ажъ до Недѣлѣ Томиной.

Седмицй загальнй.

Ѳтъ Рождества Христоваго до V. Сѣчня; ѡтъ недѣлѣ Мытаря и Фарисея до недѣлѣ Блудного Сына; ѡтъ Воскресенья до среды по Томиной Недѣли; ѡтъ Сошествія св. Духа до недѣлѣ Воѣхъ Святыхъ включно. — Въ тиждни, ѡтъ сыропустного понедѣлка до сыропустной недѣлѣ, вѡльно тѡлько съ набѣломъ ѣсти.

Дни поминальнй за помершихъ цѣсарского дому.

18. Лютого (1. Марца) — рѣчница смерти бл. п. цѣсаря Францѣшка I.; 26. Марца (7. Цвѣтня) — рѣчница смерти цѣсаревой Маріи Людовики; 31. Марца (12. Цвѣтня) — рѣчница смерти цѣсаревой Маріи Терези.

Затьмѣнья сонця и мѣсяця въ роцѣ 1877.

Въ роцѣ 1877 припадають три затьмѣнья сонця и два затьмѣнья мѣсяця. Зъ тыхъ буде у насъ видно тѣлько оба затьмѣнья мѣсяця.

I. Затьмѣнье мѣсяця дня 15. (27.) Лютого, зачинаеся о годинѣ 7. мин. 3. вечеромъ, а кѣнчится о годинѣ 10. мин. 34.

II. Затьмѣнье мѣсяця дня 11. (23.) Серпня, зачинаеся о годинѣ 10. мин. 47. вечеромъ, а кѣнчится о годинѣ 2. мин. 2. по пѣвночи.

Образъ загальнй року 1877.

Рѣкъ той есть пѣдъ взглядомъ астрономичнымъ и фѣзичнымъ рокомъ звичайнымъ, котрый мае 365 днѣвъ.

Розпочинаеся дня 10. (22.) Грудня 1876 о годинѣ 6. рано при вступѣ сонця въ знакъ зодиакальнй козерога и пересиленью зимовѣмъ.

Дѣлится на чотыри поры астрономичнй яко то: на весну, лѣто, осѣнь и зиму.

Перва, с. е. весняна, ѡтъ дня 20. Марца о годинѣ 1. вечеромъ въ хвили, коли сонце вступае въ знакъ Барана, де заразомъ наступае зрѣвнанье въ тревалости свѣтла на виднокрузѣ съ тревалостью притъмѣнья, инакше веснянне зрѣвнанье дня съ ночью.

Друга, с. е. лѣтна, ѡтъ дня 21. Червня о годинѣ 9. рано въ хвили, коли сонце вступае въ знакъ Рака, де заразомъ наступае убытокъ въ тревалости свѣтла на виднокрузѣ, инакше лѣтне пересиленье дня съ ночью.

Третья, с. е. осѣнна, ѡтъ дня 22. Вересня о годинѣ 12. вечеромъ въ хвили, коли сонце вступае въ знакъ Ваги, де заразомъ наступае друге зрѣвнанье въ тревалости свѣтла на виднокрузѣ, инакше осѣнне зрѣвнаньеся дня съ ночью.

Четверта, с. е. зимова, починаеся дня 21. Грудня 6. вечеромъ въ хвили, коли сонце вступае въ знакъ Козорога де разомъ наступае прибутокъ въ тревалости свѣтла на виднокрузѣ, инакше зимове пересиленье дня съ ночью.

Пануючая планета въ роцѣ 1877 есть

С о н ц е.

Сонце есть тѣломъ середнимъ нашего систему планетарного, причиноу всѣхъ рухѣвъ планетъ або лѣпше тыхъ, що належать до одного системату, жереломъ свѣтла и тепла а ѡдтакъ житья всѣхъ орланичныхъ рѣчей. Пунктъ середнй сонця ѡддаленый ѡтъ такогожъ пункту землй на 20.000.000 миль. Промѣрь сонця выноситъ 186.000 миль геогр. а объ-

емъ 33.700,000.000,000.000 миль кубическихъ и есть $1\frac{1}{4}$ мил. больша якъ объемъ землі. — Масса сонця есть 320.000 разы больша отъ массы землі, а середня густотъ сонця становить блиско $\frac{1}{4}$ часть густости землі.

Сонце обертаетъ ся на около своей оси въ протягу 25 днѣвъ и 38 минутъ.

Воздухъ въ томъ роцѣ есть цѣлкомъ сухой, мало вовгкій, и середно теплый.

Весна зъ початку досить вовгка, особливо въ Цвѣтню, котрый есть дуже змѣнный и несталый. Май дуже хорошій и сухой, только при концѣ съ великими инеями и приморозками, котры и въ Червни тревають.

Лѣто, въ Червни инколи появляются инеи а крѣмъ того пануетъ велика посуха. — Липень есть въ початкахъ бурливый опѣсля погѣдный и тихій. Дни того лѣта суть горячі, а ночи холоднѣ.

Осѣнь и Зима сухі и гарнѣ. — Инеи и морозы починаются вчасно, однакъ мѣрнѣ. — Лютый зъ початку погѣдный кѣнчится великимъ зимномъ, котре тревае ажъ до Марця.

Зборы лѣтнѣ. — Ячменю и ѡвса не богато але въ зернѣ добрый. — Просо добре, скоро вчасно посеѣяне — а мало сошовицѣ, гороху и вили маючой — коноплѣ тонкѣ и малѣ. — Сѣна дуже мало.

Зборы озимѣ. — Жито дуже добре але мало, такъ само и пшеница.

Овоцѣ. — Больше грушокъ якъ яблокъ, богато черешень, орѣховъ и сливокъ.

Хмелю дуже мало.

Вѣтеръ, повѣнь и буря. — Вѣтеръ схѣдный и пѣвнѣчный пануочѣ а менше вѣтеръ захѣдно-полудневый. Бурѣ частѣ а навѣтъ и градъ — повѣни не ма.

Хробацтво. — Богато кретѣвъ, вужѣвъ и саранчи, хробацтво навѣтъ въ зернѣ.

Слабости при кѣнци зимы появляются често: кольки въ боцѣ, горячки, фебры, немѣнче частѣ апоплекси, корчѣ, дрожъ сердца, запалѣнья утробы и роздутѣ въ жолудкѣ.

Знаки ѡдмѣнь мѣсяця.

☉ нѣвъ, ☽ перва квартира, ☾ повнѣ, ☽ послѣдна квартира.

Календарь въ приповѣдкахъ.

Календарь е лгарь, Богъ найлѣпшій господарь.

Блѣдый мѣсяцъ означае дощъ, червонный вѣтеръ, а бѣлый погоду.

Ранна червонѣсть предсказуе дощъ, вечерна вѣтеръ.

Раннѣ дощъ, жѣночѣй плачь не довго тревае.

Много грибѣвъ, мало хлѣба.

ПОРЫ РОКУ.

Весна.

Весна нашъ Отець и мати, хто не сѣе, не буде збирати.

Весною дощъ парить, а осенью мочить.

На весну корецъ дощу, ложка болота — въ осени ложка дощу
корецъ болота.

Лѣто.

Люди радѣ лѣту, а пчолы цвѣту.
Умноживъ Богъ лѣто мухами, а зиму морозами.
Богато рыбъ, малѣ зерна.
Въ лѣтѣ жожда качка прачка, а въ зимѣ и Тереса не береса.

Осѣнь.

Осѣнь на сорокатѣй кобылѣ ѣздитъ.
Осѣнної озимы не клади въ засѣкъ.

Зима.

Санна ѣзда — ангельска ѣзда, але дѣтчій выворѣтъ.
Зима матка выпшился гладка.

Планеты и ихъ бѣгъ около сонця:

Планета	робитъ	кругъ	коло	сонця	въ	лѣтахъ	дняхъ	год.
Меркуръ	"	"	"	"	"	87	23	"
Венера	"	"	"	"	"	224	17	"
Земля	"	"	"	"	"	365	6	"
Марсъ	"	"	"	"	"	1	18	"
Юпитеръ	"	"	"	"	"	11	20	"
Сатурнъ	"	"	"	"	"	29	23	"
Уранъ	"	"	"	"	"	84	20	"
Нептунъ	"	"	"	"	"	164	—	"

Межи Марсомъ и Юпитеромъ находятся еще малѣ планеты, котрыхъ до теперъ ѣтъкрыто 137, и которѣ кружатъ около сонця въ часѣ $3\frac{1}{4}$ до $6\frac{4}{5}$ лѣтъ.

Мѣсяць обѣгае землю въ 27 дняхъ и 8 годинахъ.

Сонце обѣгаеся около своей оси въ 25 дняхъ, 6 годинахъ и 37 минутахъ.

Выясненья знаковъ въ календарѣ.

† Церковный праздникъ.
Н. Недѣля.
П. Понедѣлокъ.
В. Вѣвторокъ.

Р. Середа.
Ч. Четверъ.
Т. Пятница.
С. Субота.

Сѣчень, Прозимецъ мае 31 днѣвъ.

Мрака въ Сѣчнѣ, мокра весна.
 На Василѣвъ вечеръ днѣ пробувае на курячу отопу.
 Солнце иде на лѣто, а зима на морозъ.
 На Петра вериги розбиваются криги.

Д. Грегори́йскій календарь.	Д. Латинскій календарь.
1 С. Обрѣзанье Г. и Василѣ Вел. Недѣля передъ Просвѣщенемъ.	13 Илярія 2. Нед. по 3. Короляхъ.
2 Н. Сильвестра папы римск.	14 Фелікса зъ Нолѣ.
3 П. Малахія Пр.	15 Мавра Оп.
4 В. Соборъ 70 Апост.	16 Марцелѣго
5 Р. Теопемпта	17 Антона Оп.
6 Ч. Богоявленье Господ.	18 Приски П.
7 Т. † Соборъ св. Ивана Пред.	19 Фердинанда
8 С. Юрія	20 Фабяна и Себастіана
Недѣля по Просвѣщеню.	3. Нед. по 3. Короляхъ.
9 Н. Поливкта	21 Агнішки
10 П. Григорія Нисс.	22 Винкентія
11 В. Теодозія	23 Ивана
12 Р. Татьяны	24 Тимотея
13 Ч. Ермила и Стратоника	25 Наверненье св. Павла
14 Т. Св. Отець въ Синаю	26 Поликарпа
15 С. Павла Тив. и Ивана	27 Ивана Золотоустого
Недѣля 32 по Сошествію.	Недѣля Старозапустна
16 Н. Поклоненье веригамъ св. Петра	28 Кароля Велнк.
17 П. Антона Вел.	29 Францѣшка Сал.
18 В. † Атаназія, Кирила	30 Мартины
19 Р. Пр. Макарія	31 Петра Н.
20 Ч. † Пр. Евѣмїя Велнк.	1 Лютого. Гната
21 Т. Пр. Макоима	2 Стрѣтенье (Мар. Громн.)
22 С. Апост. Тимотея	3 Блажея
Недѣля 33 по Сошествію.	Недѣля Предзапустна.
23 Н. Клима	4 Вероники
24 П. Пр. Матери Кееніи	5 Алаты
25 В. † Григорія Богослова	6 Дороты
26 Р. Пр. Ксенофонта	7 Ромуальда
27 Ч. Ивана Золот. перен. мощ.	8 Ивана зъ М.
28 Т. Ефрема	9 Аполюніи
29 С. Гната	10 Схолястики
Недѣля Мясопустна.	Недѣля Запустна.
30 Н. Трохъ Святыхъ Вас. Гр. Из.	11 Люціюша
31 П. Кира и Ивана	12 Евляліи

Отмѣны мѣсяца и станъ воздуха. (Дни по лат. кал.)

☉ Последня кватира днѣ 6 о год. 3. мин. 50 вечеромъ. ☉ Нѣвъ днѣ 14. о год. 3. мин. 1 вечеромъ. Морозы тревають. ☉ Перва кватира днѣ 22. о год. 5. мин. 26. вечеромъ. Морозы устають, воздухъ лагѣдный.	☉ Новия днѣ 29. о год. 10. мин. 12. рано. Дошь и зимно при сильнѣмъ вѣтрѣ. После 100-лѣтнего календаря. Въ обчнѣ зъ початку зимно, 4. 5. 6. дошь, 7. 8. 9. морозъ, 11. дошь, опѣсля до 25. зимно, идѣ кънѣви воздухъ несталый, по части вѣтеръ, снѣгъ и мрака.

Лютый, Лютень, Казидорога, Казибдоръ мае 28 днѣвъ.

Лютый мѣсяць воду подпустить, а Марець подбере.
На Стрѣтенъ стрѣтилася зима съ лѣтомъ.

Д. Греческій календарь.	Д. Латинскій календарь.
1 В. Трифона	13 Катарины
2 Р. Стрѣтенъ Господ.	14 † Попелець
3 Ч. Симеона и Анны	15 Фавстина
4 Т. Сидора	16 Юлианны
5 С. Агафii	17 Констанціи
Недѣля Сыропустна.	
6 Н. Юліана	18 Сабина
7 П. Партенія	19 Конрада
8 В. Теодора	20 Никифора
9 Р. Никифора	21 Елеоноры
10 Ч. Харлампія	22 Петра
11 Т. Василя	23 Романа
12 С. Мелитона	24 Матія
Недѣля 1. посту.	
13 Н. Мартиніяна	25 Вальбурii
14 П. Авксентія	26 Викторя
15 В. Онисима	27 Олександра
16 Р. Пасифилія	28 Леандра
17 Ч. Теодора Тирона	1 Марця. Альбина
18 Т. Льва пан. рим.	2 Симплиціи
19 С. Филемона	3 Куникунды
Недѣля 2. посту.	
20 Н. Льва еп. катаньск.	4 Казимира
21 П. Тимотея, Стахія	5 Фридерика
22 В. Св. муч. въ Евгении	6 Колеты
23 Р. Поликарпа	7 Томы въ Ак.
24 Ч. † Пер. и друг. Обр. гол. Ивана кр.	8 Ивана Бож.
25 Т. Тараса	9 Кирила и Методія
26 С. Порфира	10 40 Мучен.
Недѣля 3. посту.	
27 Н. Прокопа	11 Аньелі
28 П. Василя Пр., Марины, Нестора	12 Григорія

Отмѣны мѣсяца и станъ воздуха. (Дни по лат. кал.)

<p>⊙ Последняя квартира дня 5. о годниѣ 6. минутъ 33 рано.
Сильный вѣтры и снѣговица.</p> <p>⊕ Нѣвъ дня 13. о годниѣ 10. мин. 32. ран. Морозъ и вѣтеръ.</p> <p>⊙ Первая квартира дня 21. о год. 5. мин 48 рано.
Воздухъ вонгкій и снѣгъ</p> <p>⊕ Понья дня 27. о год. 8. мин. 47 вочер.</p> | <p>Зимно и дощъ.
Посля 100-лѣтнего календаря :
Лютый отъ 1 до 7. хмарно, снѣгъ, дощъ, мрака и вѣтеръ, 8. ясно и морозно, отъ 9. до 12. снѣгъ съ дошомъ, отъ 13. до 16. морозно, 18. дощъ съ снѣгомъ, отъ 19. до 22. вѣтеръ острый, отъ 23. до 26. погода, ранки зимній, подъ вечеръ дощъ, послѣдній дни неприятнѣ.</p> |
|---|--|

Марець, Мароть, Палютый, Березозоль мае 31 днѣвъ.

На въ Марци воды, на въ Цвѣтню травы.
 Сорокъ Мучениковъ, сорокъ раннихъ морозовъ.
 Якъ на Сорокъ Мучениковъ, такъ и на Петра и Павла.
 Якъ на Благовѣщенье дождь, то зародится жито.
 Якъ Благовѣщенье, такій и Великдень.
 На Благовѣщенье весна зиму поборола.

Д.	Греческій календарь.	Д.	Латинскій календарь.
1	В. Евдокіи муч.	13	Розинны
2	Р. Теодата	14	Матильды
3	Ч. Зенона	15	Лонгина
4	Т. Гарасима, Павла	16	Любина
5	С. Конона муч.	17	Гертруды
Недѣля 4. посту.		Недѣля 5. посту.	
6	Н. Теодора, Теофіля	18	Едварда
7	П. Василя, Евгенія	19	Осипа
8	В. Теофилакта	20	Никиты
9	Р. † 40 Мучен. въ С. (Покл.)	21	Венедикта
10	Ч. Кѣдрата, Кипріяна, Дениса	22	Октавіяна
11	Т. Софронія	23	7 бог. Н. П. М.
12	С. Теофана, Григорія Двоес.	24	Гавріила
Недѣля 5. посту.		Недѣля 6. (цвѣтна).	
13	Н. Никифора, Савина	25	Благовѣщенье П. Б.
14	П. Венедикта	26	Эмануила
15	В. Олександра муч.	27	Рупрехта
16	Р. Трофима	28	Сикста
17	Ч. † Олексы чол. бож.	29	Зелен. Четверъ
18	Т. Кирила Ерусал. Олександры	30	† Велика Пяти.
19	С. Хрисанта и Даріи	31	† Велика Субота
Недѣля 6. (цвѣтна.)		Воскресенье Г.	
20	Н. Якова исп.	1	Цвѣтень Воскресеніе Г.
21	П. Василя	2	Велик. Понедѣлокъ
22	В. Никона, Лидіи	3	Ришарда
23	Р. Захарія, Артеміи	4	Издора
24	Ч. Четверъ Великій	5	Винцентія
25	Т. Пятница Велика. Благовѣщенье	6	Целестина
26	С. Субота Велика	7	Германа
Воскресеніе Г.		Недѣля Бѣла.	
27	Н. Воскресеніе Господне	8	Димитра
28	П. Воскресный Понедѣлокъ	9	Маріи Егип.
29	В. Воскресный Въвторокъ	10	Езехіила
30	Р. Ивана Л.	11	Льва папы.
31	Ч. Ипатія	11	Юлія

Отмѣны мѣсяца и станъ воздуха. (дни по лат. кал.)

<p>⊙ Последняя квартира дня 6. о godzinъ 11. мин. 34. вечеромъ. Погода и зимно.</p> <p>⊙ Нѣвъ дня 15. о godzinъ 4. мин. 27. рано. Метелица.</p> <p>⊙ Перва квартира дня 22. о godzinъ 2. мин. 48. вечеромъ. Погода при лагднѣмъ воздухѣ</p>	<p>⊙ Поняя дня 29. о godzinъ 7. мин. 22. рано. Сильный вѣтры. Цѣбля 100-лѣтнего календаря: Марець отъ 1. до 7. воздухъ неприятный и зимный, отъ 8. до 17. дуже зимно, 19. буря и снѣгъ съ дощомъ, 20. и 21. рано дождь, пополудни ясно, 22. и 23. дуже зимно, опѣбля ажь до кѣнця зрана приморозки а пополудни воздухъ воьгкій.</p>
---	---

Цвѣтень, Барезень, Сочень мае 30 днѣтъ.

Хочь дуй, не дуй; не до Рѣздавѣ иде, только до Великоднѣя.

Юрь съ тепломъ а Никола съ кормомъ.

У насъ два Юря, одинъ годоводный а другій холодный.

Коли на Юра день морозъ, то ѣ подъ корчомъ овесъ.

Коли на Юра зимный и великій морозъ, то бувае просо и овесъ.

Д.	Греческій календарь.	Д.	Латинскій календарь.
1	Т. Маріи Егип.	13	Юстины
2	С. Тита, Поликарпа	14	Валеріана
Недѣля Томина.		Недѣля 2. по Воскр.	
3	Н. Никиты, Теодозіи, Ирины	15	Анастасіи
4	П. Осипа Пр.	16	Лямберта
5	В. Теодоры, Плятона	17	Рудольфа
6	Р. Эвтихія	18	Апollyонія
7	Ч. Юрія	19	Кресценціи
8	Т. Агава Руфа	20	Агнишки
9	С. Евпсихія мч., Вадима муч.	21	Анзельма
Недѣля Мирносоиць.		Недѣля 3. по Воскр.	
10	Н. Терентія, Максима, Олександра	22	Сотера и Кая
11	П. Антипы	23	Войцѣха
12	В. Василя, Атанасіи	24	Юрія
13	Р. Артемона	25	Марка Еванг.
14	Ч. Мартина папы	26	Клетя и Марцелёго
15	Т. Трофима Аристарха	27	Анастасія
16	С. Гапіи, Ирины, Леонида	28	Виталиса
Недѣля о Разслабленомъ.		Недѣля 4. по Воскр.	
17	Н. Симеона муч.	29	Петра
18	П. Ивана Пр. Виктора	30	Катарини Сен.
19	В. Ивана вет., Христофора	1	Мая. Филипа и Якова
20	Р. Теодора, Анастасія	2	Жигмонта кор.
21	Ч. Януарія смч.	3	Знайд. Ч. Хреста
22	Т. Теодора Сик., Натанаіла ап.	4	Фльоріана
23	С. † Юрія Вмч. и Олександры муч.	5	Пія V. папы.
Недѣля о Самаряннѣхъ.		Недѣля 5. по Воскр.	
24	Н. Савы смч., Елисаветы	6	Ивана
25	П. † Марка Еванг.	7	Домицелъ
26	В. Василя Армас.	8	Станислава
27	Р. Симеона ср. Госп.	9	Григорія
28	Ч. Ясона А.	10	Вознесенья Госл.
29	Т. 9 муч. въ К., Мемнона	11	Беатрицсы
30	С. Якова Ап.	12	Паукрацого

Отмѣны мѣсяца и станъ воздуха. (Дни по лат. кал.)

<p>☉ Последняя квартира дня 5. о годич 6. мая. 3. вечеромъ. Мрачно и дощъ.</p> <p>☉ Нѣвъ дня 13. о год. 1 мин. 23. вечеромъ. Воздухъ гарный, але холодный.</p> <p>☉ Перва квартира дня 20. о год. 9. мая. 10. вечеромъ. Воздухъ нестодный.</p>	<p>☉ Повня дня 27. о год. 6. мин. 9. вечеромъ. Гарно и ладно, Посля 100-лѣтнего календаря: Зъ початку зимно, 4. погода и тепло, 8. вѣтеръ и дощъ, 9. до 11. погѣдно, 18. улива и громы, 19. гарно, ошбѣла ажъ до конца воздухъ нестодный и неприятный.</p>
--	--

Май, Травень мае 31 днёвъ.

Сухій марець, мокрый май, буде жито кобы гай.

Борисъ и Глѣбъ сѣють хлѣбъ.

Хто сѣе пшеницу въ день Симона Зилота, у того родится кобы золота.

До святого Духа держися кожуха.

Д. Греческій календарь.	Д. Латинскій календарь.
Недѣля о Слѣпорожденіомъ.	Недѣля 6 по Воскресенію.
1 Н. Іереміи прор.	13 Сервація
2 П. Бориса и Глѣба, Атаназія	14 Бонифація
3 В. Тимофтея, Теодозія	15 Софіи
4 Р. Пелагіи муч., Никиты	16 Ивана Непом.
5 Ч. Вознесенье Господне	17 Увальза
6 Т. Йова, св. Варвары	18 Венанта, Феликса
7 С. † Явленье на небеси Хреста	19 Петра, Целестина
Недѣля св. Отцѣвъ въ Накен.	Недѣля 7. по Воскресенію.
8 Н. † Ивана Апост., Арсенія В.	20 Зеленыя свята
9 П. † Перенесенье мощей Николая	21 Понедѣлокъ зел. сеять
10 В. Симеона	22 Юлія
11 Р. Кирила, Методія	23 Дизидерія
12 Ч. Епифанія, Германа	24 Иванны
13 Т. Гликеріи муч.	25 Урбана
14 С. Изидора (Субота задушна)	26 Филипа
Недѣля Сошествія св. Духа	Недѣля 1. по Зелен. свягахъ.
15 Н. Сошествіе св. Духа	27 Магдаленны
16 П. Пресв. Тройцы, Симеона	28 Вильгельма
17 В. Степана, Андроника	29 Максима
18 Р. Петра, Андрея, Павла	30 Феликса, Фердинанда
19 Ч. Св. Патрікія, Корнила	31 Петронелі
20 Т. Олексы	1 Червецъ. Никодима
21 С. † Константина и св. Олены	2 Еразма
Недѣля всѣхъ Святыхъ	Недѣля 2. по Зелен. свягахъ.
22 Н. Св. муч. Василя	3 Кльотильды
23 П. Михаила, Евфрозины	4 Квирина
24 В. Симеона, Мелитона, Ивана	5 Бонифація
25 Р. † Усѣкновенье Гол. св. Ивана Хр.	6 Норберта Б.
26 Ч. Апост. Карпа, Юрія	7 Роберта Б.
27 Т. Терапонта, Кипріяна	8 Медарда
28 С. Никиты, Евтихія	9 Фелиціана
Недѣля 2. по Сошествію.	Недѣля 3. по Зелен. свягахъ.
29 Н. Пр. муч. Теодозіи	10 Маргареты
30 П. Изакія	11 Варнавы
31 В. Еремія	12 Онуфрія

Отмѣны и станъ воздуха. (Дни по лат. кал.)

○ Послѣдняя квартира дня 5. о godzinѣ 6 мин. 52 вечеромъ. Дождь часто перепадаетъ. ● Нѣвъ дня 13. о год. 7 мин. 2 рано. ○ Сильный вѣтры, притѣмъ возд. змѣнный. ○ Первая квартира дня 20. о год. 2 минутъ 30 рано. Холодъ и дождь перепадаетъ.	● Понья дня 27. о год. 5 мин. 38 рано. Хмарно, притѣмъ частыя уливы. Пѣсля 100-лѣтнего календаря: Май. 1. и 2. неприятно зимный вѣтеръ, отъ 4 до 15. погода и тепло, притѣмъ громы и частыя зливы, 24. иней, 27. погода, 28. и 29. зимно съ дождомъ, 30. приморозокъ, опбсая дождь съ снѣгомъ.

Червень, Червецъ має 30 днѣвъ.

Не треба Бога о дощъ просити, буде бнѣ якъ станемъ косити.
Годуй мене до Ивана, а я зъ тебе зроблю пана.

Д	Греческій календарь.	Д	Латинскій календарь.
1	Р. Юстина, Харитона	13	Антоня зъ Падвы
2	Ч. Никифора, Олександра	14	Базиля
3	Т. Лукиліяна, Клявдія	15	Вита и Мод.
4	С. Митрофана	16	Францѣшка, Бенона
Недѣля 3. по Сомествію.		Недѣля 4. по Зелен. Святахъ.	
5	Н. Доротея	17	Адольфа
6	П. Висаріона, Иляріи, Текля	18	Марка
7	В. Богдана	19	Гервазія и Протазія
8	Р. Великомученика Теодора	20	Сильверія
9	Ч. Кирила Александр.	21	Альойза
10	Т. Тимотея, Олександры	22	Павлина
11	С. † Ап. Вартоломея, Варнавы	23	Василя, Зенона
Недѣля 4. по Сомествію.		Недѣля 5. по Зелен. святахъ.	
12	Н. † Онуфрія вел., Петра Ат.	24	Ивана Хрестителя
13	П. Муч. Акулины	25	Проспера
14	В. Елисея	26	Ивана и Павла
15	Р. † Прор. Амоса и Еронима	27	Володислава
16	Ч. Тихона	28	Леона папы
17	Т. Мануила, Инокентія, Василя	29	Петра и Павла
18	С. Леонтія, Ипатія	30	Павла страдаль.
Недѣля 5. по Сомествію.		Недѣля 6. по Зелен. Святахъ.	
19	Н. Юды брата Госп.	1	Липень. Теобальда
20	П. Методія Патарок.	2	Марія
21	В. Юліяна, Юліяны	3	Геліодора
22	Р. Евзевія	4	Осипа
23	Ч. Агрипины	5	Каролины, Филомены
24	Т. Рождество св. Ивана Хрест.	6	Изаіи
25	С. Св. Февроніи	7	Пульхеріи
Недѣля 6. по Сомествію.		Недѣля 7. по Зелен. святахъ.	
26	Н. Давида Сел., Ивана Гот.,	8	Ивана зъ Дукля
27	П. Преп. Самсона	9	Кирила
28	В. † Кира и Ивана безср.	10	Амаліи
29	Р. Петра и Павла	11	Пелаягіи м., Пія I. папы
30	Ч. † Соборъ св. 12 Апостол.	12	Генрика

Отмѣны мѣсяця и станъ воздуха (дни по лат. кал.)

- ☉ Последняя квартира дня 4. о годинѣ 6. минутъ 44. рано. Вѣтренница и дощъ.
- ☉ Нѣвъ дня 11. о год. 4. мин. 5. вечеромъ. Гарна и стала погода.
- ☉ Первая квартира дня 18. о год. 7. мин. 57 рано. Воздухъ зимній.
- ☉ Понья дня 26. о годинѣ 6. минутъ 26. вечеромъ. Дощъ.

Посля 100-лѣтнего календаря.

Червень. 2. погода, 3. дощъ, отъ 4. до 8. неприятно, 9. гарно, 10. змѣнно, отъ 11. до 14. холодно, 15. дощъ, 20. зимно, 22. в. 23. дуже тепло, отъ 24. до кнѣца все дощъ и неприятно.

Липень, Липець, Косень має 31. днівъ.

До Иліи рѣи підъ гилѣ,

А по Иліи рѣи на гилѣ.

Тільки до Иліи добріи роя; а по Иліи повѣсь роя на гилѣ.

На Иліи до обѣда лѣто а по обѣдѣ осѣнь.

До Илевого дня підъ корчомъ сушитъ, а по Илевомъ дни и на корчи не снє.

На Бориса и Глѣба, бери ся до хлѣба.

Д.	Греческій календарь.	Д.	Латинскій календарь.
1	Т. Космы и Даміана	13	Маргареты
2	С. † Полож. ризы Пр. Д. Богород.	14	Бонавентуры
Недѣля 7. по Сомествію.		Недѣля 8. по Зелен. святахъ.	
3	Н. Анатоля, Якинта	15	Роздѣленье Св. Апостол.
4	П. Андрея Кр., Лукіи, Кирилы	16	Маріи Скапл., Рафаеля
5	В. Атаназія, Анны	17	Алексѣя
6	Р. Лукіяна, Симеона Вел.	18	Симеона
7	Ч. Томи	19	Винкента
8	Т. Прокона	20	Иліи Прор.
9	С. Теодора, Панкрата, Кирила муч.	21	Пракседы
Недѣля 8. по Сомествію.		Недѣля 9. по Зелен. святахъ	
10	Н. Леонтія, Данила	22	Маріи Магдалены
11	П. Ольги княг. Кіевскои	23	Аполлинара
12	В. Илярія, Михайла	24	Христіны
13	Р. † Соборъ арханг. Гавріила	25	Апост. Якова
14	Ч. Акилы	26	Анны
15	Т. † Володимира князя руского	27	Панталिमона, Наталіи
16	С. Атиногена	28	Инокентія
Недѣля 9. по Сомествію		Недѣля 10. по Зелен. святахъ.	
17	Н. Лазара, св. Марины	29	Марты
18	П. Омеляпа, Омеляны	30	Абдона
19	В. Св. Макрины	31	Игнатія Лоіола
20	Р. † Св. прор. Иліи	1	Серпень. Петра въ вер.
21	Ч. Симеона, Іезекиила прор.	2	Маріи Ан.
22	Т. Маріи Магдалены	3	Св. Степана
23	С. Трофима, Теофія	4	Доминика
Недѣля 10. по Сомествію.		Недѣля 11. по Зелен. святахъ.	
24	Н. † Бориса и Глѣба	5	Маріи Снѣжнои
25	П. † Успеніе св. Анны	6	Преображеніе Господ.
26	В. Мойсея, св. Параскевы	7	Каэтана
27	Р. Св. Панталिमона	8	Киріяка
28	Ч. Прохора, Тимона	9	Романа
29	Т. Калиника	10	Лаврентія
30	С. Силы	11	Зуванны
Недѣля 11. по Сомествію.		Недѣля 12. по Зелен. Святахъ.	
31	Н. Евдокима	12	Кляры

Отмѣны мѣсяца и станъ воздуха (по лат. кал.)

⊙ Последняя кватыра дня 3. о годниѣ 10. мин. 35. вечеромъ. Погода стала.

⊕ Нѣвъ дня 10. о год. 11. мин. 39. вечер. Погода и велика спека.

⊙ Перва кватыра дня 17. о год. 2. мин. 46. вечер. Воздухъ змѣнный однакъ гарячо.

⊕ Понья дня 25. о год. 8. мин. 53. рано. Погода, однакъ холодно.

Підля 100-лѣтнего календаря :
Липецъ. Зъ початку хмарно и холодно, 4. тепло, 6. холодно, отъ 7 до 18. погода и тепло, отъ 19. до 21. дощъ, отъ 22. до конця дни погѣднѣ и гарячѣ.

Серпень, Кивень, Кивотинь мае 31. днѣвъ.

Коли цвите бѣбѣ, то тяжко о хлѣбѣ, а якъ макъ, то не такъ.
Спасѣвка--ласѣвка, а Петрѣвка—голодѣвка.
Прийшовъ Спасъ, держи рукавицѣ на запасъ.

Д.	Греческій календарь.	Д.	Латинскій календарь.
1	П. † Произ. Чес. Хреста, св. Мѣков.	13	Иполита
2	В. Степана	14	Евсебія
3	Р. Преподоб. Изаакія	15	Успеніе Дѣвы Маріи
4	Ч. Дениса, 7 дѣт. въ Ефезѣ	16	Роха
5	Т. Евсигнія	17	Анастасія
6	С. Преображеніе Господне	18	Августина, Елены
Недѣля 12. по Сошествію.		Недѣля 13. по Зелен. святахъ.	
7	Н. Доместія	19	Людвика, Себальда
8	П. Омеляна, Омеляны	20	Стефана
9	В. Матія	21	Иванны
10	Р. Архид. Лаврентія	22	Тимотея, Филиберта
11	Ч. Евила	23	Пилипа, Закхея
12	Т. Фотія	24	Вартоломея
13	С. Максима	25	Людвика
Недѣля 13. по Сошествію.		Недѣля 14. по Зелен. святахъ.	
14	Н. Михея	26	Самуила, Зефиріана
15	П. Успеніе Пр. Д. Богор.	27	Осипа Калясантого
16	В. † Перенесенье нерукотв. образа	28	Августина
17	Р. Муч. Мирона	29	Ивана Усѣкновеніе
18	Ч. Флѣра и Лавра	30	Розы
19	Т. Андрѣя	31	Раймунда
20	С. Самуила	1	Вересень. Изабелі
Недѣля 14. по Сошествію.		Недѣля 15. по Зелен. святахъ.	
21	Н. Тадея	2	Стефана короля
22	П. Алатоники, Северіяна	3	Мануелі
23	В. Луна, Иринея	4	Розаліи
24	Р. Свящ. муч. Евтихія	5	Лаврентія Еп.
25	Ч. Вартоломея, Тита	6	Захарія
26	Т. Адріяна, Наталіи	7	Реліны
27	С. Пимена	8	Рожд. Пр. Дѣвы Маріи
Недѣля 15. по Сошествію.		Недѣля 16. по Зелен. святахъ.	
28	Н. Мойсея, Августина	9	Сидоніи
29	П. † Усѣкн. Ч. Гол. св. Ивана Хр.	10	Николая, Пульхеріи
30	В. Олександра, Ивана	11	Гіяцинта
31	Р. † Положенье Пояса Пр. Богор.	12	Тобіи

Отмѣны мѣсяца и станъ воздуха (по лат. нал.)

<p>⊙ Последняя кварта дня 2. о godzinѣ 11. минутъ 54 рано. Часта зливы.</p> <p>☉ Нѣвъ дня 9. о godzinѣ 6. мин. 50 рано. Вѣтеръ и дощъ.</p> <p>☽ Первая кварта дня 15. о год. 12. мин. 6. вечеромъ. Гарна погода.</p> <p>☼ Поняя дня 24. о год. 0. мин 44. рано. Воздухъ вѣтливый.</p>	<p>⊙ Последняя кварта дня 31. о год. 10. мин. 48. вечеромъ. Погода.</p> <p>Пѣсля 100-лѣтнего календаря: Серпень. Отъ 1. до 6. погѣдно и тепло, 3. дощъ, отъ 9. до 11. хмарно и съ дощомъ, 13. погода, 15. иней, 16. громы, 17. дощъ, отъ 18. до 25. погѣдно и дуже тепло, отъ 26. до 28. майже щѣдно громы, 30. и 31. дощъ.</p>
---	---

Вересень, Сьвень, Майкъ, Бабске лѣто мае 30 днѣвъ.

Семицъ день, бабске лѣто.

Якъ першій день бабского лѣта ясный, то и осѣнь буде тепла.

Д.	Греческій календарь.	Д.	Латинскій календарь.
1	Ч. Начало Инд. Симеона.	13	Аврелия.
2	Т. Мамонта, Ивана.	14	† Воздвиж. Чеп. Хр.
3	С. Антима, Теоктиста.	15	Никодема
Недѣля 16. по Сочествію.		Недѣля 17. по Зеленыхъ святыхъ	
4	Н. Мойсея, Евтихія	16	Людмила
5	П. Захарія и Елисаветы	17	Лямберта
6	В. Арх. Михайло (Чудо)	18	Тома, Тита
7	Р. Муч. Созонта	19	Сух. † Ивана.
8	Ч. Рожд. Пр. Дѣвы Маріи	20	† Евстахія
9	Т. † Иоакима и Анны	21	Матѣя
10	С. Св. Минодоры	22	Морица
Недѣля 17. по Сочествію.		Недѣля 18. по Зеленыхъ святыхъ.	
11	Н. Св. Теодоры	23	Теклія.
12	П. Автенома	24	Руперта, Герарда
13	В. Корнила муч.	25	Клеофаса
14	Р. Воздвиж. Ч. Хреста	26	Кипріяна
15	Ч. Вмуч. Никиты.	27	Космы и Даміана
16	Т. Иосафата	28	Вацлава
17	С. Вѣры, Надѣи, Любови	29	Михайла Арх.
Недѣля 18. по Сочествію.		Недѣля 19. по Зеленыхъ святыхъ.	
18	Н. Евменія.	30	Еронима
19	П. Трофима	1	Жвотень. Римигія
20	В. Евстафія, Агапіи	2	Леоделара
21	Р. Ап. Кондрата	3	Кандида
22	Ч. Фоки, Ионы прор.	4	Францѣшка
23	Т. † Зачатіе Ивана Пред.	5	Пляциды, Аврелии
24	С. Теклія	6	Вѣры, Брунона
Недѣля 19. по Сочествію.		Недѣля 20. по Зеленыхъ святыхъ.	
25	Н. Евфросины, Пафнуца	7	Юстины
26	П. † Апос. Ивана Богослова	8	Ефрема
27	В. Калиотрата	9	Дениса
28	Р. Препод. Харитона	10	Францѣшка Боргія
29	Ч. Киріяна	11	Пляциды, Германа
30	Т. С. Муч. Григорія Орм.	13	Максимилиана

Обтмѣны мѣсяца и станъ воздуха (дни по лат. кал.)

- ☉ Нѣвъ дня 7. о год. 2. мин. 34. вечеромъ.
Повѣтре змѣине.
- ☽ Первак ватира дня 14. о год мин. 41
вечеромъ.
Дошъ.
- ☾ Понья дня 22. о год. 5. мин. 8. вечеромъ.
Дни погоднй и теплй.
- ☾ Последня квартира дня 30. о год. 7. мин.
13. рано.
- ☾ Вѣтревница, притѣмъ дошъ.

Псбля 100-лѣтнего календаря.

Отъ 1. до 4. погода я тепло, отъ 5. до 9. погодно, притѣмъ холодно, 11. дошъ, отъ 18. до 25. воздухъ нестальнй и бурливнй. 27. погода и тепло, отъ 28. ажъ до конца дошъ

Жовтень, Паздерникъ мае 31 днѣвъ.

Хто сѣе на Покровѣ, не мае що дати коровѣ.
На Симеона Юды, бонтея кобнь груды.

Д. Греческій Календарь.	Д. Латинскій календарь.
1 С. † Покровъ Пр. Д. Богород. Недѣля 20. по Сошествію.	13 Едварда Недѣля 21. по Зеленыхъ святахъ.
2 Н. Кириана, Юстины 3 П. Дениса, Елевтеріи 4 В. Еротея 5 Р. Муч. Харитины 6 Ч. † Ап. Томы 7 Т. Сергія 8 С. Пелагіи Недѣля 21. по Сошествію.	14 Каликста 15 Терезы 16 Гавла 17 Ядвиги 18 Луки Ев. 19 Фердинанда, Петра зъ Ан. 20 Фелиціана Недѣля 22. по Зеленыхъ святахъ.
9 Н. † Якова, Андроника 10 П. † Евлампія и Евлампіи 11 В. Филипа, Теофана 12 Р. Прова 13 Ч. Карпа 14 Т. † Параскевы, Назар., Протоз. 15 С. Лукіяна Савина Недѣля 22. по Сошествію.	21 Уршулы 22 Кордулы 23 Ивана Капистрана 24 Рафаила Арх. 25 Ивана Кант. 26 Йова 27 Сабини Недѣля 23. по Зеленыхъ святахъ.
16 Н. Лонгина 17 П. Озіи, Андрея, Космы, Даміяна 18 В. † Ап. Луки 19 Р. Прор. Іоила 20 Ч. Артемія 21 Т. Ілярія 22 С. Аверкія. Недѣля 23. по Сошествію.	28 Симеона и Юды 29 Нарциза 30 Клявдія 31 Вольфанга 1 Листопад. Всѣхъ свят. 2 День задушный. 3 Губерта Недѣля 24. по Зеленыхъ святахъ.
23 Н. † Якова, брата Господ. 24 П. Атаназія 25 В. Маркіяна 26 Р. Великомуч. Димитрія 27 Ч. Нестора 29 Т. † Параскевіи, Терентія 29 С. Анастасіи. Недѣля 24. по Сошествію.	4 Кароля 5 Елисабеты 6 Леонарда 7 Геркуляна 8 4. Коронатовъ 9 Теодора 10 Андрея зъ Ав. Недѣля 25. по Зеленыхъ святахъ.
30 Н. Петра, Зиновія 31 П. Стахія	11 Мартина 12 Модеста

Отмѣны мѣсяца и станъ воздуха (по лат. кал.)

<p>☉ Нѣвъ дня 6. о год. 11. мин. 31 рано.
Погода притѣмъ воздухъ лагбднй.</p> <p>☉ Перва квартира дня 14. о год. 5. минутъ 15. рано.</p> <p>☉ Повня дня 22. о год. 9. мин. 4. рано.
Воздухъ змѣнный рано и вечеръ.
Сильна мрака.</p> | <p>☾ Последняя квартира дня 29. о год. 3. минутъ 54. вечеромъ.
Теплый осѣнный воздухъ.
Шбеля 100-лѣтнего календаря.
Зъ початку погода, рано приморозки, 7. дощъ, 15 сильный вѣтеръ, 16 дощъ съ снѣгомъ, опбеля хмарно и вѣтеръ ажъ до 19, отъ 21 до 27 дощъ, 29 погода, вкбнци хмарно и зимно.</p> |
|--|--|

Листопадъ, Падолистъ, Листопаденъ має 30 днівъ.

Шо у вовка въ зубахъ, то му Юрь давъ.
 На св. Катарину ховайся подъ перину.
 Шо св. Михайло закуе, то Никола розкуе.
 На Андрея вложи руку въ засувъ.

Д.) Греческій календарь.	Д.) Латинскій календарь.	
1 В. Космы и Даміана	13 Евгения	
2 Р. Смч. Акиндина	14 Серафима	
3 Ч. Осипа, Юра, Айтала	15 Леонольда	
4 Т. Иоанникія	16 Отмара	
5 С. Галактіона, Йоны, Григорія	17 Саломен	
Недѣля 25. по Сочествію.		
6 Н. Павла, Олександры, Клявдіи	18 Отона	
7 П. Ерона, Лазаря	19 Елисабеты	
8 В. Архистрат. Михайла	20 Феликса	
9 Р. Онисифора и Порфира	21 Воведенье Пр. Богород.	
10 Ч. Олимпа, Ореста	22 Цециліи	
11 Т. Виктора, Теодора	23 Климента II.	
12 С. Ивана мил.	24 Хрисогенія	
Недѣля 26. по Сочествію.		
13 Н. † Ивана Золотоустого	25 Катарини	
14 П. † Апост. Пилипа (Запусты)	26 Конрада	
15 В. Гургія, Самсона. (Почат. посту)	27 Виргилія	
16 Р. † Апост. Матія	28 Кресцентія	
17 Ч. Григорія, Никона	29 Сатурнина	
18 Т. Плятона, Романа	30 Андрея Ап.	
19 С. Авдія, муч. Варлаама	1 Грудень. Лонгина	
Недѣля 27. по Сочествію.		
20 Н. Прокла, Григорія	Недѣля I. Адвента.	
21 П. Вовед. Пр. Д. Богород.	2 Бибіяны	
22 В. Филимона	3 Францішка Ксав.	
23 Р. Амфилохія и Григорія	4 Варвары	
24 Ч. † Катерины, Августы	5 Савы	
25 Т. Климента п., Петра Ал.	6 Николая	
26 С. Алимпія, Никона	7 Амброзія	
Недѣля 28. по Сочествію.		
27 Н. Якова, Романа	Недѣля II. Адвента.	
28 П. Степана, Иринарха	9 Леокадіи	
29 В. Парамона	10 Юдиты	
30 Р. † Андрея Первозван.	11 Дамаза	
	12 Олександра	

Обтмѣны мѣсяца и станъ воздуха. (Дни по лат. кал.)

- ☉ Нѣвъ дня 5. о год. 10. мин. 21. рано.
- ☉ Вовгкій и досыть перешиваючо зимній воздухъ.
- ☾ Перва квартира дня 13. о год. 1. мин. 18 рано.
- ☾ Приморозки и острый воздухъ.
- ☾ Повня дня 20. о годинѣ 11. минутъ 52 вечеромъ.
- ☾ Досыть зимно, однакъ дни похѣднѣ

- ☾ Послѣднѣя квартира дня 27. о годинѣ 11. мин. 38. вечеромъ.
- ☾ Воздухъ зимній и острый.
- ☾ Пѣсля 100-лѣтнего каловдаря.
- ☾ Падолистъ бѣгъ 1 до 14. дощъ и досыть зимно. 16. свѣгъ, бѣгъ 17. до 20. дощъ, бѣгъ 21. ажъ до кѣнца погѣдно и лагѣдно.

Грудень, Студень мае 31 днівъ.

На Наума дѣти заправляти до ума.

Варвара мосты мостить, Сава гвѣздѣ гвоздить, а Никола прибѣвае.

Варвара заварить, Сава закалить а Никола закте.

Зелене Рѣздо, бѣлый Великдень.

Якій день Рѣздва, такій буде и Петра, якъ по Рѣздвѣ, такъ и по Петрѣ и Павлѣ.

Д.	Греческій календарь.	Д.	Латиньскій календарь.
1	Ч. Наума прор.	13	Луціи
2	Т. Авакума	14	Издора
3	С. Софонія	15	Игната
Недѣля 29. по Сoшеcтвию.		Недѣля III. Адвента.	
4	Н. † Варвары вмч. и Ивана Дамаск.	16	Аделейды
5	П. Савы	17	Лазаря
6	В. Николая Чудотворця	18	Граціана
7	Р. Амброзія Медіол.	19	Сух. † Немизіи
8	Ч. Патанія	20	Теофіла
9	Т. Зачатіе Богород.	21	Томы
10	С. Мины, Ермогена	22	Зенона
Недѣля Прагoецъ.		Недѣля IV. Адвента.	
11	Н. Данила	23	Викторіи
12	П. Спирідіона (Свиридъ)	24	Адама и Евы
13	В. Евгенія, Ореста, Лукіи	25	Рождество Хриcтoвe
14	Р. Тирса, Аполонія, Филимона	26	Степана првмуч.
15	Ч. Павла, Степана	27	Ивана Еванг.
16	Т. Теофанія, Марины	28	Убит. Молод.
17	С. Данила прор.	29	Томы Еп.
Недѣля св. Отець.		Недѣля I. по Рождествѣ.	
18	Н. Клявдія, Модеста	30	Давида
19	П. Бонифата	31	Сильвестра
20	В. Игната Богоносця	1	Сѣчень. Новый рѣкъ 1878
21	Р. Юліяны и Петра Митр.	2	Макара
22	Ч. Анастазіи	3	Геновефы
23	Т. 10 муч. въ Критѣ	4	Тита
24	С. Навечеріе. Евгеніи, Пилипа	5	Симеона
Рождество Господне.		Недѣля 2. по Рождествѣ.	
25	Н. Рождество Госп. Ис. Хр.	6	Трехъ Царей
26	П. Соборъ Пр. Дѣвы Бог.	7	Юліяны
27	В. Архидіак. Степана	8	Маріянны, Северина
28	Р. Муч. 2000 мл. въ Ником.	9	Захаріи
29	Ч. Маркела	10	Альойза
30	Т. Теодора, Павлины	11	Гиліна
31	С. Меляніи	12	Гонораты

Отмѣны мѣсяца и станъ воздуха. (Дни по лат. кал.)

- ☉ Нѣвъ дня 4. о год. 4. мин. 37. вечер
- ☉ Погода, однакъ зимный воздухъ.
- ☉ Перва кватіра дня 12. о год. 11. мин. 7. вечеромъ.
- ☉ Ясно и морозно.
- ☉ Повня дня 20. о год. 1. мин. 24. вечер.
- ☉ Снѣгъ и дощъ.

- ☉ Последна кватіра дня 27. о год. 7. мин. 53. рано.
- ☉ Воздухъ зимный, притѣмъ метелица.
- ☉ После 100-лѣтнего календаря.
- ☉ Грудень. 1. и 2. снѣгъ, ѣтъ 3. до 8. воздухъ мѣняный, 10. морозно и снѣжно, 11. и 12. сильны морозы, 13. и 14. снѣгъ, ѣтъ 16. до 20 ясно и морозно, опбсла до кѣнца хмарно и снѣгъ.

Календарь жидѣвскій.

1877.

15 Сѣчня
 14 Лютого
 26 " "
 27 " "
 28 " "
 15 Марця
 29 " "
 30 " "
 4 Цвѣтня
 5 " "
 14 " "
 1 Мая
 13 " "
 18 " "
 19 " "
 12 Червця
 28 " "
 11 Липня
 19 " "
 10 Серпня
 8 Вересня
 9 " "
 10 " "
 17 " "
 22 " "
 23 " "
 28 " "
 29 " "
 30 " "
 8 Жовтня
 7 Падолиста
 1 Грудня
 7 " "
 16 " "

1 Szebath 5637.
 1 Adar.
 13 " Пѣсть Естеры.
 14 " Purim або Haman.
 15 " Szuszan Purim.
 1 Nisan
 15 " Початокъ Великодныхъ святъ.
 16 " Друге свято Великодня.
 21 " Семе свято Великодня.
 22 " Конецъ Великодня.
 1 Ijar.
 18 " Школьные свято (Lag-Beomer).
 1 Siwan.
 6 " Зелены святъ.
 7 " Другой зелены святъ.
 1 Tamuz.
 17 " Пѣсть здоб. святыни
 1 Abh.
 9 " Пѣсть. Спаженье святыни.
 1 Elul.
 1 Tiszri **Новый рѣкъ.**
 2 " **Друге свято нового року.**
 3 " Пѣсть. Gedaliya.
 10 " **Свято поеднанья.**
 15 " **Перше свято кучокъ.**
 16 " **Друге свято кучокъ.**
 21 " **Пальмове свято.**
 22 " **Конецъ кучокъ.**
 23 " **Радѣсть зъ права.**
 1 Marcheswan.
 1 Kislew.
 25 " Посв. свят. Chanuka.
 1 Thebeth.
 10 " Пѣсть осады Ерусалима.

ПЕРЕГЛЯДЪ НАДЕЖНОСТЕЙ СЕМІЛІВЪХЪ.

Семля I.

(На вексалѣ).

Уставъ въ днѣ 8. Марца 1876.

НАДЪ	ДО	75 зл. — зл. 5 цт.
75	150	10
150	300	20
300	450	30
450	600	40
600	750	50
750	900	60
900	1050	70
1050	1200	80
1200	1350	90
1350	1500	1
1500	3000	2
3000	4500	3
4500	6000	4
6000	7500	5
7500	9000	6
9000	10500	7
10500	12000	8
12000	13500	9

и гакъ дальше отъ кожлякъ 1500 зл. о 1 зл. бѣльше, а квота, по липшаеъ менча отъ 1500 зл. ува- жасеа, якъ еслѣбъ стѣлькѣже выно- сѣдѣ.

Семля II.

(на кнѣгы и нннѣ докѣмента).

НАДЪ	ДО	20 зл. — зл. 7 цт.
20	40	13
40	60	19
60	100	32
100	200	63
200	300	94
300	400	25
400	800	2
800	1200	3
1200	1600	5
1600	2000	6
2000	2400	7
2400	3200	10
3200	4000	12
4000	4800	15
4800	5600	17
5600	6400	20
6400	7200	22
7200	8000	25

Надъ 8000 зл. отъ кожлякъ 400 зл. мае бѣтѣ олазучена наде- жнѣстѣ разѣмъ съ надезвычѣннѣмъ додѣткѣмъ по 1 зл. 25 кр., при- чѣмъ сумѣ нѣжше 400 зл. ува- жасѣтсѣ за повнѣ.

Семля III.

НАДЪ	ДО	10 зл. — зл. 7 цт.
10	20	13
20	30	19
30	50	32
50	100	63
100	150	94
150	200	25
200	400	2
400	600	3
600	800	5
800	1000	6
1000	1200	7
1200	1600	10
1600	2000	12
2000	2400	15
2400	2800	17
2800	3200	20
3200	3600	22
3600	4000	25

Надъ 4000 зл. отъ кожлякъ 200 зл. треба олазучовати наде- жнѣстѣ разѣмъ съ надезвычѣннѣмъ додѣткѣмъ по 1 зл. 25 цт., при- чѣмъ сумѣ нѣжше 200 зл. ува- жасѣтсѣ за повнѣ.

Всходъ и заходъ солнца.

Дни по грег. мѣс.	Сѣчень		Лютый		Марець		Цвѣтень		Май		Червецъ		Дни по лат. мѣс.
	всх.	зах.	всх.	зах.	всх.	зах.	всх.	зах.	всх.	зах.	всх.	зах.	
	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	
1	7 54	4 24	7 18	5 13	6 25	5 56	5 24	6 39	4 30	7 24	4 6	7 56	13
2	7 54	4 26	7 17	5 14	6 23	5 57	5 22	6 41	4 29	7 25	4 5	7 56	14
3	7 52	4 27	7 15	5 15	6 22	5 58	5 20	6 42	4 28	7 27	4 5	7 56	15
4	7 52	4 29	7 13	5 16	6 20	5 59	5 18	6 44	4 27	7 28	4 5	7 56	16
5	7 52	4 30	7 12	5 18	6 18	6 —	5 16	6 45	4 26	7 29	4 5	7 57	17
6	7 51	4 31	7 10	5 20	6 16	6 1	5 16	6 46	4 25	7 30	4 5	7 57	18
7	7 50	4 33	7 8	5 22	6 13	6 3	5 14	6 47	4 24	7 32	4 2	7 58	19
8	7 49	4 34	7 6	5 23	6 12	6 5	5 12	6 48	4 23	7 33	4 0	8 —	20
9	7 49	4 35	7 5	5 24	6 9	6 6	5 10	6 49	4 22	7 33	3 59	8 1	21
10	7 48	4 37	7 3	5 26	6 7	6 7	5 8	6 51	4 21	7 34	3 57	8 2	22
11	7 47	4 39	7 2	5 28	6 5	6 9	5 7	6 52	4 20	7 35	3 58	8 2	23
12	7 46	4 40	7 —	5 29	6 3	6 10	5 3	6 54	4 19	7 36	4 0	7 59	24
13	7 45	4 42	6 58	5 31	6 1	6 11	4 59	6 56	4 18	7 38	4 2	7 58	25
14	7 44	4 44	6 55	5 33	5 59	6 13	4 57	6 59	4 17	7 39	4 4	7 58	26
15	7 43	4 46	6 54	5 34	5 56	6 15	4 56	7 1	4 16	7 40	4 2	7 58	27
16	7 42	4 47	6 53	5 35	5 54	6 16	4 54	7 2	4 15	7 41	4 8	7 57	28
17	7 41	4 48	6 51	5 36	5 52	6 18	4 52	7 3	4 14	7 42	4 8	7 57	29
18	7 40	4 49	6 49	5 38	5 50	6 20	4 50	7 4	4 13	7 43	4 9	7 57	30
19	7 39	4 50	6 47	5 40	5 48	6 21	4 49	7 6	4 12	7 44	4 10	7 56	31
20	7 37	4 52	6 45	5 42	5 46	6 23	4 47	7 8	4 11	7 45	4 11	7 56	1
21	7 35	4 54	6 42	5 44	5 44	6 25	4 45	7 9	4 10	7 46	4 12	7 56	2
22	7 33	4 56	6 40	5 45	5 42	6 27	4 43	7 11	4 9	7 47	4 12	7 56	3
23	7 32	4 57	6 38	5 47	5 40	6 28	4 42	7 13	4 8	7 47	4 13	7 55	4
24	7 31	4 59	6 36	5 48	5 39	6 29	4 40	7 14	4 8	7 48	4 14	7 54	5
25	7 30	5 1	6 33	5 50	5 37	6 30	4 38	7 15	4 8	7 49	4 14	7 53	6
26	7 28	5 3	6 31	5 51	5 35	6 31	4 37	7 17	4 7	7 50	4 15	7 53	7
27	7 26	5 4	6 30	5 53	5 33	6 33	4 35	7 19	4 7	7 50	4 16	7 53	8
28	7 25	5 7	6 28	5 54	5 31	6 34	4 33	7 20	4 6	7 51	4 16	7 52	9
29	7 23	5 9			5 29	6 35	4 32	7 21	4 6	7 52	4 17	7 51	10
30	7 22	5 11			5 28	6 36	4 30	7 22	4 6	7 53	4 18	7 50	11
31	7 20	5 12			5 26	6 38			4 6	7 54			12

Всходъ и заходъ солнца.

Дни послѣ грег. мѣс.	Липецъ		Серпень		Вересень		Жовтень		Падолис.		Грудень		Дни послѣ лат. мѣс.
	всх.	зах.	всх.	зах.	всх.	зах.	всх.	зах.	всх.	зах.	всх.	зах.	
	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	г. м.	
1	4 19	7 49	4 59	7 8	5 41	6 10	6 22	5 8	7 12	4 17	7 49	3 59	13
2	4 20	7 48	5 —	7 6	5 42	6 8	6 23	5 6	7 13	4 16	7 50	3 59	14
3	4 21	7 47	5 1	7 4	5 44	6 6	6 25	5 4	7 15	4 15	7 52	3 59	15
4	4 22	7 46	5 3	7 3	5 45	6 4	6 27	5 2	7 16	4 14	7 54	3 57	16
5	4 23	7 45	5 4	7 1	5 46	6 2	6 28	5 —	7 18	4 13	7 56	3 55	17
6	4 24	7 44	5 5	6 59	5 48	5 59	6 30	4 59	7 19	4 12	7 56	3 56	18
7	4 25	7 43	5 6	6 58	5 49	5 57	6 31	4 57	7 20	4 11	7 56	3 56	19
8	4 26	7 42	5 7	6 56	5 50	5 56	6 32	4 56	7 22	4 10	7 56	3 56	20
9	4 27	7 41	5 9	6 54	5 52	5 54	6 33	4 53	7 24	4 10	7 58	3 56	21
10	4 28	7 40	5 11	6 52	5 53	5 52	6 35	4 51	7 25	4 9	8 0	3 56	22
11	4 29	7 39	5 12	6 50	5 54	5 49	6 36	4 49	7 26	4 8	8 0	3 53	23
12	4 30	7 38	5 13	6 48	5 56	5 47	6 38	4 47	7 27	4 8	8 0	3 56	24
13	4 31	7 37	5 15	6 46	5 57	5 46	6 40	4 46	7 28	4 7	7 59	3 59	25
14	4 32	7 36	5 16	6 44	5 58	5 43	6 41	4 44	7 29	4 5	7 58	4 0	26
15	4 34	7 35	5 17	6 42	6 —	5 41	6 43	4 42	7 31	4 5	7 58	4 2	27
16	4 35	7 34	5 19	6 40	6 1	5 39	6 45	4 40	7 32	4 4	7 58	4 5	28
17	4 37	7 33	5 21	6 39	6 3	5 37	6 47	4 38	7 33	4 4	7 58	4 6	29
18	4 39	7 32	5 22	6 38	6 4	5 35	6 50	4 37	7 34	4 3	7 58	4 8	30
19	4 40	7 31	5 23	6 37	6 5	5 33	6 51	4 35	7 35	4 2	7 58	4 8	31
20	4 41	7 29	5 23	6 35	6 6	5 38	6 52	4 35	7 37	4 1	7 58	4 10	1
21	4 43	7 28	5 25	6 33	6 8	5 28	6 54	4 33	7 38	4 —	7 58	4 11	2
22	4 45	7 26	5 27	6 31	6 9	5 26	6 56	4 30	7 39	4 —	7 58	4 12	3
23	4 46	7 25	5 28	6 29	6 11	5 24	6 58	4 29	7 40	4 —	7 58	4 13	4
24	4 47	7 24	5 29	6 27	6 13	5 22	7 —	4 28	7 41	4 —	7 58	4 14	5
25	4 48	7 22	5 31	6 25	6 15	5 20	7 1	4 26	7 42	4 —	7 58	4 16	6
26	4 50	7 20	5 32	6 22	6 16	5 18	7 3	4 25	7 44	4 —	7 58	4 17	7
27	4 52	7 18	5 34	6 20	6 17	5 16	7 5	4 24	7 45	3 59	7 58	4 18	8
28	4 53	7 15	5 35	6 18	6 18	5 14	7 6	4 22	7 46	3 59	7 57	4 19	9
29	4 54	7 13	5 36	6 16	6 19	5 12	7 7	4 21	7 47	3 59	7 55	4 20	10
30	4 55	7 11	5 38	6 14	6 20	5 10	7 9	4 20	7 48	3 59	7 54	4 22	11
31	4 57	7 9	5 40	6 12			7 10	4 18			7 54	4 23	12

О Г Л А В Ъ.

А) К А Л Е Н Д А Р Ъ.

Календарь на рѣкъ 1877	сторона I—XXII.
----------------------------------	--------------------

Б) А Л Ь М А Н А Х Ъ.

1. Бѣдный Романъ, оповѣданье Ивана Нетого	1
2. Омелія, поэма Евг. Згарского	8
3. Сельскій веснянй образки С-ского, перекладъ Ром. Розм.	13
4. Стрѣлецъ Шйллера, перекладъ Пюрка	21
5. Два приятелй, оповѣданье Джеджалика	22
6. Молодѣй Руси, стихъ Бѣлокерницкого	32
7. Сѣмнадцатй и двадцать-першй уродины Шварца, перекл. Надежды	33
8. Сподѣванка, перекладъ Пюрка	50
9. Нездара, Бретъ-Гарта, перекладъ П. Кумановского	52
10. Лесишина челядь, Джеджалика	57
11. Хрестъ Чириринскій, поэма Франка	64
12. Институтка, Марка Вовчка	66
13. Щаслива, поезія М. П.	98
14. Повѣнь, Емиля Золя	99

Бѣдный Романъ.

Оповѣданье.

Е было у мене бѣльшой прїятности и роскоши на вакаціяхъ якъ закинути рушницу черезъ плечі и по цѣлыхъ дняхъ шибати собою по лѣсахъ, зрубахъ та дубровахъ. Непонятный шумъ ялицъ та букѡвъ, щebetъ птичокъ, игра лемі и незабудкѡвъ съ повѣвомъ вѣтру, и журчанье потока або тихой кернички говорили до молодой души моеи языкомъ чарѡвъ и чудесъ, якого я за цѣлый школьный рѡкъ нї зъ устъ профессора математики, нї филологїи нї исторїи и разу не чувъ... Кѡлько то снѡвъ золотыхъ переснивъ я тогда въ обнятыяхъ природы, кѡлько фантазїи выснувала душа моя!...

Разъ наскитавшися такъ кѡлька годинъ по лѣсѣ и утомившися ходомъ, положився я въ тѣни крѣслатого бука, щобъ трохи охолодитися и ѡтотхнути! Но лишь успѣвъ я выгѡдно протягнутися, учувъ я за собою шелестъ листьа въ корчахъ и чїсь кроки.

— Слава Иесу Христу!

— Слава во вѣки!

Бувъ то побережникъ Михайло. Лице огорѣле, щоки худї, вусъ снопистый, очи быстрї, гей у сокола.

Здѡймавъ капелюхъ, повязану шнуркомъ рушницу попестивъ въ долоныхъ и оперъ о дерево, а самъ кланяючись добросердечно просивъ мя вступити та загостити до его недалекои хатини.

Ей Богу, я не знаю, чи есть въ свѣтѣ що ревнѣйшого якъ гостинность нашего мужика! Ей просто не можна опертисъ. Я отже вставъ, хвативъ рушницу, перекинувъ черезъ плечі и по хвили сидѣвъ уже передъ хатою Михайла въ тѣни роскошной липы, гоцennyй кваснымъ молокомъ, хлѣбомъ и масломъ та сердечною радостїю хозяина.

Передъ хатою, стоявщою недалеко лѣса, стелився прекрасный видъ, но якоисъ мялихолїной прелести. Середъ буйной травы розложився густый, темный ѡльховый гай. Край него, не далеко ѡтъ шумячои млыновки стояла невелика, зеленою муравою вповита могила; на могилѣ видѣвсь крестъ деревянный, похиленный, порослый мохомъ, осѣненный тѣнею березы задуманой и самотной, якъ будьтобы кождый листочокъ еи слезава, печальна згадка давила.

Ударивъ мене тотъ видъ.

— Що то значить той крестъ на могилѣ? спытавъ я Михайла.

— То, паничу, бѣдный Романъ, що бувъ побережникомъ передомною, тутъ лежить. Господи помани его душу въ царствѣ своему!... ѡтповѣвъ Михайло.

— Та чомужь ѡнъ бѣдный? допытувався я дальше.

— Та тому отъ бѣднѣй, що черезъ цѣле житѣе не знавъ нѣ гаразду нѣ спокую. Коли паничева ласка послухати, то розкажу про его бѣду.

И Михайло розказавъ менѣ подрѣбно цѣлу исторію житѣя своего попередника, съ котроу я зновъ дѣлюсь теперъ съ честнымъ читателемъ.

Не богатѣ были родичѣ Романа, но и не дуже бѣднѣй. Було бо у нихъ пѣвъ доброго грунту и херота сѣножатка, хата нова, стодола порядна, була и шона и хлѣвы выгѣднѣй для худѣбки, а хоть по свѣтлицѣ увивалося четверо дрѣбныхъ дѣточокъ, то все таки не бракло нѣколи „насущного хлѣба“, бо старѣй Максимъ бувъ газда запопадчивѣй, стачный, тверезѣй, рукъ не загинавъ и у дѣдича бувъ въ великихъ ласкахъ. Бувъ навѣтъ нѣбы вѣрникомъ або гуменнымъ въ панскому дворѣ, бо якъ дѣдичъ де зъ дому выѣздавъ, то цѣлый фѣльварокъ здававъ на него и всѣ ключѣ отъ будынокѣвъ и отъ шпихлѣра лишавъ въ его рукахъ.

Межи дѣтвороу Максима найкрасшѣй бувъ Романъ. Хлопецъ, гей писанка! Волосъ кучерявѣй, оченята чорнѣй, гей теренъ, а личко кругленьке, здорове и румяне, що казавъбысь панска дитина, выплекана незнати въ якихъ выгодахъ та достаткахъ. Тожъ разъ, коли дѣдичка, будучи въ огородѣ узрѣла го, якъ вертавъ съ близнятами зъ поля, куда татови полуденокъ носивъ, прикликала го до себе, погладила, дала кусникъ цукру а довѣдавшись, чий онъ, наказала Максимовѣ, щобы каждой днинѣ присылавъ своего хлопця до двора бавитись съ еѣ сыномъ Казьомъ.

Дѣдичъ мавъ лише ту одну дитину и розщѣбався за нею, якъ за окомъ въ головѣ. Трое дѣтей бо уже поховавъ, а и тото, якесь було марне и не дуже здорове. Тожъ хухали, якъ то кажуть, въ дворѣ на него, щобы ёму що злого не сталося, а коли разъ Казьо въ ночи заслабъ, то дѣдичъ не пытаючи, що на дворѣ невѣдь, слота та плюта, самъ ажъ три милѣ за докторомъ ѣздивъ — такѣй бувъ неспокойнѣй за его здоровье.

По воли панскѣй ходивъ Романъ що дня до двора бавитись съ малымъ паничомъ. Казьо полюбивъ его, гей своего брата. Навидѣвъ его и дѣдичъ и дѣдичка, черезъ що и старому Максимовѣ гараздъ дѣялося, бо не одна ласка упала на него зѣ двора. Нѣ лѣсомъ, нѣ пашею, нѣ передибкомъ не журився. Но — бѣда не спить.

Було то на самого Спаса. Дѣдичка сидѣла на ганку съ книжкою, а передъ нею оба хлопцѣ бѣгали по подвѣрью и кидали камѣнцами до цѣли. Нехотячи трафивъ якосъ Казьо Романа въ голову такъ, що его то таки добре заболѣло. Романъ бувъ правда, доброго сердца, но живѣй и опалистѣй. Думаючи, що то паничъ нарокомъ его ударивъ, розсердився и въ першѣмъ болю и злости вхопивъ зъ землѣ кусникъ острого черепа и кинувъ нимъ на дѣдичового сынка такъ нещасливо, що трафивъ того въ саме око. Хлопецъ зайшовся отъ плачу и закровавленѣй упавъ безъ памяти, гей неживѣй, на землю. Забрѣла тото дѣдичка, прилетѣла до сына и съ розпукою заломала руки, бо праве око Казьо было цѣлкомъ выбите а кровъ потокомъ текла. Спамятався и Романъ и заревѣвъ не своимъ голосомъ, кинувся на землю, грызъ траву зъ розпуки и ставъ всѣмъ до ногъ припадати и цѣловати та прощенья просити, — но що то уже помогло! Прибѣгъ и дѣдичъ зъ саду, а коли увидѣвъ одинака въ крови съ выбитымъ окомъ и о всѣмъ ся довѣдавъ,

то розбѣшенный и въ страшномъ жалю казавъ Романа выкинути за браму и уже не хотѣвъ видѣти бѣльше на очи ані его ані старого Максима. А коли одного разу Максимъ мимо панского заказа въ дворѣ показався — а було то власне въ день, якъ привезенный зѣ Львова докторъ сказавъ, що на око Казя нема ратунку — згрыженный дѣдичъ увидѣвши ёго, впавъ въ скажену злѣсть и лютѣсть, збивъ го страшенно и ѳтакъ збитого казавъ выкинути передъ ланокъ на смѣхъ двѣрской челяди и на людску публѣку.

Старый Максимъ, котрого вся громада цѣлымъ селомъ поважала и шанувала, взявъ собѣ ту зневагу такъ до сердца, що поволѣлся просто до корчмы и такъ ся спивъ, що мусѣли го до дому ажъ нести, бо само не мѣгъ уже зайти, — а коли вытверезився, то не вставъ уже бѣльше; зъ згрызоты зъ причины панской бѣйки и перепого горѣвкою, занепавъ въ тяжку горячку а до третѣи doby и сконавъ.

Лишилася по нему вдова съ чѣтырма дрѣбными дѣточками; а всѣ въ селѣ показували пальцами на бѣднаго Романа и говорили: „ѳнъ убивъ тата!“ — И нѣкто ѳтъ той хвилѣ ані поглядивъ, ані приголубивъ, ані попестивъ, ані усмѣхнувся до него — а бѣднаго Романа, у котрого сердце було добре и мягке, кололо то мовббы ножами и попершій разъ пѣзнавъ, якъ то болить дуже погорда людей.

Рѣсь ѳтже самотный и сумный, а хотъ дѣти зъ села горнулися до него а й люде потѣмъ радо тулилибы го були до себе, то всежь ѳнъ обходивъ ихъ, утѣкавъ ѳтъ каждого, не заходився съ нѣкимъ, но брався, якъ мѣгъ, до работы и помагавъ матери.

Тече вода, минають лѣта а съ лѣтами забуваеся поволи все та затираеся въ памяти хотьбы и яке тяжке горе, хотьбы яке нещастье, хотьбы и яка пригода! . . . Затерлося ѳтакъ съ лѣтами и того; въ селѣ наставъ иншій дѣдичъ, а зъ дѣтвака Романа выгнався лелѣнь рослый якъ ялиця, емкій, хоршій, робучій и статокъ. Шанувавъ старшихъ, обходивъ матеръ тожь, и всѣ ёго любили, газды и газдынѣ, а дѣвчата щирили зубы до него, и смѣхомъ и моргами и спѣванками надили до себе.

Коли старшій братъ его приставъ на грунтъ въ сусѣдномъ селѣ, сестры поѳтдавалися а Романъ самъ лише на грунтѣ съ старою матерю лишився, выславъ ѳнъ въ сваты до чорнобровой Гандзѣ, доньки Семена, найпершого богача въ селѣ.

Семень не ѳказавъ а Гандзю якъ бы медомъ помастивъ, бо такои уроды и подобы, такои красы, такихъ буйныхъ кучерѣвъ, такихъ очей соколиныхъ, такого росту и стану та такихъ спѣванокъ якъ у Романа — не найшовбы и за семимъ моремъ.

За мѣсяць ѳтбулося весѣлье.

Но Романъ уродився вѣдай на бѣду. . . Такъ ѳтъ, черезъ Гандзю придбавъ ѳнъ собѣ тяжкого ворога. Въ селѣ бувъ урлюпникъ, уланъ, нероба и великій ледацо, котрому подружье Романа съ Гандзєю кѣсткою въ горлѣ стало та всѣ его мысли и намѣры перегородило.

На толокахъ, музыкахъ, вечерницахъ ласився до Гандзѣ и гадавъ, що она, а ще бѣльше вѣно ей, не мине ёго. Увидѣвши однакъ, що его цѣлый захѣдъ пропавъ, — зненавидѣвъ Романа смертельно. Упившиися разъ пѣдъ вечеръ въ корчмѣ, коли му розумъ уже добре зачемеру-

*

шило и закрутило, пришшла му гадка погана, лукава, дїавольска... Тверезый бо такого не выгадае!

Пѣшовъ, сейчасъ зъ корчмы до дому, взявъ пїстолетъ, що съ собою зъ войска принѣсъ, набивъ порохомъ и просомъ и засѣвъ при дорожѣ въ корчахъ — а коли Романъ по заходѣ сонця съ косою весело посвистуючи, до дому квапнѣвъ, стрѣливъ до него зачаеный изъ за корча и — цѣлый набѣй всадивъ му въ лице. Бѣдный Романъ ѳтлежавъ кѣлька недѣль въ постели въ несказанныхъ мукахъ, а коли подужавъ, ставъ гей не той; лице попорене и пошрамоване, дѣубате, видѣвъ лише на одно око а до того выкрывило му уста.

— То кара за тата и молодого панича! — говорили люде. А Романъ нічо не говоривъ, заперъ свѣй бѣль въ серци и ѳтдався тѣломъ и душею тѣлько одной працѣ.

Нїкто же знавъ, кто такъ дуже Романа скривдивъ, а хоть ѳнъ самъ и другї мали пѣдозрѣнне на улана, не можна було однако ставити его передъ судъ, бо було уже темно, коли ся то стало и нїкто го на горячѣмъ учинку не зловивъ.

ѳтъ той хвилї бѣдный Романъ бувъ дуже нещасливый. Ему казалося, що жѣнка ѳго уже не любить, що всѣ смѣются зъ него и що люде его оминають, що небо и земля покрылися великимъ чорнымъ рантухомъ, що сонце и мѣсяць и звѣзды погасли. Стративъ ѳнъ охоту до роботы, змарнѣвъ, тяжкій смутокъ, що вселився въ его душу, гонивъ го зъ дому и Романъ бурлачився по лѣсахъ, безъ миру въ груди, съ розпукою въ серци...

Разъ вертавъ уже пѣзно пѣдъ нѣчь до села: кровава луна освѣчувала му дорогу. То горѣла его хата а въ хатѣ — була жѣнка и дитина. Добѣгъ ѳнъ до своей хаты, кинувся мовъ божевольный въ огонь, впавъ черезъ бухающї головни и жаръ до коморы, но уже було за пѣзно. Безталанна Гандзя успѣла тѣлько выкинути дитину на городъ, где трохи потовчену, но живу нашли — сама згорѣла...

— Кобы Романъ бувъ сидѣвъ дома, булабы бѣдна Гандзя не зѣйшла такъ марне зѣ свѣта! — говорили свахи, кумы и сусѣдки. Убивъ жѣнку, окаянный Романъ!

Въ кѣлька день потѣмъ забрала стара мати Романа въ опѣку немовлятко, а Романъ рыдаючи тихо, копавъ грѣбъ для молодой своей жѣнки.

Настала зима. Въ зимѣ сидѣвъ разъ Романъ коло печи и остривъ сокиру. Въ печи горѣла ватра — за печею заколысувала старенька мати его — дитину, выводячи дрожачимъ голосомъ думки, реви, якъ сердце Русина, печальный, якъ его житъе и доля... Въ тѣмъ ѳтчинаются двери и до хаты влѣтае пьяный уланъ.

— Наваривъ я тобѣ уже разъ кашї! назначивъ я тебе собако! кликнувъ мовъ бѣсноватый, — но то ще замало, бо ненавижду тя якъ пекло! — и скочивъ до перепудженои старухи и хотѣвъ выдерти у неи дитину, котру та до себе съ страхомъ тулила.

На той видѣ страшна лютѣсть розѣбрала Романа. Скочивъ, якъ навѣдженный, хвативъ напастного урльошника за груди и хотѣвъ выкинути зъ хаты, но коли той ставъ надаватися, хопивъ Романъ за сокиру и непамятаючи себе, рубнувъ улана въ голову.

Ставъ крикъ — збѣглися сусѣды, уланъ съ розчерпленою головою лежавъ на земли и топився въ крови. Вынесли ёго на двѣрь и послали по доктора, но нічо не помогло — на другій день сконавъ.

Романа засудили до криміналу.

* *

Коли по ѳтбутѳй карѣ вернувъ до села, блѣдый, марный, поста-рѣлый, оброслый и доходивъ до своєї хаты — скоро зазрѣвъ и пѳзнавъ ю здалека, впавъ на колѣна, вытягнувъ до неї руки якбы до святой иконы и обмывся горячими слезами. Уцѣлювавши святу землянку, вставъ, и спираючись на палицю зближався поволи до своєї саднбы.

Хата була забита дошками, стрѣха подѣравлена, лише огорожд управлений. — Сонѣчко свѣтило ясно, на плотѣ и погнилѳмъ даху щебетали и цвѣрѣкали весело воробчики, по огородахъ роздавались пѣсни та регѳтъ дѣвчатъ.

Выйшовъ на дорогу и съ стисненимъ сердцемъ пытавъ за матерію, за дитиною. Показали му на недалекій цвынтаръ на горбочку коло церкви. Мовъ косою подѣтяти заточився и упавъ, — а коли го поднесли и пѳзнали, нікто не пожаловавъ ёго — убійцї батька и жїнки! — „Кримінальникъ! розбѳйникъ!“ шептали бабы и дѣти вокругъ него. Нікто не запросивъ ёго до себе въ хату, нікто не знавъ, що ся дѣяло въ ёго бѣдной души. . . .

Но ѳнъ нічо не говоривъ, не жалувався, не нарѣкавъ. ѳтмовивъ молитву передъ воротами цвынтаря и вернувъ до хаты. Выломавъ дошки и вѳйшовъ до середини; стухлый и вохкій воздухъ огорнувъ ёго. Усѣвъ на лавѣ, подперъ голову на руки и довго, довго сидѣвъ мовъ скаменѣлый. Въ тѳмъ розгономъ Хитрый до хаты, великій пѣсць кудлатый, котрого замолоду кормивъ, и ставъ радѳсно ѳнъ скомлѣти, лѣститись, скакати и тѣшитися. ѳнъ одинъ пѳзнавъ го, одинъ привитавъ ёго сердечно въ пуѣстыхъ стѣнахъ хаты. . . .

* *

*

Романъ продавъ Грунтъ, покинувъ село и ставъ на службу за побережника, бо не хотѣвъ здыбатися съ людьми, котрї го ненавидѣли и нимъ ся мерзили.

Въ лѣсѣ съ товаришемъ Хитрымъ и товаришкою рушницею вѣвъ ѳтрадне життя, окруженный зеленью и тихимъ шумѳмъ деревъ.

Тутъ сонѣчко свѣтило ясно и грѣло тепло, — тутъ ѳтдыхавъ чистымъ воздухомъ, тутъ не гордили птички нимъ такъ, якъ люде, бо коли усѣвъ въ корчахъ лѣщины, окружаючої ёго хату, спѣвали му прекрасно и часто и довго. Но коли смеркомъ вернувъ и розпаливъ огонь въ печи, ставало му безъ людей маркотно, тужно и единою ёго потѣхою бувъ Хитрый, котрый цѣлый день и всюда съ нимъ волочився, а въ вечеръ у нѳгъ ёго лягавъ. Тожъ звернувъ теперъ Романъ на него цѣлу свою любовь и душу — дѣлився съ нимъ страхою, стеливъ му мягку постель коло себе, бесѣдувавъ съ нимъ по цѣлыхъ вечерахъ, а вѣрный псиско, мовѣбы розумѣвъ ёго, кивавъ головою, форкавъ носомъ и махаючи хвостомъ, быстро дививъ Романови въ очи.

Такъ минувъ цѣлый рѣкъ. Романъ освоился съ своею долею и бувъ радъ зъ дружбы Хитрого и своего лѣсового житъя, а поволѣи и люде стали до него зближатися съ добрымъ привѣтомъ та щирымъ словомъ.

Одного вечера вертавъ Романъ зѣ двора и нѣсъ торбину зъ грѣшми, даными паномъ на вышлату трачѣвъ та рубачѣвъ въ лѣсѣ. Ишовъ собѣ поволѣи перевѣсивши рушницю, а що вечеръ бувъ теплый и ясный, а до кола вонь зѣля и цвѣтѣвъ, и лѣсъ шумѣвъ урочо: розвеселѣла его душа, и по першій разъ по довгихъ лѣтахъ завѣвъ веселу спѣванку. Покурюючи люльку ишовъ собѣ звѣльна — Хитрый за нимъ, полюючи по дорожѣ на мухи.

Выйшовши на лѣню, спостерѣгъ Романъ на псѣ велику неспокойнѣсть.

Хитрый муркотѣвъ дивнымъ голосами, то бѣгъ на передъ, то назадъ вертавъ, спинався на груди, а коли Романъ станувъ, щобы набити свѣжу люльку, песь вернувся скоро и пѣгнавъ тою самою дорогою, ѣтки прійшли. По хвили вернувъ а узрѣвши, що панъ его пустився ити дальше, ставъ зновъ свое доказувати.

Притѣмъ очи его свѣтилися такъ немилымъ блескомъ, що то застановило Романа и въ души его породилася страшна гадка, чи не дѣставъ Хитрый скаженицъ? Ъо спека була велпка, а въ дворѣ бувъ недавно свѣжій випадокъ.

Прійшли надъ потѣкъ, где треба було брѣдъ переходити. Хитрый ані рушь ити въ воду; на морду выступила легка пѣна, ставъ скавулѣти, а коли Романъ пускався въ воду, скочивъ на передъ него и кинувся му на груди.

Романъ станувъ, здѣймавъ рушницю зъ плечій, приложивъ, вымѣривъ дрожащою рукою и. . . стрѣливъ. Скрѣзь дымъ видѣвъ, якъ бѣдна собака заточилася и упала. Романъ не оглядячись перейшовъ брѣдъ и съ жалемъ въ серци поквалпивъ до дому.

Прійшовши до хаты и усѣвши въ кутъ на ослонѣ, заплакавъ мовъ дитина. Отерши рукавомъ слезы, вставъ и хотѣвъ сховати папскій грошій до скринѣ — та до грошей, грошей не було. И теперъ ажъ пригадавъ собѣ, що лишивъ торбину въ лѣсѣ на пни, где бувъ присѣвъ, щобы троха спѣчнати, теперъ ажъ зрозумѣвъ цѣлу свою страшну помылку съ Хитрымъ.

Зѣрвався якъ божевѣльный, полетѣвъ въ лѣсъ — ставъ надъ потокомъ, но пса уже не було тамъ. Видѣвъ лише слѣдъ крови на травѣ, пустився за слѣдомъ и прійшовъ на того мѣсце до пня, на котрѣмъ спочивавъ. На пни лежала торбина зъ грѣшми, передъ пнемъ здыхаючій Хитрый.

На видъ Романа звело псище голову зъ радости, хотѣло встати, махнуло хвостомъ, — но не мало уже силы. Романъ кинувся на него, ставъ обѣмати, голубити, цѣлювати, оглядати рану; Хитрый подизавъ му руку, глянувъ ще разъ жалѣсно въ очи, а за минутку мертва голова его ударила безсилно о сухій пенѣ . . .

Романъ зѣрвався съ розпукою зъ землї, ставъ мыкати волосѣ на головѣ, то плакавъ якъ дитина, то реѣвъ якъ вѣль. Кинувся на тѣло Хитрого; уже було скостенѣло. Схопився зновъ, проклинавъ самъ

себе и свою долю, хвативъ судорожно за дуба и ставъ нимъ трясти зъ цѣлой силы, взявъ зъ пня торбяну, кинувъ нею о землю, зновъ подбймивъ, зновъ кинувъ, и толочивъ съ лютостью ногами.

А якъ нѣчь запала, сховавъ грошй и вернувъ до хаты. Взявши рыскаль опять пошовъ въ лѣсъ, где лежавъ Хитрый.

Нѣчь была чудесна, ясна и мѣсячна. Зъ ярмарку вертали люде до села а йдучи по подѣ лѣсъ, чули, що ктось плаче и заводитъ. Подбйшли ближе — то бѣдный Романъ хоронивъ тѣло послѣднѣго своего товариша и пріятеля.

* * *

Наспѣвъ 1854 г. а съ нимъ багато нещастья, слезъ, — лютився голодъ, лютилася вѣйна, и страшный допустъ божй — холера.

Було то середѣ лѣта. Спека и воздухъ душный, якъ будьтобы передъ бурей а тяжкй, якъ олово. Сонце свѣтитъ, на поляхъ фалюются колосы и всюды урожай, а однакъ сердце и грудь давитъ обава — чи не впиваеся въ себе ядъ убивающей отруи? Чи въ вони цвѣтѣвъ не крыеся та смерть страшна, що якъ скрытоубійца порывае тихцемъ свою жертву въ смертопоснй объятъя?

На кождѣмъ цвинтари росло съ кождымъ днемъ не мале число свѣжихъ могилъ; отецъ оплакувавъ сына, донька маму а неразъ цѣлы родины падали мовь колосье подѣ серпомъ, подѣ кощавою рукою заразы. Тяжкй зойкъ, страшный, якбы зъ одной груди роздався по краю — кожда бо хвиля казалась выдертою неминуемѣй смерти. Отца духовнй лише съ крестомъ въ рукахъ ходили съ ѳрадою и потѣхою и ѳпускали грѣхи вольнй и невольнй въ имя милосердного Бога.

Очуниавъ тогды и нашъ Романъ. Взявъ костуръ въ руки, наладивъ торбу, набравъ ялѣвцю, перевѣсивъ черезъ плечй и покинувъ лѣсъ.

Ходивъ по семь хата ѳтъ хаты, тихй, болѣючй и страдаючй — а однакожь съ словомъ потѣхи на устахъ, ратовавъ и помагавъ хорымъ, где мѣгъ, и не одного спасъ ѳтъ смерти — поки ажъ самъ не занепавъ. . . .

Заволѣкса недалеко своей хаты; конаючи въ тяжкихъ судорогахъ просивъ, щобы го не вносили до хаты, но дали умерти на свѣжѣмъ воздухѣ.

А коли сконавъ, поховали го подѣ лѣсомъ. Добрй люде высыпали могилу и поставили памятникъ.

Бѣдный Романъ! . . .“

Иванъ Немой.

ОМЕЛЯ.

ПОЭМА.

I.

Послушайте добрый люде,
Скажу вамъ пригoду:
Жило колись красне дъвча,
Изъ панского роду.
Була така гарна панна,
Учена письменна,
Якъ у цвѣту пупльнoчка
Малoю пещена.
Она зрoсла не въ полотнѣ,
Въ крамовыхъ наборахъ,
Якъ та пава въ кружку пановъ,
Гостилась по дворахъ.
Ажъ лукава смерть настигла
До двора въ гостину,
Взяли неньку, поховали
Въ сыру домовину.
Лишила ся сиротою
Бьдна Омеля,
Якъ на полю самотою,
Молода лиля.

Добра дъвчинъ не мае
Хотьбы въ якъмъ статку,
Якъ скоро лиль пострадае
Рѣдну неньку матку.
Пострадае тую душу,
Тое чуле око,
Тое сердце, що любило
Тихо, а глубоко.
Тѣи руки, старѣ руки
Що мѣли, чесали,
Що у добру для науки
Крестомъ знаменали.
Що зъ устъ собѣ втнимали
А дали дитинѣ,
Въ бьле шматъе уберали
И на буднѣй днѣмъ.
Горько сиротѣ дъвчинѣ,
Що не чуе слова:
„Доне моя, сердце мое!
Рости мнѣ здорова,
Рости така якъ тополя
Гнучка и висока;

Стережу ты моя пташко,
Якъ въ голову ока.“

Не минуло ще и року,
Якъ гараздъ розбився,
И якъ отецъ найшовъ другу,
Въ другѣй залюбився.
Що зовиця, то не мати...
Ще для пасербицѣй...
Для рослои, треба обати,
Якъ для втданницѣй.
Въ свою пору покупити
Хороше убранье,
Та мѣжъ людьми приспорити
Щасливе вѣчанье.

Омеля невидала,
Нѣ людей, нѣ свѣта,
Отъ никого нечувала
Доброго совѣта.
Для неи свѣтъ — пустѣй стѣны,
Якъ бы для черницѣй,
Не знала перемѣны,
Якъ пѣстѣ, такъ мясницѣй.
Прийшло, пдутъ на гостину,
Сирота съ журбою
Любо проситъ: „панѣ матко!
Возмѣтъ мя съ собою!“

— Скаменьлабъ! по що тебе
Брати межѣ люде?
Нехай тебе тая возьме,
Що тисла при груди,
Що такую рознесила
Нѣнацо нездалу;
Лучше булабъ загирила
Тебе пусту зъ малу.

Злускотѣла, посварила,
Тай саму лишила.
А бьдняя пасербиця
О тѣмъ и не згане,
Що надъ невь милосердится,
Скоро тѣлько глянѣ,
Одна проста душа въ дому
Боса, въ полотняницѣ,

Що не сповість ся нікому
Якь снитъ о панянкъ.

II.

Любовь стяжитись не знае,
Незнае границь,
И мѣжь людьми такъ буе,
Якь воздухомъ птиць.
Незнае, що изъ простого,
Зъ высокого роду,
Не зважае, що убого,
Нь на пусту моду.
Якь прокинеться душою,
Горитъ, невгасае,
А що? якій кѣнець съ нею?
Про то и недбае.
Забуае свѣтъ и люде,
Все за чимъ бануе:
Тѣлько зъ тымъ носитись буде,
Въ чѣмъ ся залобуе.

А'буе въ дворъ за наймита
Хлопецъ уродливый;
Той погадавъ: „За що терпитъ,
Боже милостивый,
Сья панночка сиротою
Таку лиху долю?
Гей! гей! кобы я мѣгъ мати
Девръ свѣй — панску волю!...“
И бувало днъ сама одинъ
За панночку тужитъ,
Лишь днъ одинъ, зоть не каже,
Щиро для ней служитъ.

Срѣбло, золото въ дарунки
Купуютъ панове;
Чи взыскають ними сердце
Шире и здорове?
Проста любовь не садится
На золоты дары.
Що найкрасий, найрумяний
Яблока до пары,
Або ягоды сунницъ,
Зъ зеленого лугу,
Для любви красавиць,
Подаритъ другъ другу.
Не минулася недѣля,
Не минуло свято
Щобъ не подавъ панкь Андрый,
Щиро не богато,

Свого простого дарунку,
Зъ лубеъ та зъ лещины,
Та тѣшився, якъ буеъ радо
Принятъ днъ дѣвичины.

Каже Андрый, слуга вѣрный,
Щирый уродливый:
— Ей панночко, зазулечко!
Якй вы, якй вы,
Хоть на панство уродились,
Якй нещасливъ.“

Подивилась Омеля
Чорными очима,
Пробудилась въ еи сердце
Жажда невгасима.
Пробудилась, бануе,
Не знае, що хоче,
Стали тоскою для ней
Бессонныи ночи.

„Предствъ, шепче на самоть,
Душечка найшлася,
Що со мною сиротою,
Такъ щиро сплелася.“

III.

Насупилась вража мати,
Стала трѣскопытти:
„Що се такъ изъ наймитомъ
Якй то совѣты?
Чи видавъ кто таку ганьбу
Щобы панна зъ двору,
Не цуралась съ простымъ хлопомъ
Вести розговору?
Не цуралась дарункѣвъ,
Пустои утѣхи,
Зъ такихъ грубыхъ рукъ приймати
Яблока, орѣхи?“

Пѣшла, дѣццю доложила.
Той ставъ дорѣкати:
„Имя мое знечестила —
Прожену ты зъ хаты!“
Слугу, зоть буеъ добрый, вѣрный,
Побивъ тай отправивъ,
Нещасливу Омелю
Спокою позбавивъ.

Тиха, лагѣдна буае
Дѣвоча природа,
Заякъ сердца не смущае

Лукава незгода,
Заяк голова безъ болю
Легка и весела,
Свое щастье, свою долю
Сама собь сплела.
И нікто ей неторочитъ
Солодкого раю,
Лютый морозъ не заскочитъ
Зеленого маю.
Алежъ дьвча загукае,
Чуле и съ розумомъ,
Гине, скоро бьдне стане
Водитися умомъ.....
Бо дьвочій косы довгій
А сердце глубоке,
Мало важитъ, що за низке,
А що, за високе.
Мало важитъ, розважае,
Якъ на пропасть стане:
Тяжко себе спамятае,
Хочъ якъ укаране.

„Нь, не мають ту гаразду
Немають для мене,
Изъ тыхъ кутбъ, де родилась,
Мачоха прожене.
Прожене мя у святъ божій,
Пойду, нестреваю,
Хочъ въ чужую украину,
Хочъ бы до Дунаю.“

И досвѣта, еще спали,
Омелья встала,
Де родилась, колысалась,
Всѣ куты спраццала.

„Праццай моя свѣтличенко,
Де узрѣла соньце,
Де первый разъ подивилась
Скрѣзь ясне ъконьце.
Праццайте вы куты рѣдкі,
Иконы святіи,
Що стерегли мене во спѣ,
Плакали надъи!“
Примовила, цѣлюючи
Пречистую дьву,
Крестомъ святымъ знаменалась
Отъ божого гнѣву.

Покинула; пошла нишкомъ,
Куда вели очи;

Омелья вже до панѣвъ,
Признатись не хоче.
Промъняла свое платье,
На лиху рубашку,
Свое горе, свою жалѣсть,
На веселу гадку.
Старій заякъ утѣдали,
Що пошла изъ дому:
„Щезла? нема?... нехай иде!“...
Некажуть нікому.

Иде... ишла дорогою
Не сама, а въ двое...
И до мѣста зайшли они
Щасливо обоє.
Десь въ кутину зночували —
Тай на службу стали.

IV.

Слуга, панна Омелья,
Варитъ панамъ пьсти,
Сама красна, якъ лимѣ.
Дьвчата, невьсты
Чудуются тѣй служанцѣ,
Де такъ выкохалась.
А не знали: панякою
Кохась то ховалась;
Незнали, що бльі руки,
Пальчыки дробніи,
Кохась було ътъ науки
Уросли такы;
Не вгадали, що читати
И писати знала;
Якъ ще жила ей мати
Зъ нотъ спывала, грала.
Служитъ собь Омельочка
Не тужитъ... весела.
Що за гарна служаночка!
Хлопцѣвъ зъ ума звела...
Прийде свято, чи недѣля,
Заграе музыка,
Потанцює Омелья,
И радѣсть велика.

У дьвчынѣ переможесь
Бьдне сердце зъ болю,
Хвилю, дѣть, она забуде
Про тяжку недолю.
Пуститъ себе якъ та рыба

Мутною водою,
Радабъ себе загуляти
Пустою порою.....

Лише Андрѣй негуляе,
Сидитъ и сумуе,
Про панночку въ своемъ сердцю,
Тяжке горе чуе.
И якъ може такъ влекшас
Простую роботу,
И жалбно позирае
На ея охоту.

Танцювала Омслочка,
Краса пропадас,
А кто она? чья дочка? —
Только Андрѣй знае.
Ходитъ Андрѣй сумуючи,
Серце ему вяне,

Заякъ про той давный гараздъ
Омеліи згане.

Потемнѣло. Чорні змары
Небомъ насували,
Чорні гадки Андрѣеви,
Ажъ серце стискали.

„Чому Боже твоя воля
Не для вспѣхъ однака?
Чому не той бурлакуе,
Кто зъ роду бурлака?
Чому еси на лукавыхъ,
На кривду тяжскую,
Не приспоривъ гнѣву свого?
Нѣ, не пожалую
Молодую душу мою!
Лихомъ ихъ загрю!.....
Ихъ погані лихій кости,
По полю розсты!.....“

Проколотивъ Андрѣй въ собѣ,
Засеपर्кали очи,
Пбшоувъ домѣвъ, на отбенѣчъ —
Куръ заплявъ зъ ночи.

V.

Наставъ вечеръ у суботу.
Омелія мые,
Опоравъ свою роботу,
Андрѣй клобукъ шие.
На панночку Омелію

Сумно позирае,
Якъ то она паньскі мыски
Мые, помывае.
Згадавъ кажсе:

— „Душе мол,
Панночко небого!
Про що мыслиш чужій мыски,
И терлишь такъ много?
Чи зъ писаныхъ изъ тарелъвъ
Таку згодували
На то, щобы твои руки
Въ наймахъ помывали?
Чи давъ Господь тобѣ панство
И таку уроду
На то, щобы чужимъ подягъ
Приносила воду?“

„Мой братику, мой Андрю,
Друже мой единый!
Не той паномъ, що родився,
А кто паномъ згане.
Годъ менѣ панувати,
Мачось служити.....
Волю, свѣй въкъ змарнувати,
Въ наймахъ проробити.“

— „Ей панночко Омеліе!
Шкода въку, шкода!
Не у наймы душа твоя,
И твоя урода!
Чуешь? — грае!.....
У покояхъ
Выгравае паня.“

„Такъ я колись выгравала
Кождого зараня.“

Сумно жалко прословилась,
Закрутилась слеза.
Похилилось дѣвча зъ болю,
Якъ зъ вихру береза.
А въ покояхъ паня грае,
Грае, выгравае,
А жаль серце Омеліи
Стискае, та крае.

— „Нѣ, мой Боже! се не твоя,
Діавольска воля!
Кого така прыскипасъ,
Лукавая долля.
Нѣ, клянуса, нестреваю.....
Якъ есьмъ живыи, — пѣду.....“

Прости Боже!..... спокараю
Якь такъ до обѣду.
Спокараю, нехай знае
Кожда чужа мати,
Якь то дѣти-звидилята
Кожати, плекати!...”

Сказавъ Андрѣй; не слушае
Его Омелія,
Побѣтѣла якь та хуста,
Невидитъ Андрѣя.....

VI.

Бѣлый дворець, а въ тѣмъ дворци
Гомонятъ ажъ стѣны;
То у батька Омеліи,
Празнують крестины.
Та празнують веселятся,
Родичи щасливѣ.
Посѣдали пань, кумы,
Панянки мостивей;
Попиваютъ якьбы воду
Вино въ цѣлѣмъ дому,
На довгий вѣкъ, на уроду
Дитяти малому.
Попилися.... Гомонъ утихъ,
Пѣснули глубоко...
А се кѣ діавольске
Лихомъ свѣтитъ око?
Якь бы якій божевольный.....
Або духъ заклятый
О пѣвночи являється,
Та не дае спати.....

Тихо, тихо, счервонѣлись
Небеса дръмучи;
Запалало, бубужнуло...
Облявъ огонь жгучій
Цѣлый дворець,
Горитъ всюды.....
То жъ крестинамъ
Такій конецъ...
Страхайтесь люди!
Горитъ, горитъ, загорѣло
У души Андрѣя,
Безкаленно регочется,
Кличе: „Омеліа!
Омеліе, де ты еси?
Ходи, подивися!.....”

Загрѣй свои бѣлы руки,
Заплачь, звеселися!...”

Свѣтятъ зорі, свѣтитъ мѣсяць,
Та свѣтитъ кроваво,
Иде Андрѣй регочется,
Тѣшитъ лукаво
Не засмѣявъ свое лихо,
Иде якъ той пьяный,
Мара снуєть передъ очи...
Ставъ Андрѣй зляканий.

— „Бездѣльнику! що удѣляє?”
Кличе Омелія.
„Не пожалує насъ бѣдныхъ
Готова нѣчиля.....”

Стоитъ Андрѣй, стоитъ нѣмо
Каєсь и некає.
Тутка пекло; въ тамтѣмъ свѣтъ,
Що тамъ то не знає. —
Такъ не знає; прокинулася
Чорная розпула,
Серце поре, кровь стинає
Тяжка грѣшны мука.

VII.

Мѣсяць скрився, гаснутъ зорі
Луна ще зарѣе,
А въ глубокѣмъ ставу плесо
Горитъ, червонѣе.
А надъ ставомъ, що за пара,
Стоитъ, обдѣмаєсь?
Стоитъ собѣ лякаючись,
И съ свѣтомъ пращаєсь.
Праццаются во вѣкъ вѣки
Дучатся съ собою;
Слюбне ложе оббѣрали
Собѣ пѣдъ водою;
Щобъ було тихо,
Щобъ ихъ любви супокою,
Не змушало лихо.
Обдѣмались.....

„Прости Боже!”
Каже Андрѣй; „молю
Прости менѣ, дай намъ лѣпшу
Коли маєшь, долю.”
„Прости Боже! давъ родитись,
Въ гараздѣ сповитись,

*Забравъ гараздъ, недавъ еси
Свѣтѣнька нажитись,
Прости и ты милосердна,
Пресвятая дѣво,
Що такъ сходимъ самовѣльно,
Зъ сего свѣта живо.“
Омелія зголовила,
Бѣда цѣла, хора,
Бѣли руки опустила —
Подалась бѣгъ горя....
— рПустѣть небеса святій,
Простѣть зорі яснї!
И вы люде нелихїи, —*

Львѣвъ 1876.

*Мы жили нещаснї....
Еще Андрей прословився,
Облявъ Омелію;
Горь небожъ подивився
Тайъ бубухъ на шию!.....
Бобовтнуло, роздївилася
Вода, заплькилась,
У перстенї облеклася,
Якъ бы поглумилась,
Новоженцямъ тымъ неслобнымъ,
Що поклались спати,
Щобъ ніколи зъ того ложа,
Невстати, невстати!.....*

Евгеній Згарскій.

СЕЛЬСКІЙ ВЕСНЯНІЙ ОБРАЗКИ.

Оповѣданье зъ дѣйствиого житья, С-кого.

озсѣялися снѣговї тучї; не шумить въ поли студена метелиця; о морозѣ нема вже й згадки. Ярko зѣйшло вѣбяне сонѣчко, и пѣдъ его лучами широкою грудею зѣтхнула замерзла землиця; ей глубока зѣтханья въ видѣ свѣтлои пары понеслися до неба; ей довго здержуванї слѣзы потоками брызнули зъ накупѣвшого болемъ сердца и зъ радѣстнымъ шумомъ и ревомъ розлилися по поляхъ и лугахъ. Но то не були тї пекунї слѣзы, що сушать и давають, котрї лїе незбуте горе, котрыми стогне безнадѣйна розпука. Нѣ! То слѣзы матери, що по довгѣй розлуцѣ обнимае и цѣлкое свой милї дѣточки и навкруги розливае ѣтраду и щастье!...

Рѣчка Колянка зкинута зъ себе ледову збрую и весело заграли ей каламутнї фалї, бѣючи собою о каменнї скалы пѣддїймаючоися надъ нею невеликою зѣбчи горы, на котрой щовѣ красувалася прегарна, мнѣнатурна церковь чорностоцкого прихода.

Цѣлїй цвынтарь и всю гору мовѣ-бы засѣявъ народомъ. То ждано священника, що мавъ прийти начати недѣльню ѣтправу. Ту суятилися маленькї дѣти, тамъ бавилися пѣдростки-хлопята наздоганяючи дѣвчатъ, такихъ самыхъ, якъ они. Дѣвчатка утѣкали зъ цѣлои силы на вершокъ горы. Въ окремой купцѣ зѣйшлися сестрички а разомъ и наибѣльшї сельскї обмовнїцї; но теперъ не до обмовъ имъ було. Торѣкъ не було урожаю. За зиму увесъ хлѣбъ изѣввся, а тѣ вже за плечима Великденя. Треба варити, мѣсити, а зъ чоґо? Сестрички лише вздыхали и безнадѣино помотували своими чистенькими намѣтками немовъ одна передъ другою нахвалятися хотѣла, яка то ей намѣтка бѣла, а якъ скусно кѣнци ззадѣ повязанї.

Мужики хозяины зôбравши ся въ малый кружокъ бесѣдували живо о близкôй веснѣ, о недостачи хлѣба для себе а паши для худобы и на всѣ лады розберали предложенье Ицка, ити съ „дылями“, що сплавлюватися мали по Колянцѣ до Нѣмана.

„Що нй говорѣтъ“, устроивши очи въ землю переконуювавъ сивый якъ лунь Охримъ, „а по мому Ицко добру роботу дае; по 30 карбованцѣвъ до Нѣмана на чоловѣка и его харчй, якъ хочте, а у сю пору нйгде бôльше заробити не можна.“

— „Оно такъ дядьку“, замѣтивъ приземистый мужикъ Данило, „алежь хто не знае проклятого жида; онъ и торôчнёго року также обѣцявъ по 30 карбованцѣвъ, а однаково богато найшлося такихъ, щобъ хоть по пятнайцати до дому принесли?!...“

„Твоя правда, — продолжавъ Охримъ, — алежь хто тому виненъ якъ не вы самй? Чомъ вамъ було у волости не записати всё, якъ треба?!. А то сказавъ жидъ: тридцять! ну... й кинулись, якъ собаки на стерво; а жидови й на руку, взявъ и окпивъ васъ. Я — отъ свого Грицька посылаю; но най тутъ жидъ лопне, а поки у волости не буде всё записано, поки жидъ не дасть половину грôшей напередъ, не пущу Грицька нй за що. Робѣмъ дѣло миромъ, а тогдѣ не дôжде жидъ надъ нами кепкувати“... заключивъ свою рѣчь Охримъ и сплюнувъ.

— „Добре, дядьку, кажешъ, добре!“ загули зô всѣхъ бокôвъ. „У волости!“ кричали одинъ, „половину въ задатокъ!“ кликали другй и захмуренй лица въ мигъ просіяли...

Но якъ предложенье Ицка радо приняли господари, то не такъ утѣшне було оно для дѣвчатъ и парубкôвъ. У всѣ боки снувалися молодй пары, товпилися въ невеликй группы, но не було зпосередъ нихъ чути нй веселой бесѣды нй безжурного смѣху. Якась мовчалива туга обгортала тй свѣжй, паленючй на сонци лица...

Осторожь ôтъ всѣхъ, на самôмъ березѣ рѣки, где переплѣтаючяся ивы свои вѣти въ мутныхъ фаляхъ вымывали, стояли, обѣймившись, молодой парубокъ въ новôй сѣрмязѣ, подперезаный червонимъ поясомъ, и дѣвчина съ рôзноцвѣтными стрѣчками на головѣ. По чистенькôмъ, подвгастôмъ лицу дѣвчины котилася величка слѣза, а чорнй очи палали огнемъ и страстно впиивалися въ лице еи найлюббѣйшого Гриця. Гриць, здавалося, не замѣчавъ того погляду устроенного въ нѣго; онъ задумчиво глядѣвъ кудасъ далеко и немовъ туга, немовъ то якась рѣшучôсть що хвилѣ змѣнялася въ его сѣрыхъ, прозôрныхъ очахъ.

„Грицю, Грицю“, клонючись на его плече, тихо примовила дѣвчина.

Грицько прочнувся зъ задумы, учувши звуки дорожого голоса, мôчно обвинъ лѣвою рукою станъ дѣвчины и близенько притягнувъ еѣ до себе.

„Грицю — говорила она дальше, — не їдъ ты съ дылями, намъ буде за що повѣнчати... Чуе мое сердце щось дуже недобре; все менѣ здається, що не побачу вже тебе бôльше,“ ани о ще близше притулилася головою до грудей Грицька.

— „Не бôйся Марино, дасть Богъ, вернуся; зароблю грошей, они намъ здадутся, и послая Великодня пôпъ насъ звѣнчае. Не журись, мила сторона не далека, пять недѣль найдальше, и я буду въ дома... Не сумуйже, голубко, не лий даромъ слѣзъ... Господь намъ поможе, онъ дасть

намъ счастье," и Грицько ще дужше стиснувъ въ обѣихъ свою „глубку-Марину“.

Гдѣсь на верху почувся шелестъ и до нѣтъ залюбленной пары зкотилося кѣлька грудокъ землѣ. Грицько и Марина высвободилися зъ объятій и боязко оглянулись; но нѣкого не було видко, лише ѡтъ церкви доносился мѣшаний шумъ сельскои балаканки. Постоявши трошечки неначе чого выжидаючи, влюбленіи зновъ взялися за руки. Но не минуло й двохъ минутъ, якъ до нѣтъ ихъ полетѣли вже не грудки а камѣньи и хтось надъ самими ушами ихъ заверещавъ дикимъ, наситѣшливымъ голосомъ: „а-у!...“

Грицько и Марина кинулися въ противніи боки и хутко щезли зъ виду.

Трохи згодѣ роздався тризвѣнъ, и весь людъ слѣдомъ за священникомъ поваливъ въ церкву.

Нѣхто такъ щиро не молився того дня, якъ Грицько и Марина а разомъ нѣхто такъ по дѣявольскому не бувъ настроеный посередъ загальнои чистои молитвы, якъ ввійшовшій въ церковь при кѣнци ѡбѣднїи коренастий парубокъ зѣ змѣнчивыми и раз-у-разъ на всѣ боки стрѣляющими жовтими зрѣнищами. Его червоне, ѡсноу зрите лице хвилями дрожало и коли его поглядъ упавъ на Марину або Грицька, то ѡно перекривлявалося поганю, недоброу усмѣшкоу.

Коли выходили зъ церкви, ѡнъ на дорозѣ порѣвнявся съ Мариною, кинувъ на ню дерзкій поглядъ, истерично зареготався и, мовъ той бѣсъ, зникъ въ густѣй топи парубкѣвъ.

II.

Марину ажъ кольнуло ѡтъ того смѣху. Она очима стала глядати Грицька, но его ту не було, — ѡнъ ишовъ позаду всѣхъ зѣ своимъ названымъ батькомъ, звѣстнымъ Охримомъ.

Видко, бесѣда у нихъ була дуже важна, бо Охримъ часто морщивъ брови и покручувавъ сивыи вусы.

„Нехай тебе Господь благословить, — сказавъ ѡнъ напоследокъ, взявши правоу рукоу Грицька за плече. Я тебе люблю, якъ рѣдну дитину и не хочу зъ тебе накпнати. Ты менѣ служивъ вѣрне, за десять лѣтъ ты заробивъ въ мене пару буланыхъ, вѣзьмешъ — я вже давно тобѣ ѡфѣрувавъ... що до грошей, то самъ знаешъ, що ихъ въ мене не богато... а всежь, якъ прийдеши, карбованцѣвъ сорокъ не пожалую... Да й самъ теперъ заробишь тридцять, буде зъ тебе поки*) съ Мариною жити,“ и Охримъ, пѣсля звичаю, опустивъ очи въ землю.

Грицько мовчавъ. Для нѣго Охримъ бувъ за батька и матѣрь. Ще дволѣтнимъ дитятемъ лишився ѡнъ родичѣвъ, що жили зъ дня на день наймаючися то на дни, то на цѣлыи роки, и умерши лишили бѣдне хлопя на волю Богу та судьбы. Охримъ взявъ сироту до себе, выкормивъ и привязався, якъ до рѣднои дитины. Теперь, коли Грицько загадавъ женитися, Охримъ тяженько затуживъ а не легше дѣяло ся и въ души Грицька.

*) поки — тымъ часомъ

„Грицько, продовжавъ старыкъ, не хтѣвъ бы я, щобъ ты мене кидавъ... бо Федько, хоть онъ моя дитина, не дасть онъ менѣ утѣхи на старобъ... Грицю“, неначе напудившия якоиъ страшнои мысли, вдруге крикнувъ старый „Грицю, даси менѣ пристановиско... коли... коли...“ онъ не кѣнчивъ фразы, но змыслъ еи бувъ для Грицька ясный.

— „Дядьку,“ похмурный Грицько отвѣчавъ, „буде зъ васъ, Богъ знае що говорити... вы для мене бѣльше зробили, якъ рѣдный бѣтько...“

— „Ну, ну... Грицю! не гнѣбайся; пробачай старому!...“

— „Пробачайте й менѣ, дядьку, може що кепске сказавъ,“ чисто по дитинячому заговоривъ Грицько...

„Нема менѣ за що тебе пробачати, добрый ты въ мене хлопецъ, ще разъ скажу, нехай тебе Богъ благословить, жити щасливо съ Мариною... Я еѣ знаю... добра дѣвчина!“

При послѣднихъ словахъ они оба вѣшли въ хату, где ихъ стрѣтила съ мискою въ рукахъ глуха Приська, сестра Охрима.

— „Дядьку, не говорѣтъ тѣтцѣ,“ шепнувъ на порозѣ Грицько.

Но Приська и безъ того знала; було се видко по той многозначуцѣй насмѣшливѣй усмѣщѣ, съ котрою она стрѣтила Грицька...

Згодѣ влетѣвъ въ хату бѣловатый парубокъ съ змѣнными, жовтыми очами и обливъ Грицька цѣлымъ потокомъ злѣстныхъ, згѣрдныхъ поглядѣвъ. То бувъ той самый коренастый парубокъ, котрого мы бачили въ церквѣ, сынъ Охрима — Федько. Злоба и лѣнливствo ажъ просвѣчували зъ ѣго всѣхъ чертъ. Робити онъ не умѣвъ, а бѣльше грався съ дѣвчатами або лежавъ на соломѣ, коли Грицько робивъ за чтырѣхъ. На Грицька онъ николи не зважавъ и нимъ гордивъ; Грицько мовчавъ и не жалувався а тѣлько деколи хапавъ за цѣвъ або вила, щобы ослобонитися ѣтъ скаженого лежнюха. Съ тѣткою Приською Федько бувъ въ найприсянѣйшихъ ѣтносинахъ. Они въ двоихъ кепкували собѣ зъ старого Охрима, обое посмѣшкувалися зъ Грицька; и за те въ ротъ Федька все попадали лучшй кусники сала або ковбасы. Зъ батькомъ онъ не лѣпше обходився якъ съ Грицѣмъ; коли пѣдрѣсь, то не минувъ й одинъ день, щобы не було якои перепалки мѣжъ нимъ а старымъ. Охримъ збивъ на нѣмъ не мало батогѣвъ; но видячи, що нѣчо не помагае, опустивъ руки и давъ му повнѣсѣнью волю. Пѣдъ старобъ онъ съ жажомъ поглядавъ на свое рѣдне дитинище а съ любовію ѣтживала душа его, коли глянувъ на робѣтного и покѣрливого приймича — Грицька. Любовь Марины до Грицька зробила зъ Федька правдивого бѣса. Онъ всюда переслѣдувавъ бѣдолашного Гриця и розповсюднювавъ о нѣмъ найпоганшй вѣсти. Онъ слѣдивъ за кождымъ крокомъ Грицька и Марины и взявъ собѣ въ помѣчь Приську, щобы зѣрвати ихъ подружье а самому съ Мариною оженитися. Онъ бачивъ въ нѣй прекрасне тѣло и гарнй робучй руки; онъ хотѣвъ верховодити надъ будучою жѣнкою, якъ верховодивъ доси надъ Грицькомъ. Грицько любивъ Марину задля чогось инчого, чого и самъ гараздъ не знавъ, хоть дуже добре пѣзнававъ, що любить еѣ не задля самои красы, не задля самого здорового тѣла...

Коли сѣгодня Грицько узавъ Марину зъ цвинтаря на самоту, щобы поговорити съ нею передъ ѣтѣздомъ, Федько слѣдомъ ходивъ за ними. Чуючи солоденькй рѣчи закоханныхъ, онъ не мѣгъ выдержати,

жовчъ въ нему закипѣла и ѓнъ буйно давъ знакъ своей присутности.

Вернувшись зъ церкви скорше ѓтъ Грицька и Охрима, ѓнъ розказавъ о своемъ шпігунствѣ тѣтцѣ, и они обое рѣшили зѣрвати звязъ Грицька съ Мариною, хотѣбы то ихъ незнати кѣлько стояло. Приська обѣщала приложити всѣхъ силъ и тайно оповѣстила Федькови, що суспѣдка Мотря, Маринина мати, кѣлька разѣвъ договорювалася, що добре и хосенно будобы, якбы Федько съ еи Мариною дженився. Теперь нагодився до того наилучшій случай — Грицько иде съ „дыльями,“ забавится зъ пять недѣль, коли не бѣльше, а за той часъ можна богато зробити.

Но чи дѣйстно Мотря мала Федька на прикетѣ? — Такъ, Приська говорила правду. У Мотря по чоловіцѣ лишився грунтъ. Пѣсля наслѣдства ѓнъ переходивъ на Марину чи — на ея чоловіка. А Федько бувъ одинакъ у Охрима — дуже выгѣдна партія для Марини. Мотря неразъ згадувала о тѣмъ Маринѣ; но она и чути не хотѣла нічого о Федьку. Она давно полюбила Грицька — нимъ однимъ лише жила. Якъ то у дѣвчатъ дѣется, не хотѣла она говорити матери о своей любви; та й самъ Грицько, якъ парубокъ убогій, безъ дому и лому не рѣшився съ голыми руками просто сватати Марину... Предложенъе Ицка ѓнъ принявъ съ великою радостью и рѣшучо обявивъ своей любѣцѣ, що доконче поѣде. Учувши о его намѣрѣ выправлятися до Нѣману, Марина важенько затужила; ея серденько чуло щось недобре, ей здавалося, що вже не побачитъ бѣльше Грицька. Прочутъя Марини удѣйствилися... а мѣжь тымъ Грицько лагодится ѣхати а и на гадку му не заверне, якъ чорній хиары збераются надъ его головою...

III.

На другій день съ Ицкомъ заключено формальный контрактъ на тыхъ вымѣнкахъ, якъ нарадивъ старшій Охримъ, и кумпанія зъ сорокъ чоловікѣвъ рано, слѣдуючого дня, сѣла на плоты.*)

„А що, хлопці всѣ е, не погубилися часомъ? кликнувъ на зѣбранныхъ бурлакѣвъ приземистый Данило, выбранный старшимъ на часъ пути:

— „Всѣ е!“ загули въ одинъ голосъ бурлаки, — „одного Грицька чортъ мае!“

„Ну, коли Грицька не мае, журба не велика; ѓнъ свое дѣло знае. Поки ѓткараскаемося ѓтъ своихъ бабѣвъ, ѓнъ уже буде весломъ гребти. Гайда хлопці на берегъ!“ и вся товпа скочила зъ плотѣвъ на берегъ, где тиснулося майже цѣле село, и началось прощанъе. А гдежь бувъ Грицько?! На тѣмъ самѣмъ мѣсци, где слѣдивъ го Федько передъ трѣма днями. Стоявъ мовчки задуманный и кидався хвилями, повидимому ожидавъ ѓнъ чѣгось приходу... Напоследокъ зачувъ поспѣшнй кроки... и руки Марини обвидися блющомъ доокѣль шии Грицька... Довгенько они стояли, обявшись, не говорячи ні слова одно до другого. — Та й о чѣмъ було говорити?... Поцѣлюнокъ красше выскаже, якъ слово...

„Бувай здоровъ, мѣй милый,“ прошептала Марина, чуючи голоса бурлакѣвъ, що Грицька кликали.

*) СЛІДКИ.

— „Живи здорова, моя голубко!“ тихо промовивъ Грицько и притиснувши её сильно дъ собѣ на прощанье, въ послѣднѣ горячо поцѣлювались!....

IV:

Давно вже по́шли Колянкою плоты. Въ Чорностокахъ вже ѓтсвяткували Великдень, хотя й не дуже весело, бо въ селѣ були хйба самй старцй та хозяины. Парубкѡвъ навѣтъ не було трѣхъ а безъ парубкѡвъ и празникъ не празникъ. Уже й по проводахъ, пята недѣля минае а бурлакѡвъ якъ нема, такъ нема!... Уже й ярй пашницй, овесъ и ячмѣнь посеяны, Юрй близенько, — нй съ кимъ навѣтъ покачатися по зелененько зѡйшовшѡй пшеници!... Дѣвчата тужать, бабы охають, старцй не розберуть, чому они такъ довго бавляться!... Но найтяжше тужить Марина. А Федько на кождѡмъ кроку не дае ей спокою. Чи по́де до криницй за водою — ѡнъ вже те ту е; выйде на городъ полоти грядки цыбулй, ѡнъ вже стоить за огорожоу и до дивной розмовы тягне. Приська щодня, нй сѣло нй пало, забѣгне въ хату, шепочеса зъ Мотрею и самѡй Маринѣ щось загадочного говорить, — до все́го приплѣтае Федька. Мотря часто-густо заговорювала, що она не хоче, щобы довше Марина дѣвувала; добрй люде лучаються, не годится ними пометати. Марина слухала мовчки а сердце ея билосся-товклося. Она знала, що её сватають за Федьку а частѣйше стала зѡтхати, частѣйше до рѣки выходити и въ дальчь глядѣти, чи не иде Грицько, еи милый Грицько?!.. Довго-довгенько она просиджувала тутки и видѣла, якъ сонце заходить, якъ зѡрочка одна за другою затлѣвала на небѣ, якъ зъ нѡчнои темрявы по́дводився мѣсяць и якъ ѡтъ ёго свѣта искрамы переливалися фалй тихо плывучои рѣчки.

Одного такого вечера, коли она, склонившися на вѣти вербы кучерявои, утерала рукавомъ сорочки слѣзы, що потокомъ лилися зъ еи очей, хтось доторкнувса еи плеча.

Она борзо озирнулася и на мѣсци завергла. Передъ нею стоявъ ненависный Федько.

„Марино,“ заговоривъ ѡнъ закрадливо и страстно „чого ты плачешь, марнуешься даромъ?!...“

Она хутко спамяталася и не дала ему кѡнчати.

— „Чого я плачу, не тобѣ знати,“ — ѡттыла она въ роздраженью своему напастникови и борзо по́шла ѡтъ рѣки.

„Марино, Марино!...“ кричавъ и спѣшивъ въ слѣдъ за нею Федько.

Она обернулася, подѡйшла до него и смѣливо сказала притискаючи кождѡське слово: „Слухай, Федьку, я знаю чого ты ѡтъ мене хочешь, но скажу просто — не люблю я тебе й не могу любити. За тебе мати менѣ спокою не дае, алежь кажу тобѣ ще разъ, не ходи за мною! — я кохаю Грицька!...“ — Сказавши се она бѣгцемъ, пустилася до дому...

„Коли не любишь, то мусишь“, заскреготавъ Федько и зареготався своимъ мерзеннымъ, злораднымъ смѣхомъ. И ѡнъ смѣявся не безъ причины...

Тогдѣ, коли Марина сидѣла надъ водою, вернулися Бурлаки въ село; но межи ними не було одного — бѣдного Грицька... Где ѡнъ?... нйхто не мѡгъ сказати певно. Все́ го бачили на послѣднѡмъ постанку,

но ту ђнъ защеъ а поиски всякй не помогли нйчого. Другого дня вытягнули потопленника безъ головы. Всѣ кинулися въ станову квартиру; но годѣ було сказати, чи то Гриць, чи нѣ, бо трупъ найденый бувъ нагйй. „Но хтожь другй мѡгъ то бути, якъ не Гриць?...“ На тѡмъ порѣшили и вернули домѡвъ а по селу прогомѣла вѣстка: „Грицько утонувъ!...“

V.

Повернули хлопцй и Чорностоки ворухнулися. Бабы-свахи тѡлько-й дѣла, що бѣгали ѡтъ хаты до хаты, ставали свадьбиннй хустки и пропивали въ корчмѣ. Каждой недѣлй або свята бувало по три весѣлья, рѣдко коли одно. Всяода було весело; на всѣхъ лицяхъ було написане одно слово: „празникъ!“

Одна лише душа страдала, одно лишь сердце терпѣло невыдержимй муки — то сердце Марины. Не будемо мы описувати цѣлого ей горя, тыхъ стогнѡвъ роспукй, тыхъ безпотѣшныхъ плачѡвъ, риданья и слѣзъ, що она проливала ѡтъ рана до ночи, учувши страшну звѣсть о смерти Грицька. — Где Грицько?!... чи вжежь ђнъ утопився?! — Она не вѣрила и не хотѣла вѣрити... „Нѣ, ђнъ живый“, було заодно ей на гадцѣ. Старый Охримъ такожь буцѣмъ не довѣрявъ рознесшѡйся вѣсти и ему здавалося, що ѡтъ, не нынѣ, то завтра передъ нимъ, мовъ зъ землй вьросте Грицько!...

А Федько тымчасомъ не дрѣмавъ, не дрѣмала такожь и Приська а наибѡльше всѣхъ Мотря. Не минало дня, щобы Федько не атакувавъ Марины коло колодязя, Приська на улици, коли выгоняла въ поле череду, а Мотря всяода, на кождѡмъ мѣсци. Провѣдавши по поворотѣ бурлаковъ дѣйстну причину, зъ якои Марина ѡтправила Федька, Мотря навѣть пожалувала дочки и щиро-серденчо жаль ей було Грицька; но за те она ще дужше бажала осягнути цѣль: „одружити Марину съ Федькомъ.“

Зъ матѣрного права она вживала навѣть кочерги и ожога, не згадуючи вже о великѡй силѣ злѡстныхъ и допѣкаючихъ насмѣшокъ и безпощадныхъ проклонѡвъ. Самъ Охримъ бувъ за тымъ весѣльемъ, надѣючися, що Марина стане для нѣго въ замѣну за незабутого Грицька.

Наконецъ на Вознесенье явилися до Марины вже офйцйальный сваты Федька. Пѡсля звичайныхъ привѣтѡвъ они звернулися до Марины но не добилися ѡтъ неи на словечка. Пѡшли собѣ, гей то кажутъ, несолено посербавши.

„Марино!“ розлютилася Мотря, коли сваты выйшли зъ хаты — „слухай проклята дѣвко, чи довго я ще буду съ тобою панькатися? Очмано ты сатаниньска!“

— Мамо, мамо, — промовила плачуца на взридь Марина.

„Яка я тобѣ въ чорта мати?.. То матери такъ слушають?!.“ — и Мотря вхопивши за косы немилосердно свою дочку стала по хатѣ волочити...

— „Мамо, — голосила нещаслива, — що хочете робѣть, не можу я выйти за Федька!..“ Мотря остановилася немов ужалена. Сѣпанье за косы она уважала найпевнѣйшимъ и послѣднимъ средствомъ пѡдклонити дочку пѡдъ свою волю.

„Коди не хочеш, — скажено заверещала она — то геть стерво зъ моихъ очей!... Скидай спідницю, сорочку!.. то всё мое скидай, шельмо!... и бѣжи хоть на край свѣта!... Скидай! Ты менѣ не дочка, я тобѣ не мати!...“

Мертва блѣды розлилася по лицу Марины. Довго она не могла повернути языкомъ, щобы хоть що небудь промовити. Наконецъ ей губы отчинились и она машинально проговорила: „Мамо, не бийте мене и не проганяйте!.. пѣсла Петрѣвки...“ И тутъ мало не вырвалося зъ усть ей слово обѣтне, но она прецѣнь его не сказала и въ мигъ кинулася зъ хаты дъ рѣцѣ...

VI.

Саме тогдѣ Грицько, що и не гадавъ топиться (пѣдчасъ послѣдней стоянки онъ приставъ до другой артели, идучою Нѣманомъ съ пшеницею, а що барки сейчасъ отходили, а его товаришъ розбрелися по шинкахъ, то онъ и не мѣгъ имъ своего бѣспыльтя объявити), приближався съ найсолюдшими надѣями и гадами къ Черностокамъ. Отъ заробивъ онъ 50 карбованцѣвъ, не появится передъ своею милою съ голыми руками, онъ одягне её, якъ ляльку и поведе пѣдъ вѣнецъ.

На небѣ засверкали зѣрочки, зъ-за лѣса выглянувъ повный мѣсяць и озаривъ хрестъ на Черностоцкѣй церквѣ. — Грицько подвоивъ кроки, и отъ онъ вже пѣдъ самую горою — сердце забилося — затрѣпотало, коли онъ ставъ пѣдѣйматися знакомою дорогою въ рѣдне село.

Но.. чу!... що то?!.. Остановився и залерь въ собѣ духъ... Изъ пѣдъ горы неслися страстнѣй, тужнѣй звуки элегичной пѣсней:

„Вють вѣтры, вють буйнѣй!..“

„Ажъ дерева гнутя!...“

звуки, то затихающѣй, немовъ зѣтханья знемогающою страдальця, то пѣдвысшающѣйся и розкочуючѣйся далекою луною, немовъ шумъ страшной бурѣй, що шибаячѣйся по рѣкахъ, лѣсахъ и горахъ ломить по дорожѣ всё, що лишъ надыбле....

„Дежъ ты милый чернобровый?!“

роздався вже голосъ рознуки... Грицько стрепенувся... ёго кинуло въ жаръ... онъ пѣзнавъ голосъ... То бувъ голосъ его милои, его дорогои Марины!... Що силы кинувся въ ту сторону, отки неслися звуки и не замѣчаючи того, якъ камѣнье вылѣтало зъ пѣдъ его нѣгъ и зъ шумомъ падало въ рѣку...

„Марини!“... „Грицю!“... роздалися грѣмкѣй, дуже-дуже радѣстнѣй крики и дзвѣнцкѣй подѣлюнокъ залунавъ легескѣй въ мертвыхъ розскалинахъ горы!...

Довго ще дзвѣнѣли въ воздухъ солодкѣй рѣчи, прорыванѣй цѣлюнками..., но ихъ нѣхто не чувъ; лишъ рѣчка, бѣючися срѣбными фалами о камѣннѣ скалы, въ ряды-годы давали знати щасливѣй парѣ, що и она вже за день натомилась що и ей треба бѣтѣхнути!...

Богъ въ помѣчь вамъ, хоть бѣднѣй, но за тото щасливѣй люде!!.

Ром. Розм...

СТРѢЛЕЦЬ.

(За Шаллеромъ.)

И ягнятъ не хочешь пасти?
Тажь то роскѣшь, тажь то рай,
Бачь, ягня скубе травичю
Понадъ потѣкъ, понадъ край.
„Ой пустѣтъ мя нене зоре,
„Най на ловы йду на горы!“

Череды не хочешь вабить,
Выгравати у суржу?
Мило грають тажъ озвѣточки
У лѣсѣчку, у гаю.
„Нене рыбко, нене зоре,
„Ой на ловы, ой на горы!“

Цвѣточокъ не хочешь ждати
Що на грядцѣ тажъ растутъ?
Тажь на горахъ ихъ не жати,
Цвѣты въ горахъ не цвѣтуть!
„Дайте похѣй ми съ цвѣтами
Мамо, гину за горами!“

И пѣшовъ юнакъ на ловы
И замчився, залетѣвъ,
Мовъ шаленый, мовъ звѣромъ
Въ безвѣстѣ, у темный рѣвъ!
Передъ нимъ, мовъ вѣтеръ грае,
Скѣчка*) рветъ ся, утѣкае.

На скалу, та на високу,
Мчитъся на самый вершокъ,
Не пытае, шо се скѣля
Скѣля-вежа, не горбокъ!
А за нею горе-мука
Йде стрѣлецка закаблука.

*) Такъ называютъ въ некоторыхъ сторонахъ Подгалецкаго п. дикую козу.

Вже й съ кручею йде въ заводы,
Стала мовбы на леду,
Тамъ де скалы гублять сходы,
Гине стежка безъ слѣду!
Підъ ногами пропасть-мука
У задѣ стрѣлецка штука!

Зарычала, плачуть очи,
Нѣбы просить, хотъ нѣма,
Ворогъ крови нити хоче,
Закаблужу пѣдбѣма!
Ажъ скала трѣсь — потахае
Зъ скелѣ вѣдѣма вылѣзае!

И мовъ та богиля-мати
Закрывае звѣрину:
„Годѣ горе посылати
Ти до мене пѣдъ землю!
Всѣмъ земля намъ мѣся радя,
Що ты хочешъ въ мого стада?“

Шорко.

ДВА ПРИЯТЕЛІ.

Оповѣданье.

И що вы, куме, говорите о приязни. Приятелі, приятелі! А я вамъ незнатищо ставлю и кажу, що нема на свѣтѣ правдивой приязни, ані правдивыхъ приятелѣвъ! Звѣтъ мя, якимъ хочете, — говорѣтъ, що вамъ злюбится, — я все буду свое! Бо и щожъ то: приятель? Чи найдете такого приятеля, щобы вамъ або тамъ въ нуждѣ помѣгъ, або що тамъ поратовавъ? Отъ говорится, абы ся говорило, тай годѣ! А сли хочете, — то я вамъ ось сейчасъ и доказъ розкажу, абысте знали, якъ то мало нынѣ можъ спуститися на приятеля!

Таже вы знаете, въ якѣй я бувъ приязни съ Хомою Підгорбочнымъ. Тай якже намъ не було й побратиматись! Мы, бачите, оба були парубки на цѣле село; хлопці, мовъ дубье, —

а крепкі, и на маєтку родичѣвъ Богъ не скривдивъ, ані насъ на працѣвитости. Выстроимося, бувало, що недѣлі, якъ Богъ приказавъ, — не соромъ межи людей показатися. А дѣвчата! О, що вже тоті не налѣтають за ними, — то святий ихъ Андрѣй одинъ знає! Звѣстно, — чисті хлопаки и не абыякихъ батькѣвъ дѣти.

Товаришovali мы съ Хомою, що ажъ любо. Чи, бувало, въ лѣсъ по дрова, чи въ очереты съ стрѣльбами на качки, чи до танцю, чи й до другого дѣла, — мы оба, тай оба. И не було межи нами ніякои ані сварки ані незгоды. Скаже було Хома: Семене, — выйди завтра на мою сѣножатку підтяти тамъ троха травы, твоя уже покошена! — Та чому не выйти, — выйду, — говорю. Скажу було Хомѣ: Побратиме, — у васъ нема роботы, — озымѣть нашъ волокъ та понаправляйте, — подемъ зъ недѣлі въ Днѣстеръ на рыбу. — А, то добре! каже Хома, — и сейчасъ бере волокъ до направи.

Наше село, якъ бачите, надъ самымъ Днѣстромъ тай ще на рѣвнинѣ. А мы оба дуже охочі були до рыбацтва. Подемъ, бувало, чи то съ саками, чи съ волоками, чи якъ у повѣнь, съ крошнями, наловимъ такой красоты, що каръ-карезный! Е що и собѣ и на продажъ!

Ну нічо! Парубочили мы съ Хомою якъ рѣдні братья. Неразъ и дивувались люде. Якъ, они, кажуть, — погодятся? Та то немѣвъ огонь а вода! Я, бачите, зъ роду повѣдльный собѣ, — а Хома, то прудке, якъ искра. Але що то й говорити; стали приятелями, — такъ годѣ вже позадъ себе оглядатись! Якосъ мы погодились, тай ще й якъ. Кобы такъ наша громада кожного разу годилася при выборѣ нового вѣйта, то певнобы не було у насъ неразъ такой кавзы, якъ буває!

Эхъ, лѣта, лѣта молоді! Хороші бы вы були, золоті бы вы были для кожного парубка, сли бы не приходила на васъ тота страшна вѣдьма-бранка! Ще то теперъ, — то все не такъ. Возмутъ тя до войска, — ну, бодай чоловѣка за чоловѣка держать; не збыткуются, якъ надъ нѣминовъ. Правда, — прийдєся ще й теперъ не одному ѳтѣбрати свое, закимъ ся тои муштры выучить, — та що то противъ давного? А впрочѣмъ и старі люди говорятъ: Доти ся пєсъ не навчитъ плывати, доки му ся въ уха не налє, — нема науки безъ муки. Алежь бо теперъ самъ той асентерунокъ, — то уже не такой страшный, якъ бувало. Ставится разъ, другій, третій, — не возьмутъ, — выпишуть, и ты вѣдльный, хочъ женися, — хочъ

дальше гуляй! Але за моихъ часѣвъ, — о, то не туды йшло! Крый насъ Боже ѳтъ такого! То бувало мандаторъ самъ спи-суетъ и подае, — кого му ся подобае, до асентерунку, — не пытае, чи ѳнъ уже ставився три чи шѣсть чи кѣлько разѣвъ. Такъ бувало не одинъ бѣдолаха и десять и пятнадцать лѣтъ жие въ вѣчнѣмъ страху. — Ось, гадае собѣ, спадуть шандарѣ, — закують въ ланцюшки, тай гайда пѣдъ мѣру! А то бачите, не туды йшло, що нынѣ. Не йшли хлопцѣ такъ самѣ до бецѣрку — не ставились такъ якъ теперъ, — утѣкали и ховалися, кто куда мѣгъ, — а мандаторѣ съ шандарями волочилися за ними по всѣхъ закамаркахъ. Погано було жити на свѣтѣ.

Ось гдесъ такъ середъ мясницъ чуемъ и мы: Записано насъ до асентерунку. Боже, — зѣвало въ менѣ серденько, якъ емъ того почувъ. А мѣй Хома ажъ одеревѣвъ цѣлый, сердешный.

— Не дожидаймосъ, каже, Семене, лихой години на себе, — утѣкаймо!

— Утѣкаймо! кажу й я, тай побѣгъ домѣвъ збиратися. Тато, мама, всѣ дома, якъ почули, що дѣся, — такъ и померкли зъ превеликого жалю. Сыночку, сыночку! заводили мама, — одного тя маю, якъ одну душу въ Бога, — тай того ми тя хотятъ выдерти.

— Цыть стара, — сказали татко крѣзь слѣзы, — не держи го, — най иде, — чень го Богъ милосерный устереже ѳтъ тяжкой нужды! Збирайся, небоже, — прощайся съ матѣрью, съ сестрами, — пѣдемъ, — пѣдведу тя за село.

Зѣбрався я, попрощався, ненька умлѣли, якъ я выйшовъ.

— Семене, Семене, вернися, кричали они.

Я вернувся.

— Най ся хоть надивлю на тебе, сыночку мѣй, соколе мѣй, душенько моя! Може то послѣдній разъ тебе бачу.

— Дайте, матко, спокѣй, — Богъ ласкавъ! ѳтповѣвъ и дрожачимъ голосомъ цѣлюючи ихъ въ колѣна, — а самому ажъ сердце стискалось.

Пѣшли мы съ татомъ долѣ загородѣвъ надъ Днѣстеръ. Тамъ ждавъ уже на мене Хома. Тато поблагословили насъ, — порозповѣдали, где и куды якѣ крыѣвки, — мы попрощались тай пѣшли.

Ой, набѣдувались мы до весны, — Боже единый, — ты самъ то знаешь! ѳтъ чуемъ по селахъ туды и сюды бушуютъ шандарѣ, — того и другого зловили. Насъ ще якось Господъ

сохранявъ. Мы все держались приднѣстрянскихъ сторѣнь, мокрякѣвъ та очеретѣвъ.

Ажъ отъ въ однѣмъ селѣ говорятъ намъ: Утѣкайте въ поле, — шандарі зъ двоухъ сторѣнь надѣйшли, — перешукують очереты, — выловлятъ васъ, якъ рыбу въ саку. Падоньку нещасный, — куды ту повернутися? Въ селѣ сховатись, — и гадки нема, — въ поле утѣкати, — то напевно пропадати: поле чисте, — лѣса и потока нема, — выловлятъ, — хиба бы у насъ зайчї ноги, — або хибабисмо поховалися въ мышачї норы.

— Хомо, придется пропадати ажъ ту! кажу я, — опускаючи руки. Мы уже щось три ночи не спали, — помучились, утепенились, — що ледво дыхаемъ. Нема силы и крокомъ поступитись, не то утѣкати по полю.

— Знаешь що, — каже прудко Хома. Ходи за мновь.

— Куда?

— Не пытай, ходи, — сли не хочешь пропадати!

Я знавъ прудку натуру Хома, — змѣгся якось тай иду. Дороговъ гадаю собѣ:

— И того приятель, то щирый товарищ! Веде мя кудысь, — Богъ вѣсть куды, — а словечка щирого не скаже, — не потѣшитъ, не порадить! Гой, гой, — свѣте мѣй бѣлый, — нещасна моя годинонько!

Правда, — неразъ менѣ и до той поры Хома оставъ у великѣй пригодѣ, — неразъ ратувавъ мене не зважаючи на свое небезпеченство, — ну, алежъ и я не лишавъ его нїколи въ нїякѣй потребѣ, — слухавъ его, яко отца.

Такъ и теперь.

Таке розгадаючи иду, ледви ноги волочучи, по якѣйсъ обочи кругъ села за Хомою. Иду, та дивлюся, куды ѣнь поведе.

— Говъ! сказавъ Хома, пѣдходячи до самой крайной хаты, — ту треба ѣтпочити.

— Ту ѣтпочивати? скрикнувъ я роздивившись. Хома, — а тобѣ що такого? Таже то сама крайна хата, — стоитъ на такѣй голотечи безъ найменшого захисту, — ту насъ такъ найдуть и зловлятъ, якъ воробца въ силѣ!

— Ту мусимъ спочивати! сказавъ зновъ Хома холодно и твердо. Я не могу дальше!

— Алежъ чоловѣче, — бѣйся Бога! кричу я, — самъ ся въ пропасть пхаешь! Що тобѣ сталося, чи ти розумъ зъ головы

выплывъ. Я ту не буду спочивати, абысь ми не знати що дававъ!

— Не будешь? Га, то якъ хочешь. Я тутъ спочиваю!

— Ходи бодай до онтой стырты та тамъ зарыемся въ сѣно. Не дурѣй, чоловіче, не пхай ся самъ въ нужду.

— Я и крокомъ ѳтти не рушуся! сказавъ зновъ уперто Хома и пѳшовъ до хаты.

— Боже мѳй милосерный — и тожьто ми приятель, то ми щирый товаришь! Доброхѳтъ пхае мене и себе у рѣзницю! И не уступитъ ѳтъ своего, хоть гинь! Упреся якъ козель рогами! Мати Пречиста! ратуй мене ѳтъ злои нужды и ѳтъ такого приятеля!

— Но щожь теперь дѣяти? гадаю собѣ дальше. Прийдеся самому пропадати! Эхъ, — гадаю си дальше, — пропадати менѣ самому где инде, а Хомѣ ту, — волимо уже бодай оба разомъ гинути!

Я пѳшовъ за Хоною до хаты.

— А що, нагадався — нарозумѣвся? пытае ѳнь мене съ насмѣшкою. Боже, — ѳнь ще насмѣваеся зъ моеи нужды!

Хата, до котрой ми зайшли, то була на пѳвъ розвалена стара кучка, — мешканье старого дѣда-жебрака. Лишь лѣтомъ ѳнь ту часомъ ночувавъ, — зимою сидѣвъ у селѣ, — а и лѣтомъ звычайно цѣлыми тыжнями волочився по селахъ за жебраннымъ хлѣбомъ. И мы не застали го. Хата була засунена засувомъ, — але Хома ѳтсунувъ его кусникомъ якогось патика. Въ хатѣ не було ничо крѳмъ кѳлькохъ торбѣ, палицѣ дѣдовой, шапки посшиванои зъ тысячныхъ латокъ тай гдеякихъ другихъ лахѳвъ.

Но менѣ дивно було, чого той Хома таке гѣшится и бѣгае по хатинѣ.

— Гей Семене, — каже ѳнь, — ты бачу дверь засунувъ! Не засувай ихъ, — ще и ѳтхили троха, — ту душно!

Боже мѳй милый, — той чоловікѣ, видно весь розумъ стративъ, чи що!

— ѳтсунь дверь и ѳтхили, чуешь? гукнувъ на мене.

Щожь було робити! Мусѣвемъ слухати налыбоватого.

— Розбирайся и лягай спати, — треба проспатися, бо въ ночи и на волосокъ окомъ не змигнемъ!

Я стою, вытрѣщивши на него очи, самъ не знаю, що дѣется зѳ мною.

— Чуешь, чи нѣ, тумане ђсѣмнадцатый, — розбирайся та лягай спати. Якъ буде часъ ити, я тя збуджу.

Менѣ переверталоса въ серци и кипѣло, якъ въ котлѣ. Слѣзы выступали ми на очи.

— Хома! кажу крѡзь плачь, — що тобѣ сталоса? Чи ты стративъ Бога зъ серця, чи ты забувъ, що маешь родичей, — чи ты забувъ що шандарѣ леда хвиля надпадуть! Що ты робишь. Зглянься на Бога, не губи насъ обохъ. Таже мы колись були товаришами, — я любивъ тебе щиро, якъ свого рѡдного брата! Що я тобѣ провинивъ, — за що ты хочешь мене вѣку збавити!

И що гадаете, — Хома змягчився тою бесѣдою? Бодай такъ пси траву пасли! ђтвернувся вамъ ђтъ мене, якъ нелюдь, потеръ вѣдай руковъ по чолѣ, чи по лици, — тай въ смѣхъ.

— Ха, ха, ха! Отто ми парубокъ! реготався. Занюхавъ бѣду, якъ той слѣпый ковбасу въ борщи, тай уже: гину, каже, — нема мя!

Отто, видите, — щирый приятель! И спустижъ ся на такого чоловѣка! Заждѣтъ, — яке ђнѣ менѣ ще выстроивъ.

— Семене, — каже Хома по хвили уже якось лагѡднѣйше, — Семене, братчику, — хибя ты гадаешь, що я тебе не люблю, що я бы не ѡтдавъ життя мого за тебе? Хибя ты забувъ, що мы оба на одной дорозѣ? Не гадай прецѣнь, що я зъ глузду звернувся, або що, — що хочу себе и тебе погубити! Лишь роби, якъ ти кажу, а увидишь, що я ще не такой дурный, якъ тобѣ видится.

Троха мене успокоили ти слова, — а зрештовъ, щожъ було робити? Розѡдѣвся я, — постеливъ сѣракъ на землю и лягъ. Але где тамъ менѣ заснути.

Дрожу цѣлымъ тѣломъ, якъ рыба въ матни! Комубы въ тяжкой тревожѣ сонъ до головы брався?

Хома не лягавъ, — шаривъ щось по хатѣ. Що ђнѣ задумавъ? Господь его знае, — я не догадаю ся, абы й що!

— Семене, — каже ђнѣ видячи, що не можу заснути, — на, выпий!

И пѡднѣсь менѣ порядну чарку горѣвки. Горѣвку ђнѣ мавъ при собѣ, — чарку найшовъ гдесъ у закутку.

Я выпивъ. Напѡй бувъ сильный, — мене якось проняло тепломъ, — змученье ѡтѡзвалось, — за хвильку я заснувъ, мовъ камѣнь.

Не знаю чи довго я спавъ, — ажъ ось Хома будить мене зновъ.

— Семене, — Семене, — вставай, — шандарі!

Послѣдне слово, мовъ ясный грѣмъ надъ ухомъ, протверзило мя въ одной хвили.

— Где, где? пытаю збрвавшись на рѣвнй ноги.

— Не пытай, — роби що ти скажу!

— Що робити?

— Зажмури очи, — и не ѳтвирай ихъ, абы що було, — ажъ доки ти не скажу! Памятай.

— Добре, добре!

— А теперъ на ти отсе въ руку!

Я взявъ, — то бувъ мотузокъ, чи воловѣдъ, чи якийсь рубецъ, — не знаю.

— Держись добре.

— Держу.

— Ходи теперъ за мновъ.

Мы пошли.

Дороговъ чую, — крикъ якийсь, — плачь, завѣдъ, — товаръ реве, — псы гавкають, — пѣдъ ногами болото, — мы вѣдай идемъ селомъ.

— Хомо, — бѣйся Бога, — куда ты ведешъ мене.

— Ані слова, — тумане, — шандарі надходять! шепнувъ ѳнъ менѣ своимъ твердымъ голосомъ. Я замеръ зѳ страху.

Оттуть намъ буде, гадаю собѣ! Пропала коза пропала й береза!

Идемъ дальше, — а пѣдомновъ колѣна лишъ диль, диль, диль!

Ажъ ось чую :

— А zkad wy dziady? пытае рѣзкій голосъ.

То певно шандаръ, — гадаю собѣ. Но, — Господа помилуй грѣшну душу! Заразъ и до насъ заговорить! Дивно ми лишень, — чому насампередъ говорить до якихось дѣдѣвъ.

Тихій, дряхлый, дѣдѣвскій голосъ ѳтповѣвъ туй передомновъ :

— Зъ бѣлого свѣта, — паночку ласкавый! Мы божй ятарцѣ, — братья близцѣ. Въ рѣцѣ купалися, въ воду нурялися; с его зануривъ, а ѳнъ въ водѣ очи погубивъ. Хотѣвъ найти та не мѳгъ, — таки до дому побѣгъ.

— Ха, ха, ха! засмѣялось кѳлька голосѣвъ.

Боже ласкавый, — ту ихъ мусить бути немало. И чому

они не хватають, не вяжуть насъ? навѣтъ не ѳтзываются ни словомъ до насъ!

— *Gdzie mieszkacie, włóczęgi?* пытавъ зновъ рѣзкій голосъ, — но видно було, що крѣзь смѣхъ.

— Край воды, паночку, край воды! Наша хата зъ лободы, — зацѣпка зъ репьяха, а стрѣха зъ лопуха!

Зновъ смѣхъ доокола, — но шандарі ще не займають насъ. Я дрожу цѣлый и держу ся за мотузокъ не смѣючи уже на правду зѳ страху проглотнути на свѣтъ. Гадаю собѣ: Най буде, що мае бути, — побачу, якъ то скѳнчится.

— *Jakiś bestya wesoły!* сказавъ насмѣявшись до сыта рѣзкій голосъ до другихъ. *Ale chodźmy już. Zdaje mi się, w tej stercie za wsią uda się nam złowić jakiego ptaszka!*

Я чувъ, якъ шандарі регочучись ѳтдалилися и зъ диву не знавъ, где стою.

— Ходи слѣпый братище! кричавъ дѣдовскій дряхливый голосъ все еще передѳмною, — ходи тамъ где вѣтеръ свище, — на вѣтеръ полагаемъ, — вѣт ромъ ся покрываемъ, вѣтеръ пѳдъ голову озьмемъ и тепленько заснемъ.

— *Złodziej z swoimi przymówkami!* почувлось менѣ зъ далека. Хома сѣпнувъ мене за шнурокъ. Я пѳшовъ за нимъ все еще незнаючи докладно, чи то сонъ, чи ява, що зѳ мною дѣсь.

Мы йшли еще досытъ довго.

— Ну, — ѳтвори очи слѣпый коте! сказавъ до мене весело Хома. Я прогланувъ. Густа мрака уже розсѣлася кругъ насъ по полю, — далеко еще виднѣло ся село, пѳзначне по клубахъ дыму, що ту и тамъ вносилися по надъ низкій, соломяній стрѣхи.

— Ну, що, зѣли тя шандарі? пытавъ Хома смѣючись.

Я не ѳповѣвъ и слова, — я не мѳгъ ще прийти до себе.

— Товарищу любый, — а видишь, що я не пхнувъ тебе у пропасть! сказавъ ѳнъ по тихо. Я теперъ першій разъ поглянувъ на него. Що се зновъ? Якій дѣдъ сѣ довговъ, сивовъ бородою стоявъ при менѣ.

— Во имя Отца и Сына, — а тобѣ що, Хомо?

— То, що й тобѣ! ѳповѣвъ ѳнъ.

— То що й менѣ? А се якъ ты гадаешъ?

— Подивися въ воду на овою уроду! ѳтказувавъ ѳнъ дряхливымъ дѣдовскимъ голосомъ. Недалеко була широка калужа, — я поглянувъ — угу на ти маро! слибымъ не знаю, що я мере я самъ, — то бымся не пѳзнавъ, абы що! Дѣдъ тай

дѣдъ зъ мене, — хотъ гинь не пѣзнаешъ Семена. Пообвѣшуваний торбами, съ довговъ палицевъ въ руцѣ, съ сорокатовъ шапковъ на головѣ, Хома й собѣжъ такъ! того то ѓнъ казавъ менѣ такъ напруго йти спати въ дѣдовскѣй хатѣ! Угу!

Такъ мы, бачите, уйшли на той разѣ бѣды, но чи гадаете, що на тѣмъ скѣнчилось? Пошукуванья тревали дальше, — мы йшли та йшли въ розличнѣй стороны, — колесили та колесили за Днѣстромъ. Ажъ ось чуемо: уже уняла ся трохе бѣда, — уже нема шандарѣвъ въ околици. Но, слава тобѣ Господи, — гадаемъ, — таки мы на сей разѣ спаслися! Теперъ треба старатися вертати гдеякимъ чиномъ до дому. Радъ, Хомо! Провадъ, Хомо! Хома взявся провадити.

Мы вертали поволи, манѣвцями, — осторожно, щобъ где несподѣвано не попастися въ руки шандарамъ. Богъ помѣгъ, — мы зближились уже до своего села, — ось лишъ пѣвъ мильки, не дальше. Ктобы бувъ гадавъ, що ту найдемъ то, чогосмо майже черезъ пѣвъ року не могли найти! А таки найшли свою бѣду на мостѣ, якъ кажуть, — тай то черезъ мого приятеля черезъ Хому.

Сидѣли мы два дни въ очеретѣ. Було чутно, що ще въ нашѣмъ селѣ шандарѣ. Другого дня вечеромъ каже Хома:

— Знаешъ що, Семене. Мене нога болить, — можебъ ты, выйшовъ где у село, — розвѣдався, що чувати, та принѣсь що їсти.

Я пѣшовъ. Ледвомъ выйшовъ зъ очерету, — дивлюся, — шандарѣ ходять по полю. Я побачивши ихъ, ажъ одобелѣвъ зъ переполоху. Господи, — анужъ но они побачать мене! Эхъ, — задеръ я полы, — змыкай у очеретъ, — но вже було запѣзно, — доглянули мене собачѣ дѣти, — пустились за мною на вздогѣнъ. Ще лишъ то собѣ пригадую, що ихъ було чтырохъ.

Якъ и куды я бѣгъ, — не тямлю. То лишъ тямлю, щомъ обмоченый, обшарпаний, окровавленный упавъ коло Хома. Хома ѓтъ разу понявъ, о що йде.

— Вставай, — крикнувъ ѓнъ менѣ, — скачи пѣдъ мѣсть! Недалеко бувъ мѣсть черезъ рѣку. Пѣдъ нимъ була знаема намъ крыѣвка. Я добувъ послѣднихъ силъ и вставъ.

— А тыжъ куда подѣбешся?

— Бѣгай, — уже я собѣ пораджу!

Я побѣгъ, оставивши его.

Не знаю и до нынѣ, що за хитрѣсть придумавъ бувъ

Хома, щобы и сей разъ уйти погони. За хвилию, дрожачи на цѣломъ тѣлѣ, сидѣвъ я уже подъ мостомъ схованный безопасно. Сиджу я, сиджу, — поволи й страхъ пройшовъ, — надзираю, — надслухую, що стане ся съ Хомою, — ничо не чути, — лишь рѣка шумить бокомъ по подѣ мостъ.

Довго я сидѣвъ скуленый, неподвижный подъ мостомъ межи двома делинами. Ажъ ось чую якійсь гомонъ. Зазираю зъ далека. Господи милосерный, — сежь мого приятеля, мого Хому, ведуть шандарй. На рукахъ и ногахъ побрязкують ланцюшки, — шандарй окружили го и поблыскують лверами. Менѣ въ очехъ потемнѣло, — сердце мовъ ледомъ обдало. Смотрю лѣпше, — Хома по саму шию мокрый, обталапанный, ще до того повно на нѣмъ шувару, гнилого листья и зеленой, водяной травы. Певно небораць хотѣвъ схватись въ баюру, — та дармо, — нашли го, — зловили!

— Слава тобѣ Господи, що хоть я спасень, — подумавъ я собѣ, — скулився въ трое и сиджу тихо, ледви духъ въ собѣ переводжу.

Ну, — ктобы гадавъ, — що Хома бодай теперъ не схоче менѣ зашкодити! Гай гай, Боже единый! Приятель, приятель! Слушайте лишень, на яку хитрѣсть узявся мѣй приятель неприторонный, — щобы й мене погубити и выдати въ руки шандарамъ. Слухаю я, — чути зъ далека кроки. Идутъ шандарй на той мостъ, где я сиджу, Говъ, — чую ще щось. Ктось чи спѣвае чи що! Прислухуюсь близше, — то голосъ Хома. Иде онъ та нѣбы приспѣвуе протяжно:

Ой Семене, мѣй друже Семене:

Та скажи ты мому батькови бѣть мене, —

Що не буде вже Хома

У недѣленьку дома!

— Добре, добре! крикнувъ я зъ подѣ моста, порушеный жалѣбнымъ Хоминнымъ спѣвомъ.

Господи, — якъ я въ той хвили налякса власного голосу! Жити-умирати буду, — а тота хвиля не выйде ми зъ памяти. Менѣ зашумѣло въ ухахъ, замерещало передъ очима, — кровь бухнула до головы, — самъ не знаю, що зѣ мновъ сталося.

Я очутився на мостѣ. Два шандарй держали мене за руки, — одинъ замыкавъ на желѣзну колодку ланцюшокъ, котрымъ були звязанй. Я рушивъ ногою, — на нѣй забреньчавъ такй самый ланцюшокъ.

И вы говорѣтъ менѣ о приязни! Чижъ то по пріятели-ски поступивъ собѣ Хома зѣ мною.

Я поглянувъ на него. Стоявъ понурый, мокрый, дрожащій. Разъ лишень глипнувъ на мене, — въ его очехъ крутились слѣзы.... Що менѣ зъ тыхъ слѣзъ? Они ни менѣ, ни ему не помогутъ!

На другій день намъ уже обстригли кучеря. Мы були вояками.

Охъ, приязнь, приязнь! товариство! Далось ты менѣ горко въ знаки, — не забуду я тебе до смерти! Бо черезъ тебе пропали мои лѣта молодї!

Джеседзаликъ.

Молодѣй Руси.

(Уривокъ.)

Вольной Неньки невольнї дѣти
Киньтесъ зъ ѳтваговъ на чолѣ:
Де сонця-правды буйнї квѣты,
Надъ тую славу немає, нѣ!
Найдете долю, що минула:
На лонѣ Неньки еи житье:
Що велить-духи, кажуть, чули,
Райске, спасенне се чутье!
Взнесѣтъ ся-жъ смѣло, мовъ на крылахъ,
Надъ теперѣшнѣсть и роки,
Най блысне въ вашихъ буйныхъ хвиляхъ
Свѣтло будуще и вѣки! —
Неразъ вамъ приїде й замѣшатись,
Всѣлякї на свѣтѣ є дива,
То оббїмѣтесъ братъ мовъ зъ братомъ:
Въ едности сѣйте, а будуть жнивѣ! —
А-якъ тї рѣки далеко, широко
По свѣту валять ся и въ море падутъ
Якъ те сонце свѣтитъ прозира' глыбоко:
И тьма прожене ся, блудила*) зайдуть —

*) Irrlichter, błędne światelka.

Такъ вы вѣрнй дѣти глыбоко взирайте
Въ душу люцку окомъ, народъ бережѣть,
Якъ тй рѣки въ море, отъ такъ вы сплывайте
Во свѣтло науки, и тьму проженѣть!

Бллокерницкій.

СЪМНАДЦАТІЙ И ДВАДЦАТЬ-ПЕРШІЙ УРОДИНЫ

Оповѣданье

МАРИИ СОФІИ ШВАРЦЪ.

Була то сѣмнадцата рокѡвщина моихъ уродинъ; дуже важный день; особливо, понеже буламъ влюблена.

Инжынеръ Альбертъ Квѣтка бувъ предметомъ мого жару. Не дастся то й заперечити, що молоді инжынеры ѡдъ желѣзницй дуже невоздержнй: крадутъ сердца селянокъ такъ само зручно, якъ офіцеры лвардіи — мѣщанокъ.

Якій такій изъ чыхъ вѣтрогонѡвъ не успѣе вамъ ще й обернутися, а спокѡй невинного дѣвчати уже пропавъ, а она цѣла въ любви и печали, — бѣдне дитя!

Злодѣй, котрый забравъ мое сердце, бувъ идеаль жужеского пола, то розумѣся само черезъ себе. Я мало го знала, но, — але то не дѣлало его совершенству жадного ущербку.

Но олибы мя кто запытавъ, въ чѣмъ лежали его совершенства, тогда певно не булабымъ въ состоянью дати точну ѡтповѣдь.

Коли дѣвчина мае вже сѣмнадцать лѣтъ, то любить, понеже то справляе приятнѡсть. И щобъ сердце цѣлкомъ розогнити, то досытъ сь муциною кѡлька разѡвъ перетанцювати.

Мы, инжынеръ и я, танцювали неразъ разомъ.

Онъ танцювавъ, якъ ангель, — такъ думала я тогды, — сли припустимо, що ангелы танцюють. Такожъ гралисмо разъ на аматорскѡмй театръ: онъ любовника, а я любовницю; при тѡй способности розгорѣлася моя склоннѡсть въ любовь.

Правда, декотры критики сказали, що онъ зле ѡдогравъ свою ролю, но я перечила тому всѣми силами. Правда, приведено и мене до мовчанья увѣряючи, що я свою рѣчь не лѣпше здѣлала.

Але чижъ можна було добре грати въ стодолѣ, де старй коцы служили за кулісы? Все то певно провинивъ лишь льокаль а не граючй.

Инжынеръ Альбертъ Квѣтка бувъ затымъ идеаломъ, а кождый, кто противно удержувавъ, почитався ворогомъ. Моя сродничка Реліна была власне такъ смѣлоу, противитися менѣ, и длятого ненавиѣламы еѣ цѣлымъ сердцемъ.

На день торжества моихъ уродинъ запросивъ мѡй вуйко околичну молодѣжь, межы прочими такожъ Альберта. Мы мали танцювати и якъ найлучше забивлятися.

Мѡй инжынеръ повиненбы ще рано даму своего сердца ѡдвѣдати, щобъ ей належну честь ѡдати, — такъ шептала менѣ фантазія. —

Тогожь самого ранка прибралася я зъ бѣльшою старанностью, нѣжь звычайно. Мое два лѣктѣ высоке зеркало мовило менѣ, що неко-нечно зле выглядаяу. Я усмѣхнулася весело до своего образа и збѣгла на долину. — Задержалась на хвильку: — въ сали бесѣдовала Релѣна съ кимось. — Мое сердце тьохкало, лице горѣло; той ктось бувъ — онъ.

Ахъ, якажь я була зла, що Релѣна власне теперь мусѣла бути въ сали. Най бы була теперь и въ Америцѣ, — лишь не тамъ, де есть! Ледвомъ лишь выречла того побожне желанье, коли Релѣна вышла на подвѣрье, и усмѣхаючись злобно, шепнула менѣ: „Спѣшися, твое солодке серденько чекае на тебе, съ такъ великимъ помеломъ, якъ онъ самъ. Що за смѣшний чоловікъ! Желаяу ти щастья, моя Виольо!“ И съ тымъ побѣгла на городъ.

Розгнѣвана за то, що она назвала „идеаль“ смѣшнымъ, вѣйшламъ въ сали. Весь мой справедливый гнѣвъ щезъ, коли предметъ моеи помени приступивъ до мене. Державъ въ рудѣ букетъ, — що бувъ незвычайно великій, годѣ заперечити, — но щобъ его назвати „помеломъ“ се було и зѣстало пѣдлостью. Съ много означаячимъ взоромъ ѡдавъ онъ менѣ цвѣты. Я спустивши очи, и зарумянѣвшися по уши уклонила. Онъ зачавъ якѣсь благожеланья и поздоровленья. Якъ хорошоплыи му слова! Такъ здавалося менѣ, хотяй я зъ его мовы нічо не затямла, якъ тѣлько: „правдиве подивленье“ „преданность“ и „щасливый хвиль.“

Я була до глубины взрушена, — щаслива! Укрыламы лице въ цвѣты и — онъ поцѣловавъ мою руку.

Перестрашена утѣкламъ зъ комнаты и мало що не трутила Релѣну, котра стояла въ сѣнехъ и смѣялася; я выскочила въ городъ и ту вышукала собѣ найскритше мѣсце, щобъ бути самою.

Слѣдовавъ старанный оглядъ поцѣлованой руки; щастьемъ не найшовся и найменшій слѣдъ по вусатыхъ вустахъ, що ей дѣткли ся; то мя дуже заспокоило.

Букетъ оставъ предметомъ моеи нѣжности. Я цѣлювала го, и житье здавалося менѣ чудеснымъ. „Виольо! Виольо!“ зачуламы. Вуйко кликавъ мене. Удати, що не чую, непомоглобы нічо, — онъ вынайшовъ бы мя скоро и самъ. Зъ моеи крыѣвки мусѣламы конечно выйти, хотяй ми дуже трудно приходило зѣйтися зъ Релѣною. Но вуйко бувъ уже при менѣ, закимъ я еще ѡдвжылася выйти. Погладивъ мя по лицу и зажартовавъ собѣ такожь зъ „помела“, щомъ держала въ рукахъ; въ наслѣдокъ того я зачервонѣлася якъ буракъ. Зѣ спущеными очима вѣйшла я зновъ до сали; очи пѣднести було менѣ невозможно.

— Пѣднесишь свои красны очка въ гору, Виольо! мовила Релѣна. „Адонясь“ вже выйшовъ, — мусѣвъ спѣшити до лѣнии, — бѣдна жертва! Но нынѣ по полудни будешь могла зновъ его оглядати и длятого тѣшь ся, ты жарѣюще серденько!

Мусите признати, що она страшенно мя дразнила! — Надѣйшло тото „пополудне.“

Ктобы то мѡгъ бути, що о пѡвъ години скорше приспѣвъ, якъ всѣ инй гостя? Кто? — Онъ! Мы були самы. Релѣна мала ще розличны рѣчи залагодити въ хозяйствѣ; тѣтка убиралася, а вуйко не пробудився ще зѡ своего пообѣднѣго сну.

Мой инженеръ и я усѣлисмо въ верандѣ. — Онъ глянувъ на мене, — я покраснѣла. Онъ запытавъ, чи на него не гнѣваюся и зѣтхнувъ при томъ. Я ѳтповѣла тихо, ледви чутно, „нѣ“, зачала поправляти фалды на сукни, — и зѣтхнула такожь. Настала павза. Я глянула на него и встрѣтила его нѣжный взѳръ; перестрашена дуже ѳдвернуламяся скоро.

Онъ просивъ мя о першого вальца и получивъ мое слово. Потѳмъ зѣтхнувъ зновъ. Мы умовкли.

Гостѣй приѣхали и зробили конецъ нашѳй подорожи до „острова счастья.“

Сѣмнадцатый рѳкъ мойхъ уродинъ здавався менѣ чудовнымъ днемъ и я думала уже означити его найщаслившимъ мого житья. Але добре то мовитъ пословица: не величай дня безъ его кѳнца.

Альбертъ Квѣтка и я розпочалисмо баль.

Що за вальць! Я перелѣтала салю на крылахъ — чи звукѳвъ — чи любви, — на котрыхъ властиво, того не могу такъ точно сказати, — ба навѣтъ и тактъ не обходивъ мя ни крыхточки. Во ктожь мѳгъ бы мыслити тогда о тактѣ, коли рука любимого уноситъ тя середъ виру танцюючихъ? Вальць скѳнчився.

Я сидѣла зновъ въ верандѣ; однакожь теперъ мой милый не бувъ при менѣ. Его примушено за прикладомъ иныхъ панѳвъ пѳти до стола, котрый бувъ въ городѣ заставлений склянками чаю. Регѣна прийшла и сѣла при менѣ.

— Знаешъ, я такъ страшенно смѣялася, що маломъ не захорovala! мовила она до мене.

— То мя ничо не обходить, ѳтповѣла я, и въ тѳй хвили прийшло ми на гадку, що она певно зновъ загадала зробити менѣ яку пакѳсть.

— Але то, чога я такъ сердечно смѣялася, повинно бы тя конечно обходити, бо то бувъ твоѣй „Адонѣсъ“, котрый мою веселѳсть розбудивъ! И Регѣна зновъ въ голосъ росмѣялася.

Уражена пѳднесламяся, щобъ еѣ лишити.

— Не танцюй нѣколи съ своимъ идеаломъ! шептала она.

— Тажь не умѣе навѣтъ такту держати! Такъ вертѣтся та пѳдскакуе, якъ муха зловлена въ склянцѣ! — и Регѣна не могла бѳльше зо смѣху слова промовити. Теперъже могу совѣстно запытатися, чи можна представити собѣ щѳс нечемнѣйшого, якъ поступокъ Регѣны? Не тямлячися зъ досады вылетѣламя ѳдъ неи и вѳбгламя до поблизкого покою, щобъ успокоитися.

Але ту застала я вже кѳлька молодыхъ дѣвчатъ, занятыхъ пересмотрюванемъ цвѣтѳвъ, подареныхъ менѣ въ день уродинъ и поустановканыхъ въ якъ наибѳльшѳмъ неладѣ на столѣ.

— Ктожь то давъ тобѣ той ужасный букетъ? закричали они менѣ на встрѣчу.

Ужасный букетъ! Притомнѳсть туй-туй грозила мя оставити.

— Инженеръ Квѣтка — ѳтповѣла я. Дѣвчата зачали голосно смѣятися.

— Тажь то джохла (дѣйстви) мѣтла! сказала одна.

— Якъ разъ — хлопска китиця! Алежь щобъ поважитися даровати такѣ брдикѣ цвѣты, треба самому конечно зватися Квѣткою, додала третья.

— Выкинь того за окно! замѣтила четверта.

Не пригадую собѣ, що я отповѣла й собѣжь на тоті злобні напады, но думаю, що отповѣд мусѣла бути дуже найвна, бо отъ тои хвилі ихъ дерскі жарты лишили Квѣтку а звернулися противъ мене.

Вкѣнци заграно кадрили, и острій язычки моихъ приятелѣкъ умовкли. Я глигнула на букетъ Альберта, и на мою бѣду годѣ було не признати, що бувъ такъ безкусный, якъ рѣдко.

Тото одкрытыє збило мя троха зъ гумору. Житыє не усмѣхалося менѣ вже такъ весело.

Регіна и Альбертъ стояли при кадрилию напротивъ мене.

При одной турѣ шепнула менѣ Регіна:

— Подивинося на ноги свого Адоніса! Якъ разячо подобні до ножиць морского рака!

Регіну удушити, то будобы дуже справедливо, но то здѣлати не було въ мой силѣ. Мои очи звернулися на всказанный предметъ.

О несчастливый! Дѣйстно, — его ноги звернені були пальцами до середины а пятами на боки!

Я чула що менѣ збираеся на плачъ.

И по щожъ дивилася я на его ноги? Могламъ прецѣнь потѣшитися его красными очима, хорошими вусиками. Но то ми не удавалось. Якійсь малгнестъ неначе старався приковати мой взоръ до концѣвъ его нѣгъ.

Десь-колись скѣнчився й танецъ! Менѣ бачилось, що онъ тревавъ цѣлу вѣчність. Я страшно терпѣла. Мене все мучила тота несчастлива наклонность его нѣгъ, звертатися пальцами до середины.

Теперь поспѣшивъ Альбертъ до чаю. — „Той хлопчиско страшенно пье!“ шепнула ми Регіна.

Страшенно пье! То принаймѣ конечно безвстыдна ложь.

Я пѣшла нарочно до города, щобъ переконатися. При столѣ стоявъ Альбертъ и въ одной хвилі выпорожнивъ двѣ великі скляницѣ чаю. Бувбы певно пивъ ще бѣльше, но въ той хвилі побачивъ мене, тому то й лишивъ товариштѣвъ и поспѣшивъ идо мнѣ. Говоривъ, Богъ знае, що. Я отповѣдала безъ вязи. Мой взоръ опочивавъ, мовъ прикованный, на его ногахъ. Образъ представляющей ножица морского рака, шевелився безъ перервы въ мой головѣ.

Я была несчастлива, — розстроена, — сумна. Вся моя радость булады повернула, слибы Квѣтка пяты обернувъ до середины, букетъ завязавъ иначе, нероставъ пити чай и спробувавъ въ тактъ танцювати. Що за множество блудѣвъ! И якъ скоро я ихъ открыла! Веселость другихъ росла на перекѣрѣ мой грызотѣ що разъ бѣльше, чимъ довше тревавъ танецъ.

Закимъ накрыто столъ до вечері, зѣбралося товариство въ городци, щобъ забавлятися въ розличній гры.

Альбертъ усѣвъ при менѣ. Шептавъ ми якійсь слова; сли бы ми ихъ бувъ говоривъ передъ танцемъ, моглибы мя були поднести въ само небо, но теперь мене лишь непокоили. Просивъ мя о щось, — але о що, тогоми не розумѣла, — тому й не отповѣдаламъ. Мое мовчанье принявъ за дозволенье и сказавъ: — Завтра поговорю зъ вашимъ вуйкомъ. Сли на то пристане, — то рѣчь скѣнчена.

Чи ёнъ просивъ о мою руку, а я не розумѣла его слѣвъ, по-неже го дуже часто перерывано? Та мысль, якъ блыскавица, проникла мое сердце. Могла бымы была затымъ дѣстати гладку обручку на палець и нареченого въ товариство на прогулкахъ. Що за розкѣшь! По его ноги, его ноги! Що ту робити зъ его ногами? Чи навчити го, щобъ пяты обертавъ до середины? То ще булобы легко! И зновъ надѣя зачала ми усмѣхатись.

Реліна шарпнула мене за рукавъ и шепнула: — Лишь ты не дуже вѣрь, що Адонісъ говорить! Тажъ ёнъ за богато чаю пивъ! Я стрепенулась, поглянула на идеаль и здрогнула. Его поглядъ бувъ запомороченый а лице палало.

Я сквапно оставила его.

При столѣ пытала мене Реліна:

— Чисъ бачила, якъ твоя Квѣтка запыхаеся стравами?

— Дай ми покѣй! ёдворкнула я гнѣвно и закусила свою грызоту удомъ дикой качки. Но я однако не могла устеречись поглянути на него, бо сидѣвъ напротивъ мене. Злослива Реліна и теперь сказала правду. Квѣтка выгладавъ страшенно, такъ якбы хтѣвъ всё, що находилось на столѣ, очима проли/нути, хотяй що хвила набивавъ собѣ повенъ ротъ.

Я приступила до него. Гадаламъ, що моя присутнѣсть положитъ таму его прожорству. Но ёнъ не спостерѣгъ мене. Все лишь жвавъ, цямкавъ и проли/авъ. Цямкавъ таи проли/авъ!

То вже не то, що неприлично, — то тяжка провина!

Я заговорила до него; но ёнъ въ той хвили стукнувъ склянкою о склянку своего сусѣда и не чувъ мене.

Того вже було за богато для мого сѣмнадцятилѣтнёго сердца.

Идеаль змѣнився въ одной хвили въ машину, що лишь ёсть и ще и по свѣтѣ лазитъ на рачахихъ ножицахъ.

Я була безконечно нещаслива. Поспѣшиламы до своей комнаты и проливала ту потоки слѣзъ.

Мой сонъ любовный щезъ. Всѣ мои иллюзиі розвѣялись.

Колимъ вѣйшла въ садю, демъ оподѣвалася застати Квѣтку замученого моею неприсутностью, побачиламы, що танцювавъ зъ Реліною вальца и то безъ всякого такту.

Баль скѣнчився. Свѣтла погасли, — но такожъ потухла и загасла поломѣнь, що такъ ярко палала въ мой груди.

Що то може сердечна приятелька! Такъ скѣнчився день, що ся зачавъ такъ щасливо!

Слѣдуючого раня пробудилася я съ порожнымъ сердцемъ. То, що сталося, выдавалось менѣ сномъ, и я не розумѣла, якъ могламы влюбитися въ того, котрый выдався менѣ теперь такимъ одражающимъ.

Треба бути нерозумною, чтобы любити муцину, котрый цямкае, обжирается, безъ такту танцюе и ногами на боки косить.

И того не розумѣламъ, щомъ могла переслѣпити тотй хибы и якъ могламы vybrати идеаль обтяженный такими блудами. Я була заслѣплена, — то певно; но теперь я була цѣлкомъ улѣчена. Альбертъ Квѣтка мѣгъ на певно числити на кѣшь, слобы ёдъ вуйка жадавъ моеи

руки. А онъ таки сегодня хотѣвъ то эдѣлати, — бо и по щожь бы бувъ хотѣвъ мого призволенья, щобы говорити зъ вуйкомъ?

Въ мысляхъ представлялаь собѣ, що маю отповѣсти, сли мя вуйко запытае, чи хочу г. Альберта Квѣтку на мужа — и булаь дуже задоволена зъ себе и зъ уложенихъ фразъ. Прецѣнь наконецъ прийшлаь до того, щомъ умѣла оцѣнити свою власну вартѣсть! Задоволена удалась въ городъ.

Но я не мала довго уживати самотности. За мною надбѣгла що духу Релѣна.

— Спѣшися до тата! сказала. Твоя цвѣтуца Квѣтка у него и розказуе занимаючій рѣчи. Тато приславъ мя по тебе.

— Чи Квѣтка ще ту? запытала я.

— Запевно, що ту. Прецѣнь не поде, бѣдна скотина, ажъ ся дознае, якъ то все скѣнчится. Я зъ своей стороны приняла его предложенье и дала свое приреченье.

Релѣна дала свое приреченье не пытаючи о мое. Думаю, що то я повинна бути першою, котра мае сказати: такъ або нѣ! Релѣна вѣдай завзялася мене дразнити.

Непевнымъ крокомъ пошла я до вуйка. Не дуже то менѣ було приятно ѳдмовити Квѣтцѣ при нѣму самѣмъ, а особливо, щомъ му сама дозволила зъ вуйкомъ говорити.

Засталаь, собѣ на найбільшій докѣрь, вуйка и Квѣтку занятыхъ — снѣданьемъ. Оба оказували якъ найлѣпшій апетитъ. — Ъсти, колися прийшло просити о сердце и руку дѣвицѣ! Ъсти, закимъ знаеся свою судьбу! Ъсти, коли сердце дрожить въ найбільшій непевности! Слибъ теперь була позѣстала хотяйбы искорка моихъ иллюзій, — той видъ бувъ бы достаточный, еѣ цѣлковито загасити.

Коли я вѣйшла, вставъ Квѣтка, обтеръ си уста, и приступивъ до мене съ якимось хлопскимъ розмахомъ. Щобъ довершити мѣру, убрався въ чорну краватку и въ короткѣй пестрый сурдуть. Навѣтъ не уважавъ за погрѣбне якось приличнѣйше убратися, коли просивъ о мою руку!

Того було за много.

Мѣй уклѣнь бувъ дуже штивный и холодный. Я закинула гордо голову и прибрала по возможности уражену и захмурену мѣну.

— Вѣольо, иди проси маму, щобъ ту прийшла и принесла фляшку вина, щобыемо тоту справу запили, сказавъ вуйко и усмѣхнувся до Квѣтки, котрый выглядавъ дуже глупо и самодовольно.

Що за зарозумѣлый дуракъ! погадалаь собѣ и поспѣшилаь — закликати тѣтку. Мабуть уважае вже цѣлу рѣчь за укѣнчену! И вуйко собѣжъ! А то безвстыдно! Що уповажние пана Квѣтку до той певности? Нѣчо а нѣчо, думалаь собѣ и забула цѣлкомъ, якъ я недавно нимъ займалася и кѣлько тысячъ малыхъ прикметѣвъ я ему приписувала.

Колиь съ тѣткою зновъ вѣйшла, була вже тамъ и Релѣна. Панове засѣли зновъ до стола.

Тацу зъ виномъ и склянками поставлено коло вуйка, котрый съ певною урочистостью наповнивъ склянки.

Я стояла, якъ на розжареныхъ вугляхъ.

Щожь то все мало значити? Чи вуйко мавъ намѣренье пити за

здоровье Квѣтки и мое, не пытаючися мене впередъ, чи хочу пана инжинера? Чи може той поганый чоловікъ сказавъ вуйкови, щѣ я призволила? То булабы нечувана рѣчь! Але будь, що будь, а рѣшилася тому супротивитись!

— Но, мамо, и вы дѣвчата, — склянки до рукъ, и пийте до пана инжинера, котрый нынѣ сюда прийшовъ, щобы...

Вуйко закашлявся и мусѣвъ перервати. Чи я мала такожь пити? Вуйко запевно не при здоровыхъ змыслахъ!

Кашель переставъ и вуйко кѣнчивъ дальше: — щобы насъ въ имени своихъ и своихъ товаришѣвъ запросити на балъ, котрый хотять устроити въ новѣмъ дворци желѣзной дороги. Надѣюсь, що забава буде не абы яка, а по-за-якъ плянъ до неи подавъ г. Квѣтка, то черезъ то зложимо ему свою подяку. Но, дѣвчата, пийте до г. Квѣтки. Ты, Виольо, не маешь, думаю, такожь ничо противъ того, бути на томъ балю, ты прецѣнь ще вчора обѣцала тамъ явитися, слибымъ ничъ не мавъ противъ того.

Мене мовьбы холодновь водовъ обявъ, — туй туй, щомъ склянки зъ руки не выпустила. Зайшла мя велика охота дане слово назадъ одобрати, — но я не одважилася на то зъ боязни передъ насмѣшливою Реліною.

Отжеж то всё йшло лишь о балъ, а не о мою руку!

Квѣтка бувъ теперъ въ моцхъ очохъ не лишь незноснымъ чоловікомъ, но такожь дурисвѣтомъ, що въ такой огидный способъ знйвечивъ цѣлу мою надѣю, на удѣленье ему кошिका.

До него пити, було для мене бѣльше якъ невозможно. Я уклонила ему поважно зъ далека, но въ злости выхилилаъ склянку съ такимъ поспѣхомъ, що вино забѣгло ми въ гортанку. Мусѣламъ утечи зъ комнаты и тогда доперва лишилаъ волю своему бѣшенству за зниченя надѣи.

Сей день бувъ якбы назначеный на то, щобъ я не мала спокою. Вчора пробудиламься зъ своихъ щасливыхъ сновъ, — днесъ зновъ не лишатъ мя въ супокою, щобымъ могла надъ своимъ нещастьемъ добре роздумати. Реліна прийшла до мене.

— И якъ же то прийшло до того, Виольо, щось ся съ своимъ Адонисомъ посварила? — не хтѣлася до него пити а потѣмъ щесь утекла.

— То досытъ зле, а особливо теперъ, коли дае балъ, и страшенно въ тобѣ залюбленный; той чоловікъ стався дуже поважнымъ, ѳтъ коли балъ вѣйшовъ въ програмъ. — Чоловікъ росте съ своими намереньями — и я вже власне зачаламъ годитися съ тымъ, що оба его великы пальцы нѣчь цѣлуются. Твою страсть до него находжу, при близѣмъ роздивленью, цѣлкомъ природною, а для того ѳтъ теперъ не буду бѣльше зъ тебе насмѣватися.

— Мою страсть! озвалася я гнѣвно, — що ты черезъ то думаешь?

— Твою нѣжну любовь, миле дитя, до Альберта Квѣтки!

— Мою любовь до Квѣтки! крикнулаъ съ погордою. Дорога Реліно, ты все лишь небылицы плетешь! Но я принаймѣ не знаю нуднѣйшого существа, якъ Квѣтка.

— А, — такъ! нынѣ вже на тоту нуту спѣваешь? Алеж вчора

булась ще по самій уха влюблена! Дівча, дівча, яка ты легкодушна! такъ деклямовала Реліна.

Но я утекла одъ неї, щобъ не стратити цѣлковито терпеливости.

Надбйшовъ вкбнци и балъ. Можна бути влюбленою, або нѣ, а балъ все таки велика радбсть для сѣмнадцятилѣтної, до танцю охочой дѣвчини.

И я такожь не була бгъ того, — и моя утѣха конечно мусѣла бути не мала, колимиъ выбиралася на балъ панбвъ инжиньербвъ.

Всѣ наилучшій тансеры тои околиці являться тамъ, и хотйя я теперъ нй-для-кого не палала, однакожь въ протягу цѣлого вечера мо- глабы зайнятися искра. А впрочѣмъ, хотйябы лишъ за для доброго тансера, то таки прйнятно танцювати.

Квѣтка бувъ такожь однимъ зъ членбвъ комитета. Онъ впрова- дивъ насъ до салі пристроеної галузями и цвѣтами, котра пбзнйше мала служити для подорожнихъ за комнату до бгпочинку.

Зъ дивной якоїсь причины просивъ онъ Реліну до першого вальца, а мене до першого кадрили.

Я чула ся ураженою зъ тои причины, бо буламы до того при- выкла, щобъ мене ан/ажувавъ до першого вальца, а я власне була собѣ постановила бдмовити го ему. Ахъ, булабыми дала незнати-що за то, щобъ то такъ сталося!

Уже то така властивбсть у всѣхъ молодыхъ дѣвчатъ, що хотйя наскучать собѣ якого обожателя, то все таки хгѣлибы, щобъ онъ до нихъ вздыхавъ, и певно не простять му того, оли перестане оказувати имъ свою нѣжнбсть.

Ой такъ, такъ любй дѣвчатка! Може бути, се не хорошо, но таки правда правдою останеся!

Квѣтка не танцювавъ ще нйколи першого вальца зъ Реліною, але якжежь мбгъ бути теперъ такъ бдважнимъ?

Коли попавъ у мене въ неласку, то власне повиненъ бувъ всѣхъ силъ доложити, щобы мене перепросити! Вправдѣ, я знала, що дармо бувъбы силувався, — но пробувати — було все таки его повинностью.

Коли занялисмо свой мѣсця, поспѣшивъ Квѣтка выповняти свбй обовязокъ взглядомъ иныхъ гостей. Тымчасомъ веселый офйцеръ Ф. просивъ мя о кадрили, которого Квѣтцѣ обѣцаламъ, — и — я не зважаючи цѣлкомъ на то, прирекла го офйцерови.

Квѣтка кождої свббдної хвилі приступавъ до насъ, говоривъ де о чѣмъ, а при тбмъ смотрѣвъ на мене такимъ выразомъ, котрый дразнивъ мои нервы. Я бгповѣдала ему такимъ взоромъ, котрый му- сѣвъ му дати до пбзнанья, що мое серце уже не для него бѣе.

Танецъ зачався.

Першй вальць скбнчився, — полька такожь. Теперъ нбсла по- рядку приходивъ кадрилъ. Офйцеръ Ф. стоявъ при минѣ, Квѣтка прий- шовъ такожь въ середину заверненими кроками. Я подала руку офй- церови.

— Панѣ менѣ прирекли сей танецъ, сказавъ бгъ.

— Того собѣ не пригадую, бгповѣламы съ цѣлою прибраною по- вагою сѣмнадцятилѣтної дѣвчини.

Квѣтка умовкъ, тблько поглянувъ на мене. Его краснй, одуше- вленй очи мали такъ дивный выразъ, що ажъ я стала недовољна сама

собою. Въ той хвили булабымь охотно опустила оѣцера и танцовала съ Квѣткою.

По кадрили выйшлисмо на пристроеный вѣнцями перонъ. Квѣтка приступивъ до мене; въ той хвили стояла сама.

— Панно Виольо, сказавъ, будьте такъ добрый, ѳтповѣсти менѣ щиро на одно пытанье.

— То буде залежати ѳтъ того, до чого оно ся ѳдноситъ, ѳтповѣламы не дивлячися на него. По правдѣ, встыдаламься своего поступку, недодержавши даного слова.

— То дуже мала рѣчь, котра однако для мене мае велику вагу, сказавъ.

— Прошу пытати, а тогды буду могла рѣшити, чи могу щиро ѳтповѣсти.

— Най и такъ буде! — Чи панѣ истинно забули о кадрилию, котрый менѣ панѣ прирекли? чи може поступокъ панѣ бувъ умысный?

Я чула, що его взѳръ спочивавъ на менѣ. Я покраснѣла и мовчала. Не могламы говорити неправду.

— Панѣ мовчатъ! Отжежъ то було наумысно. Панѣ, вы справили менѣ бѳль незаслужено, менѣ, щомъ васъ такъ щиро и горячо любивъ. Но заразомъ здѣяли вы менѣ велику прислугу, даючи ми пѳзнати, що вы не тота добра и мила дѣвчина, за яку я васъ до теперъ уважавъ.

— Пане инжиньеръ! промовиламы и пѳднесламы очи. Его не було уже.

ѳтъ той хвилѣ не показувавсь бѳльше черезъ цѣлый вечеръ близко мене. Чижъ той чоловѣкъ постановивъ собѣ такожъ мене злостити и грызти? Въ мой сѣмнадцятѣ уродины знищивъ мой иллюзїи, мой чаровнѣ сны, а теперъ допровадивъ до того, щомъ ся сама себе встыдала. Я жалувала ового проступку до той степени, щомъ була близка просити его о прощенье. Но моя гордѳсть вздержала мя ѳтъ того. Дивно, що по той его научцѣ здавалось менѣ, що его пяты звернулися бѳльше до середины, а пальцѣ на боки, що при танцю не выглядавъ уже такъ смѣшно, а при вечери майже ничо не ѣвъ. Чи пивъ чай, — не знаю, — но не выглядавъ цѣлкомъ розгоряченый.

Мушу признатисъ, що по кадрили выдавъ ми ся цѣлкомъ не такимъ, якъ при моѣмъ приходѣ на балъ. Занимався всѣми, лишъ мною нѣ. Танцовавъ и розмавлявъ зѳ всѣми дѣвчатами, — тѳлько зѳ мною нѣ. Для мене не мавъ навѣтъ побѣжного погляду, ни одного слѳвця.

Балъ выдавъ ми ся страшено нудный. Я не могла позбутися мыслей о Квѣтцѣ. Колимъ наконецъ сидѣла въ вуйковѳмъ повозѣ и вертала домѳвъ, буламы дуже склонна до плачу. Тота склоннѳсть наконецъ взяла верхъ, коли вуйко и тѣтка на мене зачали сварити, щомъ лишила Квѣтку при кадрилию. Тѣтка чула, якъ ѳнгъ мя анлажувавъ и видѣла такожъ, якъ я помимо того съ оѣцеровъ Ф. танцовала.

Тѣтка встыдалася мого поступку и твердила, щомъ ей встыдъ зрѳбила, — бо она прецѣнь мене выховала. Вуйко утримувавъ, що мушу за кару Квѣтку перепросити. Релїна обставала такожъ при тѳмъ, и додала ще, що перепросины мусять ѳдбутися при всѣхъ.

Я была дуже нещаслива. Скоромъ была сама зъ Релїною въ нашѳй комнатѣ, плакаламы довго. Буламы дуже нещаслива.

— Але щожь тобѣ сталося, Віольо? озвалася наконець Реліна. Твої слѣзы пlynуть, якъ вода по лотокахъ. Чись хора, чи тобѣ що хибуе? Для чого поступилася собѣ такъ съ Квѣткою, що тато и мама мусѣли гнѣватися? Погадай прецѣнь, кѣлько праці задавъ собѣ той бѣднякъ, — а все то зъ твоєї причини! Ты була невдячна, и сли для того плачешь, то маешь мое повне почитанье.

— То твоя вина! прохлипала я. Ты зробила мя уважною на его неуклюжі маньеры. Теперь не могу го знести!

— Но то дитинство, Віольо! ѳтповѣла Реліна. Сли твоя склонность до Квѣтки не була сильнѣйша, и сли такі маловажні рѣчи могли еѣ подкопати, то не много она була й варта. Но на всякій разь его малі блуды не уповажняють тебе бути нечемною. Но, — переспи тоту рѣчь, — а завтра перепроси свого Адоніса, и все еще може бути добре!

Тоту рѣчь переспати! Такъ, — Реліна то може, но не я. Цѣлу нѣчь переслѣдовали мя очи Квѣтки. Менѣ здавалось, що они всегда звернені на мене съ тымъ серьезнымъ и докоряющимъ выразомъ, який мали тогды, коли мя питавъ: чи я дѣйстно забула свое приреченье, — або, чимъ то умысно учинила?

Я була дуже нерозважною дитиною, що слѣдуе пѣдшептамъ одной хвилки. Але впередь немаламъ собѣ що закинута; теперь здавалось менѣ, щомъ сталася старухою обтяженою грѣхами и жалѣмъ. Та нѣчь была довга, но по нѣй слѣдовавъ ранокъ. Цѣла рѣчь представилася менѣ уже въ лагѣднѣйшомъ свѣтлѣ. Безперечно, — я найшлась дуже зле и мушу выстерѣгатися на другій разь зрѣбити щось подѣбного. Но впрѣчѣмъ той блудъ не выдавався менѣ не до дарованья.

Два дни пѣзнѣйше сидѣламъ зъ Реліною въ верандѣ, коли заѣхавъ повѣзъ. Въ нѣмъ сидѣвъ Квѣтка.

Кровь бухнула менѣ до головы. Я хотѣла якъ стѣй утечи. Никто не возьме ми того за але, що дуже ми було неприятно здыбатися съ чоловѣкомъ, котрый ми въ очи сказавъ, що потерявъ овѣй прежній добрый судъ о менѣ. Гѣрше еще було признатися, щомъ заслужила на такі слова.

— А тобѣ що такого? кликнула Реліна. Чи хочешь утечи и зновь нечемною оказатися? Лишь остань спокѣйно! Квѣтка тя не укусить. Хотяй переставъ бути твоимъ идеаломъ, а ты его, то помимо того, яко образованій люде, можете съ собою бесѣдувати. И щожь позбѣстало ми робити? Мусѣламъ лишитися. Такъ! Реліна була моимъ злымъ демономъ.

Квѣтка повитавъ мя гречно, но холодно. Подавъ Реліні руку и дякувавъ за приятность, яку здѣлала ему на балю. Запытався о вуйка и сказавъ, що приѣхавъ попрощатися, бо перенесено го о кѣлька миль дальше для нивеляці, и що уже слѣдующого дня ѳдѣжджае.

Говоривъ цѣлкомъ невымушено зъ Реліною о своихъ перенесенью и ані разу не виглядавъ засумовано. До мене не ѳбзався и словомъ. Выглядало майже, якобы не замѣчавъ моеи присутности.

Менѣ було то дуже прикро. Я була такъ роздразнена на Квѣтку и Реліну, що ледвомъ могла повдержатися.

Коли Реліна встала, щѣбъ увѣдомити вуйка и тѣтку о приѣздѣ Квѣтки, — я выпередила еѣ. Маламъ гадку не вертати бѣльше. Най

не почуве бодай мого прощального слова! Мое лѣнше Я повздержало мя ѡдъ выповненья той гадки. Я пришла зновъ въ веранду, коли вуйко и тѣтка тамъ сидѣли.

Коли панове побесѣдували та выпили кѡлька склянокъ вина, вставъ Квѣтка и попрощався.

Моимъ сродникамъ дякувавъ за гостиннѡсть, Регинѣ особливо за веселѣ години, котрѣ провѣвъ въ еи товариствѣ. Менѣ не дяковавъ; навѣтъ руки не подавъ, — тѡлько склонився досытъ зъ далека и пожелавъ всѣмъ веселого лѣта.

О, — я гадала, що згину, — такъ уражене було мое самолюбіе! Видѣламы, якъ ѡдѣвѣждавъ и думаламы теперь зъ свои стороны, що ѡнъ такожь собѣ нечемо поступивъ, — и що собѣ не маю що закидувати. Нѣ, — ѡнъ ѡтплатився менѣ за все и то съ процентомъ!

Мы дѣвчата думаемо, що мы въ правѣ, обходитися о кѡлько можно, найгѡрше зъ мущинами, котрѣ до насъ залицяются. Але сли имъ приде до головы, не зносити зъ наибольшою преданностью нашѣ каприсы, тогда уважаемо ихъ за змѣнныхъ и непостоянныхъ и навѣтъ не подумаемъ о томъ, для чого они змѣняютъ свое поступованье.

Квѣтка бувъ въ моихъ очохъ найзмѣннѣйшій чоловікъ, якій лишь находився на Божому свѣту. Повзяламы такожь сейчасъ рѣшенье не гадати о нѣмъ бѡльше, що тымъ лекше могло статися, понеже за кѡлька мѣсяцѣвъ мавъ цѣлкомъ зъ нашою околицѣю ѡдѣвѣхати. інъ бувъ перенесенный въ другу провинцію и опустивъ нашу навѣтъ не посѣтивши насъ ще разъ. Ему здавалось, що его давнѣйша подяка до разу достаточна за оказану ему гостиннѡсть.

То зновъ роздразнило мене, — и чимъ бѡльше я непокоїлась, тымъ бѡльше занимавъ ѡнъ мои гадки, и набавомъ стався ихъ выключнымъ предметомъ. Я могла цѣлыми годинами сидѣти и роздумовати надъ тымъ, якъ зле ѡнъ танцювавъ, якій бувъ ненаѣсный, якій у него нелюдскѣ ноги. . . . Но помимо того я не могла таки назвати его ѡдражающимъ. Противно, — менѣ здавалось, що ѡнъ гарный, — що мае добродушный, чеснѣ очѣ, — сердечный усмѣхъ, — и що бымы охотно погодилася зъ его блудами, кобы лишь повернувъ. Теперь не було нікого, котрый бы оказувавъ менѣ тысячний чемности, якими ѡнъ обсыпувавъ мене и котрыхъ утрату я ажъ теперь почувствовала.

Моя грызота возмоглася ще черезъ то, щомя добре пѡзнала, що самолюбіе було причиною мого поступованья и що оно ще й дотеперь мене не опустило. До того результату пришла я черезъ строгій розсмотръ своей внутри. Бувъ то прикрый результатъ, годѣ було не признати того. А було то для мого лучшого чувства такъ сумно, що Квѣтка вносився въ моѣмъ поважанью, — и наконецъ ставъ особою, о котрой я съ нѣжностью думала.

По трохъ лѣтахъ.

Въ нашу околицю прибули инші инжиньеры, котрѣ були предметомъ уваги молодыхъ дѣвчатъ. Здае ми ся такожь, що й я по уплывѣ короткого часу дѡстала нового обожателя, котрогомы навѣтъ узнала за досытъ приятного. Но черезъ страту сталамы ся разумнѣйшою; длятого

закимъ ѳдличиламъ го ѳдъ другихъ, уважаламъ добре впередъ, якъ ставляе ноги, якъ ёсть и якъ танцюе.

Тота прозѳрнѳсть показувала найлѳпше, що мѳй интересъ походить лишь зъ лестного самолюбія, и ничо не мавъ спѳльного съ поэтичнымъ блескомъ, якій ѳдзначавъ мѳй першій запаль до Квѳтки.

Еще одинъ симптомъ найшовся, котрый значно уменшавъ мое уподобанье, яке колисьто находиламъ въ тѳмъ, бути предметомъ обожанья, а именно то: Хотяй молодой инженеръ Санденъ бувъ такъ милый, чемный и смѳливый, однакожь не находиламъ у него и слѳду той щирои воли, оказувати менѳ при всѳхъ возможныхъ случаяхъ свою преданнѳсть, якъ у Квѳтки. Мѳй новый обожатель бувъ веселый и элеганцкій кавальеръ, но цѳлый спосѳбъ его поступованья говоривъ менѳ, що его любовь, то лишь переминаючій запаль.

Онъ бувъ дуже красний, я танцювала зъ нимъ охотно, але не гадаламъ о нѳмъ, якъ передъ тымъ о Квѳтцѳ. Еще все зъ жалежь думаламъ о тѳмъ часѳ.

Реліна не смѳялася вже и не жартовала больше зъ предметѳвъ мого занятія, — мовлю „предметѳвъ“, бомя ихъ часто змѳняла, — она вже ми не докучала больше.

Реліна сама влюбилася пѳзнѳйше въ пана Брауна, управителя дѳбрь, чоловѳка, котрого калышій безопасно можъ було уживати за двѳ лодки, котрый ѳвъ за сѳмохъ и котрого цѳла поставя нагадувала грубезный дымникъ. Любовь слѳпа, — тожь и Реліна не бачила, що ей любимый мавъ видну подобу до вуйкового вола.

Неразь приходила менѳ охота ѳтворити ей очи и показати, якого огромного колыса собѳ выбрала, але потѳмъ приходило ми на гадку, якъ она своими жартами зничила мою радѳсть. Власне переконанье дѳлало мя лѳпшою, по крайнѳй мѳрѳ въ тѳмъ случаю.

Двадцятый рѳкъ моихъ уродинъ зближався.

Реліна була вже ѳдъ двоухъ лѳтъ замужна за своего управителя. Мала свое господарство и сына.

Чи буламъ люблена, чи нѳ, то ей мало обходило. Була щаслива и довольна; щожъ мѳгъ ей обходити прочій свѳтъ.

ѳввиджучи ихъ часто, маламъ спѳсѳбнѳсть добачити тоту щиру привязаннѳсть яка межи подружьемъ владѳла. Тогды поглянувши на великй ноги пана Брауна гадаламъ собѳ:

— Реліна щаслива, хотяй ей чоловѳкъ ходитъ, якъ на лихвахъ; дячогожь не моглабы я бути щасливою съ Квѳткою, хотяй его до хождения назначенй приряды мали впадаючупод обу до раковыхъ ножиць? Браунъ мае алетитъ якъ першій лѳпшій ненаѳеникъ, а смѳеся, що ажъ стѳны дрожатъ, — але воѳ то не мѳшае щастья Реліны. Помимо всѳхъ тыхъ блудѳвъ она его любитъ. Чижь я своего инженера не могла вже любити, хотъ и съ кѳлькама малыми хибамы?

Такъ, тотй хибы теперъ страшно змаѳли! ѳтъ часу ѳдъѳзду Квѳтки малѳли день-у-день такъ, що наконецъ цѳлкомъ щезли.

И о мою руку такожь старався одинъ, — но то бувъ вызоокій антикаръ.

Бѳйтеся Бога, и на щожъ менѳ антикаря, менѳ, котра тѳшилась якъ найлѳпшимъ здоровьемъ! А въ тѳмъ, щожъ маламъ почати зъ зы-

зоокимъ мужомъ, о котромъ николи не моглѣмъ знати, чи глядитъ на мене чи на яку другу? Нѣ, я подякувала красно, — самъ ангель не мѣгбы бувъ бѣльше здѣлати.

Мои двадцяті уродины мали обходитися въ томъ селѣ, де Браунъ бувъ управителемъ. Тамъ було все весело, молодежи много, и найлѣпшій тансеры находилися въ той околицѣ.

Панъ кольосъ Браунъ бувъ веселымъ, гостиннымъ и премилымъ господаромъ, помимо своего порѣвнанья зъ рогатымъ Колюбомъ мого вуйка. Но тота подоба ограничалася лишъ що до поверховности, понеже Браунъ бувъ о тѣлько чоловѣколюбный и щирый, о кѣлько Колюбъ страшный и грѣзный.

Скорои лишъ того дня зъ Реліною привиталася, сказала она менѣ; — Люба Вилю, желаю ти щастья до твоихъ двадцяти лѣтъ, и щобы зъ ними и розумъ тобѣ прийшовъ! А въ надгороду за той розумъ, котрый маешъ оказати, жде ты одна дуже весела несподѣванка.

Реліна поцѣлювала мене, але Колюбъ Браунъ смѣявся и говоривъ дальше, що поправдѣ годѣ то заперечити, що я вже досыть стара, но що до розуму, то той ще довго дасть ждати на себе. Но тота притинка менше мя болѣла, якъ указанье на моихъ двадцять лѣтъ. — Двадцять лѣтъ — бррр, — страшно!

Рада-прерада буламъ знати, що-то мене жде за несподѣванка, но Реліна твердила, що тогды не буде вже для мене несподѣванкою, и що мушу бути терпеливою ажъ до пополудня.

При обѣдѣ говорено о якѣмось инжиньерѣ, що недавно бувъ назначеный до тутешнѣго дѣрца желѣзницѣ. Имени его не названо, но всѣ зачали вычислѣти его чесноты. Що мене могло тото обходити?

Около шестой години прибула запрошена молодѣжъ и другіи гості, но не зайшло ничо такого, що бы могло ми зробити несподѣванку.

Першого вальца танцоваламъ съ офицеромъ У. Бувъ то найлѣпшій тансеръ въ цѣлой околицѣ. Но помимо того не чуламъ и найменшой крихточки той утѣхи; яка мя давнѣйше наповняла, колимъ увидалася по сали безъ такту съ Квѣткою. Якъ щаслива була я тогды, — а теперь? Абы хотъ найменшій ѡдблескъ упокоючей радости! Нѣ, — лишь приятне чувство, що танецъ ишовъ добре.

Мы остановилися и намѣряли власне зновъ розпочати танецъ. Случайно нѣднесламы очи и побачила когось, що стоявъ на противномѣ кѣнци сали и смотрѣвъ на мене. Его поглядъ здѣлавъ на мене такъ живе впечатлѣнье, щомъ помимоволѣ с-тиха скрикнула.

— Що то такого? пытавъ мой кавальеръ.

Чижъ маламъ ему сказати, щомъ побачила предметъ моеи першой любви? То нѣ. И хотяя на селѣ выхована, однакѣо буламъ за надто женщиною, щобъ впустити незнакомца въ свѣтъ ового сердца. Дятого ѡтновѣламъ ложью, що ми ктось приступивъ ногу.

Натурально, офицеръ дуже занепокоився, — пытавъ чи мя ще болить, чи вже ми лѣпше, — чи не маемо ще хвильку зачекати и таке инше, но понеже я всѣ тоті пытанья, здѣланы съ не дуже добре удачнымъ неспокоемъ, заперечила, то стало на томъ, що ѡнъ зновъ обстававъ продовжати зачатый вальць.

Но я не думала уже о вальци, тѣлько о Квѣтцѣ, що тамъ стоявъ

и дивился на насъ. Зналамы добре, що его взоръ провадивъ насъ, и всегда помимо волѣ спускаламы повѣки, колисмо попри него танцювали.

Мое сердце било сильно, здавало ми ся, що той вальць ніколи не скончится.

Зъ нетерпливостью ожидалама ты хвилѣ, щобъ чимъ скорше узнати, якъ поступитъ собѣ Квѣтка взглядомъ мене.

Наконецъ запровадивъ мя мой кавальеръ до побѣчной хаты, а Квѣтка съ колькома другими панами войшовъ до веранды.

— И якжежъ подобалася тобѣ несподѣванка? пытала Релѣна, выйшовши напротивъ мене. Тажъ ты го вже выдѣла?

Я потакнула, але булама близкокою залятись слѣзами, коли зновъ заграли до танцю а Квѣтка ще не являвся, щобъ мене повитати.

Чижъ я ему такъ дуже що-годѣ завинила, що хотъ минуло три лѣта, ще не забувъ о томъ? А то зовсѣмъ походило на щось подѣбного!

Заграли до кадрили. Инжиньеръ Г. приблизився, щобъ впровадити мя до салѣ, коли власне въ той хвилѣ войшовъ Квѣтка до хаты. Затягнувъ рѣкавички, оглянувся въ округъ себе, приблизився, склонився передомною и заговоривъ щось о приятности, що мене зновъ бачитъ.

— Панѣ Браунъ була такъ добра, що обѣцала менѣ сей кадрили. Будемъ *vis-à-vis* зъ вами.

Квѣтка пошовъ ѳтшукати Релѣну.

Цѣлый способъ его поступованья змѣнився цѣлкомъ. Тота чувствительность и боязливость, що го перше цѣхувала, щезла цѣлковито. Теперъ выступавъ съ цѣлою тою певностью, якои набирае молодой чолвѣкъ черезъ удѣлъ въ товарискѣмъ житью.

И зновъ мы були *vis-à-vis*, саме такъ, якъ передъ трома роками, якъ того дня, коли Релѣна звернула мою увагу на нещаснѣ ноги Квѣтки Той танецъ и кадрили ставъ ми живо передъ очима, такъ що ми ся видѣло, щомъ перенесена назадъ въ той вечѣръ моихъ сѣмнадцатыхъ уродинѣ. И въ души мойѣ зновъ живо повторились воѣ тотѣ муки, якихъ я тогды дѣзнавала. Розпочалисмо танецъ, а мой взоръ спочивъ на его ногахъ. Стоявъ въ належитѣй позициѣ.

Кинутись теперъ и удушити Релѣну, — то булобъ — лишь послѣдувати своему внутреннѣму чувству. Она наговорила менѣ всѣлякихъ небылицъ, щобъ мене дразнити, и черезъ то заслѣпила мои очи. Квѣтка ставлявъ ноги ѳдлично, а тотѣ ноги крѣмъ того були маленькѣ и цѣлкомъ гарнѣ.

Такъ то зъ причины якоисъ небувалои хибы далама вывѣтрѣти своей любви, и що бѣльше, — зничилама его нѣжність взглядомъ себе!

Такъ-то всегда дѣсея, коли дамо впливати на свой чувства пустымъ бесѣдамъ подругъ, а не застановимося надъ тымъ, що самѣ чувствуемо и видимо!

Квѣтка жартувавъ зъ Релѣною и выглядавъ дуже добре. Бувъ цѣлкомъ не такѣй, якъ ей кольсо, — но Релѣна въ своей великоѣ прототѣ не булабъ своего вымѣняла за него.

Кадрили скончився. Я пошла до веранды, щобъ прохолодитися. Релѣна приступила до мене.

— Але то дивно, якъ той Квѣтка змѣнився, — говорила. — Те-

перь дѣйстно зъ него дуже приятный чоловікъ, а при тѣмъ не ходитъ вже якъ....

— Реліно, ѓнъ такъ ніколи не ходивъ! перебиламы напруго. То лиш ты рада була зробити го смѣшнымъ въ моихъ очохъ и повинна ходила на нѣмъ всякій можливій недостатки.

— Алежь, люба Віольо, ты прецѣнь не будешь могла того заперечити, щось бачила своими власными очима и...

— Будь ласкава, — досыть о тѣмъ, — бо лиш мя бѣльше дразнишь!

— О чѣмже то пані такъ горячо розправляють? сли вѣльно запытати, — озвася голосъ за нами. То бувъ Квѣтка.

Кровь ударила менѣ до головы и сердце зачало такъ сильно бити, щомъ не могла слова зъ груди выдубути.

— Мовилисмо о васъ, пане инжиньеръ, ѓтповѣла Реліна.

— И ддятого паннѣ Віолѣ такъ прикро зробилось! То мя вправдѣ не дивуе, — хотъ така маловажна истота, якъ я е, не повиннабы нікого дразнити.

Притѣмъ усмѣхнувся якось дивно.

— Молодой мущина, то не маловажна истота, а ще для дѣвчины, додала Реліна смѣючись; — но противно. Віоля сердится на мене и удержуе, що я васъ обмовила. Но чи моя въ тѣмъ вина, що она васъ потѣмъ иначе судила, якъ съ початку?...

То сказавши ненавистна Реліна лишила насъ скоро.

Квѣтка цѣлкомъ свободно усѣвъ при менѣ.

И зновъ сидѣли мы самі, якъ передъ трома роками, колито не моглисмо розпочати нікои розмовы крѣмъ кѣлькохъ слѣвъ, поглядѣвъ и зѣтханъ. Въ такѣмъ самѣмъ замѣшанью была я и теперь. Хотяйбы мя то мало житъя стояти, не булабымы ся поважила пѣднести на нѣго очей. Не смѣламы перебити мовчанья.

— То паннѣ Браунъ мя очернила! промовивъ Квѣтка. Булобъ для мене дуже занимающимъ, довѣдатися, що она говорила... Чи паннѣ не моглибы менѣ то сказати?

Гмъ, — чи то той самъ Квѣтка, що теперь такъ говоритъ, а котрый впередъ въ замѣшанью заиковався за кождымъ словомъ? Мѣй Боже, якъ то лѣта змѣняютъ чоловіка!

Жартобливый и легкій тонъ, котрымъ промовлявъ, додавъ менѣ ѓдваги.

— ѓднесѣтся съ своимъ жаданьемъ до Реліны, пане инжиньеръ. Она певно вамъ скаже. Я не могу.

— А чомужь нѣ? Тажь о минувшости можемо такъ говорити, якбы она насъ нічо не обходила. Мы певно обое дуже змѣнилися.

— Такъ, вы змѣнилися, сказала я и зѣтхнула мимовѣльно.

— Паннѣ вздыхають, но — то мовить менѣ достаточно, що тота змѣна вамъ не подобалась.

— Я надѣявся противного, но ко моему жалю бачу теперь, щомъ ошибся.

Мое помѣшанье було такъ велике, щомъ майже чулася недужою. Щожъ маламы ѓтповѣсти? Бачиламы добре, що ѓнъ въ свѣтѣмъ родѣ много скорыставъ. Но колимы собѣ пригадала, якій ѓнъ бувъ несмѣлый

впередъ, то здавало ми ся, що власне тога несмѣлѣсть була ёго милою прикметою, котру теперъ стративъ. Мусѣламъ прецѣнь щось ѡтповѣсти.

— Я не сказала, що вы ошиблися.

— Чи панѣ обѣцали вже кому третього вальца? запытавъ скоро.

Зналамъ що ѡнъ не танцювавъ добре, но помимо того приречамъ ему.

— Панѣ, вы дѣлаете менѣ велику ласку, сказавъ Квѣтка. Вы певно не забули, що я лихій тансеръ. Притѡмъ вставъ и пѡшовъ, щобы ѡтшукати господиню. Потѡмъ видѣламъ, якъ зъ Реліною живо розмовлявъ и сердечно смѣявся.

Сѣго вечера пивъ такожь чай, но не розѡгрѣвся нѣ разу. Не танцювавъ, ажъ доки не заграли третього вальца. Тогда станувъ передо мною и сказавъ:

— Панѣ чей не забули своего приреченья.

— Я теперъ уже не забуваю своихъ приречень, ѡтповѣла я, — но чуламъ, що мя се уразило.

— За молодшихъ лѣтъ часомъ можъ собѣ щось подобного дозволити, — додаламъ.

— Тожъ панѣ думаютъ, що теперъ уже постарѣлись? Даруйте, — но думаю, що то троха ще зарано вамъ говорити о проминувшѡй молодости.

— Менѣ уже теперъ не сѣмнадцать лѣтъ, — и я такожь не такъ нерозсудна, якъ тогды.

— Такожь може не такъ капрысна . . . и Квѣтка дивився на мене зъ дивнымъ, жартобливымъ выразомъ, а потѡмъ обнимаючи рукою мѡй поясъ сказавъ:

— Теперъ, панно Виольо, починаеся ваша тортура.

Зачалисмо.

Но, милый читателю, запевняю тя, що танцювавъ, якъ самъ богъ. Ахъ, чудесно, чарѡвно!

Вальць скѡнчився, а Квѣтка усѣвши при минѣ сказавъ напѡвтихимъ голосомъ:

— Сердечно дякую, що панѣ зновъ такѣ, якъ давно!

Глянуламъ на него. Его очи блестѣли зновъ тою прежнѣю щиростью. Чувство щастья проникло мене. Я ѡтповѣла на его поглядъ усмѣхомъ.

— Тожъ вы не гибѣаетесь уже на мене? сказаламъ смѣло, — не держите мя бѡльше за Ту запиниламъся. Не можна було ми сказати, якъ ѡнъ мя осудивъ въ вѣчѣръ того памятного балу.

— За противнѡсть того идеалу, якѣй я колисъ собѣ выдумавъ? О нѣ, панно Виольо, — знаю теперъ, що вы зновъ то саме предобре дѣвча, якъ тогда, колимы васъ первый разъ побачивъ, и то робить мя щасливымъ.

Всѣ, дѡмъ, городъ, дерева, цвѣты и небо танцювали округъ мене. Его слова справили менѣ бѡльше радости, якъ всѣ комплементы, якими мя неразъ молодѣи люди обсыпували. Мое вдоволенье було такъ велике, щомъ му цѣлкомъ отверго подякувала, — но то зновъ такъ мя передалаю, щомъ сейчасъ утекла.

При вечери бѣвъ ѡнъ нѣ бѡльше нѣ менше, якъ другѣй. Много роз-

мовлявъ зѣ мною и оповѣдавъ, що именованный теперъ инспекторомъ желѣзницѣ при двѣрци Форсъ.

То утѣшило мя безмѣрно.

По вечери Квѣтка танцювавъ зновъ зѣ мною. Пѣзно въ ночи опустилиа Реліну и ея кольоса що найменше такъ щаслива, якъ тогды, колиа одержала той поганый, великій букетъ.

Квѣтка часто бувавъ у вуйка. Бувъ онъ найприятнѣйшимъ чоловікомъ, якого собѣ можъ представити, и то не тѣлько пѣсля моеи гадки, но всѣ, що го знали, не менше го цѣнили.

Що дивного, що моя перва любовь зновъ запалала, и то теперъ дуже сердечно.

Коли при кѣнци лѣта надходили мои именины, буламъ вже такъ влюблена, якъ лишь може бути двадцятилѣтна дѣвчина.

Тажъ я прецѣнь довгѣ три лѣта зъ жалѣмъ и тугою о нѣмъ думала!

Зналамъ добре, що онъ мя такожь любить, но онъ не казавъ того ніколи.

Чогожь чекавъ?

За кождымъ разомъ, колиамо ся стрѣтили, сподѣваламъся его освѣдченя; но всегда прощався невымовивши тыхъ важныхъ и рѣшучихъ для мене слѣвъ.

То мя дуже непокоило. Може помылиламъся, може онъ мя не любивъ, може и може и того „може“ мучило мя до нестерпимости.

*

*

*

Мои именины надѣйшли. Квѣтка явився у насъ рано и вручивъ менѣ чудесный букетъ съ словами:

— Щобъ той букетъ мѣгъ затерти тото некорыстне враженъе, яке здѣлавъ попередній. Тамтой бувъ, якъ и я самъ пѣдъ той часъ, безъ уложенья и оглады. Тогды не знавъ я еще, що чоловікъ повинненъ собѣ такъ поступувати, щобъ его поверховнѣсть не занадто рѣзко ѣдбывалась ѣдъ его внутри. Я мусѣвъ то тяжко ѣтпокутовати, щомъ не учився танцювати, щомъ ноги бридко ставлявъ, щомъ не мѣгъ побѣдити своего доброго апетиту. Тому то и стративъ я вашу ласку. Еслибымъ бувъ не мавъ всѣхъ тыхъ блудѣвъ, не потребувавбымъ бувъ тратити трохъ такъ довгихъ лѣтъ, котрымъ переживъ въ ѣддаленью ѣдъ васъ. Тымчасомъ мои товариши зробили мя на то уважнымъ, що въ товариискѣмъ житью дѣлало зъ мене смѣшну фидуру.

— Алежь ради Бога, ктѣжь вамъ то говоривъ, що я зважала коли на такѣ дурницѣ? сказала я перестрашена.

— Тота сама, котра звернула на то вашу увагу. Тота сама, котра менѣ сказала, що вы були сумнѣ и жалували дуже, щѣсте не додержали на балю своего приреченья. Тота сама, котра вляла менѣ надѣю, що вы теперъ зновъ прихильно настроенѣ взглядомъ того, що васъ такъ горячо зъ цѣлого сердца любить!

Слова були высказанѣ, но я замовчу о тѣмъ, що потѣмъ слѣдувало.

На мои двадцять першѣ уродины було у вуйка велике свято. Ѡдбувалося мое весѣлье съ Квѣткою. Першого вальца танцювала я съ нимъ, котрый вже бувъ моимъ — на цѣле житъе. Буламъ такъ

щаслива, що навѣтъ — казати не хочу, якамъ тогды була щаслива. То знае такожь кожда, котра любила и того дѣстала, котрого любила.

Я одже женою — якъ довго, — то не входить до рѣчи. Но най-важнѣйше то, що своєю судьбою не мѣнялабымься зъ ніякою царицею въ свѣтѣ.

Маю мужа, котрого любовь — моя гордѣсть, котрого любити — моя роскѣшь.

То одно маламъ ще сказати, а больше нічо.

*Перевела Надежда***.*

СПОДЪВАНКА.

(За Шаллеромъ).

Чи не втвирася брама?
Засѣвъ отъ чи не скрипить?
Нѣ, се мабуть вѣтеръ зъ рана
Тополями шелестить!

О приздоби ся луже яловый
На свято велике, приjde чудъ-краса!
Ой гаю, мѣй раю, барвѣнку шовковый,
Встели їй дорогу, моя то душа!
А ты вѣтре буйный, що свѣтомъ гуляешь,
Зупинишь ся трохи, любѣй заспѣвай;
Доведи ю тутки, доведи, якъ знаешь,
Мою друже милу, менѣ ю ѡтдай!

Цитьте! А що се у хѣщи
Корчами колише, гнетъ?
Нѣ, се пташка рано наще
Полетѣла въ поле геть!

О заховай ся свѣтлое сонце
За море, за горы, та вже не вертай
А ты темна нѣчко заглянь у ѡконце,
Займи насъ, закрый насъ, мовъ тѣнею гай!
Най люде не видать, та слѣзъ не втирають,
Роскѣши не знають, сердце не навчуть,
Най намъ тѣлько зоря вечѣрня сіяе,
Тодѣ мы зрадѣемъ, слѣзы потечуть!

Чи не шептало що въ дали,
Листье мовъ на вербѣ?
Нѣ — Лебедѣ злототали
Крилоньками на водѣ!

Мя обгортае ладъ чудотворный.
Нора бѣе мовъ кобза, нишкомъ цюркотить

Вѣтеръ радѣ, що цвѣтку цюлюе,
Усе розкошуе, усе-сь веселить;
Ягоды гйльмъ гнуть, погинають,
Достигли падають, гиле шелестить,
Леготъ съ цвѣточокъ мѣдъ завѣвае!
Мои спалені устá холодить!

Мабуть я чую ходбчокъ?
Листье заедно тужить;
Нѣ, то ябка, то овочѣ,
Упадають, се дуднить!

И свѣтло ясне вже вмирае,
На лицѣхъ сонця блѣднi смуги,
Цвѣты радѣють: холодъ займае
Ворога — спеку на чтыры вѣтры.
И князь бѣлолицый далеко-широко
По синѣму небу дѣтвѣ розпустивъ,
И все спочивае, неначе-бъ глыбоко,
Глыбоко въ могилѣ усе приваливѣ!

Онде бѣле щось сіае,
Свѣтитъ мовь искра, мовь шовкѣ!
Нѣ, то мушка*) си лѣтае,
Ночь настала, день замовкѣ?

О банне сердце не потѣшай ся,
Усе те що чуешь, усе те пусте;
Въ могилѣ, въ могилѣ сердешный кохай ся,
На сѣмъ свѣтѣ роскошь для тя не росте!
А може, а може она не забула,
Якъ вѣрно любила, то й буде любить,
Я їй прощаю, кобы йно прибула:
Вѣрному коханю и Господь простить!

И мовь зъ неба въ швидѣ
Зѣрка щастья ся явить:
Такъ миленька хутко стала,
И милого цюлювала!

Шурко.

* Johanniskäfer.

НЕЗДАРА.

Оповѣданье зъ Калифорніи, Бретъ-Гарта.

Въ моему было на имя Фалъ*).

Давидъ Фалъ прибувъ 1852 року въ „лѣтающомъ какаду“ съ нами до Калифорніи. Не думаю, чтобы то зъ охоты або дивацтва сталося. Здаеся, не знавъ, куда дѣтися.

Коли мы, молоді хлопці, розказували собѣ о блискучихъ надбяхъ, котрі заставили насъ удатися до Калифорніи, и якъ наші свояки при нашомъ ѡдѣздѣ смутились, и коли мы собѣ фотографіи и лыки женського волося показували, при томъ о Гануси и Марійцѣ споминали, тогды сидѣвъ той нездара при насъ и слухавъ съ смутнымъ выразомъ своего звычайного лица, но ніколи не промовивъ и слова.

Думаю, що не мавъ що говорити. Знакомыхъ кромѣ насъ у него не було, и мы приняли го въ свѣій кружокъ вѣдай лишъ на то, чтобы мати надъ кимъ доволі посмѣшкуватися.

Скоро троха сильнѣйшій вѣтеръ надувавъ нашій вѣтрила, заразъ дѣстававъ неборакъ морску слабѣсть, а до гойданья корабля не мѡгъ ніякъ привыкнути. Незабуду ніколи, якъ мы до розпуку насмѣялися, коли му Ратлеръ на шнурку принѣсъ кусникъ солонины, и Но сей достойный жартъ вамъ всѣмъ знаемый. А якій штуки выправляли мы ему съ Фаннею Твинклеръ! Пайна Фанніи не могла го на очи терпѣти, а мы вмовили въ Фалъ, що она влюблена въ него и посылае му ласощи и книжки зъ каюты. Треба вамъ було видѣти тоту пышну сцену, коли ѡнъ заикуючись и еще зовсѣмъ слабый, прибѣгъ, чтобы ей за то дякувати! А якъ она запаленѣла! Той прекрасный, гнѣвный поглядъ! Достоту наче „Медора“, утверждавъ Ратлеръ. Ратлеръ умѣвъ Байрона на память. — Старый Фалъ-неборачиско стоявъ, мовъ попареный. Однакожь не бравъ собѣ того до сердца, и коли Ратлеръ въ Валпаресѣ**) занемѡгъ, то першій, кто го доглядавъ, бувъ старый Фалъ. Бачите, бувъ то добродушный хлопецъ, но не доставало му смѣлости и ума.

О поэзіи не мавъ по просту и предчувства. Я неразъ надивився, якъ ѡнъ зъ найбѡльшимъ рѡвнодушіемъ сидѣвъ и латавъ

*) Fagg.

**) Valparaiso — мѣсто въ Южнѡй Америцѣ, штатъ Чили (Chily).

стару одѣжь, коли Ратлеръ деклямувавъ трогательну Байронову „оду до моря.“

Одного разу запытавъ Ратлера съ наибѣльшою повагою, чи не слабувавъ коли и Байронъ на морску слабѣсть?

Не тямлю уже, яку на то Ратлеръ давъ ѳтповѣдь, по знаю, що мы всѣ сердечно зареготались, — тожь безъ сомнѣнья и ѳтповѣдь мусѣла бути удачна, — бо Ратлеръ, то була розумна головка!

Коли „лѣтаючій какаду“ приплывъ до Санъ - Франческо*), устроили мы торжественный обѣдь, и умовились, що-року разомъ сходитися, абы ѳдновляти торжественно памятку того дня. Розумѣся, Фагъ не бувъ запрошений. На суднѣ числился ѳнъ до найнизшой категоріи пассажирѳвъ, що то ѣдутъ на самыхъ спѳдшихъ покладахъ, — и кождому буде понятно, що мы теперь, очутившися зновъ на суши, встыдалися трошка такого „плебейского“ товариства. Старый Фагъ, якъ мы его называли — (мимоходомъ сказавши, ему не було бѣльше двадцяти-пяти лѣтъ) — старый Фагъ бувъ для насъ того дня предметомъ безконечной потѣхи. Вбивъ собѣ въ голову, що ѳтти въ Сакраменто можъ зайти пѣшки и пустився дѣйстно въ дорогу. Мы забавлялись ѳдлично, устиспули собѣ руки и розлучилися.

Ахъ! ще не минуло вѣсьмъ лѣтъ ѳтъ того часу, а уже не одной съ тыхъ рукъ, що тогды такъ дружно стискалися, зверталися грѣзно противъ себе, або шолопали тайкомъ по кешени товариша. Слѣдуючого года мы не ѣли разомъ, бо молодой Баркеръ побожився, що съ такимъ презрительнымъ бездѣльникомъ, якъ Миксеръ, не поставитъ своєї ноги пѳдъ той самъ стѳлъ, а Нйблесь, котрый ѳдъ молодого Штубса — що бувъ пѳдъ той часъ въ рестаураціи въ Вальнаресѣ кельнеромъ, — вызычивъ грошій, — упевнявъ съ обуреньемъ, що такого рода людей не хоче й на очи бачити.

Накупивши въ 1854 роцѣ много акціи Вовчого рудника Мюджинсвилля**), намѣривъ я той рудникъ ѳдвѣдати. Я остановився въ „державномъ готелю“, нанявъ по обѣдѣ коня, объѣхавъ насампередъ мѣсто а потѳмъ ѳтправився въ рудникъ.

За информатора назначено менѣ одного зъ тыхъ людей, котрыхъ газетаріи звутъ своими „достоверными жерелами“, и котрымъ мовчкомъ признаеся у всѣхъ малыхъ громадахъ выключне право, рѣшати всякй пытанья. Давна привычка успособила его, въ одинѣ

*) Мѣсто въ Сѣверной-Америцѣ, въ штатѣ Нова-Калифорнія.

**) Mugginsville.

часъ робити и говорити, и ніколи однимъ занятый, не змиливъ другого. Сей чоловікъ розказувавъ менѣ цѣлу исторію нашего рудника и додавъ опѣсля:

„Бачите, мѡй пане — (при тѡмъ звернувся до лежачои передъ нимъ груды землі) — золото мусить изъ сего пѡдкопу тутъ выйти — (дзѡбнувъ своею мотыкою запятую) — но давнѣйшій вла-сти-тель — (се слово мусѣвъ изъ себе выхлупѣстати, якъ мотыку изъ землі) — бувъ троха нездарный чоловікъ (сильный ударъ мотыкою замѣсть точки). То бувъ ще молодой „шпачокъ“ и давъ людямъ на свою парцелю тутъ зѡ всѣхъ бокѡвъ наскочити*).

Що ще дальше мавъ сказати, препоручивъ капелюхови, котрый здѡймивъ, щобы собѣ червонымъ шовковымъ платкомъ оберти чоло.

Я спытавъ го о имя корееного властителя.

— На имя му Фагъ.

Я ѡдвѣдавъ го. Онъ не дуже постарѣвся и ставъ далеко бридшій.

— Сильномъ спрацюався, говоривъ менѣ, и поводитъ ми ся яко-тако.

Я повзявъ до него якійсь родъ симпатіи и — протегувавъ го до певной степени. Чи то зъ того powodu, щомъ зачавъ презирати такими индивидуами, якъ Ратлеръ и Миксеръ, не конечно й згадувати.

Вы знаете, якъ Вовчій рудникъ збанкрутувавъ и якъ богато мы, акціонеры, стратили. Небавомъ потѡмъ я довѣдався, що Ратлеръ, одинъ изъ головныхъ акціонерѡвъ, мусѣвъ приняти въ Робинсовѡй „Гостинници до мѣста Мюджинсвиль“ мѣсце надъ-кельнера, — а що „старый Фагъ“ мавъ щастье и не знае, що почати зѡ своими грѡшми. Всѣ то розказувавъ менѣ Миксеръ, — бо онъ бувъ тамъ, щобы дѣла привести до ладу, и додавъ ще, що Феджъ залицяеся до дочки высьше згаданого властителя гостинницѡй. Черезъ листы и слухи я довѣдався дальше, що старыѣ Робинсъ радъ привести въ дѣло женитьбу межи Нелькою и Фаломъ. Нелька була гожа, веселолица и моторна дѣвчина, готова здѣлати всѣ, що желеа отецъ. Я розваживъ, що се для Фага якъ разъ корыстне, слибы

*) Въ копальняхъ золота есть законъ, що всякій терле свое право до придѣленой ему части землі и до всѣхъ закопѡвъ на нѣй подѣльныхъ, сли въ певнѡмъ, близше означенѡмъ часѣ на своей парцели не працювавъ. Тогда може невѣ кто-нибудь тотчасъ овладѣти, и той способъ позыскованья собѣ мѣсця въ руднику, зовесея въ техничнѡй мовѣ копальникѡвъ: to jump a claim, — на парцелю наскочити.

оженясь и осѣвъ де-годѣ постоянно; може бы за жѣнкою уже якъсь бодай на людей подабавъ.

Тому поспѣшивъ я одного дня до Мюджинсвилъ, щобы побачити, якъ стоять дѣла.

Дуже мене радувало приказати собѣ одъ Ратлера зготовити гробъ — отъ того веселого, непобѣдимого Ратлера, котрый передъ двома годами хотѣвъ надомною старшувати. Я звернувъ розговоръ на Нельку и старого Фага, дунаючи, що сей предметъ буде го дразнити. Онъ ніколи не мѣгъ знести Фага, и говоривъ, що Нелька не може го такожь и на очи бачити, — того певный, якъ незнати-чого.

— Чи Нелька любить кого другого?

Онъ звернувся въ сторону зеркала, що висѣло за буфетомъ, и поправивъ на собѣ волосье. Я понявъ зарозумѣлого дурака!

То понукало мене дати Фагови знати, абы приспѣшивъ дѣло. Мы довго бесѣдували съ собою. Не трудно було пѣзнати, що бѣднякъ по самі уха влюбленный. Вздыхавъ и обѣцявъ всѣми силами старатися, покѣнчити дѣло якъ найскорше. Нелька була добра дѣвчина и чувствовала сли ся не ошибаю, якъсь тайну почестъ для скромного старого Фага. Но поверховно блестячй свойства Ратлера успѣли уже завернути ей головку. Они и льстили бѣльше ей женскѣй природѣ. Щобы Нелька була гѣрша якъ вы або я, того не скажу. Мы всѣ дуже склонный, цѣнити нашихъ знакомыхъ бѣльше ведя ихъ внѣшного вида, якъ ведя внутреннего содержания. То лекше и приятнѣйше, а навѣтъ дуже выгѣдно, особливо, сли не потребуемо покладати на нихъ свое довѣріе. То повиненъ бувъ знати такожь старый Фалъ, сли бы не бувъ такимъ нездарою. Но такимъ онъ ніколи бути не переставъ. Тымъ гѣрше для него.

Було то кѣлька мѣсяцѣвъ пѣзнѣйше. Я сидѣвъ власне въ моѣмъ кабинетѣ, коли старый Фалъ зайшовъ до мене. Его появленье заскочило мене трохи. Мы бесѣдували о бѣгучихъ справахъ механично и безъ интересу, якъ звычайно люде, що хотятъ собѣ щось другого сказати, а лишъ боками заходятъ до рѣчи. По хвили промовивъ Фалъ зовсѣмъ змѣненнымъ голосомъ:

— Ъду домѣвъ.

— Домѣвъ?

— Такъ — то есть, хочу ѣплысти въ атлантійскй Штаты. Отъ зайшовъемъ до тебе. Маю, якъ знаешь, трохи маетку, и велѣваемъ для тебе выставити судове повномочіе, щобысь мѣгъ переняти мои дѣла на себе. Маю такожь де-якй документы, хотѣвбымъ ихъ охотно тобѣ передати. Хочешь ихъ приняти?"

— Ба — а Нелька ?

Онъ скрывився, наче бы понюхавъ чемерицъ.

— Я съ Нелькою не женюся . . . то есть . . .

Бачилось, що самъ бувъ злый на себе за то, що такъ докладно выразився.

— . . . То есть, я думаю, що буде лучше, сли съ нею не оженюся.

— Давиде Фалъ, сказавъ я урывисто и строго, ты останешъ вѣчно нездароу, тай годъ!

На немале диво менѣ выяснилось его лице.

— Такъ, промовивъ онъ, — то правда ; я нездара бувъ и буду! Я все о томъ переконанный. Бачишь, я думавъ, що Ратлеръ такъ само еѣ любить, якъ и я, а знавъ, що она его бѣльше любить, якъ мене, прото може бути съ нимъ щасливиша. Но знаю такожь, що старый Робинсъ волѣвъ бы мене, бо я богатшій . . . а дѣвчина зробить всё, що батько схоче . . . и, — бачишь, тому я побачивъ, що стою властиво на перешкодѣ . . . прото найлѣпше ту, — уступити. „Однакожь“, тягнувъ дальше, коли я хотѣвъ ему перервати, „однакожь понеже боюсь, щобы старый случайно не ѣтказавъ Ратлерови дѣвчину, то я выпозычивъ ему на тѣлько, що му стане на то, щобъ мѣгъ въ Долтунъ розпочати яке дѣло на власну руку, Такой старанный, дѣльный и способный хлопецъ, якъ Ратлеръ, — знаешъ, потрафитъ въ свѣтъ перебитися и небавомъ стане зновъ въ давнѣйшихъ ѣтносинахъ . . . А впрочѣмъ, знаешъ, слибы не мавъ щастья, то тобѣ не конче натискати на него. Бувай здоровъ!“

Я бувъ поступкомъ его къ Ратлеру занадто роздразненый, щобы оказуватися любезнымъ ; но понеже при его дѣлахъ можъ було зыскати, рѣшився я переняти ихъ. Съ тымъ онъ ѣтправився домѣвъ.

Минуло кѣлька недѣль. Коли прибувъ першій почтовый парохѣдъ, майже всѣ газеты черезъ кѣлька день занимала вѣсть о страшнѣмъ нещастью. По всѣхъ частяхъ Калифорнїи тѣлько й було бесѣды, що про затонувшій корабель, а тотъ, що на нѣму мали приятелѣвъ, усувалися тихо на бѣкъ прочитуючя съ бездушною увагою довгїй списъ нещасливыхъ. Були тамъ имена высоко уталантованыхъ, хоробрыхъ, благородныхъ и нѣжно любимыхъ, що погибли. Межи ними найшовъ я зѣ жежи всѣхъ моихъ знаемыхъ насампередъ имя — Давидъ Фалъ.

Бѣдный нездара дѣйствию вернувъ домѣвъ!

Переоживъ

Петро П. Кумановскїй.

ЛЕСИХИНА ЧЕЛВЪДЪ.

Шречудный лѣтній поранокъ. Въ холоднѣмъ, легенькѣмъ вѣтрѣ ледви

ледви мелѣся широкой ланъ жита. Жито, мовъ золото. Колосье, наче праники, — ажъ похилилося пѣдъ вагою зерна та перловыхъ крапель росы, що позвисала зъ каждой стеблинки. Стебла стоятъ высокы та рѣвны, — жовты и гладкы межы зеленымъ листьемъ повѣйки, лештиць, осету та другого буряну, що стелится сподомъ. Денеде виднѣсь зъ середъ того золотого, шумячого и пахучого моря спнѣе, чаруюче око блавату або цвѣтка куколю, або дѣвиче, паленѣюче лице полѣвого маку.

Зѣйшло сонце. Зацвѣркотали сверчки на всѣлякы лады, — зажужжали великы полѣвы мухи, та затрѣпотались нестрѣй мотылы понадъ колосистымъ моремъ. Природа ожила. Вѣтеръ подувъ сильнѣйше, — подувъ тепломъ зо стороны лѣса и зачавъ стрясати срѣбну' росу зъ травъ и цвѣтѣвъ.

Въ селѣ пѣднявся гамѣръ, — закипѣло житьемъ. Выгѣнтъ занестрѣвся ѣтъ худобы, котру гнали на пашу. За худобою ишли заспаны та немыты пастухи. Декотры лишень, котры вспѣли уже и посѣдати, спѣвали весело, гейкали та вылускували батогами, женуци свѣй товаръ.

Зъ хатъ закурился дымъ. Газдынй топятъ зарана, щобы скоро зварити ѣбѣдъ, — молодшихъ выправляютъ въ поле.

Лишь у старои Лесихи не курится зѣ стрѣхи. Хоть тамъ ихъ трп : стара, донька Горпина и молода невѣстка Анна, — то они такы нѣколи рано не топятъ, — все въ вѣчѣръ. Вечеромъ спечутъ та зварятъ, що тамъ треба, — а весь день божистый не дбають. Запападнй газдынй, що хоть куды!

Газдѣвство у старои Лесихи несогѣрше. Хата хоть стара, та ще сильна, — будыночки новы, просторы, и опрятны, худѣвка красна, що Господи, — гладке кожде, мовъ слимакъ. Пасѣка такожь по смерти небѣщика Леся не пошла нѣворотомъ. Лесиха приняла старого дѣда жебручого Зарубу въ хату, обшила, обхамрала, — тай уже старый лѣтомъ и пасѣки пылае, и коло хаты найменшой крыхѣточки допантруе.

Лесиха була й справдѣ жѣнка дуже господарна, та запападна. Сукриста дуже та тверда. Бувало, якъ на що завозьмѣся, то хоть рака лазъ, все поставитъ на своѣмъ. Хоть волосье въ неи вже й сивѣло, — то лице ей було червоне и здорове, якъ цвѣклѣвый буракъ. Облесного й масного языка въ неи не було. За то говорила все урывисто и якось гнѣвно. Жарту або якого другого радаго та широго слова не чувъ ѣдъ, неи нѣхто. Кождому, абы хто, умѣла дотяти своимъ острымъ языкомъ Правда, — кажутъ, — не зъ добра она така й сталася. Несѣщикъ Лесь, повѣдають, убивавъ еѣ тяжко за молодыхъ лѣтъ, прибывавъ кѣлкомъ за косу до лавы, а бивъ..... Зъ горя она тогды неразъ и напивалася, и той звичай оставъ у неи и до теперъ, — хоть нѣколи плянство не довело еѣ до того, щобы розтренькувала та прошастувала гѣрко запрацѣване добро. Сли пила, то пила сама. Въ ей хатѣ, аны въ селѣ нѣхто ѣдъ неи нѣколи й не понюхавъ порци горѣвки. Стара Лесиха була дуже тверда и скупа.

Гнатъ Лесишинъ довго не мѣгъ оженитися. Нѣ одна дѣвка въ

селѣ не хотѣла йти за нѣго. Не знати, ци то тому, що бувъ такій злый та забѣяка, ци тому, що такій поганый. Волосье червоне, очка маленькй, хитрй, якъ у якого Татарина, — самъ великй, — голова якъ макор-тѣтъ, а губы, мовъ подушки, — такй побддуванй. Ну, — не о то рѣчь, — най го тамъ божа Мати судить, — але досыть на тѣмъ, що нйкотра дѣвка не хтѣла за нѣго йти. Ще, — не знати якъ и що, — плели щось люде, що Гнатъ не зовсѣмъ мае чистй пальцй, — неразъ тамъ крѣзь нихъ и дещо чуже прослизнеся. Не знаю, якъ де, — а въ нашѣмъ селѣ вже нема гѣршой ганьбы, якъ коли кого обнесуть, яко злодѣя! Таке було и съ Гнатомъ Лесишинымъ и томуто не мѣгъ онъ довго оженитися. Нйкотра не хтѣла йти за нѣго.

Но вѣбнци трафилися таки одна, — Анна Тимшиина. Пѣшла она за Гната, та на свое горе. Вѣдна сирота, безъ ѣтца, безъ матери, — тѣлько й вѣна внесла въ Лесишину хату, що свои чорнй бровы, карй очи, та двое рукъ робучихъ, та терпливе, послушне и покрѣливсе сердце. Ой, зазналажъ она долй за Гнатомъ! Не минувъ рокъ, а вже взяла щезати ей краса, погасати блескъ ока, хилитися до землй красна голова! Звычайне, грызота, сварка та бѣйка! Кого они не пригнутъ до землй, не позбавлять веселости?....

И отъ вамъ вся Лесишина челядь. Ага, бувъ ще у Лесихи хлопчина — наймитъ, Василь, що насъ худобу. Его прозывали Галаѣмъ, бо вѣчно, скоро вжене худобу въ лѣсъ, галайкоче, та галайкоче, — и не вгавае на волосокъ. Въ одной хвили и коломыйки задробить и думки затыгне и весѣльной и зъ псавтири та гласѣвъ церковныхъ. Не бувъ онъ письменный, — все то попереймавъ зѣ слуху и абы вамъ одну спѣванку умѣвъ скѣнчити. Голосы та спѣванки плелися въ его головѣ въ якѣмось дикѣмъ неладѣ и моталися, мовъ клочье сѣна въ буйнѣмъ вѣтрѣ. Они не занимали, но заглушали его. Онъ тогды не тямивъ о свѣтѣ и о собѣ. Худоба брела нйворотомъ. А якъ хто другй спѣвавъ, то онъ не любивъ слухати. Сказано, якйсь тумановатый. Зъ чѣго ему таке пѣшло, Богъ знае. Може такожъ зъ нужды та бѣйки. Ой, бо то й натерпѣвся онъ всѣлякого лиха, ѣдколи померли его родичй на холеру. Они, кажуть, були богатенькй и пестили дуже своего Васильчика. Смерть забрала ихъ нагло одного дня, — Васильчикъ прийшовъ въ чужй руки, — а чужй руки, звѣсно, — не гладять! Били его, бо бувъ розпеченый, упертый, лѣнливый. Выгнали зъ нѣго тоти хыбы, та заголомшили молодую голову, зацѣмали послѣдню искорку дитинячої свободы и живости. Матерокъ зслизъ въ чужихъ рукахъ, мовъ солъ въ водѣ, — а Василя дали на службу до старои Лесихи. Ой, — не райже онъ и ту найшовъ!

II.

Лесиха, сказано, запопадна, перша йде зажинати зъ доньковъ и невѣстковъ.

— Найно, ци нашъ Галай и нынѣ пустить худобу у царину, — ци буде тямити вчорашнй синцй? заговорила якось нѣбы грозячи комусь Лесиха идучи передомъ та поблыскуючи новымъ серпомъ пѣдъ пахою.

— Ва, а чомужьбы не пустить? Якъ зачне выгалайкувати, то й о свѣтѣ забуде, не то о худобѣ! ѣдрекла Горпина. Еи красне, молоде лице сйяло здоровымъ румянцемъ супроти всходячого сонця. Она една була ще найщасливѣйша на всю хату. Мати любила еѣ, — хотъ правду

сказавши, неразъ и Горпинѣ пришлось скоштувати гѣркой ѡдъ матери або брата.

— Ой, такъ, — приголомшили бѣднаго хлопця, якъ ката загорѣлого, та теперъ добивають! шепнула сама до себе несмѣло Анна. Въ серци бѣдной сироты найскорше збудилось пожалованье надъ такимъ же круглымъ, несчастнымъ сиротою.

— Ага, — свѣй все съ своимъ рука! ѡдрѣзала ей гнѣвно Лесиха. Она зачула тихій слова невѣстки.

— Сирота, а пшокъ якъ ворота! кричала дальше. Небѣйся, моя кѣточко, и ты бы варта зъ нимъ на одну гилю! Зѣйшлисте ся обоє, — тай заразъ едно надъ другимъ и жалуеть. Эхъ, божа бы вамъ Мати не дала просвѣтлой години, що вы мою працю дармо маршуете, мѣй хлѣбъ дармо жрете, а все дельомъ-пѣлельомъ поводитесь.

Лесиха замовкла. Задыхалась. Нѣхто бѣльше не обзываеться.

Пришли на мѣсце. Анна выбрала мѣсце на межи, де склала полуденокъ. Лесишина нивка была шѣсть*загонѣвъ заширока. Три ихъ за день могли еѣ небезпечно обалити.

Лесиха тутъ же порядкує.

— Ты неpotrѣбе (ѡдозвалась прудко до невѣстки) ставай онту! (Показала найширшій загѣнъ). Ты (до доньки) сюда, — а я на прилуду!

Поставали.

— Господи помагай! сказала Лесиха и перша ужала жмѣнку спѣлого, хорошого жита, перша зробила повересло, — нажала снопокъ и ѡдставила на бѣкъ. То первачокъ; — ѣнъ на урожай значить.

— Ану, до работы! промовила зновъ. И три жѣночій головы схилились до земли, краснѣючи. Въ рукахъ заблыскотѣли серны, захрустѣли твердї стебла жита пѣдтинанї блыскучимъ, зубчастимъ зелѣзомъ, — жменя за жменею паде на землю. Краснымъ, потяглымъ лукомъ перемыкають женцї нажату жмѣнку понадъ голову за себе и кладуть на стерни. Часъ ѡдъ часу една выпрямиться, вымкне жмѣнку жита, стряєе зъ пашнистого буряну, роздѣлитъ на двое, скрутить повересло и прѣстре его на свѣжѣй, пахучѣй стерни. Сверщки, жуки и всѣляка овадня утѣкає попередъ серпами. Часами й злякана сѣра мышъ вымкне изъ своей норы, перебѣгне по пѣдъ ноги женчисѣ, та зновъ повзне у ямку.

Рано, за холоду, зъ росою добре жати. Хрупъ-хрупъ, хрупъ-хрупъ. . . . Лишь тѣлько й чути всѣго, — та шелестъ складаного въ снопы жита.

Но поволи, поволи свѣжїй, полѣвый воздухъ, широка самота и тишина поля, одностайнѣсть работы понукують духа, щобы ѡбъявнѣ себе. Розмова не легко ту завяжеся, — стара Лесиха все еѣ якось прикро перерве. Отъ одно що, — то спѣвы.

И поволи, поволи, — изъ загальной тишины и одностайного хрупанья стебелъ выпрѣзуеть чудный, срѣбный а тихенькїй, несмѣлый голосокъ. Се Горпининъ голосъ. Стара жне, — не зважає на то. Горпина стає смѣлѣйша, — голосъ мѣцнѣє, — изъ серця нѣхотя лѣєся тужна, а чудова пѣсенька:

*Туды лозы хилилися, куды имъ похило,
Туды очи дивилися, куды серцю мило.*

— Гей ты пеліно якась! крикнула Лесиха до невѣстки, — ци вже ся лишаеш? Уже ти руки покулило, ци що?

Анна, слабовита й такъ, не змагала на найширшомъ загонѣ йти порівно зъ другими. Она лишилась була уже майже о півтора снопа зъ заду.

— Щожъ бо вы, мамо, мене нынѣ учепилися, якъ оса? одрекла она збравшись якось на смѣлѣсть, но не пѣдносячи головы. Хиба не видите, що не можу борше жати, бо загонъ широкій? Ваша прилуда не того. Лацно вамъ выварачати!

То розлютило Лесиху.

— О, дивѣтмися на ню! Яке смѣле та угурнѣ. Ще й свое рыло ставить напротивъ мене! Эй, небого моя! Кобы менѣ борзо вечѣрѣ, — прийде Гнатъ зъ косовицѣ, — не будешъ ты така широка!

Анна хотѣла ще щось отповѣсти, але Горпина шепнула до неї:

— Дай покѣй, сестро! Мама все мусягъ теркотати. Жиймъ разомъ!

Анна замовкла, — Горпина зачала еѣ все пѣджинати, — майже пѣвъ загона собѣ забирала. Горпина була щира душа, — не въ маму вдалася, — та часомъ лишь говорила пѣдъ еї ладъ, бо знала сукристу материну натуру.

Зновъ стало тихо, лишь стебла хрунотять, — та часъ одъ часу серпъ бренькис о камѣнець.

Горпина десь съ перѣгодомъ затыгла другу пѣсню. Зѣбралося Аннѣ на плачъ. Плачъ сердца, то тужлива, сердечна думка. Она несмѣло, та рѣвно и переливно затыгла:

*Зайшло соньнько за ѓконьнько,
Якъ промьнное коло;
Вийди миленька, вийди серденько,
Промовь до мене слово!
Радабымъ вийти, радабымъ вийти,
До тебе говорити, —
Та лежить нелювь по правѣй ручь,
Бою ся го збудити!*

Лесиха слухала пѣсню затиснувши зубы. Кѣлька разѣвъ зъ пѣдъ лѣба жарко поглянула на невѣстку. Анна на бачила того, — жала далѣ и сѣввала. Зъ еї тусклого ока скотилася навѣтъ груба слѣза и упала на серпъ. Знакъ, що й сердце еї сѣввало тотужъ пѣсню, не лишь уста.

— Отъ, що еї на головѣ! Господыня моя зателешана! Якѣ сѣваночки виводить! перебила гнѣвно Лесиха.

— Дайте бо вы, мамо, Аннѣ, покѣй! Що васъ за говорѣнка пачала? Нї говорити, нї плакати, нї смѣятися не даете, ще й сѣввати бороните! Яка мара далѣ вытримае у васъ?

— Но, но, — розтрѣскоталася, — сороко куцофоста. Волишь жати та тихо бути! Небѣйся, — знаю я, де у тебе раки зимують! Лишь ми не мовчи, — то тямси!

Зновъ одностайно и понуро йшла работа. Стара хвиля ѓдъ хвилѣ покликувала на невѣстку, то на доньку, мовъ окомонѣ.

Вже сонце геть-геть пѣдѣйшло. Жито клалося на помѣтъ та встелювало широко загоны. Вже нашѣ три женѣйхи пополуднували и не спочиваючи взялися зновъ за дѣло. Сонце жарило, — зъ лицъ котився

пбтъ. Сверщкы цвѣркалы голосно та прошикливо. Здавалося, що ихъ голосъ роздаеся десь глубоко пбдъ землевъ и внадае до уха, мовъ острый кремѣнный пѣсокъ. Кромѣ сверщкбвъ все затихло, все поховалося въ тѣнь передъ жаркими сонѣчными лучами. Лишь люде, паны сотворѣнья, — мучатся тогды, коли спочивае природа.

III.

— Лесихо, Лесихо! роздався голосъ якогось косаря зъ пбдъ лѣса. Лесиха встала, приложила руку надъ чоло и смотрѣла.

— Ци не видите, — онде три вашы коровы въ бвса? кричавъ голосъ дальше.

Изъ лѣса долѣтало галайканье и верескливый спѣвъ Василя:

*Ой тамъ на горбочку
Сидѣвъ дѣдько въ черепочку,
А мы его не пбзнали....*

Гей (того гей тяглося страшно довго) *матижъ мол, мати,
Пусти мене погуляти....*

Го-о-о-а-усподи, воззвавъ тебѣ, услыши мя!....

— Ахъ, чортбвъ накореногъ! Уже зновъ змаловавъ! Бодайжесь изъ себе печѣнки выкричавъ! Василю-гей! Василю-гей! Дѣдъчабы ти ся мати въ печенѣ всадила! Ту-у-умане вбсѣмнадцатый, — на! А не видишь, що коровы въ шкодѣ, — га? А, повылазилибы ти тоты слѣпаки, та бы ти повылазили!

— *Господи помилу-о-ой!* бувъ бдвѣтъ зъ лѣса. Тото „лой“ тяглося зновъ дуже довго и згубилося вкбнци десь въ далекомѣ, темномѣ лѣсѣ.

— Галаю - на, Галаю! закричавъ зновъ косарь зъ пбдъ лѣса. А не выженеш ты собѣ коровы еъ царины? Выгналобы тя, якъ гору Бачинську, — га!

— *Ой тудоу, ду, ду, ду, ду, ду; за волами я йду!* репетувавъ Галай зъ лѣса.

Косарь вѣдай стративъ терпеливбсть, — хопивъ косу на плече та побѣгъ самъ выганяти коровы зъ бвса. Вбгнавъ ихъ въ лѣсъ и щезъ за ними въ темрявѣ зелени. Лишь незадовго чутно було крикъ и ревбтъ Василя.

— А, то, то, то! приговорювала Лесиха, зновъ схилиючись до жнива. Най зъ нѣго тамъ и третью скбру здбйме, — слова му не скажу! Най пантруе худобы, а не галайкоче!

Вечерѣло. Сонце пышно закотилося за синѣ горы. Мрака зачала налягати на дуки и клубитися чимъ разъ ширше сивыми туманами. Зъ пбдъ неи, мовъ дитина зъ пбдъ теплои перины, оббзвалися деркачѣ. Перепелницѣ запѣтѣлѣткалы зъ жита. Вѣтеръ повѣявъ бдъ мочарбвъ тепломъ та запахомъ сирого лепену и татарского зѣмля. Любо якося та легко ставало на серци.

Нашы женчихи дожали нивки, поставали, повыпростовували крыжѣ та бдсапували.

— Ладный деньокъ буде завтра, — прѣмовила Лесиха, — та якося ласкавѣйше, якъ звычайно. Богу дякувати, щосмо ся ту нынѣ обпорали. Завтра тра буде ячмѣнъ на базарищи схопити.

— Ладна нбчь буде нынѣ! прошептала Горпина, легко покраснѣла и збтхнула.

Анна усмѣхнулась до неѣ, та якось смутно, мовь крѡзь слѣзы. Она одна знала про тайну Горпининогo дѣвочого серденька, — про еѣ любовь съ хорошимъ, чернoбровымъ парубкомъ Митромъ Громомъ.

— Но, — чого стоите! Анно, — хопты узбирати, коровамъ до припусту! Ты, дѣвко, — бѣгай, — телята напой! Ну, борше!

Анна сейчасъ и шатнулась мовчачи, — радѣйше, якъ звичайно. Чаруюча сила лежить въ однѡмъ — однѣсвѣтлѡмъ ласкавѣйшѡмъ словѣ! Горпина пѡдбѣгцемъ и приспѣвуючи поквалилася до дому, — а стара Лесиха, положивши сершъ на голову ѡстрѣмъ до хустки и завдавши собѣ на плече сѡпть-первакъ гордо помела за нею. Послѣдня прийшла до дому Анна двигаючи на плечохъ велику верету свѣжого, пахучого та пестрого буряну. Коровы чекали уже на ню, а побачивши свою звичайну вечерю, зачали рычати зъ радости и стовпилися разомъ коло сѣняныхъ дверей, чекаючи, ажъ придетъ черга на кожду ити до сѣней, перекусити смачного зѣлья и ѡддати въ чистый скопецъ свѡй дѣлоденный запасъ молока.

Уже геть змерклося. У Лесихи затоплено въ печи и огонь палае яркимъ червонимъ свѣтломъ. Анна съ Горпиною пораються, варять, що треба на завтра. Дѣдъ Заруба голосно говоритъ молитвы сидячи на припѣчку, а Василь наслушавшись сварки Лесихи и ѡдобравши зо два бухнаки межѣ плечѣ полѣзъ на пѣчь и заснувъ не чекаючи вечерѣ.

Пѡдъ ѡкнами почувлися тяжкѣ крѡки муцины и бренькъ косы. Троха згодомъ убѡшовъ Гнать у хату, кинувъ старый соломяный капелюхъ на лаву и сѣвъ конецъ стола.

— Ты на, — Галаю! Быки поприпинай?

— Поприпинай, поприпинай! ѡдповѣла Анна мыючи мыски и заходячися коло вечерѣ.

— А ты газдыне, де ти серпы лежать?

— Або дежъ? таже въ сѣнѣхъ надъ одвѡркомъ! Дежъ бы мали...?

— Ага! Абымы троха не дѡздрѣвъ, бувъ бымы си ногу на вѣкъ вѣченныи просадивъ! Пѡдъ самымъ порогомъ!

— То певне коты....!

— Эй, небого моя! Лишь ты не пантруй мои працѣ, якъ ока въ головѣ! Не маешь свого-що розмѣтувати! Не принесласми ту нѣякого вѣна!

Анна змовкла. Еѣ дуже прикро вкололо того слово. На щожъ ты бравъ мене? Таже ты й тогды видѣвъ, що я бѣдна! Тотѣ гадки тислися еѣ до головы, — но смѣлости не було у неѣ кинутѣ й собѣжъ ними Гнатовѣ въ очи.

— Ну, спати! комендеруе Лесиха. Ты, непотрѣбе, огонь въ печи погаси, — грань позамѣтай у закутець, — чуешь! Горшки у пѣчь, — най ся крупы на завтра допроятъ! Горпино, — воды ще нема! Рушай по воду, — а хутко!

Анна зачала поратися, а Горпина выбѣгла до сѣней. Ту лишь злупотѣла коновцями тай коромесломъ, — рыпнула дверѣи, — а зъ обоу чутно лишь було веселу пѣсеньку:

Кобымъ була така красна, якъ та зоря ясна

Спѣтилабымъ миленькому, нѣколи не вгасла!

— О, якѣ еѣ по головѣ сверщкѣ цвѣркочуть! ѡдозвався сердито

Гнатъ роздягаючись. Мамо, — не высылайте еѣ ніколи вечеромъ за водовъ!

— Або чому?

— Та хйба не знаете? Той довгоносый Громикъ, — онъ изъ за дороги, — щось дуже до неи....

— Що? верескнула Лесиха. Тото засмаркане смѣе пѣдлазити до моеи доньки! Таже я му волосе обмыкаю на его капустьяной головѣ! Я му пѣду до матери, — най го си держитъ, сли не хоче, щобы му ся яка кавза стала!

Гнатъ лягъ уже на постѣль. Лесиха довго ще сапала та ходила по хатѣ.

— Эхъ, най но я го ѣмю въ свой руки! Буде онъ ся мати! Пѣдсвинокъ, якійсь ходитъ! Тадже якъ го порву за лабу, а за другу приступлю, то го розѣдру!

— Угу, — а вамъ що таке, мамо? зачала уговорювати Анна. Она доси мовчала на тоту бесѣду. Кѣнчила прятати. Що вамъ такого припало? Отъ, — слухалибyste, що Гнатъ плете! Та най скаже, ци видѣвъ коли своими очима, щобы Громикъ Горпину зачѣпавъ?

— О, якій ми ту зъ неи адукатъ! ѡдкрикнувъ на постели Гнатъ. А не пѣдешъ ты спати, ты, робѣтнице моя не плачена.

Лесиха роздяглася и лягла на запѣчокъ, де Анна постелила уже була для неи мяжку перину и два заголовки. На печи храпѣвъ уже грѣмко дѣдъ Заруба, — та часъ ѡдъ часу галайкавъ крѣзь сонъ Василь.

— Дѣду, — а обернѣтса на другій бѣкъ! Не храпѣтъ такъ, — пѣчь завалитса! крикнула Лесиха штуркаючи дѣда въ бѣкъ.

— Бѣгъ заплатъ! Ручечкамъ роботящимъ и ножечкамъ приходящимъ и головамъ выслухающимъ.... зачавъ Заруба крѣзь сонъ своєю звичайну молитву, — но небавомъ обернувся на другій бѣкъ и утихъ. По хвили заснула ѣ Лесиха.

Тихо стало въ хатѣ! Мѣсяць несмѣло, блѣдо проглядае крѣзь тѣсній, тусклій шибы. Анна ще не лягала спати. Она сперла голову о ѡкно а лѣкты о варцабы и довго стояла тяжко задумавшись. Надъ чимъ она думала? Бѣгъ знае. Може переходили попередъ еи очи еи лѣта молодїи, невеселїи, сирѣтскїи. Може пригадувалася еи серцю яка перша, щаслива, безталанна любовь, бо въ очохъ закрутилися двѣ слѣзы, а зъ устѣ ледво чутно полися сумна думка:

Шумѣли вербы въ Поповѣй-Дебри,

Тай лозовое прутья;

Люблю тя, дѣвча, люблю серденько,

Про людей не возьму тя.

Не такъ про людей, не такъ про людей,

Отець-мати не велитъ: —

Мене за тобовъ, мене за тобовъ

Само серденько болитъ!

— Жѣнко! Ты каланнице моя неприторонна! Що ты, — выбралася мышы ловити, ци що? Чому спати не йдешъ? ѡббзавася Гнатъ.

Анна схаменулася, обтерла слѣзы и клякла до молитвы.

И молилася она довго, горячо, простыми сердечными словами. А пѣдъ ѡкнами на вишни выводитъ соловѣй свои чудовїи спѣвы, —

може и ђнъ молится небесному Ѡтцю?... А на выгонѣ прощаеся Горпина съ своимъ любимымъ.

— Горпино, сердце, — зажди ще хвилечку. Мы й не наговорилися.

— Нѣ, Митрику, — нема коли, — мама будутъ сварити. Ты знаѣшь, якї они! Добранѡчь ти, — а завтра....

Не докѡбчила, — хопила коновцї зъ водою и побѣгла идъ хатѣ.

— Завтра, — шептавъ за нею Митро. Довго поглядавъ зъ выгона на Лесишину хату, — а далѣ й задумався.

— Ци не дармо я еѣ люблю? Ци ѡддасть еѣ стара Лесиха за мене? подумавъ ѡнъ. Серце му стислося, коли погадавъ о своѣй бѣдности.

— Треба робити, заробляти, що сили! Зѡтхнувъ важко, — вытягъ сопѣвку зъ за пазухи, — загравъ, затїлкавъ, — та такъ дрѣбно, та тужно, та якось такъ, мовьбы въ тѡмъ голосѣ тонула вся его надѣя та тихе его щастье.

— Бѣдна моя доле! прошептавъ Митро и повернувъ у своѣй выгонѣ до бѣднои, вербами обсажденон хатины, де жила его стара мати. Зъ межи густыхъ зеленыхъ вербъ роздався парубоцькїй голосъ, що выводивъ знану пѣсню :

Ой ще куры не тїли,

Кажуть люде : день бѣлий!

Ой, вийди, вийди, хороша дївчино,

Поговори зо мною!

Доседаєсаликь.

Хрестъ Чихирискїй.

Гей, въ мѣстѣ въ Чигиринѣ е церковь, Спасъ святыи :
Въ той церквѣ хоронится козацкїй хрестъ старый.
На тѡмъ хрестѣ до нынѣ ще давна написъ есть :
Миръ мирнымъ ! На враждующихъ самъ Богъ и его хрестъ !

У прїтворѣ до нынѣ той грозный хрестъ стоитъ,
Мовъ великанъ минувшихъ, померклыхъ, страшныхъ лѣтъ, —
И лишь слѣпцы старїи исъ пѣснями въ устахъ
Сидятъ, мовъ сумъ могильный, у стѡпъ того хреста.

И не одну говорятъ о нѣмъ старую вѣсть
Про наше горе, лихо, про вражу яцку злѡсть.
И сердце ся стискае на вѣсти зъ тыхъ часѡвъ,
И ѡдрватисъ тяжко ѡдъ старцѣвъ сумныхъ слѡвъ.

*

*

*

Весна настала красна, розтавъ зимы кидїмъ, —
Немовъ козакъ гулящїй прибрався Чигиринъ.
Мовъ дѣвчина въ недѣлю, — природа стрѣйна вся,
И наче щастье въ серци, — така ей краса.

Болоня кругъ Чигрина не цвѣты залягли;
То войска два ворожй до бою надтягли:
Два братья, вражовъ штуковъ розъеднанй съ собовъ
Прийшли, щобы пролити рѣками братню кровь.

И стали противъ себе: ту Ляхъ а тамъ Козакъ,
Ту гордый панъ, тамъ низкій, погорджѣнный бѣдакъ,
Ту певнѣсть, тамъ розпука; ту жадоба, тамъ жаль....
Ирзають быстрой конй, блищить до сонца сталь.

Гей гордо панъ Жолкевскій на конику жене!
Гей гордо ляцке войско стоить рядомъ страшне!
А сугорбы понуро, мовъ поле сивй мглы,
Розгульниі козацкй громады облягли.

— „Заждѣтъ! кричить Жолкевскій, — рабы, навчу я васъ
„Не прийде вамъ охота до бунту другйй разъ!“
Три шибеницй ставить на горбъ, щобъ кождый зрѣвъ
И напишь по надъ ними: „Се жеде бунтовниковъ!“

„Гетьмане Наливайку!“ озався Лободѣ
„Се що тамъ видно въ дали? Се що тамъ за бѣда?
„Чи се прапоръ, що шляхту провадить до борьбы?
„Менѣ здаесь, що бачу онъ — шибеницй три!“

А Наливайко каже: „Щастъ Боже имъ и съ тымъ!
„Но мы пѣдемъ до бою пѣдъ знаменемъ святымъ.
„Гей, братья, хрестъ поставте на горбъ, на нѣмъ письмо:
„Миръ мирнымъ, — на враждуцихъ самъ Богъ и хрестъ его!“

Зновъ день наставъ, — и страшна зачалася борьба,
Немовъ огонь зъ водою, — такъ перлисъ войска два.
Чимъ выше свѣтле сонце по небѣ йшло въ гору,
Тымъ бѣльше братнѣй крови плавѣмъ плыло въ рѣку.

И стала послабати козацка сила вже....
Лютуе панъ Жолкевскій и въ пень козацтво тне.
„Ось вамъ наука, хамы, — такъ грозно бнъ кричить,
„Якъ рѣзати нашу шляхту, и села намъ палить!“

И всѣ козацкй очи звернулися наразъ
До чудного на горбѣ хреста въ той страшный часъ.
И смотрить: чи се привидь, чи истина?... Зъ землй
Вагомъ-поволи хрестъ той здвигаеся дъ горѣ.

И мовьбы невидимй несли го руки, йде
Ажъ тамъ, де панъ Жолкевскій у пень козацтво тне.
И середъ боевища той хрестъ чудесный ставъ,
Мовъ раменами крѣпко козацтво заслонявъ.

Всѣ бачили то диво, — всѣ стали, мовь мертві.....
Не гримають мушкеты, — не блискають шаблі.....
Въ тревозѣ панъ Жолкевскій зъ рукъ шаблю упустивъ
Дививсь — а мовь не видѣвъ, стоявъ — а мовь не живъ.....

А Наливайко крикнувъ: „Такъ, братья, такъ и есть:
„Миръ мирнымъ! На враждующихъ самъ Богъ и его хрестъ!
„За мною! Най познають враги, що зъ нами Богъ!
„Що противъ Бога змѣгся, кто противъ насъ ся змѣгъ!“

На западъ вже клонилось святое сонце внизъ,
Кѣнчився при Чигринѣ бренькъ стали, ломѣтъ списъ.
Кругъ шибениць все войско шляхетске полягло, —
Рѣкою трупѣвъ много и крови поплыло.

Одинъ лишень Жолкевскій ѡдъ гибели уйшовъ:
За нимъ козацтво довго ще гналося стрѣловъ.
„Зажди,“ кричить козацтво, „Жолкевскій, гей зажди!
„А для когѣжь лишивъ ты ту шибениць три?“

*

*

Боевище кроваве травою поросло, —
Могилы вкрыли трупѣвъ, — мовь буря все пройшло.
Козацкй й ляцкй силы розвѣялись, мовь прахъ, —
Не згибла лишъ незгода, — въ враждѣ все Русь и Ляхъ.....

И чи коли настане якй щаслившій часть,
Чи появится еднѣсть и згода й миръ у насъ, —
Богъ знае! Но мы смѣло въ гору взнесѣмъ чоло!
Миръ мирнымъ! На враждующихъ самъ Богъ и хрестъ его!

Иванъ Франко.

ИНСТИТУТКА

Повѣсть Марка Вовчка.

(Авторъ посвятилъ ея Т. Шевченку.)

I.

Люде дивуются, що я весела: надѣйсь, горя-бѣды не знала.
А я зъ-роду така вдалася. Уродись, кажуть, та и вдайся.... Було мене
и бьють (бодай не згадувать!) — не здержу сердца, заплачу; а розду-
маюсь трохи — и смѣюся. Бува лихо, що плаче, а бува, що й скаче, —
то такъ и мое лишенько. Якъ-бы менѣ за каждою бѣдою моею плакати,
досѣ-бъ и очй я выщакала. Батька-матери не зазнаю: сиротою зросла

я, при чужинѣ, у людяхъ. Хоть не було дѣла важкого, — такъ забували про мене, чи я не голодна, не холодна, чи жива я....

На десятоліттяхъ взяли мене въ двѣрь. Стара панѣ була не що, сумирна собѣ, — може, тому, що вже блаженка була, ледвѣ ноги волочила, а заговорить — тѣльки шамъ-шамъ; одъ разу й не розберешъ: такъ куды вже бѣйка; не на умѣ. Увесь день на ганочкахъ; нѣчка йде — охае та стогне. А за молодого вѣку, славлють, выгадочки були чималѣ и въ ней.... та требажъ колись и перестати.

За мене, то вже въ дворѣ жили мы спокѣйненъко: одно було горе, що зъ двору й ступити не пустять. Хиба вже на велике свято, що до церкви одпросимось, а въ недѣлю й не думай. „Розволочитесь“, було каже панѣ, гнѣваючись: — „не пуцу!... Не той ще вѣкъ вашъ, щобъ Бога пильнувати: ще матимете часъ, не заразы вамъ умѣрати.“

А якъ коли, то було звеселѣмо не знать-чого. Веселенько намъ, — ажъ сердце трепече! Коли-бъ воля, заспѣвавъ бы такъ, щобъ и на селѣ дунало.... ажъ пече; та що вradiшь? Спасѣбѣ хоть за те, що не бьютъ десять разъ на день, якъ отъ по иншихъ чуемо.

Сидимо було день при дни у дѣвчѣй та робимо. А тихо коло тебе, якъ зачаровано. Тѣлько панѣ заоха, або хто зъ дѣвчатъ на ухо за чимъ озветоя, — котора зѣтхне зъ нуду. Докучае було та робота, докучае. — Не всмѣлюсь. Изглядуемось, та смѣхъ насъ такъ и бере. То одна моргне бровю, а друга йй одморгуе; то привяжутъ тую до стѣлчика косою; инша заскочить та почне выотрѣбувати дыбки-дыбки, щобъ панѣ не почувла, — крутится, вертится, тѣльки рукава май-май-май... Чого було не вырабляемо!

У старой панѣ не було роду, окрѣмъ — мала собѣ унучечку — у Кіевѣ обучалась у якомусь тамъ.... отъ коли-бъ вымовити.... ин-ститу-тѣ. Було частенько до старой листы шле; а стара тѣи листы що дня вычитуе, и поплаче надъ ними, и посмѣется. Коли пише унучечка, щобъ уже приѣздити за нею, та до дому забѣрати... Мати Божа! увесь будынокъ зворухнувся: бѣлити, мыти, прибѣрати!... Панночки сподѣваемось! панночка буде!

Стара панѣ немовъ одужала: колывае съ кѣмнаты до кѣмнаты, выглядае у кожне ѡконце на шляхъ, и насъ туряе за сѣдо дивитись, чи не ѣде панночка. А намъ того й треба. Мы за той тыждень, що еѣ выглядали, сказать, нажилися. Шлють, то бѣжимо-летимо.... Весело зѣочити стѣшь, поля краснѣй! Степъ зеленѣй наче вѣткае въ тебе передъ очима, далеко, кудысь, далеко.... Любо на волѣ дыхнути!

Квѣтокъ було назрываемъ, та позаквѣтчуемось, якъ молодѣй, та до самого двору тыми вѣнками величаемось. А вступаючи въ двѣрь, схопимо зъ себе, возакладаемо, — та такъ було жалко тыхъ вѣмкѣвъ кидати, такъ жалко!

II.

Дѣждали панночки, приѣхала.... И що-жъ то за хороша зъ лица була! И въ кого она така вродилася! Здається, и не змалювати такой край!.... Стара якъ обѣйнала еѣ, то и зъ рукъ не выпускае; цѣлуе й милуе та любуе. И по кѣмнатахъ водить, усе пеказуе, усе росказуе;

а панночка тóльки обертається туды-сюды та на все цѣкавымъ окомъ спозирає.

Посадовила еѣ стара за стóль. И плаче, и радѣе, и роспытує, и частує: „Може, тобѣ того зѣсти? може, того спити?“ Наѣдкóвъ, напйткóвъ понастановлювала; сама сѣла коло неї, — не надивится. А панночка усе прибѣра, наче той горобець, хутенько и чистенько. Мы зъ-за дверей дивимось на нихъ и слушаємо, що то панночка говоритиме, — чи не дóйдемо, якѣ тамъ у неї думки, яка вдача, звичай.

— „Якогось то жилося тобѣ, серденько, самóй?“ пытає стара. „Ты менѣ не кажешь нѣчого.“

— Ай, бабусечко! що тамъ розказувати! нуда така!

— Вчили багацько?... Чогожь вичили тебе, крышко?

— Отъ захотѣли що знати!... Добре вамъ, бабуню, було тутъ жити на волѣ: а що я вытерпѣла за тымъ учѣньемъ!... И не нагадуйте менѣ ёго нѣколи!

— Голубочко моя!... Звѣсно вже чужѣ люде; обѣждали тебе дуже... Чому-жь ты минѣ заразъ сѣго не прописала?

— Що се вы, бабуню? Якъ можна? Заразъ дóзнаються...

— Бѣдолашечка моя!... Скажи-жь менѣ, якъ тебе тамъ кривдили ти невѣрнѣй душѣ?

— Охъ, бабусечко! и морено и мучено насъ — та все дурницею. И те вчи, и друге, и десяте й пяте... товчи та товчи та й товчи!... На що менѣ те знати, якъ по небу зорѣ ходять, або якъ люде живутъ по за морями, та чѣ въ ихъ добре тамъ? Абы я знала, чимъ менѣ себе мѣжь людьми показати...

— Та на щось же учатся люде, мое золото. Отъ и нашѣ панночки — на що вже бѣдота, та й тѣ верещать по французкѣй.

— Е, бабуню! защebetала панночка: — до французкой мовы и до музыки добре й я бралась, — до танцѣвъ тожь. Що треба, то треба. На се вже кожнѣй уважає, уважає коженъ и похвалить: а все инше — тóльки морока. Учись, та й забудь! И тымъ, що учять — нуда, и тымъ, що вчатся — бѣда. Багацько часу пропало марно!

— Такъ якъ же отсе погано вчать?

— Кажу-жь вамъ, що й нудно, и погано и марно. Они тóльки й думаютъ, якъ бы имъ грошѣй выплатили, а мы думаємо, якъ бы хутче насъ на волю выпустили... Чогожь вы задумались, бабусю?

— Та то серденько, що грошѣй брали за тебе добрѣ, а вчили погано. Що-жь, якъ ты далѣ и все позабуваєшь?

— Чи подоба-жь се, бабуню? Богъ изъ вами! Якъ же-бъ то мѣжь гостями, або въ гостяхъ, позабувати музыку, або танцѣ, або хочъ бы и мову французку?... А про ту заморську нѣсенѣтницю, то я въ одно ухо выпускала, а въ друге выпускала, та и зовсѣмъ такѣ не знаю. Цуръ їй!

— А якъ же часомъ хто въ тебе спытає, якъ тамъ ти зорѣ по небу ходять, або що? Люде осудить заразъ: вчилася, та й не тмить!

— Та що се вы, бабусю? Та се я тóльки вамъ призналась, що не знаю, а чужѣ зъ-роду того й не дошмраются, нехай хочъ цѣлый день пытають. Я зо всего выкручусь, еще й ихъ оступачу: онъ якъ, бабусю! Хотите, я вамъ заспѣваю? Слушайте!

И заспѣвала, затыгла, — наче тое сръбло пересыпается.

Стара еѣ цѣлувати! „Серденько мое! втѣхо моя!“

А панночка до неѣ ласится та просить:

— Купѣть минѣ бабусечко, по новѣй модѣ убрань хорошихъ!

— Про се не турбуйся, дитя мое. Буде въ тебе всёго. Ты въ мене будешь царѣвна надъ панночками!

Мы дѣвчата, изгладуемось: чого тамъ панночки нашої не навчено!
а наибольшъ, бачся, людей туманити!

III.

— Ходѣмъ лишень, голубко, говорить стара панѣ: — я хочу, щобъ ты собѣ обрала котру дѣвчину.

Та ѣ веде еѣ до насъ.

Мы одъ дверей та въ кутокъ, та купою въ куточку ѣ збилися.

— Се ваша панночка, — промовляе до насъ панѣ. — Цѣлуйте еѣ въ ручку.

Стара всёхъ насъ показуе: Се Ганна, а се Варка, а се Домаха.

— Боже мѣй! ажъ крикнула панночка, разомъ стрепенувшись и въ долонѣ сплеснувши: — чи зумѣ-жь кто въ васъ мене зачесати, ушнуровати.

Стоить и руки заложила, и дивится на насъ.

— Чому? каже стара. Зумѣють сердце. А нѣ, то навчимо.

— Якъ тебе зовуть? пытае мене панночка, та не слухаючи мене, до панѣ: — Ся буде менѣ!

— Такъ и добре-жь; яку схочешъ сердце: нехай и ся. — Гляди-жь, Устино (на мене), служи добре, панночка тебе жалуватиме.

— Ходѣмъ уже, бабуню; годѣ вже, перехопила панночка; сама скривилась и перекилилась на бѣкъ, и очѣ чогось заплюще, и зъ мѣсця зрываеся, — отъ стѣнный кѣтъ, якъ ёму зъ люльки у вуса пыхкають....

— Треба-жь, голубко, каже стара, еѣ на розумъ навчити: се дурнѣй головы. Я скажу те, а ты що друге, то ѣ выйде зъ неѣ людина.

— Шкода, бабуню, що спершу ихъ не вчено! Теперъ порайся! було яку ѣдати до мѣста.

Та ѣ говорятъ собѣ, наче про коней, або що.

— Оѣ Устечко, журятся дѣвчата: — яково то буде тобѣ, що она така непривѣтна!

— А що-жь, кажу, дѣвчата: журбою поля не перейдешъ, та ѣ одъ долѣ не втечешъ. Яково буде — побачимо.

Та ѣ собѣ задумалась.

IV.

У вечерѣ кличуть: „Иди до панночки — розбѣрати.“

Вѣйшла, а панночка стоить передъ дзеркаломъ и вже усе зривае зъ себе.

— Де се бѣгала? Швидче мене розбѣрай!... Швидче: я спати хочу!

Я розбіраю, а она все покрикуе на мене:
— Та хутче-жь бо, хутче!
Кинулась на лѣжку: — Роззувай!... А вмѣшь ты волося звивати.
— Нѣ, не вмѣю.
— Боже мѡй! горе мое! яка-жь она дурна!... Иди собѣ!
Дѣвчата вже мене дожидають: „А що, Усте? що, сестрице? яка она, голубко?“
Що имъ казати?
— Дурна я, кажу, дѣвчата, бо не вмѣю кѡсь извивати!

V.

Другого дня ранесенько прокинулась наша панночка. Умылась, прибралась, оббѣгла усѣ будынки, увесь двѡръ и въ садку була. Така веселенька: — Дома я! каже, дома! Усе менѣ вѡльно!

Цѣлѣе стару паню та разъ-у-разъ пытае: Чи скоро въ гостѣ поѣдемо, бабусечко? а коли гостѣ у насъ наѣдутъ?

— Та нехай же я перше сама тобою натѣшусь, рыбка, нехай на тебе надивлюся!

— Та коли-жь то вже я дѡждуся, бабуню? Въ мене тѡльки було й думки, що приѣду до дому — весело буде, людно, музыки, танцѣ... Бабусенко мила, люба!

— Ну добре, пташко! Нехай трошки приберемось, та тодѣ вже заразъ и гостей проситиму.

Почалось прибирания тое. Стара скринѣ съ коморы выкочуе та оксамѣты, рубки тонкіи, выбѣрае, та примѣряе на панночку. Панночка ажъ пѡдскакуе, ажъ изъ радощѣвъ червонѣе. То до одного дзеркала скочить, то у друге зазирне; склянку воды вѡзьме, то й тамъ любуе, яка она хороша. То заплете косы, то розплѣтае, то стрѣчками перевѣе, то вквѣчается.

— Ахъ, бабусечко! було выкрикне, коли вже я въ атласову сукню вберуся!

— Якъ заручишься, дитино моя, одказуе стара. Дамъ тебе за князя чи за графа, за багатыра всесвѣтнѣго!

А панночка й голову задерла и выступае такъ, наче вже она княгиня великородна.

Та тѡльки зъ нихъ и мовы було, що князѣ та панѣ вельможнѣи. Було якъ весѣлю зовѣсь приберутся, и будынки поставляютъ камѣни, и коней воронѣхъ позапрягаютъ, — ажъ лихо! Пересыпають тагенки, пересыпають. — Панночка й зѡтхне: — Що, бабуню тѡльки говоримо... И досѣ ще нѣкого въ насъ не було!

— Та зажди-жь бо трохи: найде такого, що й непотовплятся.

VI.

Та й справдѣ перхнуло до насъ гостей, — якъ на иогориджу. Однѣй зъ двора, а другѣй въ двѡръ. Нема намъ ни сну ни спочинку: бѣгаемо, вслугуемо, клопочемось зъ ранку до вечера. Часомъ така юрма ихъ ужене, що дивуемось, якихъ то вже мѣжь ними панѡвъ нема! Все

тее регочется, танцюе, ёсть, пье; все тее гуляще, дакъ таке выпещене! Инша добродѣйка у дверй не втвпитося. А панитѣвъ що-то въ насъ перевернулось! Ажъ роємъ коло нашой панночки звиваются, такъ якъ тѣ джмелй гудуть. Обѣйшла либонь она ихъ усѣхъ, — кого словами, а кого бровами: одного за здоровья любенько пытае; другому жалится, що безъ ёго чогось ѣй смутно та дивно; которого коло себе садовить, скажи, наче-бъ своего посѣмянина. Вѣдахи розкохались, ажъ зовсѣмъ подурѣли, зъ лица знали, схнуть. День-у-день наѣздыть до насъ, одно одного попережаючи та зизымъ окомъ накрываючи. Чи такъ она всѣмъ до душй прийшла, чи не було имъ тодѣ чого инчого розважатись, тѣльки такъ-такъ комахою ѣ налазють и налазють. Бо бачъ, чимъ имъ у свѣтѣ розважитись, якъ свѣй молодой вѣкъ собѣ скрасити?... Солодко зѣбсти, пьяно спити, хороше походити, — а бѣльше що?

VII.

Потроху та помалу усе панночка на свѣй ладъ перевернула — житье и господарство.

— Покиньте-жъ бо, покиньте, бабуню, плести! Хиба нѣкому у насъ дѣла робити? Хто прииде, а вы все за чулкою манячите, наче прислужница, або-що.

— Та нудно безъ работы, дитино! одказуе стара.

— Возьмѣть книжку, почитайте.

— Що я читатиму! Я вже не бачу читати.

— То такъ погуляйте, — тѣльки, голубочко, не плетѣть! Вы менѣ лучше око выкольте тымъ дротикомъ!

— Та добре-жъ, добре, угамуеся.

Покине плести стара ѣ нудится. Убрала еѣ панночка у чѣпникъ зъ стрѣчками рябенькими, та ѣ посадовила на крѣсlechку середь кѣмнаты. Приѣдутъ гостѣ, — она на поготовѣ привѣтае ихъ.

Стара вже свѣтомъ нудить, а панночка втѣшаеця: — Якъ славно, бабусечко, якъ славно! якъ велично та пышно!

VIII.

Насъ дѣвчатъ, усѣхъ, гаптувати посадовила. Сама ѣ учить, та разъ-по-разъ надбѣга, чи шнемо. И обѣдати йдемо, то она хмурится и сварится. Далѣ вже, що-день, то она сердитѣйша; вже ѣ лае; часомъ щипне, або шттовхне стиха... та ѣ сама почервонѣе, якъ жаръ, — засоромится. Покижъ тѣльки не звычилася; а якъ оговталась, обжилаея, то пѣзнали мы тодѣ, де оно въ свѣтѣ лихо живе.

Прийду було еѣ вѣрати, то вже якои наруги я одъ неи не на-терплюся!... Заплѣтаю косы, — не такъ! Зновъ роспѣтаю та заплѣтаю, — зновъ не такъ! Та цѣлый ранокъ на тому пробавить. Она мене ѣ щипае, и шттырае, и гребѣнцемъ мене скородить и шпильками коле и водою зливае, — чого, чого не доказуе надъ моею головонькою бѣдною!

Одного разу дожидали въ насъ полковыхъ зъ мѣста. Двѣрзъ замели ще зъ вечера; у будыжку прибрали, якъ икъ Великодню. Сѣла

панночка зачѣсуватись.... Лишечкожь мое! лучше-бъ жару червоного у руку набрала, якъ менѣ довелось туманѣти коло еи русои косы!.... И така, и онака, и геть-прочь пошла, и зновь сюды поступаи; и пхати мене, и наскакувати на мене, — ажъ я злякалась! Та репече, та дзякотить, та тупоче-тупоче, а далѣ якъ заплаче!... Я въ двери, а она за мною въ садъ. „Я тебе на шматки розбѣру! задушу тебе, гадино!“ Оглянусь я на неи, — страшна така зробилась, що въ мене и ноги захитались. Она мене якъ хопить за шию обѣруч! руки холоднй якъ гадюки. Хочу скричати, — духъ менѣ захопило; такъ и рухнула коло яблунй, та вже одъ холоднои воды прокинулась. Дивлюсь — дѣвчата коло мене скупчились, бѣлы усѣ якъ крейда. Панночка на стѣльчику роскинулась, плаче; а стара надъ моею головою стоить, и такъ то вже мене лае; така вже люта, ажъ їй у ротѣ черно.

— Що ты накоила, ледащо! Якъ ты смѣла панночку гнѣвити! Я тебе на Сибірю зашлю! Я тебе зо свѣта зжену!

А панночку вмовляе: Не плачь, не плачь, янгеляточко мое: слѣзь твоихъ она негодна! Ще занедужаешъ, Боже борони чого! Бачь, рученьки холоднѣсенкй. Буде бо вже, буде! На що сама берешься? Менѣ внось, що тобѣ не вгодно.

— А тобѣ, ледащице, (зновь сварится на мене) а тобѣ буде!

Та й не знаю, якъ ще другои бѣды вбѣгла, що мене не бито. Мабуть того, що вже дуже була я слаба, — такъ панѣ тѣльки ногою мене совнула, та заразъ звелѣла дѣвчатамъ мене до хаты однести.

Дѣвчата пѣдняли мене й понесли, а въ хатѣ такъ и впали коло мене, плачучи: „Устино серденько! оплакана годинька твоя!.... Мати Божа! за що се надъ нами таке безголовьячко?“

IX.

Цѣлу весну мене теплымъ молокомъ наповали, поки я трохи оченьпала.

Лежу сама, — усѣ на панцинѣ — лежу та все собѣ думаю: „Таке молоде, а таке немилосердне, Господи!“

У хатѣ холодокъ и тихо; стѣны бѣлы й нѣмй; я сама зъ своею душею. Вѣтрець шелесне, та прихилить менѣ у ѡконце пахучій буюкъ. Опѣдня сояшний промѣнь гарячій перекине черезъ хату яону стягу трепечущу... наче мене жаромъ обсыпле. Душно минѣ, дрѣмота, а сну не мае. И такъ усе сама-самѣсенкя изъ своими думками — якъ у свѣтѣ жити!... Рада було, — Боже мѡй, якъ рада! — коли зашумить садокъ, стемнѣе свѣтъ и загуритъ дощъ объ землю! Отъ, чую, щось затупоче... регѣтъ и гомѡнъ.... у хату до мене зграя дѣтей — усыпле. Веселѣ, червонѣ, витають мене; впрыскують мене дощемъ изъ себе; пнутся на ѡкно, нетерплячй, коли той дощъ ущухне; слѣвають, выгукують:

„Збѣйди, збѣйди, сонечко
На попове полечко,
На бабине зѣльечко,
На наше подвѣрьечко!“

Скоро сонечко зъ за хмары выграло, они такъ и замелись изъ хаты. А менѣ ще довго-довгенько оддається то у тому кутику регѣтъ, то у тому, наче хто у дзвѣночки срѣбнѣй выдзвонюе.

У-вечерѣ, смеркомъ уже, вертаются зъ панцины люде потомленѣи и варомъ сояшнымъ, и тяжкою працею; всѣ мовчатъ, — хйба якій зѣтъхне важко, або заспѣвае сумнон, сумнон стиха....

Часомъ несподѣвано котора дѣвчина вбѣжить до мене зъ будынку.

— Устино! голубко!

— А що тамъ у васъ дѣється, сестрице? спытаю еѣ.

— Хоч не пытай, Устино, — лихо! Ганну, сегоднѣй били, учора Параску, а завтра мабутъ, уже моя черга. Ой, матѣнко! коли-бъ тамъ не оглядѣлись ище за мене! Охъ, Усте, бѣдна наша головонька!

— Про мене нѣчого?

— Де-бъ то нѣчого!... Чому не йде до свого дѣла? Що она нѣжится, мовъ панѣ зъ Басанѣ? Отъ що, коли хочъ... Ой забарилася-жъ я! Бувай здорова, Устинко!

X.

Одного ранку лежу я та думаю, коли вѣ хату вбѣгла Катря.

— Йди, йди, хутенько йди, Усте!

— Куды йти?

— До панночки, до панѣи! Та хутенькожь бо Усте! Послали по тебе, щобъ заразы ишла. Панночка пожалувалася на тебе старѣй, що ты вже зовсѣмъ одужала, та не хочешъ робити, служити. Иди-жь бо йди!

— Якъ же йти, Катре, не здолюю я по земли ступати!

— Я тебе доведу, голубко! Зможися, щобъ ище гѣршь тобѣ не було. Ходѣмо бо, ходѣмо,

Ледвѣ я дошла до будынка. На порозѣ стрѣла панночка.

— Чого се нѣжишься? чому не йдешъ служити? ледащо ты! По-стрѣвай! я тобѣ таку кару вымыслю, що ты й не бачила й не чула.

Та кричить же то, Боже! ажъ задыхалася; штовхае мене, за рукавъ смыкае... Годинонькожь моя! Якъ она охижѣла*), яке страшне зробилося вѣ неи личко гожее!...

На той крикъ и панѣ не задлялася прилѣзти... давай мене лаяти. Ще нахвалялася и бити. А мы спасибѣ Богу, того не дознавали одъ неи, поки не вселилася панночка. Всчали ся вѣ насъ тодѣ карности щоденнѣй, щоденнѣй плачь. Чи хто всмѣхнется (не чайно всмѣхалися!) — панночка бѣжить до старои: „Бабуню, мене не шанують!“ Чи хто заплаче: „Бабуню, дѣла не роблять, та ще й плачуть!“ Та на всѣхъ та-кеньки вадить, та й вадить, навадница наша. А стара лютуе, насъ карае, — молодой вѣкъ изгадала!

XI.

Тѣльки й дышимо було, якъ наѣде гостей-паничѣвъ, та трохи забуде про насъ панночка. Выйде до нихъ — ляскотить по пташиному,

*) Олютилася, розпалылася.

привѣтна, люба — и що то? — не пѣзнати!... А вже якъ тѣ паничѣ коло неї.... Той поручъ изъ нею шлется, а той съ кутка на неї очима свѣтитъ; сей за нею у тропу точится, а той зновъ зъ боку поглядомъ забѣрае. Онажъ мѣжъ ними, мовъ тая перепеличка звивається.

— Котрый-то зъ нихъ попадеться? говоримо було дѣвчата. Дознае, неборакъ, по чѣмъ кѣвшь лиха!

Спершу стара панѣ гѣшилась велико тыми гѣстями, а далѣ, якъ почались мѣжъ ними сварки, стала думати та гадати: — не рада вже имъ, да не одбити. Наѣде ихъ силечка одна, та кождый же то домагається панночиного привѣту собѣ; одинъ одного зневажае, та й сварятся и грызутся. Почала вже ихъ стара панѣ собаками (за очѣ) взывати. Ажъ такъ надъ собѣнъ доля панночина прийшла — и таранули они усѣ одъ неї въ-розсыпъ, себе самыхъ соромлячися.

XII.

Спѣзнався съ панночкою полковый лѣкарь, та й почавъ щодня вчашати. Такій ѓнъ бувъ тихій, звичайный, до кожного привѣтный, — и на панича не походивъ!... А якъ зъ нею спѣзнався? Вже давненько панночки приближжй переносили, що якій то вже тамъ лѣкарь полковый, хороший! и брови ѣму чернѣи и уста румянѣи, и станомъ высокій, — така вже краса, що й не сказати. Тѣльки що гордый дуже, — на жадну не погляне, не заговорить, хочъ тамъ якъ до ѣго нѣ заходъ...

Панночка чуючи таке, було частенько говорить старѣи: „Якъ бы вы, бабусечко, того лѣкаря до насъ завѣтали, — нехай побачу, якій!“

А стара було на те: Моя дитино! нацокотали тѣи верхоумки, скосырнѣи, а ты вѣры поняла... Велике диво — полковый лѣкарь! Се злиднѣи, бѣдота! Що тобѣ съ такими заходити?

— Та нехай я тѣльки ѣго побачу, бабуню! чи справдѣ ѓнъ такій, якъ славлють.

— Цуръ ѣму! ще ввяжеться! И такъ уже багато коло тебе звивається, а жадець не сватае. Одинъ одного перебивае та сварються, — бодай вы выказались!

Отъ же, якъ стара одмагалась! а внучечка якъ на пню стала: лѣкаря, та й лѣкаря! Першогожь наѣзду, якъ жарнувъ полковый началъ, мусѣла стара ними переказувати, що лѣкаря до себе въ гостину запрошуе. Тѣи живо погодились: „Привеземо, привеземо“, кажутъ.

— А колижъ вы насъ одвѣдаете? пытае панночка, скуды-туды обертаючися, та въ очѣи имъ заглядаючи не мовъ якъ лисеня: „чи хутко?“

— Коли вы такѣ ласкавѣи, то мы й позавтрѣму будемо, кажутъ гостѣи, якъ на ногахъ не пѣдлѣтуючи.

И поѣхали, раденькѣи, що дурненькѣи.

XIII.

Та вже и убралась того дня панночка хороше! А стара супитяса та все бурчить: — На що намъ та голь нещадима здалася!

Панночка наче не чуе того слова. Стара тѣльки тымъ вымѣщае, що насъ душить.

Коли наїхали полковій, а лїкаря нема. „Дякує“ кажуть „за ласку, та нема въ ёго часу ані години: недужихъ у ёго багато, — лїчить.“

— И не силуйте ёго, — каже стара: нехай лїчить зъ Богомъ! Панночка тїльки почервонїла и уста закусила.

Та й буложь намъ, якъ гостей выпровадили! За все мы одтерпїли!....

Тогожь такї тыжня самого занедужала панночка. Охает и стогнет и кричить. Стара злякалась, плаче, по лїкаря шле. А полковий знающїй, кажутъ, та й живе ближе за всїхъ, — по ёго!

Тымъ часомъ панночка вбралась, якъ найкраще, та й лежить у лїжку, якъ малївана, — дожидае.

Приїхавъ ёнъ, подививсь, розпытавъ. А онажь то вже и головку хилить и говорить, помїсь спївае. Побувъ яку годину, та й прощається: „Завтра навїдаюсь.“

Стара пыта у внучечки, внучечка задумалась, — тїльки ей на пытањя головою кивне. А якъ стара спытала: „Щожь лїкаръ? показався якъ? то она стрепенулась! „Гордый, каже, — такїй, якъ панъ вельможный... И що ёнъ собї думаетъ!“

Лїчить-лїчить той бїдолаха, та й закохався. Покохала ёго й панночка. Почули духомъ паничї, куды потягло, постерегли одъ разу, що оно е, та й землї.

Стара панї тїльки що головою въ муръ не бьетса, та нїчого не врадить: „якъ вы менї, бабуню; на перешкодї станете, умру!... И не гомонїть! не домовляйте! змилуйтесь!“

Стара й годї, тїльки охает.

XIV.

Спустїло панске подвїрье; не тупочуть конї; не торохтятъ колясы. И панночка тихїна: не лае, не бьет, не оскаржуе, все сидить та думаетъ....

Було, скоро сонечко выйметса, лїкаръ и котить у двуронь. Панночка вже дожидае коло ёкна, гарна та убрана, и румякїе, якъ червона макївка. Ёнъ кутемько вбїжить. Яка зъ масъ подъ той часъ мигнетса: „Здорова була, дївчино! а що панночка?“

Цїлый день прогостюе було. Усе коло панночки сидить, не одступа й ступня. А стара панї то съ тыхъ дверей зиркь, то зъ другихъ зиркь, та прислухаетса, що они тамъ мїжь собою говорятъ у двїйзї, та вже така еї досада грызе, що они вкуцїцї, а розлучити не сила: боялся й она внучечки.

Ото вже й сватае ёнъ панночку. Плаче стара и журитса тяжко: — Я-жь сподївалась тебе за князя дати, за багача, за вельможного!

— Охъ! Боже-жь мїй! крикнула панночка плачучи.

— Та коли бъ же ёнъ бувъ богатїй та вельможный, я бъ и гадки не мала! давно бъ уже була за нимъ! Та коли-жь теке безталанья мое! така менї доля гїрка выпала!

— Та хїба-жь такї краснихъ за ёго нема? — не смїючи вже одмавлати, а тїлько набы пытаючи, озветоя зновъ стара.

— Для мене нема у свїтї красного, — нема й не буде! Зау-

мовала панночка, аж змарнѣла и зблѣдла. Стара зовоѣмъ окрутилась, не зна далѣ, на яку ступити. Наменѣ на те, що не йди за ёго, — унучечка у гнѣвъ та у плачь великій. Хоче втѣшати: „ось поберетесь“, унучечка свою долю проклинае.

— Се Господь лихо минѣ наславъ, каже: — и якъ тому лихови запобѣгти не знаю.

Молодой ставъ помѣчати, турбуется:

— Що таке? чого смутна?

— Та я не смутная!

— Скажи менѣ усю правдоньку, скажи; просить, у руку еѣ цѣлуе.

— Поберемось, — говорить она ёму: — а якъ жити съ тобою будемо? вбого!

— Отъ що тебе журить, серденько!... На що намъ тее панство, багатство, коли буде наше житье красне, наша доля весела?

— Бачь, ты объ менѣ й не думаешъ! домовля ёму. — А любо жь тобѣ буде, якъ приѣде хто до насъ та буде зъ насъ глумитись: „отъ живуть-бѣдують!“

Та й заплаче.

— Серденье мое! що-жь менѣ, бѣдному, въ свѣтѣ робити? де взяти? Я зъ роду не жадавъ багатства, а теперъ прагну всѣхъ роскошѣвъ для тебе, тобѣ на втѣху.... Що-жь я вдѣю? Радъ бы я, — каже, — небо прихилити, та не хилится!

И почнуть оттакъ обоє собѣ журитись.

XV.

Любила она ёго, та якось чудно любила, не по людскій. Отто навернется було хто зъ панночокъ-сусѣдокъ, допытуются:

— Чи правда, що тая гордыня въ тобѣ закохався?... Сватае?... Ревнивый?... Які дары тобѣ даруе?... Чи ты ёго поважаешъ, чи ёнъ тебе слушае?

— Вважайте самі, одказує панночка всѣхаючись. Та й почне передъ панночками наругу на ёго зводити. — Слушайте, каже до ёго: — Їдьте до мѣста та купѣть менѣ те й те, та хутенько! Поскорѣтсаяжъ, щобъ я не гнѣвалась!

Ёнъ заразъ їде, купує тамъ, що казано.

— Боже мѣй! чого се понакуповували? Я сѣго не хочу! Їдьте та змѣнѣть! Менѣ того не треба! Отъ добро вышукали!

Зновъ їде ёнъ, мѣняе.

Або такъ. Хоче ёнъ воды напиться. — она: „Не пийте, не пийте!“

— Чому?

— Я не хочу! не пийте!

— Та коли-жь я хочу пити!

— А я не хочу! Чуєте? не хочу!

И вже такъ гляне чи вомѣхнется, що ёнъ послушае. Коли, то й розгнѣвається, одвертається одъ ёго, не говорить. Ёнъ же й перепрошує и благає, — трохи не плаче.

Панночки приѣзжжй дивуются: Отто! чи хто сподѣвався одъ ёго такого коханья: И що ты робила? якъ ты Бога просила?

Наша панночка тільки всміхається.

Пытають, що ёнъ їй подарувавъ, — она передъ ними стеле оксамиты та атласы, що одъ старої паніи має, та хвалится: — Се ёнъ мене обдарувавъ!

Чудне панске коханье!

А ёнъ на тыхъ сусѣдочокъ важкимъ духомъ дыше: — Бодай ихъ слѣдъ запавъ!

Стара тымъ часомъ роспытує про ёго, якъ ёнъ собѣ мається, та й напытала, що въ ёго хутѳръ е.

— Дитино моя! въ ёго хутѳръ е!

— Справдѣ? покрикне панночка, зѳравшись зъ мѣсця. — Де? хто казавъ?

— Та не дуже далеко за мѣстомъ. Недавно, кажуть, одъ якоись тѣтки у спадку ёму достався. Тѣтка була бездѣтна! Ёнъ на ея рукахъ вирѳсь.

— Ахъ Боже-жъ мѳй милостивый! Чому-жъ се ёнъ менѣ не похвалився? Мабуть невеличкій хуторецъ, — нѳчимъ гараздъ хвалитись. А все-жъ хутѳръ! усе-жъ держава!

Стрѣла ёго веселенька, привѳтала любо, а ёнъ радѣе. Не знає, що то вѳгають на ёго, — хуторецъ вѳгають!

XVI.

Объ Рѳздвѣ ихъ заручили. Гостей—гостей наѳхало! Панночка така весела, балаклива; очі блищать; водиться зъ нимъ попѳдъ руки. А ёнъ и очей зъ неї не зведе, — ажъ спотыкається на ходѣ. Гульба точилася до самого свѣту.

Отже скоро женихъ и гості зъ двора, панночка въ плачь. Плаче та на свою долю нарѳкає. — Що се я поробила! що се я починила! Та яке мое житье буде вбоге! На що мене мати на свѣтъ породила! Горенько мое! доле моя сирѳтска!

Стара тымъ и заручинамъ не рада, та втѳшає унучечку, вмовляє: — Чого плакати, моя дитино! Годѣ-жъ бо, годѣ!

— Чому Господь не давъ ёму панства-багатства! — выкрикне панночка, та такъ и вмыється слѣзѳнками, по кѳмнатѣ бѣгає руки заломуючи.

— Дитино моя! сердце мое! не плачь!... Не будешъ ты багатша одъ уѳѣхъ, та й убогою не будешъ. Усе, що я маю, все твоє.

Она якъ кинется до старої, обѳймає, цѣлує:

— Бабусечко моя, матѳнко! дякую вамъ зъ душй, зъ сердца. Ажъ свѣтъ менѣ пѳднявся въ гору! одродили вы мене, моя матѳнко!

— Годѣ-жъ бо, годѣ, а то й я зарумаю! Отсе-жъ бо! промовля стара, таї сама и плаче и смѣється.

— Бабусечко, голубочко! то вы зъ нами житимете?

— Чого бъ то й бажати, та не впадає. Я такеньки мѳркую: зо-станусь я тутечки у Дубцяхъ, буду вамъ господарства доглядати, поряджати, а ты у хуторѣ хазяйствуй. А що-жъ? чи тамъ, чи тамъ покинути, и хазяйство переведется и впокою душй не матимешъ. „Панске око товаръ тучить“ — не дурно сказано.

— Добре, добре, бабуся! вехай такъ буде!... Ахъ бабуся! вы мене, кажу, на свѣтъ одродили.

— То будь же въ мене веселенька, не плачь.

— Не буду плакати, бабуню, не буду!

Тільки що женихъ на порогъ; панночка до ёго: — Бабуня намъ Дубці дае! бабуня Дубці дае!

Онъ спокійненько собѣ й каже, ласкаво ёй усмѣхаючись: Ты радѣешь, то й я радъ. Я самъ дуже люблю Дубці. Тутъ мы спознались и покохались... Пам'ятаеш, якій бувъ тодѣ садокъ зелененькій, квітчастый, — якъ було съ тобою похожаемо, говоримо?

А она ёму: — Садокъ зелененькій, садокъ квітчастый... Ты згадай, серце, які Дубці дохдні!

Молодий ажъ издрогнувся и дивится на неи, — нібы ёго щось разомъ здивувало, злякало, у серце вжалило...

— Щожъ, пытае панночка: — чого на мене дивишся такъ? хіба я що нелюдске сказала, хіба не хочеш зо мною хазяйнувати?

И бере ёго за руку, сама всмѣхається любенько. И бнѣ усмѣхнувся: — Ты жь моя, каже, хазячка кохана.

XVII.

Повеселѣшала панночка, клопочется своимъ посагомъ, загадуе та й опорядае, и сама до всёго беретса. Навезли зъ мѣста шевцівъ, кравцівъ, швачокъ, крамарѣвъ и крамарокъ. Сама ганяе, жениха турляе, — куцуе, крае, складуе... якъ у казані кипѣло! Було тодѣ намъ лишко тяжке! бо таке наше дѣло: хочъ панамъ добре ведетса, хочъ имъ горе йметса, а намъ певне одно! „кому, каже, весѣлья, а курці — смерть!“

На весѣлья панѣвъ, панѣй понаѣздило, — гуде у будынку, якъ у вулені. Цѣкаві панночки посагъ розглядають, дивуются. — Охъ, та яке-жь отсе хороше!... Охъ, и се славне!... Онъ се яке!... А се, мабуть дуже коштовне! Инша, якъ побачить що, — хусточку, чи сукню яку, ажъ очі заплющить: такъ ёй за серце и вхопить. Такъ они и липнуть до того, якъ мухи до меду. Ледѣ вже мы ихъ збулися.

XVIII.

За тымъ натовпомъ, клопотомъ та трусою, то я не урвала и годинки зъ людьми попрощатись. Вже коні отоятъ запряжені, — тодѣ я побѣгла. Не могу й словечка вымовити, тільки обѣймаю старыхъ и малыхъ.

Молодий приѣхавъ за нею на четверику. Коні вороші, бакии. Правивъ вѣзника плечастый, усатый, у высокій шапцѣ. Зъ нашихъ такі людей, та до вельможной вподобы вывченый. Тутъ паны прощяются, плачуть, гомонять, а вѣзника той сидить, якъ выкованый зъ залза, — не обернется, не гляне.

Посѣдали паны у той повѣзъ. Мене причепили позаду, на якомуъ высоченному причѣпку.

— Зъ Богомъ, Назаре! покрикнувъ панъ веселенько.

Тихого та ясного рамку выѣздили мы зъ села, а морозъ ажъ трѣ-

щитъ. Иней запушивъ вербы; бѣлѣли вѣти и сыяли протѣ сонци. Дѣвчата высыпали на улицу; кланяются менѣ... Швидко-швиденько бѣгли коні, — тѣлько въ очохъ усе тее промигтѣло, нема вже села. Дорога й дорога, безлюдная дорѣженька передо мною...

XIX.

Хутко перебѣгли до мѣста; наче mezi комашню впали. Идутъ и ѣдутъ, продають, купують. Люде, паны, москалі, перекунки. А жидаы довгополі, куды нй глянешь, усюды они, наче тїи хрунї шершавѣють.

Панѣ звелѣвъ коней зупинити коло заѣздного двору и повѣвъ свою молоду у кѣмнаты. Вѣзницѣ грошей давъ — пообѣдай, а про мене и байду же.

Сиджу я собѣ та дивлюея. Усе чуже, усе не наше. Колп хтось якъ гукне: — Гей хорошая, вродливая! — Я ажъ здрыгнулась. Се вѣзника на мене гукае. Придивлюся до ѣго, то-тожь чорнявый, матѣнко! такій чорнявый, якъ есть тобѣ воронѣ. Засмѣявся — зубѣвъ у ѣго незліченно; а бѣлі тѣ зубы, бѣлі, якъ сметана.

— А кого вамъ треба? пытаю я.

— Еге, кого!... якъ бо тебе звати?... Устїна, здається? Ходѣмо зо мною, зъ Назаромъ, пообѣдаймо.

Дуже я змерзла, а пѣти — думаю — якъ ѣго пѣти, ще панѣ бучу зняме!

— Спасибѣ вамъ, одказую: — я не хочу ѣсти.

Вѣзника всмѣхнувся: — якъ собѣ знаешъ, дѣвчино! — та й пѣшовъ.

XX.

Чималу жъ я годину пересидѣла, поки выйшли паны. Панѣ годѣ зиркъ на мене!

— А що ты сидишь тутъ, Устїнко? — пытае. — Чи обѣдала ты.

— Гей крикнувъ на хазяина бородатого, що тутъ на рундуцѣ грошї въ долони лѣчивъ, звякаючи: — дайте дѣвцѣ пообѣдати!

Хозяинъ грошї въ кешеню та й побѣгъ.

— Що се, що се? — жажнулась панѣ, — мы еѣ ждатимемо?

— А якъ же, серденько? одказавъ панѣ. — Адже она голодна та й намерзлась добре!

— То що? Они до сѣго звиченї. Спѣзнимось; я боятимусь!

— Бѣгай, дѣвчино, та хуменько! — каже менѣ панѣ.

— Не загайсь, щобъ тебе не дожидати.

Панѣ почервонѣла по саме волосье.

— Часъ ѣхати!

— Та она-жь голодна, сердце... Дивись якъ змерзла!

— Я змерзла, я, я! — та такъ уже на те Я накрикуе.

— Сѣдай! grimпула далѣ на мене, и сама у повѣзъ ускочила.

Панѣ здивувався; не знае, що ѣго думати, що ѣго казати, — стоять!

— Що жъ? пытае панѣ: — хутко? Тодѣ сердега сѣдае коло неи.

А хазяинъ бородатый: Дѣвцѣ абе ду не прикажете?...

Довгенько гомонѣли паны мѣжь собою, а ще довше пѣсля того мовчали.

XXI.

Присмеркомъ дочапали до хутора. Въ хуторяньскихъ хатахъ де-не-де свѣтилось. Ъдемо улицею; стали коло будынку. На рундуцѣ купкою стоятъ люде изъ свѣтломъ, съ хлѣбомъ святымъ. Кланяются, витають молодыхъ.

— Спасибѣ, спасибѣ, — дякуе панъ, приймаючи хлѣбъ на свои руки. — Привѣзъ я вамъ паню молоду, — чи вподобае.

Самъ смѣется, радѣе: кому-то така краля не сподобна буде!

А панѣ якъ глине на ёго, — ажъ искры їй зъ очей скакнули; на лиці мѣнится. Люде до неи — щобъ то еѣ по своѣму витати; а она выхопила въ когось зъ рукъ свѣчку та въ двері — стрібъ! Люде такъ и шгнули одъ тыхъ дверей, нічого панові й не одмовили.

Панъ неспокойный, смутный, пошовъ собѣ, похиливши голову.

Вѣйшла и я. Дивлюсь, роздивлююсь. Свѣтилички невеличкы та гарны, чистенькы. Стѣльчики, столики — все те новеньке, ажъ лощится. Чую — говорятъ паны. Прислухаюсь — панѣ моя хлыпае, а панъ такъ-то вже еѣ благае, такъ благае.

Не плачь, не плачь житѣе мое, сердце мое дороге! Коли бъ же я знавъ, що я тебе ображу, — зъ вѣку бъ не казавъ!

— Ты, мабутъ, усѣхъ мужикѣвъ такъ изучивъ, що они съ тобою за панѣ-брата!... гарно!... оглядають мене, всмѣхаются до мене, трохи не кинулись мене обнімати... Охъ я нещаслива! Та якъ они смѣють! выкрикне на остатку.

— Серце мое! люде добры, прости.

— Я не хочу нічого знати, слухати, бачити! — задрѣботѣла панѣ. — Ты мене зъ свѣту хочешъ ще зѣгнати, чи що? выгукое рыдаючи.

— Годѣ, годѣ, любочко! ще занедужаешь... О не плачь бо, не плачь! Робитиму все такъ, якъ ты сама надумаешь. Подаруй менѣ сей случай!

— Ты мене не любишь, не жалуешь... Богъ исъ тобою!

— Грѣхъ тобѣ такъ говорити! Я тебе не люблю!... Сама ты знаешь, яка твоя правда!

— Гляди жъ, каже панѣ, якъ ты не будешь по моѣму робити, то я вмру!

— Буду, серденько, буду!

XXII.

Проходила я по всѣхъ комнатахъ — нема нікого сѣнько.

— Се чи не одъ насъ повтѣкали? — думаю собѣ. Выйшла на рундукъ, — нѣчь мѣсячна, зоряна. Стою та роздивлююсь: коли чую: — Здорова була, дѣвчинонько! — якъ на струнѣ брязнуло обѣкъ мене. Стрепенулась я, дивлюсь: высокій парубокъ, ставный, поглядае, всмѣхається. И засоромилась, и злякалась; стою, якъ у каменю, онѣмѣла, та тольки дивлюсь ёму въ очы.

— Стоишь сама тутенька, — зновь озывается парубокъ: — мабутъ не знаешь куды йти?

— Якъ-бы не знала, то васъ бы сытала, — одновила ёму, схамувнися трохи. — Бувайте здорові!

Та швиденько въ двері.

— Бувай здорова, серденька! сказавъ мені у слідь.

XXIII.

А пань все по покояхъ ходять. Молода у кожній кутюкъ зазирае, що й якъ. Зобачила зъльечко за образами: — Що се таке?

— Се баба божничокъ уквѣчала.

— Що?... То она въ тебе тутъ порядкуе! Выкинь те зълье, серце! Се вже зовсѣмъ по мужицкій.

— Добре, серденько.

Огъ находились, наговорились.

— Що се, — каже пань, — що нікого нема? Куды се баба подѣлась?

— А бачь, бачь, — заокотала пань, які они въ тебе пороспушувані! Схотѣла, то й пошла.

— Та не де дѣнется. Ось я ей гукну.

Та й кинувсь гукати: — Бабо, бабо, бабо! — якъ той хлопчикъ слухняный.

— Заразъ, серденько, баба вриде, — говорить пань вмовляючи её.

— Та де она була?

— Певно щось робила, лрбко. Се моя вся прилуга.

— А де моя Устина? И она изучилась бѣгати, не пытаючись?

Устино! Устино!

Я стала передъ нею.

— Де була?

— Ось у сей кѣмнатѣ.

Стала я зновъ за дверима; зновъ дивлюсь и слухаю.

XXIV.

Увѣйшла бабуся старесенька-старесенька, — ажъ до земли понижае, та вся-усенька зморщена! тѣльки ей очі чорні ище живуть и яснѣють. Увѣйшла, тихенько ступаючи, вклонилаь панін та й пытае: — А що вамъ треба, пане?

Пань ажъ зъ мѣся зѣрвалась, що стара така, смѣла.

— Де се ты, бабо, була? Я тебе вже самъ мусѣвъ гукати, — каже пань.

— Коло пѣчи була паночку: Ганнѣ помагала, щобъ добра вамъ вечеронька була.

Пань бачить, що вже жѣнка важкимъ духомъ дыше, а все не важится ѣнъ бабусю налаяти, лѣпа очима та кашляе, та ходить, та не знае, що вже ёму й робити. Пань одъ ёго одвертаеься. Бабуся стоить одъ порога.

— Що-жъ вечера готова? — пытае пань уже хмуриѣйше.

— Готова паночку, — тихо и спокойненько одказуе бабуся.

— Серце (до паніи), можебъ мы повечеряли?

— Я не буду вечеряти! — отказала панѣ, выбѣгла и дверима грукнула.

— То й я не буду вечеряти, бабусю, — каже панѣ смутненько вже.

— То я собѣ по́ду. На добра-ночь вамъ, паночку!

— Иди. Та треба глядѣти, стара, щобъ я не бѣгавъ за тобою самъ! — загомонѣвъ було на неѣ, та заразъ и вгамувавсь, якъ бабуся ёму на те звичайненько одмовила: — Добре, паночку!

Вклонилась и пошла.

XXV.

Ходивъ-ходивъ панѣ по кѣмнатѣ. Чутно ёму, що панѣ плаче за стѣною. — Боже мѣй! — промовивъ самъ до себе, — чого она плаче! — И такъ онъ те слово тихо, такеньки смутно, промовивъ!

Не втерпѣвъ — пошовъ до неѣ; цѣлуе, вмовляє. Чималу годину онъ еѣ благавъ, поки перестала.

— А вечеряти не хочу, — каже пановѣ. — Я на твоѣ слуги — не то що — и дивитись не можу! Такъ исъ тобою поведатся, якъ исъ своимъ братомъ... родичѣм, та й годѣ.

XXVI.

Сиджу сама у дѣвочѣй: сумно; тиша така... Отто житѣ мое буде! всюды красне!... — Тепереньки думаю собѣ, — нашѣ дѣвчата наживутся безъ мои панѣи! Веселенько та любенько имъ укупщѣ... А менѣ — чужа сторона, и душѣ нема живои...

Коли щось у ѣконце стукъ-стукъ! Такъ я й згорѣла!... Сама вже не знаю, якъ, а догадалась... Сиджу, нѣбы не чую.

Переждало трохи, — зновъ стукае. Метнулась я та дверѣ всѣ попричиняла, щобъ панѣ не почувли.

— А хто се тутъ? — пытаю.

— Я, дѣвчино-горличко!

— Мабуть, — кажу, — чи не помилились: — не въ те ѣконце добуваетесь!

— Тожъ бо и не въ тее! На щожъ и очѣ въ головѣ, коли не зъочити, кого треба!

— Не такъ-то конче й треба! Ото найшли розмову крѣзь подвѣйне скло!... Гетте! ще панѣ почувють!

Та й одхилилась одъ ѣкна.

А онъ такъ: — Дѣвчино! дѣвчино!

— Чого се ты по пѣдъ ѣконью вконався, Прокопе? загомонѣвъ хтось потиху. — Онъ, вечера вже готова ще одколи, а васъ нѣкого нема!

XXVII.

Хтось уступивъ у сѣнцѣ. Я одчинила, ажъ се бабуся.

— Здоровенька була, дѣвчино, — промовила до мене. — Просимо на вечерю, зозулько!

— Спасибѣ, бабусю!

— То й ходѣмо.

— Ось я паніи спытаюся.

— Чого пытатись любко? Тожь вечера!

— Чи зведить ити.

Бабуся премовчала хвильку, та й каже: — То йди, моя дитино. Я тебе тутеньки подожду.

Паны стоять у-кущѣ любенько, веселенько; щось межи собою розмовляють. Я ввійшла: а панѣ: — Чого сунешься?

— Пустѣть, кажу, — панѣ, мене, повечеряти.

— Иди собѣ, — вечеряй!

XXVIII.

Пішла я за бабусею черезъ двѣрь, у хату.

— Отсе привела вамъ дѣвчину, — каже бабуся, вводячи мене въ хату.

А въ хатѣ за столомъ сидѣвъ Назаръ чорнявый и молодичка гарненька, жѣнка Назарова. У печі палае якъ у гутѣ. Одсвѣчують весело бѣлы стѣны и божничокъ, вышиванымъ ручникомъ навѣшаний, квѣтками сухими и зѣльемъ уквѣченый. Зѣ полиціи мысы, мыски и мысочки, и зеленіи и червоніи и жовті, наче камѣнья доррѣ, выкрашаються. Все таке веселе въ тѣй хатѣ було, прибране, осяюще: и кужѣль мякого лѣну на жердцѣ, и чорный кожухъ на кѣлку, и плетена колыска съ дитиною.

— Просимо до гурту! — привѣтали мене и вклонились.

— Можебъ поручъ зо мною така краля засѣдала, га? — каже Назаръ,

— Хибажъ вы тутечки найкращі дядьку? пытаю. Сама озирнулась, ажъ той парубокъ тутъ, — зѣ кутка на мене задивився, ажъ гарче менѣ стало.

— Атѣжь нѣ? — каже Назаръ. — Придивись лишень до мене добре; то-тожь гарный! то-тожь хорошій!

— Хиба поночій! одмовила ёму весела молодичка.

Славна була то жѣночка, — звали Катрею: бѣлявенька собѣ трошки, кирпиченька, очиці голубоцвѣтові, ясненькі, а сама кругленька и свѣжа, якъ яблучко. У червоному очѣпку, у зеленій юпочцѣ баевѣй. Смѣшлива була и гордоватенька, а що вже шамкаля: И говорить, и дѣло робить, и дитину колыше; то коло стола ей вышивані рукава мають, то коло печі ей перетені блискають.

— Ну, ну, каже йи Назаръ. — колибъ отсе не галушки, ябъ тобѣ одказавъ!

Тутъ бо саме Катря ёго поставила на стѣль мыску съ галушками. Назаръ моргнувъ на мене: Не грѣхъ тому добре повечеряти, хто не обѣдавъ!

XXIX

Катря хочъ и говорить и жартуе, а здається все чогось сумна и неспокойна. Бабуся сидячи за столомъ тихенько и веселенько, якусь думку собѣ думала. Тѣльки Назаръ пустуе та выгадуе, та регоче, по-

блiskyючи передь каганцемъ зубами, а зубы, якъ кажу, якъ сметана! На того парубка я вже не дивилась.

— А що, пташечко, — питає жь мене бабуся: — цри молодой пані давненько служишь?

— Яка она гарна! — закинула молодичка.

— Поможется, що гарна, — гукнувъ Назаръ, — коди дивится такъ, ще ажъ молоко кисне!

— Бабуся зѣтхнула важенько: — Годъ тобі, годъ, Назаре!

— А нашъ панъ такий звичайный, — заговорила молодичка: — онъ мабуть изъ роду нікого не скрививъ.

— Дай ёму, Воже, и пару таку! — промовила бабуся.

— Якъ-то тепереньки намъ буде! смутненько каже молодичка. Зѣтхнула и задумалась. — Якъ-то буде! — зновъ тихо вымовляе, дивлячись на мене, начебъ выпытувала очима.

— Буде, якъ Господь Богъ дасть, голубко, — каже бабуся.

— Ну, що буде, те й буде, мы все перебудемо! — гукнувъ Назаръ. — А теперь, — до галушокъ берѣтесь. А ты Прокпе; чему не идешь? Панъ тобѣ въ око впала?... чи може ея краля?

Та й моргнувъ на мене.

— Нехай менѣ та панѣ й не снится! — одмовивъ парубокъ, ебдаючи проти мене: де она й вродилась така неприязна!

Тодѣ молодичка до мене: — Дѣвчино-серденько! скажи намъ усю щирю правдоньку, якъ дума до души...

Та й спинилась. Вѣ на мене дивляться пильно... И парубокъ очей зъ мене не зведе. Якъ-бы менѣ не той парубокъ, то всебъ нічого, а при ёму соромлюся та червонѣю, — трохи не заплачу.

— Дѣвчино! лиха наша панѣ молода? — вымовить Катря.

— Недобра! — кажу йй.

— Господи милосерный! — крикнула: — чуло мое сердце, чуло!...

Дитино моя!

Кинулась до колыски, схилилась надъ дитиною: — Чи тогожь я сподѣвалась, идуци вѣльна за панського! Она вже й окомъ своимъ насъ пожерла!

Та плачежь то такъ, — слѣза слѣзу побивае.

— Не такий чортъ страшный, якъ намалѣванный, — каже Назаръ. — Чого лякатись? треба першь роздивитись.

А она плаче, а она тужить, наче вже й справдѣ еи дитину нанѣ своимъ окомъ пожерла.

— Годъ, голубко! — вмовляе Катрю бабуся: — чого намъ дуже трѣвожитись? Хиба надъ нами нема Господа милосерного?

Парубокъ ани пары зъ усть! тольки куды я не гляну, усе на ёго поглядъ очима снаду.

XXX

Повечерявши, псблагословившись, бѣжу назадъ у будынокъ, а за мною: — На добра-ночь, дѣвчино!

— На добра-ночь вамъ! — одказада, та й ускричила въ сѣни.

Увійшла въ дѣвочу, — сердце въ мене бьется, бьется!... Думаю та й думаю... що якъ онъ вдвнвися въ мене очима!... И панѣ моя тожь

менѣ на думку навертається: ледвѣ у двѣрѣ стушила, вже всѣхъ засмутила... И чого той парубокъ чѣпляється?... Бодай же ёго, якій хорошиій!... Мѣсяць стоить проти мене у повнѣ...

*Ой тисяцю-тисяченку,
Не свѣти нікому!...*

Пѣсня такъ и пѣдмыває мою душу... Сама не знаю, чого душа мол бажає: чи щобъ ёнъ зновъ озвався пѣдъ ёконцемъ, чи щобъ не приходить...

XXXI.

Минає день, тыждень, мѣсяцї, и пѣвъ року збѣгло за водою. Здається, що въ хуторѣ тихо и мирно; цвѣте хуторъ и зеленѣе. Коли бъ же поглянувъ хто, що тамъ койлось, що тамъ дѣялось! Люде прокидались и лягали плачучи, проклинаючи. Усе пригнула по своєму молода панї, усѣмъ роботу тяжку, усѣмъ лихо пекуче, изнайшла. Калѣки нещасливї, дѣти крышеняточка, и тї въ неи не гуляли. Дѣти сады замѣтали, индикѣвъ пасли; калѣки на городѣ сидѣли, горобцѣвъ, птаство полошшили, да всежь те те якось умѣла панї приправляти дорѣканьемъ, та гордованьемъ, що справдѣ здавалось усяке дѣло каторгою. Стоока наче она була, все бачила, воюды якъ та ящѣрка по хутору звивалась, и Богъ еѣ знає, що въ ёй таке буде: тѣльки погляне, то наче за серце тебе рукою здавить.

А паны-судѣ нашу панїю похваляють-величаютъ: — Отто жазяйлива! отто розумна! Дарма що молоденька, — добре бъ намъ всѣмъ у неи вчитись!

Спершу люде на пана вповали, та незабаромъ зреклися надѣи а думки. Ёнъ бувъ добрый душею и милостивый панъ, та плохий зовсѣмъ, иї що зъ ёго. Спытувався ёнъ жѣнку вмовляти, та не така-то она. Далѣ вже и наменути на сю рѣчь боявся, — мовѣ не бачить нічого, не чує. Не було въ ёго иї духу, иї силы. Сказано: добрый панъ, — „не бѣе, не лає, та нїчимъ и не дбає.“ Якъ почне панѣ обмірати та стогнати, та въ крикъ выкрикувати, то ёнъ руки и ноги ёй выщѣлює, и плаче, и самъ людей лає: — А щобъ васъ! а бодай васъ!... отъ ужорять менѣ друга!

— Не буде зъ ёго нічого, — каже Назаръ. — Я одъ разу побачивъ, що кваць, — ще тодѣ, якъ ёнъ Устину обѣдомъ нагодувавъ... Якъ-бы таку жѣнку та менѣ, я бъ ёѣ у компанїю втрутивъ, — нехай бы пхикала!

Та й зарегоче на всю хату. Такой уже чоловѣкъ бувъ той Назаръ: усе ёму жарты. Здається, хочъ ёго на ёгни печи, ёнъ жартуватиме.

А що Катря слѣзъ вылила, то де вже тїи й слѣзы брались! Возьме свою дитину на руки та плаче-плаче! а далѣ й зарыдає у голось.

И Прокѣпъ дуже зажурился. Усѣ щось собѣ думас и зо мною вже не пожартує.

— Отсе-жь бо якї вы смутнї! — скажу ёму одного разу: (се було ввечерѣ, присмеркомъ): — чого вы такї смутнї?

А ёнъ мене за руку, — пригорнувъ и поцѣлувавъ. Заки я схаменулась, ёго вже й немає.

XXXII.

Усѣ люде повяли, змарнѣли; тольки бабуся велична, якъ и була. Якъ нѣ лае, якъ нѣ кричить на неѣ панѣ, — бабуся не лякается, не метушится: иде тихо, говорить спокѣйно, дивится ясно своими очима ясными. И не счуешься було, якъ до неѣ пригорнешься, та й заплачешь, — отъ якъ дитина до матерѣ своеѣ рѣдной горнется.

— Не плачь, моя дитино, не плачь! — промовить бабуся стиха, ласкаво. — Нехай недобрѣ плачуть, а ты перетрѣвай усе, вытерни бѣ-дочку!... Хйба-жь таки й перетерпѣти не можна!

Господи! якъ же сумтно и сумно жилося! Не чути смѣху, не чути гласу людского. У двѣрѣ душа жива не навѣдается, хйба за дѣломъ, — та такъ болязько оглядується, такъ поспѣшається вже, наче ёму съ пуцѣ выхопитись одъ звѣря лютого йдется.

Спѣзналась якось вечерявши, та й бѣжу хутенько. — И чому хочъ Прокѣпъ не прийшовъ вечеряти! — думаю. Коли онъ такъ и вродивсь передъ очима моими: Переймае мене и оббѣгти не пускае.

— Устино! скажи минѣ правдоньку: чи ты мене любишь?

Утѣкла бѣ одъ ёго, такъ ноги мене не несутъ. Стою; горю...

Онъ тодѣ мене за руку!... Обѣймае, пригортае, та все пытае: чи любишь? — такѣй чудный!...

Посѣдали, поговорили, покохались, — усе лихо забулось. Весела душа моя, и свѣтъ менѣ милый, и таке въ свѣтѣ гарне все, таке красне!... Чого вже, коли й панѣ постерегла: — що се тобѣ? — каже. — Чого се такъ росчервонѣлась, наче хто выбивъ? Чи, може, що вкрала?!...

XXXIII.

Боже мѣй милый! якъ-то вже я того вечора захистного, темного, дожидаю!... Звелить панѣ на вечеру йти, — Прокѣпъ мене дожидае. Перейме, та постоимо у-двѣйзѣ, погорюємо обойко... Бо денной поры хочъ и стрѣнемось, — тольки зглянемось, — словечка не перемовимо, розѣйдемось.

На лихо вы покохались! — каже було Катря.

— Зѣ бѣса розумна ты, моя любя, — кешкуе зѣ неѣ Назаръ. Колибъ теперь ты въ-друге полюбила, то бѣ и лапки полызала-еси!

— Коханье въ мене на умѣ!.. Менѣ й они двойко сердце сушить, якъ подумаю-погадаю...

— Чого се вы дѣвчину сушите та лякаете! — озвется бабуся. — Коли вже покохала, нехай кохае: то ѣѣ судьба така судилася.

XXXIV.

А панѣ куды далѣ, то все злѣсливна, усе лютѣша: абы я трохи спѣзналась, забавилась: — де була? — та й стрѣне мене на паньскому порозѣ лиха година.

Первою тугою тужила я тяжко, а тамъ усе минѣ стало не въ дивовижу, усяка ганьба байдуже. Сказано: „Встань лихо, та й не ляжь!..“ Було, поки лае, коренить, не сила моя — слѣзы ринуть, а наплачуся добре, утрусъ, — така собѣ веселенька, жартую, пустую!... И коса за-

плетена дробненько, и сорочка на мнѣ бѣла, — нікому було й не хвалюся. Що менѣ допоможуть? тільки своє лихо тяжкѣ згадають!... А Прокощь, наче нѣчь темна, ходить, и вже тодѣ ні до їдла, ні до питва, ні до розмовы.

Господи милый! свое лихо, чуже лихо, — не знать, що й робити, що починати. У Катрѣ дитинка занедужала: а тутъ обѣдъ панамъ звари, вечерю звари, та городъ скопай, обсѣй, — та ще панѣ грѣмає: — Нічого не робишь, ледащо! дурно хлѣбъ мѣй їси! Ось я тебе навчу робити!

Цѣлу нѣчь Катря не спить надъ дитиною. На день благословится, — до роботы. Бабуся тодѣ пильнує малои, розважає Катрю; то дитинку до неї вынесе, то сама выйде та розкаже: — стихла мала! — або: спить мала! — И такеньки, наче благодать Божа, допомагає, невтомлива, невсипуща.

— Чого се вы, Катре, такъ падкаетесь, безъ спочинку? — кажу їй.

— Робитиму, робитиму, поки силы. (А очѣ въ неї такъ и горять позападавши). Може, вгожу, може вмилосоуджу!

Отже не входила й не вмилосоудила. Робила й не спала, поки ажъ нечувствennyй сонъ еѣ обнявъ коло колыски. Прокинеться — до дитины, — а дитинка вже на Божѣй дорозѣ. Тѣльки глянула на ёго бѣдолашна мати, тѣльки вошла ёго до серця, — оно й переставилось.

И побивалася-жъ Катря, и мучилась и радѣла:

— Нехай же мое дитя, мое кохане, дороге, буде янголяткомъ Божимъ, — лиха не знатиме мое рѣднесеньке! а далѣ й заголосить: — А хто-жъ до мене рученята простягне? хто мене звеселить у свѣтѣ?... Дитино моя! покинула мене, моя донечко!

Назаръ — нібы й нічого, розважає свою Катрю, молодимъ еѣ вѣкомъ заспокоює, а въ сáмого помякшавъ гучный голосъ, — потай усѣхъ сумує.

По той печалѣ зовсѣмъ захирѣла, занепаала Катря. Не то, щобъ робити, вже й по свѣту ходитъ нездужає. А панѣ все-таки: — Чому не робишь дѣла? Я тобѣ те! я тобѣ друге!

— Теперъ я вже не боюсь васъ! — одказала Катря: — хочъ мене живцемъ изѣѣжте теперъ!

Дала-жъ їй себе знати панѣ!...

— Прокопе! — кажу я: — що отее зъ нами буде!

— Устино-серце! звязала еси мнѣ руки!...

XXXV.

Прогнала панѣ Катрю зъ двора на панщину: не вважала й на еи чоловѣка, вѣзнику.

Панѣ, нишкомъ одѣ панѣи, давъ їй карбованця грошей, та не взяла Катря; бнѣ положивъ їй на плече, — скинула зъ себе, наче жабу, тѣ грошѣи. Якъ упавъ же той карбованецъ на мурѣгъ, и залѣгъ тамъ, ажъ счорнѣвъ, ніхто не доторкнувся. Та вже сама панѣ, походяючи по двору, вздрѣла и зняла.

— Се певно ты грошѣи сѣешь? — каже на пана. — Ой Боже мѣй, Боже мѣй.

Пань на те нічого не одказавъ, тѣльки счервонѣвъ дуже.

А Катря не хотѣла на свѣтѣ жити. Щось їй приключилось пѣсля тои наруги. Бѣгала по гаяхъ, по болотахъ, шукаючи своєю дитини, а далѣ якось и втопилась бѣдолашна.

Пань уже зажурился; а панѣ: — Чого тобѣ смутитись незнать чимъ? хиба жь ты не помѣтивъ по їй, що она й здавну навѣжена була? И очі якъсь страшніи, и заговорить, то все не путнє.

— И справдѣ, — вхопився нанѣ за те слово: — не повно вѣ неи ума було!

Навѣжена та й навѣжена... На що й краще! Порадилися помѣжь собою такеньки, та й спокѣйненкѣ собѣ...

XXXVI.

Згодили якогось Москаля зъ мѣста за куховара. То жь бо й бувъ чудный! Якъ зварить нанамъ ѣсти, якъ пообѣдає, то ляже на лавѣ, та все свище, та свище, та свище, та раптомъ якъ спѣвоне! — дзвѣнко-тоненько, помѣсь пѣвень кукурѣкає. Сѣму байдуже було наше лихо; тѣльки було спытає: — сѣгодня бито? — та й додасть: — иначій и не можна: на те служба!

Назарь уже не той ставъ, уже й бнѣ якось поникъ, а все жартує: — Колибъ менѣ хочь одинъ день хто послуживъ, до-вѣку бь згадувавъ!

Панѣ того куховара дуже хвалить, що такой мовляе, чоловікъ бнѣ хорошій, такъ мене поважає! А бнѣ було якъ стоять передъ панією, то мовъ отрѣла выстрѣмитя, руки спустить, очі второпить на неѣ: — Ловивъ я рябе порося; втѣкло рябе порося у буряны; то и дѣ чорного поросяти: вловивъ чорне порося, ожнариивъ чорне порося, спѣкъ чорне порося... —

Такеньки усе чисто одбубонѣвъ и дожидає, що панѣ ёму одкаже; самъ тѣльки очима лупъ-лупъ!...

А панѣ ёму разъ-по-разъ: — добре! добре! усе добре!... Тѣльки ты гляди вѣ мене, — не розледащій мѣжь моими вовкодухами.

— Нѣколи того не вмиѣю, ваше высокоблагородіє!

Вклонится їй низько, вправо, влѣво ногами човгъ! та и зъ хаты, та на лаву, — и зновъ свище.

— Бодай васъ! — кажу ёму якось: — коли вже вы перестанете того свисту! Тутъ горѣ, тутъ нанасть, муки живи, а вы...

— Не горюй, не горюй, дѣвко! На те она служба называється. Онъ, бачь, скѣльки вѣ мене зубѣвъ зосталось... На службѣ втерявъ!... Бувъ у насъ копитанъ... ухъ!

Та тѣльки ухиувъ.

— А ты що думала? Якъ у свѣтѣ жити? якъ олужити? якъ выслужити? Тебе бьють, тебе рвуть, морочать тебе, морочать, а ты стої, не моргни!... И! крый Боже!

Зговоривши тес, зновъ свистѣти! А Прокѣпъ зъ серця ажъ люльку объ землю гешнувъ.

— Воли вѣ ярмѣ, та й тѣ ревуть, а то щобъ душа християнська всяку догану, всяку кривду терѣла и не озвалась! гримнувъ на москаля, ажъ той свистати переставъ. Дивится на ёго, акъ козелъ на новій

ворота. — Не така въ мене вдача! — каже Проконгъ: — а такъ: або выратуйся, або пропади!

— А въ мене така зновъ удача: утечи! зареготавъ Назарь. — „Мандрѳвочка — рѳдна тѳточка.“

— Пѳймають! — скрикнувъ москаль, схопивсь: — пѳймають — пропавъ!

Що тамъ у кого було на серци, а всѳ засмѳялись.

— Не кожний копитавъ швидкѳй удасться, — каже Назарь! — иншѳй побѳжить, тай спѳткнется. А ты ось-що лучше скажи: куди втѳкати?... Одъ якої втѳкъ, таку й здѳбавъ. Изъ драмки та вбересся въ переперанку...

„Та все таны, ти все дука...“

заспѳвавъ — якъ у дзвѳнъ ударивъ.

XXXVII.

У рѳкъ стара панѳ вмерла. Не хотѳлось дуже ѳй умѳрати! Усе молитвы, свѳте нисѳмо читала, по церквахъ молебнѳй правила: свѳчки передъ богами негасимѳ палили. Якосъ дѳвчинка не допилювала, та погасла свѳчечка, — велѳла дѳвчинку ту выѳкати. — Ты, грѳшнице, и моему спасеню шкѳдишь!

XXXVIII.

Наша панѳ журилась и плакала за старою дуже. — Вже тепереньки сама я въ свѳтѳ zostалась! Обдеруть мене тепереньки, якъ тую лишку. Мое око всѳго не доглядить; а на тебе, — каже панѳви, — яка менѳ надѳя? Ты менѳ не придбаєшь, хѳба рознесєшь и те, що маємо. Ты й не думаєшь, що хутко вже намъ Богъ дитину дасть. Для дитини коли не для мене, охаженись, мѳй друже! Хавяянуй, доглядай усѳго, а найперва рѳчь — не поуй менѳ людей.

— Що се ты любко? Богъ съ тобою! Отсе зновъ усѳивъ турбушнѳю! Та я все зрѳблю, що хочєшь, усе!

Такеньки було вѳюляе еѳ.

Одного разу хотѳвъ бѳнъ еѳ розважити, та й каже: Годѳ тобѳ голубку клопотатись. Осъ послухай лишень, що я тобѳ скажу; я вже кума пригласивъ.

— Кого-жѳ ты прѳсивъ, переходила ѳго панѳ.

— Свого товариша. Такѳй славный чоловѳкъ, добрай!

— Воже мѳй!.., и одразу догадалась!.., запросивъ якась убожество!

Та я не хочу сѳго й чути! Не буде сѳго! не буде!

А сама у плачь ревний!

— Серденько не плачь! — благае панѳ: — серденько занедужаєшь!.. Не буде того кума; и ѳго перепрошу, та й кѳнець. Скажи тѳльки менѳ, кого ты кѳчєшь, того й завѳтаю.

— Полковника треба прохати, — отъ кого!

— Полковника, то й полковника. Завтра й поѳду до ѳго. Ну, избачь менѳ, любонько, що я тебе засмутивъ.

— Отго-то й есть, що ты мене зовсімъ не жалуешь: усе мене журишь!

— Голубко моя! — примовивъ панъ стиха, — пожалуй и ты мене. Ты знай сердисься, кричишь, сварисься; а я сподѣвався...

Та якъ зарыдае!

Панѣ до ёго: — Чого се ты, чого?

За руки ёго хоче брати; а ёнъ затуливсь обома, та рыдае рыдае!... Ледвѣ вже ёго розговорила: и цѣлувала вже, и обнимала, — насилу стихився.

— Та скажи-жь менѣ, чого се ты заплакавъ? ну, скажи! — просить ёго.

— И самъ не знаю, моя любо, — одказуе панъ, нѣбы всмѣхаючись: — такъ чогось... Не здужаю трохи. Ты объ сему не думай, а насмѣйся менѣ, що я, наче маленькій, расплакався.

А самъ зѣтхнувъ.

— Ты, може думаешь, що я вже тебе не люблю? — говорить панѣ.

— Нѣ, любишь.

— Люблю, та ще якъ!... А вкущѣ не можна разъ-у-разъ сидѣти: треба господарювати мое сердце!

Та й поцѣлувала ёго.

Уранцѣ поѣхавъ панъ, и полковникъ завѣтавъ у кумы.

XXXIX.

Народився сынъ у панѣ. Що тыхъ гостей наѣхало на христины! Обѣдъ справили бучный. Кумъ-полковникъ вкотивъ у двѣр сивыми кѣньми, побрязкуючи, позвякуючи бубонцями. Самъ огрядный, кругло-видый, червоный, усе вуса закручуе правцею, а лѣвою шаблю придержуе, та плечима все напинается вгору.

Я рада, що менѣ трошки вѣльнѣше, — выбѣгла до Прокопа, — стою, розмовляю зъ нимъ коло рундука. Коли де ни влявся панъ, — веселый такій, якъ ще бувъ за своего жениханья съ панією.

— Чого се вы тутъ стоите обойко? що розмовляете? — смѣется.

А Прокѣпъ ёму: — Пане, отдайте за мене дѣвчину!

— Добре, бери, Прокопе! я не бороню. Повѣнчайтесь, та й живѣть собѣ любенько.

— А панѣ? — каже Прокѣпъ.

Панъ зѣтхнувъ и задумавъ, а далѣ й каже: — Идѣть за мною! Вѣзьми еѣ за руку, Прокопе!

Самъ пѣшовъ у кѣмнаты, а Прокѣпъ веде мене за нимъ, стискаючи мою руку.

— Любо! — сказавъ панъ: — я отсе до тебе молодыхъ привѣвъ. Чи вподобаешь?

А тутъ у кѣмнатѣ панѣвъ, паній!... И полковникъ помѣжъ усѣма, неначе той индикъ Переяславскій, похожае, та все по-троху пирхае.

Наша сидитъ у крѣслечку. Зирнула на насъ и одвернулась. Усмѣхъ веселый протигъ, гнѣвно на пана згляне и пытае: що се таке?

Прокѣпъ кланяется, просить.

— Я вже позволивъ, — каже панъ: не борони й ты, моя кохана. Давъ намъ Господь щастья, — нехай и они щасливі будуть!

Панъ все мовчить та уста грызе. А полковникъ и вырвется й загуде, якъ на трубѣ: — До-пары, бѣсові дѣти, до-цары! обоє хороші! Треба ихъ звѣнчати, кумо моя мила. — Хочешъ замѣжъ дѣвко? пытає мене, та що хоче моргнути, то й очі заплющить: не моргне: вже не сила — выпивъ повно.

Усѣ паны за нимъ пѣдхопили: — Одружѣть ихъ, одружѣть! Чуєте! кумъ вашъ полковникъ, говорить, що до пары...

Тодѣ вже й панъ: — Та нехай собѣ!

Мы й несчулися, якъ за порѣгъ переступили. Кинулись духомъ и, не справивши нічогосѣнько, похапцемъ звѣнчалися, щобъ ще не розлучила насъ панѣ.

Дуже она гнѣбалась на пана: — якъ ты мене пѣдвѣвъ! — до-рѣкає. — Я сѣго не можу тобѣ подарувати, якъ ты мене пѣдвѣвъ!

— А тобѣ, — сварится на мене: — тобѣ буде!

— Нехай уже буде, що буде, — думаю, — та вже мы побралися Велико тѣшити мене, що теперъ озватись до ёго можна при людяхъ, глянути на ёго, що вже — мой!

XI.

Я зосталась при паніи якъ и була! Ще гѣршь надо мною коверзуює она, ще гѣршь варить зъ мене воду, та все примовляє: — А що? Яково тобѣ у замужью? покрасшало?

Якъ не заговорить чоловікъ, якъ не пожалує, то часомъ такъ прийде, що примѣгъ бы крѣзь землю пѣшовъ. А зѣйду зъ нимъ — весело й любо; усе лихо забуду. Тѣльки чоловікъ мой куды далѣ, то все хмуриѣшій ходитъ, ажъ менѣ сердце болить.

— Чи ты вже мене не любишь, Прокопе?...

Онъ пригорне мене та подивится въ очі такъ-то любо, що чую, наче въ мене крыла виростають.

— А чого-жъ усе смутный, Прокопе?... — Отъ мы вже тепереньки вкупцѣ на-вѣки.

— О, мое серденько! тяжко було безъ тебе, а съ тобою ще тяжше... Яково-то сподѣватись що-годинки въ Бога — доганы тобѣ та муки!... А боронити — не сила... Важко, Усте!

— Якъ-небудь и зо мною бѣду перебудемо, Прокопе. Якъ на мене, то все у двѣйзѣ легшь.

— А може й справдѣ такъ, рыбонько!

Та й уомѣхнется и пожалує мене.

Такъ-то вже я радѣю, якъ розговорю ёго розважу!

XLI.

Жили мы такеньки зъ бѣдою та журбою до осени. Тутъ и считилось....

Одного дня трусили въ саду яблука въ кошій, а чоловікъ мой струшує, та все зъ яблуні на мене поглядає, то зза тиєи гѣлки то зза тиєи. Трохи вже й протомилась бабуся, — сѣла одпочати.

— Отъ уже й лѣтечко красне минулося! — проговорила: — сонечко ще свѣтитъ, та вже не грѣе.

Сее кажучи роздивляється на вкруги.

— Устино-голубко! адже ото неначе дѣтвора зза лѣсы вызирае? — пытае мене.

Я гляну — ажъ справдѣ коло тину купка дѣтокъ.

— А що, дѣтки? — пытае бабуся. — Чого прийшли, мои соколята?

Малй мовчать та тѣльки окомъ закидають у кошй зъ яблуками. Ходѣть лишень близше, хлончената: я по яблучку ваь дамъ! — каже на ихъ бабуся.

Дѣтвора такъ и сыпнула въ садъ. Обступили стару, якъ горобцй горобину, а стара обдѣля ихъ — а стара обдѣля... Загуготѣло, загомонѣло коло насъ: звѣсно дѣти. Коли се зненацька, якъ грѣмне панѣ: — А то що?

Перелякались дѣти. Которй въ плачь, а хто въ ноги, — тѣльки залопотѣло. И въ мене сердце заколотилось.

Бабуся спокѣйненько одповѣдае: — Се, каже, я по яблучку дѣткамъ дала.

— Ты дала? ты смѣла? — заверещить панѣ: (сама ажъ трусится). — Ты мужичко, мое добро крадешъ!... Злодѣйко!

— Я — злодѣйка!? — выговорила стара... зблѣдла, якъ хустка и очй ѣй засыяли, и слѣзы покотились.

— Бѣольш красти не будешь! — кричить панѣ. — Я тебе давниенько пристерегаю, — ажъ отъ-коли поймаеь... Панѣкй яблучка роодавати!

— Не крада и зъ роду-вѣку моего, панѣ, — одмовляе стара вже спокѣйно, тѣльки голосъ ей дзвѣнить. — Панѣ николи не беронивъ, самъ дѣтей обдѣлявъ. Богъ для вѣьхъ родить. Подивѣтѣя, чи для ва-шои-жь душй мало?

— Мовчи! — писнула панѣ, наскакуючи.

Хруснули вѣти. Зза зеленого листа вызирае мѣй чоловікъ, та такй у ѣго поглядъ страшный! Я тѣльки очима ѣго благаю.

— Злодѣйка! злодѣйка! — картае панѣ бабуся, вжогтившись ѣй у плече, и ровае стару и штовхае.

— Не по правдѣ мене обмовляете! Я не злодѣйка, панѣ! Я вѣкъ извѣкувала чесно, панѣ!

— Ты ще зо мною заходишь?

Та зо всего маху, якъ сокирою, стару по обличью!

Захиталась стара; я кинулась до неи; панѣ — до мене.. Мѣй чоловікъ — до панѣи.

— Спасибо, моя дитино, промовляе до мене бабуся. Не турбуйся, не гнѣви панѣю.

А панѣ вже вцепилась у мои косы.

— Годѣ, панѣ, годѣ! — грѣмнувъ чоловікъ, схопивши еѣ за обидвѣ руки. — Сѣго вже не буде! годѣ!

А панѣ у гнѣву, у дивѣ великому, тѣльки выкрикуе: — що? якъ? та?

Схаменувшись трохи, до Прокопа. А той свое: Нѣ, годѣ!

Тодѣ она у крикъ. Наабѣгалися люде, дивлятея. Панѣ, що було въ ёго духу пригнався: — Що се?

Мой чоловѣкъ выпустивъ тодѣ панѣ азь рукъ.

— Отъ твоѣ щирѣ души! — ледвѣ промовила панѣ. — Дякую тобѣ!.. Та чога-жь ты мовчишь? — скрикнула ще голоснѣшь. Менѣ мало рукъ не вломили, а ты мовчишь!

— Що се поробилось? пытае панѣ на всѣ стороны у великѣй тревозѣ.

Панѣ й почала: и обокрала еѣ стара, и всѣ хотѣли еи души, — тамого вже каковчила! Сама и хлминае, и кричить, и клене, що вже и панѣ розлютувався. Якъ кинетея до того чоловѣка: — Розбицака!

— Не подходите, пане, не подходите! — озвався мой понурѣ.

— Е, бачу! каже панѣ; — тобѣ тутъ мѣоца мало. Постой же: розбицатименсья у москалахъ — екѣльки хотя!

Панѣ ажъ верещить: — у москалѣ ёго, у москалѣ!... Теперѣ и приѣмъ у городѣ; заразъ и вези ёго:

— Возьмѣть ёго крикне памъ на людей: — звяжѣть ёму руки!

Прокѣпъ не пручався, самъ руки простягъ, ще й вемѣхнувся.

А Назарѣ подѣ той рукъ до мене: — чога злякалась? чога плачешъ? горше не буде!... Отъ, чи буде красше, не знаю!...

XLI.

Повели Прокопа въ хату. Сторожа стоитъ коло дверей. На дворѣ вѣзокъ запрягають. Назарѣ запрягае конѣ подѣ пана.

Довго думавъ мой чоловѣкъ; далѣ каже: — Устино! сядь коло мене!.....

— Що ты починивъ, мой голубе! що ты сподѣявъ! говорю ёму.

— А що я сподѣявъ? Будешъ вѣльна, — отъ що! будешъ вѣльна, Устино!

— Воля, кажу, — та безъ тебе!

Такъ менѣ горко стало!

— Воля! — покрикне ѡнъ, — воля!... Та на воли и лихо, и напастъ — нѣщо не страшне. На воли я горы потоплю! А крепаку хотъ якъ щаститесь, усс добро на лихо стае.

Ажъ ось, загорохтѣвъ на дворѣ вѣзокъ. Повели Прокопа. Я, въ чѣмъ була, схопилась до ёго на вѣзокъ. Стара мене благословляе и ёго: — нехай вамъ мати Божа допомагае, дѣти! — А слѣзы тихѣ такъ и бѣжать зъ очей ласкавыхъ.

Помчали насъ. Якъ-то ще панѣ не схаменулась про мене, наста-вляючи на дорогу пана: не пустила-бъ!

Вдемъ мовчки, побравшись за руки. Я не плачу, не журюся; тольки сердце мое колотится, сердце мое трепещетъ....

Подѣжджасмо до мѣста. Панѣ закуривъ коло насъ и выпередивъ. Вѣхали въ мѣсто. Хутко проторохтѣли улицями. Коло высокого будинку стали.

Выпустивъ Прокѣпъ мою руку. — Усте не журися.

Повели ёго до приѣму. Я на рундуцѣ сѣла, якъ на гробовици.

— Не вдавайсь у тугу, — каже Нузарь. — Бѣсь бѣду перебуде: одна мине, — десять буде.

А самъ почавъ уже сивымъ волосомъ, якъ снѣжкомъ, присыпатись; розважае мене, а самого видно вже, що ніхто розважить.

Коли виводять мого чоловіка.... Боже мій, свѣте мій! Серце въ мене замерло; а вінъ веселый, якъ на Великъ-день...

XLIII.

Зосталась я съ чоловікомъ у мѣстѣ. Перебѣгла година тая швидко, якъ свята искра спалнула, та до-вѣку не забуду!

Заразь мого чоловіка приручили дядьковій, москалевій истѣму изучатись вѣйскової науки. Дядько бувъ станомъ высокоій, очі чорні; волосья и вусь, якъ щотина, вѣжятся; ходитъ прямо; говорить гучно, поводитя гордо.

Отъ мы ёму кланяемось, а вінъ нічого; тѣльки нонуро оглядае Прокопа. Дае ёму Прокѣпъ гроші: — выбачайте, дядьку, що мало! крепакъ не багацько розгорюе.

Дядько кашлянувъ, плюнувъ: — ходѣмъ!

— Ходѣмъ на мѣсто, дружино моя, погуляймо! каже менѣ Прокѣпъ.

Та й пошли.

Ходимо улицями та й заулками, гуляемо собѣ; а вінъ пытае: — А що, Устино, чи ми чуется, що вже ты вѣльна душа?

Та й смѣется, заглядаючи менѣ въ очі.

Хочъ якъ було менѣ непокѣйно, хочъ якъ тужило мое серденько, а й я всеміхнулась и нѣбы чогось радѣла.

Набрила*) я й хатку таку, що наймалась, — а грошей нема. Тай добути зъ ѳдки? Продати нічого. Я поѣхала, — нічого не взяла. Та й не великі були скарбы тамъ у мене: кѣлька сорочокъ та спѣдницъ двѣ, та ще тамъ якась юпочка та кожуханочка. Не до того менѣ було годѣ, щобъ те забирати; а послѣ вже панѣ не оддала. Отъ я й надумала собѣ: — Пѣду я поденно робити! Порадились исъ Прокопамъ, тай вдались до хазяйки, що хату наймала. Свое лихо оповѣстили, — пытаемо: — чи буде ей рада на те, щобъ мы поденно за хату ѣй сплачували?

— Добре, — каже. — Будуть гроши — отдаватимете поденно; а не будуть, то я й пѣдожду вамъ.

Мы й перебравлись до неї въ хату.

XIV.

Хозяйка наша була удовиця старенька, привѣтна и ласкава, а що говѣрка! Розказуе та й розказуе, та все про свое лихо, що весь рѣдъ ихъ звѣвся, що сама она въ свѣтѣ зосталась, якъ билина въ поли.

Зѣтхае разъ-у-разъ, честенько було й сплакне, Та й за нами чимало она слѣзъ вылила: якъ було сидимо съ чоловікомъ у купцѣ та говоримо, она й почне плакати та примовляти, що-ось мы молоденькі, ось мы и хороші — нѣвроку: жити бѣ та жити, та людей собою ве-

*) Спѣткала, надыбала.

селити... Прикладе та й плаче. Мы вже еѣ вмовляемо! хіба тодѣ ущухне, якъ надѣйде дядько, та грѣмне на неѣ: — Зновѣ баба кисне!

А она ѣго боялась дуже, що такій ѣнѣ: ані до ѣго заговорити, ані ѣго спытати.

— Що се за чоловѣкъ у свѣтѣ! — каже було стара: — якійже грѣбный та неласкавый — нехай Богъ боронить! Чи ѣнѣ ніколи роду не мавъ, чи що таке? Богъ ѣго знае!

Рано-ранѣсенько схоплю ся; бѣжу на поденщину. Повертаюся пѣзно. Вѣ рудѣ вѣ мене зароблені гроши. Весело поспѣшаюсь до дому. Ще на дорогѣ стрѣне мене чоловѣкъ: любо та мѣцно стисне за руку и спытае тихенько: — Чи добре натомилась, Усте?

XLV.

Отъ якось сидимо ввечерѣ: москаль на лавѣ зъ люлькою, хазяйка коло ѣконця, а мы съ Прокопомъ оддалѣкъ. Сидимо мовчки всѣ: коли у двері хтось стукъ-стукъ; а далѣ: здорові були! — гукнуло щось за дверима.

Сежь Назарѣ!

Увѣйшовъ и стоить передъ нами стелю пѣдпираючи: люлька вѣ зубахъ; и сивизна, тибѣ казавъ, у густі кучері поховалась.

— Хазяйцѣ и всѣмъ нехай Богъ помагае!

— Спасибѣ! милости вашої просимо; — витае ѣго стара.

— Зѣ ѣдки се ты взявся, Назаре? — пытае Прокѣпъ. — Отъ наче зѣ землі вѣйшовъ!

— Я зѣ ѣтти-каже-зѣѣтки добрі люде мандрѣвки виглядають. Дядько поворотивсь — поглядае на двері.

— А чого се крутишь ся, пане москалю? Оди вѣрній, не цурайся! Дядько все дивится на ѣкна, на двері.

— Ова, якій же баскій! Чи не вѣтра вѣ поли хочеш пѣмати?... Да ты й самъ, бачу, степовикъ.... Отъ же й не прубуй, не пѣймаешь.... А лучше дай менѣ люльки запалити.... Якъ же вамъ ведеться тутъ? — пытае насъ. По чому вѣ мѣстѣ молодиці моторній та гарній? — (морае на мене).

— А вѣ васъ тамъ якъ? — пытаю вѣ ѣго.

— Якъ?! на выбѣръ дають, на людскую волю: хочъ утопись, хочъ такъ загинь.

— Охъ менѣ лишечко! годино моя! — (зажурилась хазяйка).

Дядько тѣльки вуса покрутивъ.

— А стара? — пытаю.

— Живе. Стара все перетерпить. Кланяется вамъ.

Пытаю за себе, що тамъ панѣ казала.

— Эге, було за васъ обохъ панови на горѣшки. — Черезъ твоѣ, каже, розпускъ двохъ робѣтниківъ утерали! Хтожь дурнемъ zostався? — Се все панѣ; а я скажу: дурень, не дурень, а стоячи передъ нею, на розумного й трошки не походить.

Хазяйка тымъ часомъ вечеряти просить. А Назарѣ доставъ изъ за пазухи пляшку горѣлки и поставивъ на столѣ.

— Выпьемо, — каже, — по повнѣй, бо нашъ вѣкъ не довгий!... Бувайте здорові, вѣ коло чорній брови!

А дядько: — Що се, — каже, — за горѣлка? лучше воды напи-
тешь, якъ такой горѣлки!

— Коли хто схоче, то напиється й воды, — озвався Назарь.

— Горѣлочка, здається, добра, — каже хазяйка.

— Бодай тому шинкареви таке життя добре! — одгрімнувъ
дядько.

А про те выпивъ ище, ище й ще. Выпье и сплюе, наляе и змова
выпье. Стара дивуется та головою хитае, а далѣ вже не стерпѣла! —
Щожъ вы такъ еѣ гудите?

— Не твое дѣло, бабо! — гукнувъ дядько: — для приятѣльнъ
пьемю всяку!

— Та на здорвьечко-жь!

— Знайте нашу московску добрѣсть! — додавъ Назарь.

Вечеряемо, говоримо; а дядько пѣе, та й пѣе. Зблѣдъ на лица
и на столѣ схилявся. Дивитея на насъ ись чоловѣкомъ, та й каже: —
Ой, вы молодята, молодята! Не довго житимете вкунцѣ.... Та годѣ не
журѣтеса.... Пожили, пороскошували, — и буде зъ васъ. Бува й таке,
що сповиточку ласки — добра не знаешъ, — вѣкъ вѣкуешъ нѣдъ палкою...
Оттакъ живи!... Безъ роду, безъ плѣмья, безъ привѣту, безъ совѣту, —
на всѣхъ роскошахъ!...

А стара тодѣ до ёго: — А дажь вашъ рѣдъ, дадечку? зъ ѳдки
вы сами?

— Зъ камтанистѣвъ! — одказавъ цокмурно москаль, — зъ тыхъ,
коли чули, що насъ у халеру поменшало. Роду нема, не знавъ и не знаю.

— А матуся ваша?

— Казавъ: не знаю!... Чого дурно роспытувати?

— Оттакецьки иа теперъ безрѣдня! — каже хозяйка хлипаючи.

— Ище й она мѣжь люде! — гукнувъ москаль. — Що твое лихо!...
плюнуть! Онъ лихо, то лихо: що нѣкого тобѣ радати, нѣкто й тебе не
згадае: нѣкуды пѣти и нѣгде зостатисъ. Усе тобѣ чужй, и все, усе
чуже: и хата, и люде и одежа. „Степовикъ!“ мовлявъ... (до Назара) —
Такъ, брате! мене зъ степѣвъ узято... Ну, и славнй, тѣи степы були!...
Дай, бабо, горѣлки! выпьемю до дна, бо на днѣ, молодѣи днѣ!

А въ самого слѣзы котятся — котятся. Исмѣється ѳнъ разомъ
и горѣлку пѣе. Далѣ вже якъ упавъ на лавку, такъ и заснувъ.

— Ну, по сей же мовѣ та будьмо здоровй! — каже Назарь. —
Процай, Проконе — брате!... Та ось, трохи не забувъ. Принѣсь я тобѣ
грошенягъ крыхту: пять карбованцѣвъ. Поживай здоровъ! .

— Спасибѣ, брате! Не знаю, коли вже я приможуся тобѣ вернути.

— Гай-га! Абы живй були! Са не панскй грошй, — братерскй: —
ними не зажуришь ся. Я собѣ зароблю: теперъ я вѣльнйй хочъ на пѣвъ —
року: съ сабаками не нѣймають.

Тай пѣмножь цопроцавнишь. Тѣльки ёго й бачили.

LXVI.

Господи милый! Янсежь то життя тодѣ наше було! Хочъ и зъ бѣ-
дою, хочъ и зъ лихомъ, а такежь то любе, таке благодатнѣе! Легко
зѣтхнути; весело глянути й думати: що и посижу и поговорю, — ий-

кого небою ся, робитиму чи ні, ніхто мене не присилує, ніхто не займе. Чуюся на души й на тѣлѣ, що й я живу.

Коли такъ, на весні, чутка: москалі виходять у походъ!

— Не правда сѣму! — вмовляю себе, а серце мое одъ разу почувуло, що правда. А тутъ жь наказъ: у походъ, у походъ лагодитись!

Прокѣпъ мене розважає, доводить менѣ, що се лихо дочасне, що, — повернусь, каже, — будемо вольнѣ!

— Такъ, такъ! — кажу, — такъ, мѣй голубе!

А серце мое болить, слѣзы ринуть.

Вже й день походу намѣчений. Пішли ми въ хутѣръ попрощатись. Панѣвъ не було дома; тѣльки бабуся оажа на господарствѣ. Бабусечко жь моя лоба! Я еѣ здалеку на вдвѣрѣи пѣзнала, а пѣзнавши заплакала. Душею живою она тѣльки жива була. Прибѣжу до неѣ, оббѣмаю, якъ матѣръ рѣдну.

— Чого ты плачешь, моя голубко? — пытає мене стиха.

— Отсе вы тутъ застанетесь, у сѣму пеклѣ!

— Та вжежь тутъ, пташко. Тутъ я родилась, тутъ я хрестилась, тутъ сирѣтѣла... тутъ и вмиру, моя дитино.

— Та, до смерти терпѣтимете?

— И терпѣтиму, пташко.

Поблагословила она насъ, якъ дѣтей рѣднихъ, — обдѣлила, чимъ мала. Попрощались мы, пошли... Та й не разъ, не два обертались, дивились... На порозѣ стоить бабуся: на вкруги тиша; скрѣзь ясно; зъ поля вѣтрець вѣє; зъ гаѣвъ холодокъ дыше; десь-то вода гучить; а високо надъ усѣмъ грає-сіяє вышнѣе промѣняєте сонечко.

XLVII.

Провела я чоловѣка ажъ до Кієва. У Кієвѣ служити зосталась, а онъ зъ войскомъ кудьсь далеко на Литву пішовъ.

— Не суши себе слѣзми, серденько! — криказувавъ. Я вернусь... сподѣвайся й ты. Дожидай мене!

Дожидаю... Що яка та служба довга! Уже сѣмъ годъ, якъ онъ пішовъ. Чи тожь побачу коли?... У своѣму селѣ не була. Перечула черезъ люде, що всѣ живѣ.

Ведеться такъ, якъ и першь велось. Бабуся живе, терпить, а про Назара нема й чутки. Служу, наймаюся, заробляю. Що наша копѣйка? кровью обкипѣла! та инколи й менѣ такъ легко, такъ-то вже весело стане, якъ подумаю, що абы схотѣла, заразъ и покинути ту службу вольно. Подумаю такеньки — и року добуду. Якось розважить мене, пѣдможе мене та думка, що вольно менѣ, що не звязанѣ руки мои. — Се лихо дочасне, не вѣчнѣе! — думаю.

То якъже менѣ свого чоловѣка забути хоть на хвилинку! Онъ мене съ пекла съ кормиги вызволивъ!... Та мене й Богъ забуде! Онъ чоловѣкъ мѣй и добродѣй мѣй. Поздоровъ еѣго мати Божа!... Я вольна! И хожу, и говорю, и дивлюсь, — байдуже менѣ, що й е тѣ паны у свѣтѣ!

Щ а с л и в а.

Сонце по́дойшло, звѣнъ звонить —
Люде вже до церкви йдуть;
Молодь убрана якъ павы,
Дѣвки, якъ пчѣлки гудуть...

Не затыкана лишъ я ще
Рву квѣточки у грядкахъ:
То-тожъ я ся пропѣзнила,
Пропѣзнила ся я страхъ!...

Але щожъ коли бо въ танци
Говорити зъ нимъ не можъ, —
А такъ тѣлько ранку мого,
Тѣлько щастья, тѣлько рожъ.

Тѣлько рожъ и тѣлько щастья,
Бо ѓнъ любить мя, ѓнъ мѡй:
Ранокъ мѡй менѣ пролетитъ
Якъ сонъ любый-золотый....

Не сварѣтъ на мене, мамо —
Разъ весна моя цвите!...
Я упоралась за тыжня,
Погулять кортитъ мене....

Въ хатѣ якъ въ зеркалѣ чисто —
Може не огѡдна я?...
Я жъ и найлѣпше танцюю,
Тай пышнамя собѣ, пышна....

Ай бо й ѓнъ пышный а чемный
На цѣлѣсѣньке село:
Рай бы мы собѣ завели:
Лишь кобыхъ була его...

Рости руто и барвѣнку
И всѣ, кѡлько васъ квѣтокъ,
Розвивайтеся пѡдъ сонцемъ
На весѣльный мѡй вѣнокъ...

А я пѡду помолитись
За свое й его житье:
Весело на свѣтѣ жити —
Отъ и ѓнъ и ѓнъ иде...

М. II.

П О В Ъ Н Ъ .

Після розказу очевидця списавъ Эмилъ Золя.

I.

Зовуть мене Люи Рубѣ. Одъ роду менѣ сѣмдесять лѣтъ. Я родився въ селѣ Сень-Жорѣ, що лежало о кѣлька льѣ*) за Тулюзою горѣ Гаронны. Штырнадцять лѣтъ бився я съ землицевъ изъ за одного хлѣба. Ажъ наконецъ я такі добився до достатку, и передъ кѣлькома днями бувъ я ще однимъ изъ найзамѣжнѣйшихъ газдѣвъ на всю околицю. Бачилося, — нашъ дѣмъ бувъ благословенный. Щастье запустило въ нѣмъ корѣнье. Сонце сприяло намъ, — и я не тямлю уже плохого урожаю. При газдѣвствѣ въ ту пору жило насъ десь коло дванадцатеро люда. Найперше, самъ я, ще крепкій, робивъ, яко голова родины; дальше мой братъ Пьеръ, старый кавальеръ, абшитованный поручникъ, молодшій одъ мене о кѣлька рѣкъ; потѣмъ сестра Агата, що замешкала у насъ по смерти своего мужа, — корольбаба, превеликого росту, и така весела, що, якъ було розрегочеса, то ей смѣхъ чути було на другѣмъ кѣнци села. А за тымъ слѣдовавъ и весь нашъ приплодокъ: сынъ Жакъ, его жѣнка Роза и ихъ три доньки: Эме, Вероника и Марі. Найстарша замужна за Сиприена Боньюна, рослого молодця, съ котрымъ мала уже двое дѣточокъ, одному поступило уже було на третій рѣкъ, а другій мавъ лишъ десять мѣсяцѣвъ. Середуца донька одъ мѣсяця уже была посватана и мала выйти замужъ за Гаспара Рабюто. Наймолодша, настояща панночка, шѣснадцяти лѣтна дѣвчинка, — та така вамъ бѣла та жовтокоса, що, бачилося, — ей бы було лишъ въ дворѣ якѣмъ родитися. Отже числомъ, було насъ всѣхъ десятеро. Якъ бачите, не богато хибовало до дванадцяти. Я бувъ дѣдомъ и прадѣдомъ. Коли мы сѣдали за стѣлъ, то сестра Агата сѣдала менѣ по правѣй руцѣ, а братъ Пьеръ по лѣвѣй, дѣти розмѣщувалися кругомъ по старшинѣ лѣтъ, а головы знижувалися, мовъ по драбинѣ, ажъ до десятимѣсячного хлопчика, що вже, мовъ дорослый, бѣвъ самъ свѣй росѣлъ. То-то бѣ вамъ було чути, якъ

*) Льѣ, давна французка мѣра; отъ такъ на наше сѣ-пѣвъ милѣ.

лыжки по тарѣлкахъ покатували! А то вамъ всё, одъ малого до великого, упрятувалися такъ справно, що ану! А що за радѣсть бувала у насъ одчасъ обѣду, що за бесѣды, що за смѣхи! Я чувъ, якъ гордѣсть и щастье роздгрѣвали мою кровь, коли простягали до мнѣ руки лепечучи:

— Дѣдусю, — намъ хлѣбця! А укрѣйте-жъ бо бѣльше! Менѣ грубшій рѣзникъ! То були щасливй часы. Робота при гавдѣвствѣ ишла пудами, — всякій працювавъ присидѣвучи. Вечерами братъ Тьеръ заводивъ забавы, розповѣдавъ хісторію про свое вояцке житье. Тѣтка Алата що ведѣла пекла колачки для нашихъ дѣвчатъ. Марі умѣла спѣвати набѣжныхъ, — и якъ то она ихъ выводила своимъ голосочкомъ, — що твоій найлѣпшій дякъ. Она подобала на святу съ жовтыми косами на плечохъ и съ ручками зложенными поверхъ фартушка.

Дѣмъ надбудовали мы о оденъ поверхъ, коли Эме выйшла за Сипріена, и бувало, жартомъ, говоримо, що прийдеся зновъ его надбудовати, якъ Вероника выйде за Гаспара, такъ, що, — най-ко, най-ко, — дѣмъ вырасте ажъ подъ небеса, сли прийдеся надбудовувати его за кождымъ весѣльемъ. А дѣло въ томъ було, що намъ страхъ — якъ не хотѣлось розставатися. Мы булибъ вѣдай, волѣли, выставити цѣлу елободу на своемъ обѣстью, на своей земли. Коли родина при купѣ, любо жити и умирати тамъ, де ся вырасло.

Нынѣшнѣго року мѣсяць Май выгодивъ прекрасный. Давно уже не показувало на такой урожай. Того-таки дня мы съ Жакомъ, моимъ сыномъ, якъ разъ, обѣшли всё. Выйшлисмо зъ дому десь коло третьей с-полудня. Наші пастѣвники, по надъ берѣгъ Гаронны стелилися, мовъ темнозелена, майже чорна скатерть. Трава була зъ-локоть заввышки, а живый плѣтъ, насаженный торѣчного лѣта, пускавъ уже прекраснй нарости. Отти мы перейшли ить нивамъ и виноградникамъ. Всѣ понаскуповували мы кусничками пѣсля того, якъ у насъ прибувало достатку. Збѣжѣ поднималося густо. Виноградники въ повнѣмъ цвѣтѣ обѣщували незвычайный збѣръ. Жакъ, осмѣхаючись своимъ добродушнымъ смѣкомъ и клеплючи мене по плечи, приговорювавъ.

— Ну, татуню, буде вамъ хлѣбця и вина на старости лѣтъ!.. Скажѣтъ, де вы стрѣтили Господа, якъ вы вымолили у него, щобы золотымъ дожджомъ скроплювавъ вашй нивы?..

Лучалосъ неразъ, що мы такимъ способомъ нагадували свою давнѣйшу нужду. Жакова правда: менѣ дѣлавно вѣдай

пощастилося найти ласку у якого Святого, або й у самого Господа, бо всё, що нї дѣлося въ нашому краю, ишло, якъ разъ, мөнѣ на пожитокъ. Ци градъ пѣде, — то мовь наумысне мише нашї поля. Ци у сусѣдѣвъ вержесе зараза на винограды, — нашї виноградники стоять нетыканї, сказавбысь, стѣновь обнесенї. Вкѣнци мы звикли уважати тото за зовсѣмъ справедливе. Мы нїкому не творили пакости, то й гадали, що мы заслужили на свое щастье.

Вертаючи, мы обѣшли другими частками, котрїсмо мали по другѣмъ боцѣ села. Ядвабнична плянтація зачинала розрастатися, а мїгдаловї дерева приносили уже ладный доходець. Мы весело балакали, придумували и сесе и тото: якъ-то мы, скоробъ лишь на потрѣбнї грошї зтягнутися, прикупимо ще деякї частки, щобы всё порозмѣтуванї куснї, що вже були у насъ, злучити разомъ, и такимъ способомъ станемся властителями цѣлого кругленького кута. У насъ було уже наскладано що-то потрѣбныхъ грошенятъ, а урожай нынѣшного лѣта, сли лишь додержитъ, дадутъ напевно способы, довести все дѣло до ладу.

Пѣдходячи идъ хатѣ, мы побачили Розу, що нетерпелива махала на насъ и кричала:

— Ходѣтежь бо швидше!

Одна зъ нашихъ коровъ отелилася двоима телятами. То всѣхъ немало порушило. Тѣтка Агата покитувала взадъ и впередъ своею масивною статью. Дѣвчата розглядували телятъ. Народженье тыхъ двоихъ близнятъ видѣлося новымъ благоденствомъ нашего дому. Ще недавно мусѣли мы будовати кѣлька новыхъ стаенъ для худобы. Буда у насъ уже не одна сотня штукъ различного скота, коней, коровъ, а особливо богато овецъ.

— Щасливый день нынѣ, — сказавъ я. Нехай и такъ! Выпьемъ на тото щастье бутельочку вина!

Межь тымъ Роза ѡдвела насъ на бѣкъ и сказала, що Гаспарь, нареченый Вероники жде на мене. Прийшовъ, каже, умовитися, коли мае бути, весѣлье. Она задержала го до обѣду. Гаспарь, найстаршї сынъ одного газды изъ сельця Моранжъ, бувъ высокїй, двадцятилѣтнїй парубокъ, знаный по цѣлѣй околици за-для своей надзвычайной силы. На празнику въ Тулюзѣ, ѡнъ поборовъ Марсиада, знаменитого борця-удальця нашихъ сторѣнъ. При томъ дуже добрый хлопецъ, золоте сердце, тѣлько

що-то-вже несмѣлый!.. За кождый разъ руминѣвся, коли Вероника спокійно глядѣла му въ очи.

Я просивъ Розу, щобы го закликала. Онъ лишився було на дворѣ и помогавъ служницямъ розвѣшувати шматъе по поливанью. Коли увдойшовъ до хаты, де мы сидѣли, Жакъ обернувся идъ мнѣ и сказавъ:

— А ось и онъ, татуню.

— Щожъ, — сказавъ я, — ты прийшовъ, небоже, пытати, якій день бы намъ выбрати на великій празникъ?

— А, такъ, дѣдусю Рубѣ, — одповѣвъ онъ и сильно запаленѣвся.

— Нема встыду, сыну! говоривъ я. Сли хочешъ, то назначимо весѣлье на святу Фелісите, 10-го Липня. Нынѣ маемо 23-го червня, — оттакъ остаеся тобѣ несповна двадцать день чекати. Мою бѣдну небѣжечку-жѣнку звали Фелісите, — то принесе вамъ щастье. Щожъ? Ци такъ? Пристаемъ?

— Пристаю! Дуже добре!.. Въ день святои Филісите, дѣдусю Рубѣ! И онъ одваживъ намъ, Жакови и менѣ, по такому ударови по рукамъ, що оденъ бувъ бы запевно выстарчивъ, збити зъ нѣгъ тугого быка. Потѣмъ обнявъ Розу называючи еѣ мамою. Той здоровенный парубѣка съ величными кулаками, любивъ Веронику такъ сильно, що навѣтъ їда и питье не йшло му на умъ. Говоривъ намъ, що певнобы занедужавъ, якъ бы мы одказали ему.

— Теперь — сказавъ я, — ты пообѣдаешъ съ нами, — правда? Ну, — кожде на свое мѣсце! Я голоденъ, що твой вовкъ!

Насъ сѣло того вечера одинадцатеро люда за стѣлъ. Гаспара посадили поручъ зъ Вероникою. Вдивлюючись въ ню, онъ забувавъ про їдѣнье. Бувъ такъ щасливый въ ей сусѣдствѣ, що неразъ грубй слѣзы наворачались ему на очи. Сиприенъ и Эме, що передъ несповна трома лѣтами пѣбралися, зиркало одно на друге та усмѣхались. Жакъ и Роза, котрыхъ подружью вже майнуло пять-двадцать лѣтъ, держалися притвердше, — но и они украдкой переглипувались такими поглядами, въ котрыхъ виднѣлася ще давна любовь. Що до мене, то менѣ мовѣбы вертали молоді лѣта, колись поглядавъ на двоухъ влюбленыхъ дурникѣвъ, що перемѣняли нашъ родинный, сѣльскій обѣдъ въ настоящий, лихій рай. А що за смачный росѣлъ сербали мы того вечера! Тѣтка Алата, у котрой все жартики вертѣлися на языкѣ, трошка пересолила свои дотепы.

Приходилося еѣ уговкувати. Опѣсля сарака Шьеръ давай розказувати про свои любовнїй пригоды съ одною панночкою въ Лионѣ. На щастье, то було уже по обѣдѣ. Всѣ заговорили въ сумѣшъ. Я прийѣсъ изъ погреба двѣ бутельцѣ вина. Всѣ стукнули склянками желаючи „щасливого шанса“ Гаспарови и Вероницѣ. У насъ то въ звичаю такъ говорити. Пѣдъ „щасливимъ шансомъ“ розумѣемо, щобы въ подружью не бувало бѣйки та лайки, а прибувало дѣтей та череватыхъ мѣшкѣвъ съ грѣшми. Потѣмъ взяли спѣвати. Гаспаръ умѣвъ любовнїй пѣснїй на старый ладь. Пѣдъ конецъ попросили Марї, щобы заспѣвала на бѣжной. Она встала, еи голосъ, высокій и звѣнкїй, мовъ сопѣлочка, такъ и тремтѣвъ въ ухахъ.

Коли се, я приступивъ до ѡкна, Гаспаръ наблудився идо мнѣ. Я спытавъ ёго:

— А що? Не чувати у васъ нїчого новенького?

— Нїчо — ѡдповѣвъ, — поговорують щось о зливныхъ дожджахъ, що йшли тамтыхъ днѣвъ. Боятся, щобы не нарѣблїи шкоды.

Дѣйстно, попереднихъ днѣвъ дожджъ лявъ безъ перервы около 60 годинъ. Гаронна дуже пѣднялася ѡдъ учора. Но мы довѣряли ей и доки не выступала изъ берегѣвъ, мы не мали що жалуватися на еи сусѣдство. Она оказувала намъ не одну дружну услугу, а еи водяне зеркало було такъ хороше и спѣкѣйне... Крѣмъ того селянини не радо розстаеся зо своевъ норовъ, навѣтъ и тогды, коли она грозить обвалитися на его голову.

— Ба, — ѡдказавъ я здвигаючи плечима, — нїчо не буде. Ци разъ то буває? Рѣка гороѣжится, сказати: сѣрдита чогось... А опѣсля одной ночи и утишится, опаде въ береги и посумирнѣе, що твѣй баранчикъ. Побачишь, сынку, що й на сей разъ то тѣлько дурно люде тревожатся. Поглянь-но лишень, що за чудна погода!

И руковъ указавъ му на небо. Було уже по семѣй: сонѣчко спускалося. Боже, що за синява! Все небо було голубе, якъ безгранична голуба скатерть, до разѣчку чиста. Заходяче сонце розсыпало будьто по нѣй золотый пѣсокъ. Зъ горы плыла тиха радѣсть, спѣкѣй и миръ все мирне и ширше обнимали увесь небозвѣдъ. Замѣтно було, що сонъ наближаеся. Все мовъ уколывало, присыпляло звѣльна, поволеньки... Нїколи наше село не показувало веселѣйшого, безпечнѣйшого виду, якъ саме того вечера. Дахѣвки на хатахъ будьтобы тамъ въ рожевыхъ

одблескахъ заходу. Здалека долѣтавъ до мене смѣхъ одной сусѣдки, а тамъ звенѣли голоски дѣтей зъ дороги, проти насъ: дѣти вѣдай розпочали якусь шумну забаву. Крѣмъ того роздавалося, злагожденое оддаленьемъ, бететанье и блеянье худобы, котру заганяли до стаенъ, и всѣ змішаніи голосы, якъ чути по селѣ въ затишу сумерку. Грубый голосъ Гаронны продовжавъ такожь безъ ушину свое рокотанье, но для мене гудѣло оно незамѣтно, менѣ выдавалося самою типиною: такъ сильно я уже привыкъ до того шуму. Мало-по-мало небо блѣдло: — село лягало на спочинокъ. То бувъ вечѣръ прекрасного дня. Менѣ видѣлося, що наше щастье, богатій урожай, дѣмъ новенъ достатку, розмова Вероники — спускалися на насъ чистою росою зъ ясного и безоблачного неба. Пригуляючій день посылавъ намъ торжественне прощальне благословенство.

Я зновъ перейшовъ на-середь хаты. Всѣ женщины балакали. Взагалѣ було шумно, якъ слѣдуе. Я усмѣхався...

Наразъ зѣ стороны, казалось, сонного и тихого села роздався крикъ розпуки и погибели:

— Гаронна! Гаронна!

II.

Мы выбѣгли на двѣрь.

Сень-Жоржъ лежить въ котловинѣ, що тягнесь вздовжь берега, оддалена одѣ рѣки зъ якихъ пятьсотъ метрѣвъ. Опоны высокихъ тополь, котрыми обсаженіи сѣножати, закрывають собовъ Гаронну.

Одѣ насъ не було видати ничого. Но зловѣщій зойкъ: „Гаронна! Гаронна!“ не перестававъ роздаватися.

Наразъ на широкую дорогу, що вилася попередь нами, выбѣгло двоухъ мушницъ и три женщинѣ. Одна зъ нихъ несла на рукахъ дитинку. Безъ памяти зѣ страху они кричали и бѣгли въ доскѣць по твердой земли. Часами обзиралися, а ихъ лица були такъ переполоханіи, мовъ бы ихъ слѣдами гналася цѣла гѣйна вовкѣвъ.

— Що таке зъ ними? спытавъ Сиприенъ. Дѣду, бачите вы що-годѣ?

— Нѣ, нѣ, — кажу я! — и листокъ не ворухнесь, не то-що.

Дѣйстно, цѣла лѣнія круговида лежала неподвижно и спокѣйно. Но я не вспѣвъ ще договорити послѣднихъ слѣвъ, якъ

у насъ всёхъ разомъ вырвался крикъ. Слѣдомъ за утѣкающими, зъ помежи пнѣвъ и тополь, поверхъ густыхъ пучковъ травы побачили мы цѣле стадо сѣрыхъ и жовтыхъ валовъ, котры карбулялися и скакали, мовъ дикй звѣрь. Зо всёхъ бокввъ набѣгали, пднималися фалй, рыгаючи клубами пѣны, мовъ засли-нена панцека стеклого пса. Цѣлы потоки грубыми масами напирали одинъ на другй, а ихъ безконечный ряды потрясали землю глухимъ шумомъ свого ваговитого бѣгу. Огромны бовваны од-нимъ скокомъ перевалювалися черезъ меншй, мовъ бы напосѣ-лися на того, щобы ихъ перетнати. Они перлися, товпилися и рвалися напередъ, мовъ быки, що вырвалися на свободу, а по ихъ напорѣ можъ було догадуватися силы и величины ихъ рядввъ, що розтягалися бльше, якъ на двадцать лѣ въ округи.

Мы й собѣжъ выдали теперъ крикъ розпуки:

— Гаронна! Гаронна!

Два чоловѣки и три жѣнцѣ бѣгли дороговъ все швидше и швидше. Чули, що страшна погоня за ними такожъ прискорое бѣгу. Грбзны стада бовванввъ занимали вже собовъ цѣлу лѣню видокруга. Они вже выстроилися въ неперетгядный ряды, клубилися, металисъ и падали съ громовымъ ревомъ правильной, боевой палбы. Пдъ ихъ ударами брѣхнули три тополй. Ихъ стрѣмкй пнй замаялисъ и щезли, мовъ и не були. На право и на лѣво фалй грызли и друкотали всякй перешкоды, якй имъ попалися. Деревяну хатинку, муръ, порозпирганй возы знесло и потроцяло, мовъ стеблинки. Но утѣкаючй люде здавалися головною цѣлю погонй. Фалй пѣнилися за ихъ слѣдами, все ближше и ближше пдступали идъ нимъ, все голоснѣйшй и грмчй пднимали ревотъ за кождымъ захопленнымъ ступенькомъ землй. Далѣ, коли имъ наввѣрилося гнати за жертвами, що старалися имъ уйти, взялися на хитроцѣ. Скотилися велитнымъ водопадомъ зъ одного крутого заколѣйка дороги, и таковъ штуковъ перегородили нещасливымъ всё дороги, — розлялися передъ ихъ ногами широкимъ ставомъ. Но люде бѣгли дальше безъ оддыха, розбрыскуючи воду величезными кроками. Они уже не кричали. Перелякъ онѣмивъ и отуманивъ ихъ. Вода, пднимаючись, спиняла ихъ хдъ и поводи, сильно наступала на нихъ. Величюздна фаля нагрнула на жѣнку, що несла дитину, опохватила еѣ за пдбоки и звалила зъ ндгъ. Но она ще здужала пдняться. Побѣгла дальше. Ажъ ту другй фалй надбгнали. кинулисъ ей на плечй, на руки, — потащили еѣ

своими зеленковатыми пащеками, люто невѣ потрясаючи. И все погнало улицевъ домѡвъ селомъ.

— Хутше, хутше! закричавъ я. Ходѣмъ на гору. Дѡмъ сильный. Намъ нема чого бояться! Для лѣпшого безпеченьства мы сейчасъ вылѣзли на вторый поверхъ. Дѣвчата йшли попереду. Я обстававъ при томъ, щобы я входивъ послѣдній. Впрочѣмъ я навѣтъ не мавъ коли нѡгъ замочити. Дѡмъ стоявъ на пригѡрку, що пѡднимався на два метры надъ дорогою. Вода поволи, тихо похлюпуючи вступала на обору. Мушу сказати, що въ той часъ мы були дуже переляканй.

— Ну, — говоривъ Жакъ, бажаючи, успокоити семью — нічого не буде. Ци тямите, татуню, въ 55. роцѣ у насъ такожъ вода була на оборѣ. Она пѡднялася на локоть, а опѡсли преспокойно опала.

— А всежъ се дуже нездало для поля, — вѡвголоса зѡтхнувъ Сиприенъ.

— Нѣ, нѣ, — де тамъ! То нічо не пошкодитъ, — сказавъ я й собѣжъ побачивши переляканй лица женщинъ.

Ѥме уклала дѣтокъ на постели. Она сидѣла при нихъ, а обѡчь неи Вероника и Марй. Тѣтка Агата заходилася розѡгрѣти бутельку вина, котру выдобула, щобы заохотити товариство. Жакъ и Роза, стоячи при однѡмъ ѡкнѣ, глядѣли крѣзь него. Я стоявъ при другѡмъ съ братомъ, Сиприеномъ и Гаспаромъ.

— Ходѣтъ сюда! крикнувъ я служницямъ, що бѣгали по оборѣ по колѣна въ водѣ. — Не стѡйте тамъ въ мокротѣ.

— А щожъ съ худобовъ? ѡдповѣли они. — Таже доразу переполошена! Ось-ось поврываеся и поколесъ у стайняхъ.

— Не бѡйтеся! Лишѣтъ худобу, кажу вамъ, — сюда ходѣтъ. Та вже, побачимо, що буде дальше. Тре буде щось радити.

Я знавъ, що сли небезпеченьство побѡльшится, то ратунокъ худобы буде неможливый. Но я уважавъ, що непѡтрѣбно всѣхъ тревожити. Я силувавъ навѣтъ показувати, о скѡлько можъ, спокѡйнымъ. Опершися о варцабъ я бесѣдувавъ и роземотрювавъ, якъ повѣнь пѡднималася. Вода, принявшися за осаду села, овладѣла нимъ ажъ до найменшихъ закаулкѡвъ и окружила го зо всѣхъ бокѡвъ. Лютй напады скачучихъ фаль перестали, вода изъ глубины круговида розстелювалася докола всѣхъ будынкѡвъ и стискала ихъ въ своихъ тѣсныхъ обнятыяхъ. Закотелевина, на котрой днѣ находилося село, перемѣнялася въ озеро. Вода на нашѡй оборѣ

дбйшла небавомъ до локтя. Я видѣвъ, якъ она все пбднималася, но упевнявъ, що остане на еднбй высотѣ и пробувавъ навѣтъ твордити, що ей убувае.

— Ты мусишь туй заночувати, сыну, — обернувся до Гаспара. А впрочѣмъ, за кблька годинъ, може бути, дороги будуть вбльнй... Чи якъ ты гадаешъ?.. Онъ мовчкомъ поглянувъ на мене. Лице его було страшно слѣде. Я замѣтивъ, що скоро опбсле поглядъ его переминувъ на Веронику съ выразомъ безконечной тревоги.

Було десь коло пбвъ до девятои. На дворѣ було ся ще дуже видно. Понурй сивй мраки стояли пбдъ глубоковъ синявовъ неба. Служницй идучи на гору, дуже въ пору, захопили съ собовъ двѣ лампѣ. Я велѣвъ засвѣтити ихъ, гадаючи, що ихъ свѣтло бодай що-то розвеселить комнату, въ котрбй мы сидѣли, и де уже ставало темно. Алата высунула стблъ наередъ хаты и хотѣла розпочати гру въ карты. Добра душа! Еи очи часто старалися надыбати мбй взбръ. У неи то лишъ було на гадцѣ, щобы загутати дѣтей. Она заховала всю свою твердбсть и веселбсть: смѣялася, щобы прогнати тревогу, котру чула кругомъ себе. Почалася гра. Тѣтуся насилу посаджала за стблъ Эме, Веронику и Марй. Всунула имъ въ руки карты и сама взяла грати съ азартомъ, тасувала, знимала, здавала гру и приправляла ще все тото нйбы — веселою, безпечною говбрливбстью, такъ що еи голосъ майже заглушувавъ шумъ вбы на дворѣ. Но наша молодѣжь не въ силахъ була забавлятися. Дѣвчата сидѣли, побѣлѣвши, якъ полотно. Ихъ руки дроали, мовъ у лихоманцѣ. Они помимоволй прислухувались, но не моли занятися забавою и въ горячковбй дрожи розсыпали карты. Що двѣ-три минутѣ, гра зупинялася. То одна, то друга оберталася и шепотомъ пытала мене:

— А що, дѣдусю, все ще пбдоймаешъ?

Вода пбднималася страшенно быстро. Я смѣючися, бдповѣдавъ:

— Нѣ, нѣ! Бавтеся собѣ спбкбйно. Нема чога лякатися.

Нйколи ще сердце не замирало у мнѣ съ такимъ тускомъ. Одъ часу до часу якйсь смертельный холодъ обхапувавъ мои ноги и розливался по цѣлому тѣлу. Я знаками показавъ мущинамъ, щобы стали при бкнахъ и заслонили собовъ страшный видъ. Мы старалися усмѣхатися, пообертавшиися лицами на хату, де лампа кидала на стблъ свое супбкбйне свѣтляне колесо. Пригадувались менѣ нашй зимовй вечера, коли мы все

збиралися докола сѣго стола. Я видѣвъ той самъ тихій, родинный кружокъ, повенъ теплои щирости и любви. И подчасъ коли тѣ всё такъ тихо, — я чувъ за спиною грѣзно вытѣ рѣки, що съ каждою хвилькою поднималася выше й выше.

— Люи, — сказавъ менѣ братъ, поглянувши въ долину — вода уже лишь на три локтѣ одъ окна, — треба подумати....

Я потисъ го за руку на знакъ, щобы мовчавъ. Но годѣ було скривати небезпеченство. Въ стайняхъ билася наша худоба. Наразъ роздалися страшнѣ реваты и крики перепудженом вѣминны. Конѣ ирзали потрясающимъ, дикимъ голосомъ, котрый такъ прошибае сердце, такъ далеко розлягаеся, коли находятся въ небезпеченствѣ смерти.

— Боже мѣй, Боже мѣй! окрикнула Эме, скочила на ноги и тисла кулаками виски трасучися, мовъ въ сильныхъ судорогахъ. За невъ поздскакували другѣ, — и годѣ було ихъ спинити. Кинулися идъ окнамъ. Заглянувши въ нихъ, они такъ и замерли. Мовчали выпрамлиенѣ, — тревога зводила вгору ихъ волосьѣ. Мраки загусли. Тускле свѣтло блимало надъ сивавою поверхностью. Блѣде небо похоже було на бѣлый рубецъ, накинены на лице конаючої землѣ. Вдали тяглися пасмуги дыму, мовъ бы розярены воды гнѣвно дыхали. Всѣ мѣщалося. Свѣтло останкомъ силъ боролося съ надтягаючою погибедью, и гасло въ пѣтмѣ смерти. Ни одного людского голосу, лишь бовтаньѣ щоразъ збольшаючогося моря, та реватъ и ирзаньѣ худобы въ хлѣвахъ наповняло воздухъ.

— Боже мѣй, Боже мѣй! — повторяли женщины шепотомъ, якъ коли бы боялися заговорити голосомъ выше.

Въ той самъ моментъ на долину щось сильно затрѣщало. Розярена худоба розломилла етаеннѣ дверѣ. И бачили мы, якъ ихъ всѣхъ за чергою несли по-мимо насъ жовтѣ болваны, якъ они одбивались, захлыстувались и на послѣдокъ поддавались промѣжнымъ, непоборимымъ заливамъ. Овцѣ плыли, що твоѣ сухе листьѣ, густо, пластами, крутячися въ огромныхъ чорторыяхъ. Коровы й конѣ боролися, йшли, — далѣ-далѣ тратили землю зъ подъ ногъ. Особливо нашъ сѣрый не хотѣвъ умирати. Стававъ дуба, вытгавъ шию, дувъ, форкавъ такъ сильно, якъ-отъ мѣхъ ковальскѣй. Но упертѣ жили не выпускали добычѣ, валилися ему на крыжѣ, били по бокахъ.... Мы бачили на остатокъ, якъ онъ поддався и переставъ боротися.

Тогды-й и мы зачали кричати. Крики вырывалися изъ груди помимо воли. Мы чули цотребу кричати. Простягаючи руки

до всѣхъ тыхъ доротихъ скivotныхъ, що туй порибали, ны на весь голосъ рыдали, не чуючи одню другого и даючи повну волю слѣзамъ и заводамъ, котрысмо до-такъ съ такою старанностью здержували. Не часъ уже було щадити себе и другихъ. Мы не могли удержатися одъ голосного нарѣканья на свою долю. Ооь оно, знищенье пронали нашй урожай, погибъ нашъ товаръ, всё наше добро зруйноване за колька годинъ. Богъ несправедливый! що мы завинили ёму? А ёнъ намъ все забравъ, — усё! Я кулакомъ грошывъ небу. Говоривъ о ранѣшней прогульцѣ, о сѣножатяхъ, збѣжью и виноградникахъ, котры такъ богато намъ обѣщували. И всё то бувъ обманъ! Щастье збрехало. Збрехало сонце, коли съ такимъ спокоёмъ и миромъ заходило середь торжественной тишины нѣль и села.

Вода все поднималася. Пьеръ, що бувъ на вартѣ, сказавъ до мене:

— Люи, годъ гаятись. Вода доходить до окна.

Его окрикъ вывѣвъ насъ изъ нападу розлуки. Я пришовъ до себе и здвигаячи плечми сказавъ:

— Ба! Грошя — ничо! Поки мы всё живй та здоровй, нй е чѣмъ намъ плакати. Тра буде опѣсла зновъ прийатися за роботу.

— Такъ, правда ваша, татуню, — подхоивъ Жакъ на-друго. — Для насъ нема небеспеченьства. Нашй стѣны мѣцны... мы выйдемъ на дахъ. У насъ дѣйствию не оставало другой крыѣвки. Вода, заливаючи ступѣнь за ступенёмъ, съ упертымъ плюскотомъ досягла уже дверей и розливалася по нѣдъ нашими ногами томенькими, невеличкими рѣчками. Всѣ кинулись на пѣдъ ли лишаючися одно-дного й на крокъ пѣсла неподолимого потягу, що заставляе людей въ небезпеченьствѣ купчитися тѣснѣйше идъ собѣ. Одинъ Сиприенъ щезъ. Я зачавъ кликати ёго. Ёнъ небавомъ показався изъ сусѣдней комнаты. Его лице было змѣнене. Тутъ я запрямитивъ, що обохъ служницъ такожь не було и гадавъ дожидати ихъ. Но Сиприенъ поглянувъ на мене дивнымъ позоромъ и шеннувъ ми до уха:

— Погибли! Угло шпѣклѣра пѣдъ ихъ комнатою засунулося.

Бѣдачки запевню одправились-було до своей комнаты, чтобы вынати свои рѣчи изъ скрынъ. Ёнъ розповѣвъ ми шепотомъ, що они по драбинѣ, котру мовъ мѣсть перекенули, поперелазили на сусѣдний будынокъ, на шпѣклѣръ, де была ихъ комната. Я приложивъ палець идъ губамъ, даючи му знакъ, чтобы молчалъ. Я потувъ, якъ колодь пробѣгъ менѣ нога нмечй ажъ въ тѣмя: то смерти переступила порѣгъ нашото дому, коли мы

й собѣжъ стали подлазити на подъ, то й не догадалися погасити лампы. Карты лишилися на столѣ. Въ комнатѣ вода была уже на локоть одъ помоста.

III

Крыша, на щастье, была объемиста и дуже плоска. Выходъ на ню бувъ крѣзь слухове оконце, пониже котрого была невеличка платформа. Тутъ то и помѣстилися мы всѣ. Женщины сидѣли. Мущины пускалися на розвѣдины и продиралися по даховкахъ до двоухъ высокихъ комендѣвъ, що стремѣли по обоухъ кѣнцяхъ крѣвли. Яжъ опертый о оконце, крѣзь кетре мы пролазили, стоявъ и оглядавъ краевидь зо всѣхъ бокѣвъ.

— Помѣчь не обавки прийде, — хоробро додававъ я собѣ надѣи: — у сентинскихъ селянъ е човны. На певно они надглянуть. Глядѣтъ, — чи се не свѣтло виднѣся тамъ на водѣ?

Нѣхто не одповѣдавъ менѣ. Пьеръ, нездаючи собѣ впрочѣмъ, якъ бачилось, справы зъ того, що робивъ, закуривъ свою люльку и куривъ такъ несамовито, що за кождымъ пакомъ выплѣвувавъ кусники пыщика. Жакъ и Сиприенъ такъ само якъ и я, смотрѣли въ даль съ понурымъ видомъ. Гаспаръ, стискаючи пястуки, не перестававъ лазити по крѣвли, неначе шукавъ выходу. У нашихъ нѣгъ женщины сидѣли збитѣ въ купку. Не говорили й слова, кишъ дрожали и закрывали руками лица, щобы нѣчого не видѣти. Наразъ Роза подняла голову, оглянулася кругомъ и спытала:

— А дежь служницѣ? Чому они не прийшли сюда?

Я не одповѣдавъ. Тогда она ще разъ повторила запытанье, обертаючися просто идо-мнѣ и упѣрчиво смотрѣла на мене:

— Де служницѣ?

Я одвернувся. У мене не ставало силы збрехати. И я почувъ, що холодъ смерти, котрого я досвѣдчивъ, пробѣгъ по женщинахъ и нашихъ дорогихъ дѣтяхъ. Они поняли. Марі зѣрвалася на ноги, глубоко зѣтхнула, — потѣмъ наразъ опустилася и залилася плачомъ. Эме зарыдала такожь, обвиваючи въ свои юпки дѣточки, котрыхъ притискала идъ собѣ, мовъ-то хочачи ихъ боронити. Вероника закрыла лице руками и не кивалася. Сама тѣтка Алата зовсѣмъ побѣлѣла. Она разъ-у-разъ крестилася и шептала молитвы. Мы занимали дуже невеликій просторъ на обширномъ дасѣ, тислися идъ другому изъ чувства захованья своего життя, щобы у купѣ меньше чувствовати свою безпомощность.

А въ ту пору видѣ, що насъ окружавъ бувъ величественный. Нѣчь зовсѣмъ уже залягла землю, но все такі заховувала всю мягкѣсть и нѣжнѣсть лѣтнѣи ночи. Мѣсяць не показуався, но небо, усѣяне звѣздами, було такъ чисте, що весь просторъ наповняло голубымъ, живымъ, глубокимъ свѣтломъ. Видѣлося, що ще не догорѣло вечѣрне марево, — такъ ясный бувъ небовидѣ. Безмѣрне море розливалось пѣдъ прозѣрчатымъ небомъ. Оно бѣлѣлось и блискало якимось власнымъ, фосфоричнымъ свѣтломъ, що розпалювало блескъ на гребени каждой фалі. Землі не було видно нигде: вѣдай вся рѣвнина уже була затоплена. Сама вода нѣбы дрѣмала; она пѣднималась торжественно и плавко, — въ нѣй було щось успокоююче, що надавало ще бѣльше тишины той тихой ночи. Нѣколи я не бачивъ такого сумирного моря, съ такимъ мѣрнымъ, ласкавымъ колысаньемъ. Хвилями я забувавъ про небезпеченство, забувавъ про зрадливѣсть той воды. Въ дали срѣблиста ей рябизна принимала видѣ сѣрого атласу. Мѣсяцами лежала въ видѣ гладкихъ сталевыхъ зеркаль, до стоту, мовъ озерце дрѣмаюче въ тѣни лѣса, безъ найменшого движенья. Разъ вечеромъ коло Марсѣль я видѣвъ море въ такѣмъ самѣмъ видѣ: то порушило мене до глубины, майже до слѣзъ, немовъ видѣ старого приятеля.

— Вода пѣднимается, вода пѣднимается! — повторивъ братъ Шерь, ѣдкусуючи зубами щоразъ нові кусники ѣдъ пыщика давно погаслой люльки. Межи стрѣхою а водовъ розстоянне уже не було бѣльше, якъ на локоть. Мало-по-мало вода тратила свѣй дрѣмаючій видѣ. Тамъ и сямъ пѣдѣлалися прудкій течій. Скоро поверхнѣсть воды пѣднеслася до певной высоты, то пригѣрокъ, що лежавъ за селомъ, не мѣгъ уже бути для насъ захистомъ. Чверть години пѣзнѣйше насъ окружало грѣзне, жовте море, цѣле покрыте всѣлякими облѣмками: бочками, делинами, купами травы, котрї гнѣвно термосили и переваливали зъ боку на бѣкъ. Теперъ бушували цѣлї горы пѣны, — осада йшла противъ мурѣвъ, противъ деревъ, — счиналися схватки, а ихъ оглушаючій шумъ долѣтавъ до насъ. Около насъ фалї товклися и вертѣлись, обкидаючи безхмарне небо водяною мракою. Тополї падаючій стогнали, мовъ конаючїи; дома валилися съ такимъ гуркотомъ, якій выдаѣ камѣнне сыпане зъ воза на мѣсть. Побѣдоносна вода, пѣдкравшися приповзкомъ, бѣгала теперъ по рѣвнинѣ съ цѣлою силою, валила, убивала, и нѣвечила всё.

Жакъ, котрому сердце рвалося слухати плачу женщины, що сидѣли у нашихъ ногъ, говоривъ заламуючи руки:

— Годѣжъ бо намъ сидѣти ту и калѣнати очима. Тра що-тодѣ зроби... Прону васъ, татуню, зроби́тъ що-тодѣ...

Я хитався и лепетавъ безъ самовайки за нимъ:

„Такъ, такъ, зроби́тъ що-де-годѣ.“

А самі мы не знали, що зроби́ти. Гаснаръ радивъ, що возьме на спину Веронику и выратуеся зъ невь. Пьеръ говоривъ о збудованью плота. Все то було безумне. Вконецъ Сиприенъ сказавъ:

— Колибъ намъ удалося дѣбратися до церкви! Церковь и до такъ стояла не тыкана. Еи маленька штырогольна звѣдничка стремѣла мадъ водовъ. Насъ дѣдило одъ неи сѣмъ домѣвъ. Намъ дѣмъ стоявъ на краю села. Онъ опирався о сусѣдню хату, вышшу одъ напони, а тота зновъ и собѣжъ подпирала третью. Дѣйстно, по крѣвляхъ, може бути, далобися долѣзти до дому священника, — а одти легко уже було дѣбратися въ церковь. Вѣроятно тамъ скрылось уже багато народа, бо сусѣднї дахи були пустї, а до насъ долѣтали голоса, що безъ сумѣвѣву роздавалися изъ звѣдницѣ. Но кѣлько небезпеченьствъ треба було побороти по дорозѣ, закимъ дѣйдеса туда!

— То неможлива рѣчь! — говоритъ Пьеръ: — дѣмъ Ренно занадто высокій. Годѣ обжитися безъ драбини.

— А сежъ такї не завадитъ менѣ сиробувати, — одперъ Сиприенъ. Сли не можъ буде прѣйти, то я вернуся. А сли можъ, то мы всѣ заберемся ѳтси: женщины перенесемъ на рукахъ.

Я пустивъ го. Его була правда. Тра було що ни-будъ придумати. За помочию желѣзного гака, прикрѣпленого до комина, онъ выдрапався на сусѣднї дѣмъ. Въ тоту минуту Эмѣ, его жѣнка, подвела голову и замѣтивши, що его нема уже при нѣй, закричала:

— Де онъ? Я не хочу, чтобы онъ лишавъ мене. Мы живемъ вразъ, — найже и умираемъ вразъ!

Побачивши его на сусѣднѣй крѣвли, побѣгла по дахѣвкахъ, не спускаючи зъ рукъ дѣтей и крикнула за нимъ:

— Сиприенъ зажди на мене. Я поду сѣ тобовъ. Я хочу сѣ тобовъ умирати!

Она затрималася. Онъ нахилився, и благовъ еѣ, чтобы осталося, присягаючи що верне, що се конечно для уратованья всѣхъ. Но она сѣ помѣшанымъ видомъ, кивала головою и все свое:

— Я иду съ тобовъ, иду съ тобовъ! Що тобѣ за дѣло до того? Я пѣду съ тобовъ!

Ему пришлось взять дѣтей. Она и ихъ хотѣла мати при собѣ. Пѣсля сего ѡнъ помѡгъ ей вылѣзти. Мы могли слѣдити за ними, коли они продиралися по кѡзлинью дому. Они посувалися звѡльна. Она зновъ взяла дѣтей на руки. Они плакали. Ѳнъ що крокъ, запинявся и пѡддержувавъ еѣ.

— Вернися, якъ стѡй вернися, оставъ еѣ туй, на безпечнѡмъ мѣсци! — кричавъ я.

Я видѣвъ ѣго жестъ, но ѡдповѣди не мѡгъ почути за шумомъ воды. Опѡсля они скрылися. Спустилися на слѣдуючій дѡмъ, низшій ѡдъ першого. За пять мѡнута показалися уже на четвертѡмъ дѡмѣ. Его кровля вѣроятно була дуже споховаста, бо они повзли вздовжъ еи кѡзлинья на колѣнахъ. Мене наразъ обдало jakimось страхомъ. Приставивши долонѡй идъ устамъ я закричавъ зъ всѣи силы:

— Вернѣтся, вернѣтся!

И всѣ: Пьеръ, Жакъ, Гаспаръ — кричали за ними то само. Нашѡй голосы на мѡнута зупинили ихъ. Но опѡсля стали зновъ пробиратися напередъ. Теперъ находилися они на розѣ улицѡй, противъ дому Ренбо. Бувъ то высокій будынокъ, — переходивъ всѣ прочѡй будынки въ около себе що найменше трома метрами. Мы видѣли, якъ они хвильку вагувалися. Потѡмъ Сиприенъ выдрапався въ гору по коминѣ съ незвыклою силою и проворностью. Запевно Эмѣ згодилася задержатися и пѡдождати. Она стояла на кровли. Мы выразно бачили еѣ, съ обома дѣтьми на рукахъ: еи чорна стать рисувалася на яснѡмъ тлѣ неба и видѣлася ще высшою. И ось, тутъ то ѡ почалося ужасне нещастье.

Дѡмъ Ренбо, назначеный зъ разу на якѡйсъ фабричный закладъ, бувъ выбудованный зовсѣмъ не на силу. Крѡмъ того въ ѣго передъ бився зъ цѣлого розмаху прудъ, що утворився въ улици. Менѣ видѣлося, що бачу, якъ ѡнъ стрясаеся пѡдъ ударами розполѡкуючихъ фаль, и я слѣдивъ, запираючи въ собѣ духъ, за Сиприенѡмъ, що повзъ вздовжъ ѣго кровли. Наразъ роздався страшный трескъ. Сходивъ мѣсяцъ: круглый, великий, ѡнъ выкотився на чисте небо и обливъ яркимъ свѣтломъ, мовъ лампа, безграничне озеро. Ни одна подрѡбнѡсть страшнои катастрофы не уйшла нанихъ очей. Не було сумнѣву: дѡмъ Ренбо розвалився. Зѡйкъ розпуки зѡрвався у всѣхъ насъ. Сиприенъ

щезъ. Но мы ще нічого не розличали після розвалу кромѣ брызкокъ фаль, реву воды, пѣдъ розпаденымъ дахомъ и купы оболомкѣвъ, котрѣ уносили течѣя. Пѣсля того настала тишина, — поверхнѣсть воды выгладилась, порѣвналась съ темнымъ зрубомъ розваленной хаты, що стырчавъ по надъ водою по - де - куды своими пошарпаными щербами. Ту бовдурилась цѣла копиця перемѣшаного делины, немѣвъ розвалина на пѣвъ захованной церкви. Перекладины и кроквы, пороздрухотуванѣ, баламкалися въ воздухѣ. Но межи делинами я наразъ постерѣгъ якась движущаяся тѣло, щось живе, що силувалося съ нелюдскою наругою.

— Онъ живой! скрикнувъ я. — Слава Богу, онъ живой!.... Онъ тамъ надъ бѣловъ пасмуговъ воды, освѣченѣвъ мѣсяцемъ!....

На насъ усѣхъ найшовъ судорожный смѣхъ. Мы на радощахъ плескали въ долонѣ, мовѣбы уже й мы самѣ були безпечнѣ.

— Онъ пѣдоймесь, — говоривъ Пьеръ.

— Ая, ая, глядѣмъ, — объяснявъ Гаспаръ: — онъ стараеся хопитись за делину, на лѣво.

Смѣхъ нашъ перервался. Слова замерли намъ на устахъ, — сердце въ насъ застыгло ѡдъ трѣвоги. Мы поняли безвыхѣдне положенѣ Сипрѣна. При одвалѣ дому ноги его попали межи двѣ делины, и онъ повисъ кунъ-головъ, ѡддаленѣй лишь кѣлька сантиметрѣвъ ѡдъ воды, не маючи силы выдѣбути прищепленѣй ноги. Его борьба була ужасна. На крѣвли сусѣдного дому стояла Эме съ дѣтьми на рукахъ. Еи темна стать на освѣченѣмъ мѣсяцемъ небѣ, бачилося, ще бѣльше выросла. Еи волосѣ розпустилося, лихорадочно дрожъ стрясала цѣлымъ тѣломъ. Она була присутна при смерти мужа, не зводячи очей зъ нещасливѣного, що висѣвъ о кѣлька метрѣвъ пѣдъ еи ногами. Она безъ перервы выдавала страшно вытѣе, вытѣе собаки, вытѣе божевѣльной.

— Мы не можемъ лишати ёго такъ умирати, — сказавъ Жакъ, у котрого зубы звонили ѡдъ ужаса: — треба ити идъ нѣму.

— Може бути, що ще можъ буде злѣзти по перекладинахъ, — замѣтивъ Пьеръ. Тогдай мы освободимо ёго.

И они пустилися идъ сусѣдной крѣвли; но въ тотъ же часъ завалився третѣй дѣмъ. Дорога була намъ ѡттята. Мы обмерли. Безъ вѣдома мы похапалися за руки, крѣпко стискаючи

ихъ одно другому. Мы не могли окомъ умигнути изъ страшнаго зрѣлища.

Эъ початку Сиприенъ силувався выпростуватись. При огромной натузѣ одхиявся одъ воды и старався держатись въ горизонтальномъ положенью. Но днѣ скоро змучився. Однакожъ все еще не перестававъ боротися. Пробувавъ учепитися за делину, розмахувавъ руками вокругъ себе, шукаючи, ци не попаде му ся що нибудь, за що будеса мѡгъ ухопити. Далѣ-далѣ, обезсиленный борьбою, пѡддався смерти: опутився, повисъ зновъ безъ руху, безъ силы. Но смерть надходила поволи. Кѡнчикъ его волосья дотыкавъ воды, що незамѣтно пѡднималася, певна своей добычѣй. Онъ мѡсѣвъ слухати еи хлюпоту, коли доторкувалася его головы. Перша фала ледво омочила его чоло — и уйшла. Слѣдуюча докотилася до очей. . . Вода все ще пѡднималася: мѡи видѣли якъ постепенно пырала въ ню голова, якъ она потрясала цѣлымъ туловомъ.

Женщины при нашихъ ногахъ сильнѣйше стискали лица своими стулеными руками. Мы поклякали на колѣна, протягали руки, плакали, шептали молитвы, смотрячи въ небо. А тамъ, въ дали, на крѡвли, все еще стояла Эме, притискаючи дѣ собѣ дѣтей и заводячи щоразъ-щоразъ голоснѣйше.

IV.

Не знаю, якъ довго оставали мы закоченѣлыми пѡсля той муки. Коли я прокинувся вода ще выросла. Она уже полокала дахѡвки. Крѡвли перемѣнилася въ вузененькѣй островокъ надъ поверхностью огромныхъ масъ воды. Направо надѣво дома вѣроятно, порозвалювалися. Мы теперь були зовѣмъ одиноки, одрѣзанѣй одъ всѣго. Докола насъ розливалося страшне море.

— Мы плынемъ, шептала Роза чѣпляючися за дахѡвки. Мы всѣ почувли якесь гойданье, мовбы крѡвлю знесло и она змѣнилася въ плѡтъ. Кольисанье воды въ округъ завертало намъ головы. Но колисмо всмотрювалися въ церковну звѡдницу, що неподвижно стояла проти насъ, намъ перестався свѣтъ крутити. Мы доконалися, що находимося на давнѡмъ мѣсци и що привидный рухъ походитъ одъ дрожанья нашей хаты.

Вода зачала уже свою осаду противъ нашего дому. Она стояла саме повперекъ новой течѣй. Доси она йшла долѡвъ улицевъ, но купы розвалинь загатили еѣ, а потѡкъ збочивъ зъ дороги и утворивъ около насъ бурливый виръ. Осада велася пѡсля всѣхъ штучныхъ правилъ, систематично, — не хибло й стѣ-

*

ноломовъ и другихъ осадничихъ причандаловъ. Скоро лишь яка нибудь делина, обломокъ або дошка проплывали мимо пруду, онъ сейчасъ захвачувавъ еѣ, покрутивъ невѣ зъ мѣнуту и пускавъ на насъ, мовъ тараномъ. И вже не выпускавъ еи: односивъ назадъ и гримавъ зновъ о стѣну съ подвойновъ силовъ. Удары повторялися правильно, уперто цѣляючи все въ одно и то само мѣсце. Необавки уже десятъ або дванадцять такихъ делинъ нападали насъ зо всѣхъ бокѣвъ. Вода ревѣла, перла цѣлымъ своимъ тягаромъ, насылала до насъ що-разъ нові товпы фаль, котрі піддержували силу бервенъ. Пѣна брызкала високо и змачувала нашѣ ноги. Стѣны глухо трѣщали. Дѣмъ наповнився уже водовъ и дуднѣвъ пукаючи по перегородахъ. Часами, коли штурмъ дѣлався сильнѣйшимъ и бервена били съ большимъ розмахомъ, видѣлося намъ, що воѣму уже конецъ, що стѣны валяться и крѣвъ выбитѣ дѣры мы падемъ въ пащу своему лютому ворогови. Гаспаръ одважився злѣзти на самъ край крѣвли. Удадо му ся опинити невеличку делину, котру приволѣкъ идъ собѣ своими крѣпкими руками.

— Треба намъ боронитися! закричавъ.

Жакъ и собѣжъ старався спѣямати довгу жердку. Пьеръ помѣгъ му. Я проклинавъ старѣсть, що одняла ми силы и засудила на непотрѣба, на безпомошну дитину. Началася оборона, великанскій поединокъ, боротьба межи трома мущинами а океаномъ. Гаспаръ, придержуючи свое бервено подстерѣгавъ деревянѣ тараны пруда и круто ѣттручувавъ ихъ, коли подпливали близько. Порѣвно зъ нимъ працювали такожъ Жакъ и Пьеръ довгими жердками, ѣтпыхаючи пливучѣ оболомки, котрыхъ удары могли бути для насъ пагубнѣ. Тота боротьба продовжалася около години. Они пантрували на всѣ боки, перебѣгали зъ одного кѣнца на другѣй, мусѣли одночасно ѣдбивати десятъ нападѣвъ. Но помалу-малу тота горячѣсть ударила имъ до головы. Мовъ божеволнѣй они зводили нарути на океанъ, били по водахъ и грозили имъ. Гаспаръ махавъ бервеномъ, лускавъ нимъ по фаляхъ, штовхавъ, мовъ ворога въ груди при кулачнѣй боротьбѣ. Мовъ коваль о ковало, такъ лускавъ онъ безъ останѣвку, съ безумною затятѣстью. Но фалѣ, мовѣбы ѣ не замѣчували того. Уперто, спѣкѣйно и непохибно они наносили удары. Делинѣ не залишало своей налаженной роботы, мовъ бы ихъ якась зла сила попыхала. Они выдавалися живыми существами: такъ хитро и проворно они уникали ударѣвъ, що имъ грозили, — и такъ уперто, будь що будь, перлися, щѣбы ударити о дѣмъ въ на-

цѣлене мѣсце. Жакъ и Пьеръ опустили руки. Они сѣли на крѣвля, змучені, обезсилені. Гаспаръ въ послѣднѣмъ порывѣ подставивъ на прудъ свое друлье. Той вырвавъ у него бервено изъ рукъ и принявся зновъ пробивати нимъ новій проломъ. Боротися далѣ було невозможно.

Минута буда страшена. Женщины дрожали и напряжено слѣдили за обороною. Они уважали нашою побѣдою ратунокъ: не чули небезпеченьсва, коли не чули глухихъ ударѣвъ делинъ, одъ котрыхъ имъ кождый разъ здавалося, що дѣмъ рознадеся. Они всѣ, помимо своего переляку, встали, щобы лѣпше видѣти. Но коли побачили безъоружного Гаспара, коли побачили, що Пьеръ и Жакъ ледво дышуть одъ утомы, зачали въ голосъ заводити стративши надѣю. Опять дѣмъ сильно трясся, кивався подъ нашими ногами, — а якъ деколи нагрянуло сильнѣйше, они всѣ разомъ роздавалися довгимъ, протяжнымъ крикомъ.

Марі и Вероника кинулись собѣ въ обняття. Они повторяли роздирающимъ голосомъ все тоті самі слова, зойкъ тревоги, що й доси все звенить ми въ ухахъ:

— Не хочу я умерати, Боже мѣй! Не хочу умерати!

Роза утишувала ихъ. Она хотѣла ихъ потѣшити, додати одваги. А сама вся траслася, поднимала голову и повторяла въ нѣвоглось за ними:

— Боже мѣй! Не хочу я умерати!

Одна тѣтка Алата не говорила ні слова. Она уже не молилася ані хрестилася. Смотрѣла безъ думки въ посторъ и старалася усмѣхатись, коли стрѣчала мѣй поглядъ. Вода ще подойшла. Она вже обполѣкувала дахѣвки. Годѣ було чекати якои помочи. Крики причувалися намъ зъ далека. На часочокъ привидѣлося намъ, що недуже й далеко одъ насъ промелькнули двѣ лѣхтарні. Опѣсля все утихло и жовта скатерть одна розстелювала свою голу, безберѣжну поверхнѣсть. Жителѣвъ Сентина, у котрыхъ були човны, запевно ранше, якъ насъ, застыгла повѣнь. А тымчасомъ мы нарѣкали на нихъ и думали, що они подло поквапилися, схвати себе самыхъ одъ небезпеченьства. Розпука дѣлала насъ жестокими.

Однакже Гаспаръ поновивъ свои обходы докола крѣвли. Наразъ закликавъ насъ.

— Ходѣтъ сюда, помагайте менѣ!. Держѣтъ ся мѣцно!

Съ жердковъ въ рукахъ онъ поджидавъ на велику, чорну масу, що поводи надплывала идъ намъ. То була величоздна крѣвля изъ шпѣхлѣра, збита изъ сильныхъ дощокъ. Вода знесла

еѣ въ цѣлости, и она плавала теперь, мовь поронѣ. Коли пѣдѣйшла пѣблизше, Гаспарѣ зачѣпивѣ еѣ жердковѣ, — но его шарпнуло, и ѣнѣ ще разѣ закричавѣ до насѣ, щобысѣмо му помагали. Мы держали го мѣцѣно обнявши за поясѣ. Скоро лишь поронѣ попався въ прудѣ, то самѣ ѣтъ себе приставѣ идѣ нашѣй крѣвли, — та й ще грянувѣ о ню сѣ таковѣ силовѣ, що мы зляклися, щобы й самѣ не розлетѣвся. Гаспарѣ смѣло вскочивѣ на той импровизованый поронѣ, котрый намѣ судеба посылала. Ѣнѣ обсмотрювавѣ го зо всѣхѣ сторѣнѣ, щобы переконатися ци насѣ выдержитѣ, а за той часѣ Пьерѣ и Жакѣ придержували го зѣ крѣвлѣ щобы не ѣдплывѣ. Гаспарѣ смѣявся и сказавѣ весело :

— Ось, дѣдусю, — и нашѣ ратунокѣ.... Не плачте вы, женщины!.... Тажѣ то настоящѣй поронѣ! Смотрѣтъ, я навѣтъ ногѣ не промочивѣ. Ѣнѣ донесе насѣ всѣхѣ. На нѣмѣ будемѣ мовѣ дома.

Но для лѣпшой обезпеки ѣнѣ загадавѣ ще укрѣпити той поронѣ. Ловивѣ бервена, що плавали кругомѣ и привязувавѣ ихѣ до нѣго мотузами, котрѣ Пьерѣ на всякѣй разѣ забравѣ бувѣ изѣ хаты, колисѣмо выбиравлися зѣ долѣшного поверха. Гаспарѣ разѣ перегнувся и упавѣ въ воду, на нашѣ крикѣ ѣдповѣвъ лишь смѣхомѣ. Вода ѣго знае. Недарѣмо ѣнѣ проплывавѣ по цѣлѣй льѣ по гарондѣ. Ѣнѣ вернувся опятѣ на крѣвлю, ѣтряся и сказавѣ.

— Ну сѣдайте! Годѣ тратити часѣ!

Женщины поклякали, — дякували Богу. Гаспарѣ знѣсъ на рукахѣ Веронику и Марѣ на поронѣ и посадивѣ ихѣ на середѣ нѣго. Роза и тѣтка Агата сами поссувалися по дахѣвкахѣ и намѣстилися побѣчѣ молодыхѣ дѣвчатѣ. Въ тоту хвилию я ѣбернувся въ сторону звѣнницѣ. Тамѣ все ще стояла Эме, не дуже далеко ѣдѣ насѣ. Она держалася комина и пѣддержувала на зведеныхѣ въ гору рукахѣ дѣтей. Вода сягала ей уже до пояса.

— Не турбуйтеся, дѣдусю, — прошептавѣ до мене Гаспарѣ. — Мы подорозѣ забереѣмо й еѣ, — прирѣкую вамѣ то!

Пьерѣ и Жакѣ були вже на поронѣ. Я й собѣ скочивѣ на нѣго. Ѣнѣ перехиловався троха на одинѣ бѣкъ, но дѣйстно бувѣ досытъ сильный, щобы выдержати нашу вагу. Гаспарѣ вкѣнци послѣднѣй злѣзѣ изѣ крѣвлѣ. Ѣнѣ нагадавѣ намѣ ловити жердки, котрыѣми й самѣ запасся. Они мали служити намѣ за весла. А самѣ взявѣ предѣвгѣй дрюкѣ, котрымѣ поводиѣвѣ дуже

справно. Мы дали му волю порадити. На его розказъ оперлисмося всё своими жердками о дѣмъ, щобы поронь ѡдѡпхнути. Но ѡнъ мовь бы прирдсь идъ нашѡй крѡвли, и помимо всякой нашей натуги не моглисмо ѡдбити. Ледво, щосмо здужали, напертися всёми силами на дрюки, ѡддѣлитися ѡдъ дому на дватри метра, — ажь прудъ сердито зновъ прибывавъ насъ идъ нѣму. А той маневръ не бувъ безъ небезпеченста, бо кождый ударъ бувъ такъ дужій, що нашъ дощаникъ грозивъ за кождымъ разомъ розбитися на кусники.

И зновъ мы пѡзнали свою безсильнѡсть. Мы уважалися уратоваными, а тымъ часомъ все такіе були въ рѣкахъ ревучого моря. Мѡй страхъ навѣтъ збѡльшався. Я жалувавъ, що женщины лишили крѡвлю. Ту леда часинки я представлявъ ихъ собѣ звержеными въ глѡбнь и бьочимися зо смертію. Но колимы на то набыливъ, щобы ся вертали, кричали всё въ одинъ голосъ:

— Нѣ, нѣ! Попробуемъ ще! Волимо туй умерати!

Гаспаръ не смѣявся бѡльше. Мы всё мовчали понуро и силувалися на ново напирायчися на жердки и подвоюючи натискъ. Пьерови прийшла гадка вернутися на крѡвлю и ѡтти, за помощью мотуза, перетягнути насъ на лѣво. Такимъ способомъ ѡнъ вывѣвъ васъ изъ пруду. Коли зновъ збскочивъ на поронь, уже легко моглисмо ѡдѡпхнути и выплысти на отверте мѣсце. Гаспаръ нагадавъ свою обѣцанку: забрати по дорозѣ нашу бѣдну Эмѣ, котрой жалѡбный завѡдъ ще не утихавъ. Но въ тѡй цѣли тра було переѣхати улицю, де була страшенна течва, противъ котрой мы надармо боролися. інъ звернувъ на мене пытаючій поздръ. Я зовсѣмъ стративъ голову. Нѣколи ще не лютилася въ моѣй внутри така страшна борьба. Для выратованья той нещасливой приходилося наражати на небезпеченство житье осьми душъ. Я завагувавъ на хвильку, но силъ не стало устояти противъ ей роздираючого крику, що все ще розлягався посередъ ночи, мовъ стонъ конаючого.

— Ая, ая! — ѡдповѣвъ я Гаспару. Мы не можемо безъ неи ѡдѣхати.

інъ опустивъ голову. — не сказавъ и словечка, — и ставъ правити порономъ, упираючися дрюкомъ о всё зъ воды стырчай стѣны. Мы минули сусѣдний дѣмъ переѣхали понадъ своими стайнями; — но ледвосмо выѣхали на улицю, — крикнулисмо всё вразъ. Прудъ захвативъ насъ зъ нововъ силовъ, волѣкъ насъ и нѣсь зновъ идъ нашому домови. Мы малися

двѣ-три секундѣ. Насъ несло, мовъ стебелинку, такъ быстро, що крикъ нашъ урвался ажъ середь страшного удару порома о дахѡвкѣ. Щось затрѣщало, поколенї дошки замаялись, и насъ всѣхъ розметало. Не знаю, що дѣялося дальше. Пригадую собѣ лишень, що падаючи, видѣвѣемъ Алату розпростерту наохрестъ на водѣ: одежда пѡддержувала еѣ, но она опускалася, закинувши голову назадъ, безъ боротьбы, мовъ нежива.

Проникаюча бѡль протвердила мене. То Пьеръ волѣкъ мя заволосы по дахѡвкахъ. Я лежавъ и озирався кругомъ, зовсѣмъ безъ памяти. Пьеръ кинувся въ воду. Я видѣвъ якъ ѡнъ плававъ въ розпуцѣ, ѡдшукуючи щось у водѣ. Въ пѡв-спяжцѣ, изъ котрой я ще не вѣйшовъ, я дуже здивувався, колимы наразъ побачивъ Гаспра на тѡмъ мѣсци, де пронеръ Пьеръ, парубокъ державъ на рукахъ Веронику. Положивъ еѣ обѡчъ мене, — оная вергся въ глубѣнь и выдобувъ изъ неи Марї, бѣлу, якъ вѡскъ, всю закоценѣлу и неподвижну, такъ що я взявъ еѣ за мертву. Но ѡнъ кинувся третїй разъ, та уже дармо. Пьеръ пѡдоспѣвъ идъ нѣму. Они щось говорили показували оденъ другому, — но я не мѡгъ нічого прочути. Коли они, утомленї вернули на крѡвлю, я закричавъ:

— А тѣтка Алата! А Жакъ! А Роза!

Они покивали головами. Густї слѣзы скотились у нихъ изъ очей. Изъ деякихъ слѡвъ, котрї сказали, понявъ я яко-такѡ, що Жакѡви вѣдай проломило чашку ударомъ о делину, Роза ухопилася за трупъ мужа и пропала зъ нимъ въ безодни. Тѣтка Алата щезла. Гаспаръ догадувався, що прудъ затащивъ еи трупа въ дѡмъ пѡдъ нами куды нибудь черезъ ѡтворене ѡкно.

Встаючи, я нагадавъ собѣ Эме и повернувъ голову идъ крѡвли, де передъ кѡлькома минутами она ще стояла. Но воды ще прибуло. Эме умовкла. Я додрѣвъ тѡлько еи двѣ закоценѣвшї руки котрї ще пѡддержували дѣтей надъ водовъ. Оѡсля все пропало. Вода все затыгла рѡвновъ, гладковъ скатертью, що срѣблилася въ соннѡмъ мѣсячнѡмъ свѣтлѣ.

V.

Послѣднїй актъ страшной драмы наступивъ. Насъ було пятеро на крѡвли. Вода лишила намъ лишъ узкїй пластъ вздовжъ вершечка дому. Зъ одной стороны змыло коминъ. Вероника и Марї ще не пришли до себе зъ обмороки и треба намъ було держати въ стоячѡмъ положенью, щобы доразу не змокли. Вкѡнци пришли до себе и намъ ще тяже стало глядѣти на

нихъ. Промоклі, дрожачі одъ холоду, они зновъ зачали кричати, що не хотять умерати. Мы старалися успокоити ихъ, якъ ушокоюють дѣтей; мы говорили имъ, що мы ту и не дамо умерати. Но они уже не вѣрили намъ, кивали головами: знали, що приходится имъ умерати. И за кождый разъ, коли слово „умерати“ переходило черезъ ихъ уста, зубы ихъ звонили, мовъ у лихоманцѣ, и они съ неописановъ тревоговъ кидалися одна другої въ обнятыя

Наближався конецъ. Розвалене село выглядало зъ пѣдъ воды тѣлько де-де недовалеными останками стѣнъ. Нашъ дѣмъ стоявъ ще довши одъ другихъ. Лишь одна церковь и до такъ неушкоджена выставляла свою звѣнничку, и лишь ѳтти чутно було невыразный гамѣръ голосѣвъ: се люди, що тамъ спаслися, говорили о смерти и руинѣ, котра кругъ нихъ лютувала. ѳтти мы не могли рахувати на помѣчь. Неоподалѣкъ одъ насъ мы бачили троихъ людей, що повылазили на дерева, ратуючись одъ повѣни. Теперь вода закрывала вершечки тыхъ деревъ: смерть и тамъ взяла свое. Мы звернули такожь свою увагу на другу пробу ратунку зъ дому позадь насъ, на березѣ рѣки. Тамъ заливъ затонивъ лишь низшій поверхъ. Его мешканці при помочи повязаныхъ обручѣвъ спустилися зъ ѳконъ на поромъ., котрый, здаеся, бувъ такъ якъ и нашъ, якимъ-годѣ плавающимъ оболомкомъ, котрый имъ удалось спинити. Пѣзнѣйше мы стратили го зъ очей. Роздираючій крикъ, якій небавомъ пѣсля ихъ щезненья пѣднявся, казавъ намъ догадуватисъ, що и они розбились о яку-де-будь перешкоду. Теперь направо и налево не було чути нічоги крѣмъ голосного плесканья фаль. Навѣтъ валенье домѣвъ, що гуркотѣло мовъ камѣнъе, сыпане зъ воза на помѣсть, перестало. Всѣ запустѣло. Мы находилися, мовъ пѣсля настоящего розбитья корабля, середъ моря, ѳддаленій одъ берега зъ на триста льѣ, въ безмѣрнѣй пустыни, не видячи передъ собовъ нічога, крѣмъ смерти. На мигъ ока причувся намъ плюскъ весель. Мѣрно, въ ладь ѳнъ роздавався стаючи що хвилья чутнѣйшимъ. Боже, яковъ дивновъ, упрагненовъ музыковъ ѳнъ намъ выдався, — якъ мы вытягалися, напружали слухъ и позѣръ, пытаючи простору! Мы спинали въ собѣ духъ, проклинали шумъ фаль, що бушували при нашихъ ногахъ и не дозволяли намъ чути wyraзно. Но нічо не показувалося. Одно жовтаве море, покрыте тѣнистымъ пасмугами, стелилося передъ нашими очима. Нї одна тѣнь! нї вершечки деревъ, нї выглядаюче де-де зъ пѣдъ воды ключиньѣ

домѣвъ, — нічо не ворошилось, не зближалося идъ намъ. Обломки, пусті прикадки, копиці травы кѣлька разъ вводили насъ въ блудъ: мы плескали въ долоні, махали платками, поки не переконались о помылцѣ, и зновъ зачинали прислухуватися шумови, котрый не переставъ насъ долѣтати, хотъ и годѣ намъ було розобрата, ѡдки.

— Ахъ, виджу его! закричавъ наразъ Гаспаръ. — Смотрѣть, — а онъ величезный човенъ! И онъ показувавъ простягнутовъ руковъ на далеку точку межи темными, тѣнистыми пасмужками. Я не довиджувавъ нічого. Пьеръ такожь. Но Гаспаръ стоявъ при своемъ. И дѣйстно, се бувъ човенъ. Плюскъ весель ставъ ще выразнѣйше доходити до насъ. И вскорѣ мы побачили его. Плывъ поволи, мовьбы кружачи около насъ, но не зближався. Пригадую собѣ, що мы всѣ будь тобы помѣшались. Мы несамовито махали руками, кричали ажъ до хрыпоты, — нашій крики переходили въ протяжне вытье. Мы обсыпали човенъ наругами, называли го пѣдлымъ, винили го о своѣй смерти. Якійсь часъ не переставалисмо переслѣдовати го своимъ крикомъ и лайкою. Но онъ спокѣйно, тихо вертѣвся. Чи то бувъ въ самѣй рѣчи човенъ? Сѣго я й доси не знаю. Коли щезъ, унѣсь и съ собовъ послѣдню нашу надѣю.

Теперь що секунда чекали мы своєї погибели и розваленья дому. Онъ увесь бувъ розбитый. Запевно, держався ще лишъ на якѣй мана сильнѣйшѣй стѣнѣ. Сли тота упаде, — то и ему не устоятись. Онъ холѣтався, мовъ дерево, що держится землѣ лишъ третиновъ корѣнья. Но наибѣльше лякало мене того, щомъ чувъ, якъ крѣвля подаеся пѣдъ нами. Дѣмъ, може бути, простоявъ бы ще й пѣдовше, но дахѣвки, покышеній и разъ-у-разъ телепаній напоромъ прудѣвъ угиналися. Мы выбрали на мѣсце свого пристанѣвку лѣвый причѣлокъ, де крокви, бачилося, могли удержати нашъ тягаръ. Но мѣсечко тамъ було дуже тѣсне, — насъ пятеро ледви-ледви могло тамъ помѣститися. Съ перегодомъ и оно зачало подаватися въ спѣдъ. Видно було, що туй-туй провалится, сли хто-годѣ зъ нѣго не вступитися.

Вже ѡдъ хвилі братъ Пьеръ опять принявся за свою люльку, съ безпечнымъ видомъ. Онъ покручувавъ свои старі вояцкі вусы, морщивъ брови и воркотавъ щось пѣдъ носомъ. Взростаюче небезпеченство, що го окружало, и противъ котрого не мѣгъ нічого врадити, зачало го выводити изъ терпичѣй. Два-три разы онъ сплюнувъ у воду съ видомъ гнѣву и по-

горды. Потѣмъ, въ самъ часъ, коли мы поволи опускалися въ долину, придумавъ щось и злѣзъ изъ крѣвдѣ по колѣна въ воду.

— Пьеръ! Пьеръ! скрикнувъ я за нимъ, боячися поняти его намѣръ.

Онъ обернувся и сказавъ спокойно :

— Бувай здоровъ Люи.... Видишь, то дуже довго тягнесь для мене.... А втѣмъ, — и вамъ бѣльше мѣсяца буде.

За тымъ словомъ шпурнувъ напередъ люльку, а за невъ метнувся й самъ у самую глубѣнь съ словами :

— Бувайте здорові! Буде зъ мене!

Онъ не подплывавъ. Плывакъ зъ него бувъ не абы-якій. Запѣвно онъ и не силувавсяплысти. Его сердце було розбите товъ руиновъ и смертью нашихъ. Онъ не хотѣвъ ихъ прожити.

Мы съ пѣвгодиниы могли ще придержатися на тѣмъ мѣсци. Крѣвля пѣдъ нами подавалася теперъ не такъ дуже. Могло уже бути десь около другой години. Нѣчь кѣнчилася, тота страшенна нѣчь слѣзъ и мукъ. Но небо все ще супилося своѣмъ темноглубовъ, рѣзковъ синявовъ и цѣле блымало звѣздами. Ни одна пасмута свѣтла ще не показувалася на видокрузѣ, що дрѣмавъ въ мѣсячнѣмъ пѣвъ-свѣтлѣ. А мѣсце пѣдъ нашими ногами все а все малѣло. Съ нѣжнимъ журчаньемъ потѣчка кучерявѣ фалѣ подсовгувались горѣ, повзли товпами на крѣвлию та ласкаво подсаджували одна другу. Течья ще разъ змѣнила свѣдѣй напрямъ. Плывучѣ оболонки стрѣино и тихо переходили мимо насъ правовъ стороновъ села, мовѣбы вода, заки дѣйшла до своей наибѣлшой высоты, спочивала лѣниво ѣдъ утомы.

Гаспаръ прудко роззувся и скинувъ куртакъ. Я вже ѣдъ кѣлькокхъ мѣнутъ покмѣтувавъ, що въ него щось важкого на души. Онъ горѣвъ и дрожавъ, мовъ у горячцѣ, засукувавъ руки, хрустѣвъ пальцами, а коли я звернувся до него и запытавъ що му е, — ѣдказавъ :

— Слушайте, дѣдуню! Я умираю ту зъ нетерпячки. Я не можу оставати ту довше... Позвольте менѣ, — я еѣ выратую.

Се говоривъ о Вероницѣ. Я хотѣвъ супротивитися его гадцѣ. У него-дѣ не стане силы донести дѣвчину вплавъ до звѣдницѣ. Но онъ уперто стоявъ при своѣмъ.

— Нѣ, нѣ, — у мене руки крепкѣ, я чуюся въ силахъ... Побачите....

И при тѣмъ додававъ, що лѣпше, сли сейчасъ озьмеся до дѣла, — що сила въ него слабне, коли ту сидитъ, якъ баба

и прислужуесь, якъ по кусникови розмывае дѣмъ у насъ пѣдъ ногами.

— Я её люблю, — я её уратую! повторивъ.

Я ставъ тихо и притисъ идъ собѣ Марі. Онъ погадавъ собѣ, що я виню го въ души о самолюбіе закоханого и сказавъ, запинюючись :

— Я верну по Марі, — присягаю вамъ! Найдѣ човенъ, — приладжу, що мана для ратунку! Надѣйтеся на мене, дѣдуню.

Я дивився, якъ онъ ладився. Знявъ изъ себе всё, кромѣ штанѣвъ. Потѣмъ прудко, шептомъ, зачавъ обьясняти Вероницѣ, щобы не зборанялася, щобы ся доразу повѣрила ёму и не кивалася, — а найбѣльше, щобы не боялася. Дѣвчина на кождый притыкъ потакувала съ помѣшанымъ видомъ. А онъ перекрестився, — хоть инколи не ѣдзначався набожностью, и ссунувся изъ крѣвль, держачи Веронику за верѣвку, котровъ обвязавъ её попѣдъ пахи. Она скрикнула, руками и ногами зачала бити воду, далѣ захлиснулася и зомлѣла.

— Такъ навѣтъ лѣпше! крикнувъ до мене Гаспаръ, — теперь я ѣдповѣдаю за ню.

Можъ собѣ погадати, съ яковъ тревоговъ я проводивъ ихъ очима. На яснѣй водѣ я видѣвъ кождый найменшій рухъ Гаспара. При помочи верѣвки, котру обмотавъ собѣ около шиѣ, поддержувавъ дѣвчину надъ водовъ и нѣсъ её, перекинуту черезъ праве плече. Тяжка вага тягла часомъ и ёго самого до споду, но онъ все пливъ зъ нечуваною силою и нелюдскимъ мужествомъ.

Я переставъ сумнѣватися. Онъ проплывъ уже третю часть дороги, коли наткнувся на щось укрите пѣдъ водовъ. Ударъ бувъ страшный, лютый. Обое пропали. Оѣдся я побачивъ, якъ онъ выплывъ самъ; верѣвка видко увѣрвалася. Нурався два разы. Вкѣднци выплывъ зновъ держачи Веронику, котру положивъ собѣ зновъ на плече. Но верѣвки не було уже, якъ упередъ, щобы придержувати её, щобы не зѣсовгнулася. Но Гаспаръ все поступавъ напередъ, на рукахъ силы, волі и героиства. Я дрожавъ ѣдъ ногъ до головы въ мѣру того, якъ они приближались идъ зѣднниці. Имъ не осталось до немъ бѣльше якъ двадцать метрѣвъ. Наразъ — я хотѣвъ крикнути... Я увидѣвъ бервена, що гнали на нихъ зъ боку. Я лише що рознявъ ротъ, коли новый ударъ розлучивъ ихъ. Зновъ щезли обое. Я думавъ, що они погибли. Рѣвна поверхнѣсть воды зновъ выгладилася. Я прочѣкувавъ довгій секунды не видачи нѣякого руху. На-

конецъ Гаспаръ показався: ёму ще разъ удалось найти Веронику. Но силы его послабали. Онъ вѣдай самъ сумнѣвався, що годѣ му буде дѣбратися до крѣвлі церковной. Но онъ сильно боровся: то плывъ одновъ руковъ, то перестававъ плысти, лишь по просту попыхавъ дѣвчину передъ собовъ, ступаючи за невъ у водѣ силовъ якогось чуда любви. Вконецъ приплыли до цѣли. Онъ положивъ еѣ на крѣвлю церковного дому, що бувъ сполучевый изъ звѣдницею за помощью высокого стрѣльничного ѡкна.

— Що за бравый хлопакъ! Спасибѣ, молодецъ! — кричавъ я забувши, що онъ не мѣгъ мене чути.

Вероника приходила до себе. Гаспаръ простягавъ идъ нѣй руку и всмѣхався. А вразъ камѣнь изъ звѣдницѣ, запевно подмытый недавними зливами, якъ разъ въ тоту хвильку завалився долѣвъ просто на голову Вероницѣ и розтрѣскавъ ей тѣмя. Смерть, мусить, послѣдувала въ тойже хвилиндѣ не предвидѣна, люта, проти котрой ничимъ була повѣнь, що ѡдъ повѣ добы грозила намъ всякими возможивыми небезпеченствами. Я выразно бачивъ Гаспара. Онъ все ще стоявъ, все ще стоявъ, все ще притримувавъ трупъ Вероники, приголомшениый, помѣшаниый. Хибажъ на то онъ спасъ еѣ ѡдъ видимои смерти, боровся съ фаллями, котрымъ два разы еѣ выдеръ, щобы она умерла ту, на ёго рукахъ подъ ударомъ, котрого не мѣгъ предвидѣти? Она принадлежала ёму, — онъ заслуживъ еѣ, — и ще й якъ заслуживъ! а смерть забирае му еѣ такъ глупымъ и лутымъ способомъ! Онъ выратувавъ еѣ, а она все такі погигла! Тогда побачивъ я, якъ и нимъ овладѣла жадоба смерти. Онъ горячо притисъ до себе нещасливу и зъ розгономъ вергся въ жовту топѣль, противъ котрой недавно такъ затято боровся. Вода зѣмклася надъ ихъ головами. Гаспаръ умеръ такожъ, не розстаючися съ Вероникою.

Пѣсля той мѣнуты я стративъ уже всяку память, всяку самовѣжу. Тоті двѣ нові смерти, що послѣдували за прочими, обдали мѣй умъ якимось ѡморокомъ. У мене остався лишь инстинктъ нѣмины, що стараеся охоронити свое житѣе. Коли вода наступала, я уступався, — отъ и всё. Въ тѣмъ безсознательномъ станѣ я довго чувъ смѣхъ, не стараючися здати собѣ справы, хто може такъ смѣятися побѣчъ мене.

Займалося на день. Бѣла заря выступала на небѣ и обливала часть озера молочною пасмурою. Хорошо було, свѣжо, тихо, мовъ на березѣ озера, що прокидаеся изъ сну до сходѣ

сонця. Но смѣхъ не перестававъ. Я оглянувся и побачивъ Марі. Она стояла, цѣла промокла и смѣялася.

Бѣдне, дороге дѣвчатко! Яка она была мила и прекрасна того ранку! Я видѣвъ, якъ она схилилася, зачерпла въ жмѣнку воды и умыла собѣ лице. Потѣмъ заплела свою розкѣшну, золотисту косу, що за нѣчь была розпустилася, и обвила еѣ въ округъ головы. Она робила ранню тоалету; може бути, гадала, що встає въ своѣй кѣмнатѣ въ недѣлю, коли радосно званы звонять.... И все смѣялася своимъ дитинячимъ смѣхомъ, съ ясными оченятами, съ щасливимъ лицѣмъ....

Я й собѣжъ зачавъ смѣятися. Еи помѣшанья заражувало й мене. Она зъ ляку стратила розсудокъ, — и то було для неї добродѣйствомъ. Съ якимъ незамѣшанымъ щастьемъ тѣшилася она теперъ яснымъ, веснянымъ поранкомъ!....

Я не спинавъ еи, не понимаючи нічого, — я все усмѣхався до неї. А она далѣ строилася. Далѣ, коли ей здавалося що вже готова, зачала спѣвати одну изъ своихъ набѣжныхъ пѣсень звучнымъ, милымъ голоскомъ. Наразъ перервала спѣвъ, и мовьбы одповѣдаючи на чійсь голосъ, що еѣ кликавъ и котрый лишъ она сама чула, закликнула:

— Иду, иду!

Она кѣнчила свою пѣсню и зачала спускатися звѣльна по спохватости крѣвли. Вѣйшла въ воду, котра тихо, незамѣтно, прикрыла еѣ. А я все ще усмѣхався, смотрячи съ щасливимъ видомъ на то мѣсце, де она лишъ-що сховалася.

Далѣ вже я нічого не тямю. Я бувъ самъ на крѣвли. Вода ще прибула. Одинъ коминъ ще стоявъ. Видить ми ся, щомъ ся его чѣпавъ зо всѣхъ силъ, мовъ живина, що хоронится ѡдъ смерти. А потѣмъ все щесло, — все темна пропасть, забутье....

VI

Якимъ свѣтомъ и пощо я живой? Казали ми, що жителі Сентіана, рано въ ранцѣ о шестѣй годинѣ приѣхали до насъ на човнахъ и нашли мене безъ памяти сидячого на дымнику. Ахъ, чому повѣнь була такъ люта, що не взяла мене разомъ зо всѣми моими въ той часъ, коли я не тямивъ своего горя?...

Самъ я, старецъ, учепився за житье! Всѣ мои погибли: дѣти въ пеленкахъ, унучечки дѣвчата, молоді подружья, старі подружья. Лишь я жию, якъ сухій мохъ, твѣрдый а крухий, що прирѣсъ до каменюки. Слибы стало у мене ѡдваги,

я посупивъ бы, якъ Пьеръ. Ябъ сказавъ: Буде зъ мене! Будьте здорові! и кинувъбимся въ Гаронну, щобы пѣти тудыжъ, куды всѣ пѣшли. У мене не лишилося й одного зъ моихъ дѣтей, — мой дѣмъ розваленый, поля замулені. Де тоті вечеры, коли мы сидѣли кругъ стола: старшій въ серединѣ, молодшій по бокахъ, а мене окружала и огрѣвала тота веселѣсть? Де вы, славні дни жнивъ и збирки винограду, коли мы всѣ вразъ ишли до роботы, и вертали гордячися та радуючися нашими богатствами! О, мои красавчики-внуки и чудній винницій, — красавицѣ-дочки и золоті нивы, вся радѣсть моеи старости, жива надгорода за цѣле житье працѣ и любви! Ся то всѣ погигло, Господи, пощожь ты хочешъ, щобы я живъ?...

Нѣ одки менѣ й потѣхи. Пѣдмоги не хочу. Свой поля ѡддамъ людямъ, у котрыхъ лишилися дѣти. У нихъ стане смѣлости очистити землю ѡдъ намулу и принятися зновъ за еи управу. У кого нема дѣтей, тому досыть кутика, де житье скѣнчити. Я найду собѣ кутикъ — умерати. У мене лишилося лишь одно, послѣдне: я хотѣвъ ѡдшукати тѣла всѣхъ своихъ дѣтей и погребати ихъ на нашѣмъ кладовищи, де бытъ щодень мѡгъ ходити на ихъ могилки. Но Гаронна забрала ихъ у мене богато. Трое ци четверо зъ нихъ найдено межы розвалинами будынкѡвъ, — но ихъ закопано разомъ съ чужими трупами другихъ жертвъ, заки ще я вернувся изъ Сентина, де мя заведено. Розповѣдали, що богато трупѡвъ, унесеныхъ рѣковъ, повытягали зъ воды въ Тулюзѣ. Я рѣшився поспѣшити тамъ, розпытати, — надѣючися, що приспѣю ще на часъ, щобы ѡдшукати кого-мана изъ дорогихъ серцю покѡйникѡвъ. А що за кары въ Тулюзѣ! Около двохъ тысячь домѡвъ розваленыхъ; сѣмсотъ люда погигло; всѣ мосты позрывані; цѣле передмѣстье заглажене и занесене намудомъ; що за страшенній образы! Двадцять тысячь людей безъ стрѣхи, одежѣ и хлѣба. Цѣле мѣсто въ смродахъ ѡдъ гниющихъ трупѡвъ и въ страху передъ грозячою ёму заразою. Всюда жалоба, — всѣ улицѣ ажь кишать похоронными процесіями. Людска добра воля ту за слаба, щобы позатыкати глубоки раны. Но я проходивъ мимо всего того гора, мимо всѣхъ тыхъ завалинъ не видячи ничого. Власнѣ страты, власна руина давили мене.

Менѣ сказали, що дѣйстно много трупѡвъ повытягали зъ рѣки. Но ихъ всѣхъ уже позакопувано довгими рядами въ ѡдномъ кутѣ кладовища. Но на всякій случай познимано зъ лицъ незнаѣмыхъ фотографічний портреты. Межы тыми сум-

ными образами найшовъ я портретъ Гаспара и Вероники. За-
рученъ такъ и остались сполучеными въ смерти въ горячомъ
устиску, обмѣняючися мертвыми устами слюбнымъ поцѣлуемъ.
Такъ сильно сплелися задеревѣлыми руками, що пришлобыся
ломати имъ кости, щобы ихъ роздѣлити. Такъ они разомъ и од-
ображенъ, — такъ разомъ и спочивають подъ землею.

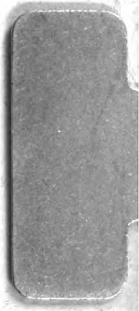
Они лишень остались менѣ: той ужасный портретъ двоихъ
дѣтей-красавцѣвъ. Обпухлы покалѣченъ, они и на споганеныхъ
лицахъ задержали знамя героизму и величности любви. Я гля-
джу на нихъ и — плачу.

Переложивъ
Джесджаликъ.

П о х и б к и.

На стор.	13	мѣсто	рпростѣтъ	читай	простѣтъ.
" "	33	"	жужеского	"	мужеского.
" "	34	"	вустахъ	"	устахъ.
" "	36	"	найвна	"	наивна.
" "	36	"	Регіана	"	Релана.
" "	39	"	ничъ	"	ничо.
" "	39	"	ночь	"	ногъ.
" "	40	"	нй-для-кого	"	нйдлякого.
" "	40	"	однымъ	"	однимъ.
" "	42	"	прохлыпала	"	прохлипла.
" "	44	"	Ѣще	"	Еще.
" "	44	"	буламъ	"	була.
" "	44	"	лыжвахъ	"	лыжвахъ.
" "	45	"	крыточки	"	крыточки.
" "	46	"	видѣла	"	видѣла.
" "	64	"	Чиخيرимскій	"	Чигиринскій.
" "	67	"	выглядае	"	выглядае.
" "	72	"	подвѣрьчко	"	подвѣрьчко.
" "	75	"	ей	"	ей.
" "	107	"	будуть	"	будуть.
" "	107	"	дроали	"	дрожали.
" "	107	"	моли	"	могли.
" "	110	"	кишь	"	лишь.

The Ohio State University

3 2435 06827922 3

THE OHIO STATE UNIVERSITY BOOK DEPOSITORY

D	AISLE	SECT	SHLF	SIDE	POS	ITEM	C
8	07	03	16	7	07	009	5